

Сергій Жадан

БІГ МАК. ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ

Обережно! Ненормативна лексика!

Берлін, який ми втратили

Ми набрали стільки різної музики, що слухати її вже ніхто не хотів. Якись сербські народні оркестри, старі саундтреки, до того ж Сильві, як завжди, мала повні кишени свого прибабаханого нового джазу, який вона всім рекомендувала і який, крім неї, ніхто не слухав, бо цей новий джаз слухати просто неможливо. Мені взагалі здається, що, коли людина довго й наполегливо про щось розводиться, це свідчить лише про те, що вона сама все це щойно вигадала, скажімо, новий джаз; думаю, Сильві могла відкопати ці записи де-небудь на студії в себе в Празі, попсувати як слід плівки й тепер видавати їх за атональну музику. Хоч могла цього й не робити. Десь між кріслами нашого «рено», укупі з банками кави та путівниками, мала бути ще пара альбомів старого-доброго Лу Рида, якраз періоду його найбільшого цвітіння і токсикозу, касети теж, до речі, були чеськими, така собі фірма «Глобус» шмаляла по гарячих слідах великої європейської трансформації на межі 80-х, вигрібаючи все із золотих запасів поп-музики, ось і старий-добрий Лу Рид, що називається, попав. Але до нього черга навряд чи дійде – надто енергійно Сильві вистукує пальцями по керму в такт – якщо це можна назвати тактом – атональному місиву, що, мов із м'ясорубок, лізе із захриплих динаміків, умонтованих у передню панель.

– Сильві, це просто якийсь кінець цивілізації! – кричу я із заднього сидіння. – Ти справді у вільний час слухаєш це без примусу?

Сильві сміється, але, схоже, жарту мого не розуміє, та і який це в задницю жарт – так, щось подібне до її атонального джазу. Наш приятель Гашпер, безпосередній і єдиний власник авто, валяється на правому передньому кріслі й слабко відслідковує перебіг подій навколо себе.

Учора ми розійшлися десь о пів на третю ночі, перед тим довго пили, намагаючись визначити, коли саме нам краще виїхати. Останню упаковку пива купували вже на автозаправці, Гашпер дозволяв собі іноді такі радощі життя – набратися пива й ганяти заспанним Віднем, зрізаючи на поворотах і сигналячи поодиноким жандармам.

Можливість санкцій його не лякала – у себе вдома, у Любляні, він міг купити нове посвідчення водія так само легко, як упаковку з пивом на віденській нічній автозаправці. Ми ще здирали з пива запальничками металеві кришечки, хоч можна було їх просто скручувати; в об'єднаній Європі навіть із пива почали робити фаст-фуд, американці просто засирають мізки всьому світові своїми ноу-хау на зразок пивних пляшок із різьбою чи холодного зеленого чаю в банках. Наприкінці Гашпер переповідав анекдоти про боснійців, потому ми розійшлися, щоб уже о дев'ятій ранку запакувати свої речі в багажник «рено» й вирушити з березневого і холодного Відня просто в напрямку Берліна.

Сісти знову за кермо Гашпер не наважився, мав ще трохи відійти, тож поступився водійським місцем Сильві, котра, як і належить юній порядній чешці, пиво з нами вночі на автозаправці не пила, а отже, і синдромів особливих не мала, сіла собі за кермо й давай нипати ранковими віденськими вуличками в пошуках траси на Берлін, бо дороги ніхто з нас, ясна річ, не знав, точніше, Гашпер знав, але не в такому стані.

Гашпер відверто віддуплявся, важко вдихав повітря й так само важко видихав його на бортове скло, від чого воно бралось теплою густою парою. Сильві наївно вмикала двірники й не могла зрозуміти, чому пітніють вікна.

– Сильві, це зміна тиску, – кажу я їй. – Двірники тут не допоможуть. Джаз, до речі, теж.

Так уже складається, що я маю пити сам. Між Сильві й Гашпером існує джентльменська угода, що десь там після умовного перетину австрійсько-німецького кордону він її підмінить за кермом, а на автобані пити він все ж таки не наважується, тож я собі відкриваю чергову банку, зідравши з неї чеку, і намагаюсь підтримувати розмову. Загалом, перша сотня кілометрів мені знайома, торік я їздив тут автостопом, мене тоді підібрав якийсь божевільний панк, який весь час нервово пивспрайт, його сушило, схоже, він був з обкурки, але гнав-таки на захід, бо мусив, уже не знаю, що там у нього було, може, мама чекала, однак вигляд у нього був нещасний. Коли я дістав із наплічника пляшку води, він спитався: «Чи це не водка, бува, у вас же там, у Росії, усі п'ють водку». – «Ні, не водка», – кажу, і він весело розсміявся. Тупий якийсь панк трапився. Зараз я намагаюсь переповісти все це Сильві, вилловлюючи її увагу з атональних джазових ям і порожнин, вона погоджується: «Так, справді тупий панк», – що тут скажеш, розмова не в'яжеться, і я відкриваю наступну банку, однаково поки що нічого цікавого – голі пасовища, безлисті лісосмуги, печальна березнева Австро-Угорщина, мабуть, саме такою її й запам'ятали радянські піхотинці навесні 45-го, депресивний доволі ландшафт, ось вони й хуячили наліво і направо елітні дивізії нещасних націонал-соціалістів. У цей час касета добігає кінця й тут-таки починає розкручуватись у зворотному напрямку, новий джаз знову бере за горло, і я заходжуся шукати під кріслами забутого й присипаного фісташками старого-доброго Лу Рида. «Джаз – музика для товстих», – кажу я Сильві й міняю касети.

Десь уже на німецькій території нам трапилася військова колона, що розтяглася на добрих два десятки кілометрів. Тягачі та джипи мляво котилися собі зі сходу на захід, у просторих кабінах

сиділи стрижені контрактники й незадоволено реагували на загальну увагу до себе. Уздовж колони літали бойові гелікоптери, розганяючи припухлих від такої кількості бронетехніки печальних баварських ворон. Гашпер, до якого повернулася природна зухвалість, сидів тепер за кермом і весело сигнавив сонним сержантам, котрі на кожен сигнал висувалися з вікон і уважно розглядали нашу малолітражку, не випускаючи із зубів дешевий галуаз. Куди можна переганяти стільки військової техніки? Схоже, бундесвер вирішив перекинути під шумок, пов'язаний із посівними в країнах ЄС, кілька загонів швидкого реагування поближче до Фрайбурга, щоб традиційно надавати по жирній задниці розімлілим від глобалізації французам, зайняти кілька прикордонних містечок, вистріляти комуністів і арабів, зробити це, скажімо, за допомогою євреїв, спалити кілька супермаркетів і так само непомітно повернутися, ховаючи сліди за димовими завісами. Я ділюсь цією думкою з Гашпером.

- Ні, ти що, - Гашпер ще не зовсім отямився, але говорить уже виразно, - ти подивися на них, вони просто не знають, де та Франція розташована.

Я визирнув у вікно. У тягачі, який ми саме обганяли, сидів товстий солдат, скоріше порізаний, ніж поголений, і пив із пляшечки мінералку. Я протер долонею запітніле скло й подивився на солдата ще раз. Той помітив мене й відповів бадьорим мілітарним поглядом. Я заплющив очі й спробував більше про нього не думати.

Під Мюнхеном Гашпер заганяє авто на заправку і я йду по чергове пиво. Важко їхати зрання, навіть якщо це хороший автобан, а не розбита східноєвропейська траса, де на узбіччях лежить гравій - сірий і холодний, як на морському узбережжі, однаково важко, надто коли нічого робити, пиво скінчилося, навіть джаз скінчився, усе хороше в цьому житті закінчується на третій-четвертій годині автомобільного перегону й залишається відслідковувати, як у діджеїв ефемок чимдалі на північ змінюється вимова, та й музика змінюється, хоча, за великим рахунком, - те саме гівно. У магазинчику біля автозаправки кілька молодих гомосексуалістів, розмовляючи російською з легким білоруським акцентом, вибирають собі сонячні окуляри.

Я тримаю в кожній руці по дві пляшки й зупиняюсь подивитися - виберуть чи ні. На вулиці плюс п'ять, і до самого Берліна тягнуться хмари, треба принаймні глянути, що вони з цим добром робитимуть. Один із них різко повертається до мене і, демонструючи вибрані окуляри якогось дурнувато-рожевого кольору, питає, ну як, мовляв, пасує, - ок, кажу, саме під колір твоїх очей. Він ображається й кладе окуляри назад. Я повертаюся до авта й відкриваю першу пляшку. Ще кілька сотень кілометрів - і має бути Берлін, куди ми втрюх їдемо - без певної мети й так само без особливого бажання. Ну, але раз уже домовилися, то треба їхати, та й залишилося зовсім небагато - три години доброю трасою, яку в різних місцях постійно добудовують, Дойчланд росте й міцніє, хороша країна, що тут казати, трохи менше б японців із їхніми «кодаками», і взагалі було б супер, але й так нічого, тим більше, що ось він - Берлін, не минуло й півдоби, як ми в'їжджаємо в його передмістя. Гашпер стверджує, що знає тут кілька хороших дешевих готелів, ми відповідаємо, що так не буває, готелі бувають або хороші, або дешеві, зазвичай це не комбінується.

Урешті ми заблукали. Гашпер ганяв вулицями, щоразу йому здавалося, що він уже впізнає дорогу і що наші дешеві й водночас хороші готелі десь поруч, от-от - і ми в них уселимося. Поступово він почав нервувати, різко тиснути на гальма перед світлофорами й питатися дороги в усіх, кого можна було зустріти цього темного дощового вечора на берлінських хідниках, кілька разів навіть зупинявся біля курвів, які стояли на кожному перехресті в білих панчохах, шкіряній амуніції й високих гренадерських чоботах, тримаючи в руках великі парасольки. Курви спочатку сприймали Гашперове питання про готель як натяк, але, помітивши Сильві, яка злякано посміхалася до них із салону, енергійно лаялися добірною німецькою, утім, із відчутною слов'янською інтонацією. Урешті, з якоїсь спроби, уже по восьмій вечора, Гашперові його затія вдалася, і ми вивантажилися біля підозрілого сірого будинку, на якому справді було написано «пансіонат».

На рецепції сидить чувак із кульчиками в обох вухах, говорить сербською й дивиться футбол. Гашпер, як земляк, швидко з ним сторговується, готель справді дешевий, ми викладаємо бабки, але коридорний не хоче нас відпускати, він відверто нудиться, і ми для нього ні більше, ні менше як брати-слов'яни, хоча в цьому місті він міг би знайти собі кілька сотень тисяч таких родичів, починаючи з вуличних курвів, хоч на курвів у нього грошей, мабуть, немає, оскільки готель справді дешевий, багато не заробиш. Ми сідаємо на свої торби й дивимося футбол, грає Мюнхен з Манчестером. «Ти за кого?» - питаю я його. «Та мені насрати, - каже коридорний, - я просто спорт люблю», - і тут-таки дістає з-під ящика великий, туго напханий джойнт і пропонує нам, ну, а ми й не відмовляємося.

Закінчується перший тайм.

...Я схиляюсь над рукомийником і засовую голову під струмені холодної води. На якусь мить мені кращає, потім знову починається колотун і голова болить спершу зліва направо, а потім навпаки, і так безперестанку. Телевізор увімкнено на «емтіві», порноканалів у цьому готелі, звісно, немає, які можуть бути порноканали з такими коридорними. У кімнаті стоять два ліжка, на них два комплекти постільної білизни, на двох нічних столиках лежать два нових тестаменти в шкіряних оправах,

загальна пропорційність лише посилює напади нудоти, хоча припускаю, що це може бути просто від пива. Або від «емтіві».

Мені подобаються міста впродовж перших кількох годин перебування. Тоді вони ще ховають безліч несподіванок, і уявлення про них чисте, мов готельна білизна або ксероксний папір, – за кожним рогом може початися будь-що, і оте будь-що – значно важливіше й привабливіше за всі твої топографічні знання. Ось і Берлін закохує в себе з першого погляду, здоровенний і наповнений новобудовами, так, мабуть, виглядав Вавилон перед тим, як там почали будувати всілякі сумнівні вежі.

Я вже бачив курвів, я бачив обкуреного коридорного, я навіть устиг привітатися з кількома сусідами-турками, так само, здається, чимось накачаними, хоч, може, це в них ментальне. Загалом Берлін справляв цілком непогане враження. Цікаво, чи є тут німці?

Сильві, як найпритомніша з нас трьох, знаходить на рецепції програмку фестивалю сучасної музики, який ось-ось закінчиться, і заявляє, що ми мусимо їхати просто зараз – ми ще встигаємо – на завершальний концерт французького оркестру, який є одним із найкращих у своїй галузі, себто з її слів впливало, що якби атональна музика поділялася на крашу й гіршу, то цей оркестр був би чемпіоном, так що вибору ми позбавлені, треба їхати. Гашпер устигає переодягти сорочку, я – поклатати пультом: порноканалів немає, – і ми знову запихаємося в авто. На поворотах салону перекочуються порожні банки з-під пива й лопотять на протязі путівники. Берліном, очевидно, можна їздити кілька днів поспіль, і пейзаж не видаватиметься знайомим. Місто так щедро заповнене ризиком, що можна припустити, як місцеве населення щоранку виходить зі своїх будинків і заскочено не впізнає пейзажу, який устиг змінитися дослівно за одну ніч. Берлін скидається на юну особу чоловічої статі, такого собі петеушника, котрий недавно почав курити й мастурбувати, від чого його голос зазнає щоденних трансформацій (від куріння, мається на увазі), та й узагалі – він щодня витягується на додатковий міліметр, виростаючи із затяганої шкільної форми. Я люблю міста, де багато будують. Там є робота для всіх. Навіть для турків.

У буфеті концертної зали алкоголь відчутно дорожчий, до того ж утворюється черга, очевидно, з меломанів. Але ми встигаємо вихилити по пиву й, реагуючи на енергійні заклики Сильві, ідемо шукати свої місця. Публіка не віщує нічого доброго. Сцену розташовано внизу, посеред зали, згори зі стелі звисає кілька десятків мікрофонів, як душові крани в загальній лазні. Сильві каже, що тут дуже добра акустика, одна з найкращих зал у Європі й саме тут треба слухати атональну музику. «І новий джаз», – додаю я, і Сильві погоджується.

Неквапно почали виходити музиканти. Дехто був у джинсах, дехто у светрах, у спортивних костюмах не було нікого, і на тому спасибі. Останньою вийшла диригентка. Жінка. Це був добрий знак. Попереду передбачалася пауза, але спочатку треба було вислухати хвилин сорок забойного атонального саунду. Сильві справді зналася на такій музиці, вона вся напружилась і вистукувала пальцями по невидимій клавіатурі. Їй простіше – вона піаністка.

Але народ переважно варився, праворуч від мене мужик просто заснув, чесне слово, під час атональних пауз його сопіння рельєфно проступало в загальній тиші. Акустика все-таки.

Поночі ми знову опиняємося на дощовій вулиці. Після концерту одна меломанка встигає попередити нас, що насправді фестиваль іще не скінчився, що остання акція (вона так і сказала – «акція») саме починається в залах очікування колишнього Гамбурзького вокзалу, який нині переробили під великий культурний центр, хуйнули туди купу бабок, тепер забавляються там, як собі хочуть, тому, якщо ми справжні меломани, просто мусимо туди поїхати, вибору в нас знову немає, сама вона, на жаль, поїхати не може, бо має проблеми зі сном і в цей час повинна приймати снодійне, – для чогось розповідає вона, і враження таке, що своє снодійне вона вже прийняла й ним не обмежилася. «Вокзал там», – показує вона рукою кудись у дощ і махає нам на прощання тією ж таки рукою.

Можливо, ми їй уже снімося.

Гашпер знову сідає за кермо й відчайдушно викручує його в пошуках Гамбурзького вокзалу. Неподалік Бранденбурзьких воріт, якраз під болотяного кольору російським Т-34, стоїть чувак із дипломатом. Гашпер пригальмовує біля нього й висовується у вікно. «Мен, – питає, – не підкажеш, де тут Гамбурзький вокзал?» Чувак активізується. «Вам треба повернути за Райхстаг, – відказує, – проїхати повз парк, потім через міст і праворуч, там за дві автобусні зупинки навпаки, себто ліворуч, а далі вже складніше, там я пояснити не можу». – «Їдьмо з нами, – пропонує Гашпер, – покажеш, а потім ми тебе привеземо назад». – «Ні, не можу, – чувак притискає до грудей дипломат, – чекаю на друга». – «Він у тебе що – танкіст?» – питається Гашпер, очевидно, щоб підтримати розмову. Чувак озирється на розмоклу диявольську бронемашину й щасливо сміється: «Ні, він інженер». – «Супер!» – кричить Гашпер і лишає чувака наодинці з Т-34. Дивний народ, ці берлінські інженери, думаю я, засинаючи на задньому сидінні.

– Серж, уставай, – говорить мені Сильві.

- Де ми?

- На вокзалі.

- На якому вокзалі? - лякаюсь я.

- На Гамбурзькому.

- А котра година?

- Перша. Ходімо.

Я вилізаю назовні й слухняно йду за своїми друзями. Їм варто довіряти, вони не тусуються опівночі під радянськими танками й не жеруть снодійного перед концертами атональної музики. Платформи й зали колишнього вокзалу справді перероблено під великий музей, ми йдемо довгими порожніми коридорами, які скидаються радше на корабельні доки, у кінці одного з них стоять чергові, ви куди, питаються, ми, говоримо, концерт, меломани ми, а, ну то йдіть - байдуже знизують плечима чергові, демонстративно виказуючи свою відстороненість, якісь вони неприкаяні, думаю я, мабуть, і в попередній інкарнації були черговими, і то - на цьому самому вокзалі.

Було вже по першій, і з усіх експозиційних зал відчиненими лишалися тільки сортир, бар і ще одна - доволі простора - кімната, де й відбувалася акція. Гашпер ще спробував поторгуватися за квитки, але врешті облишив це, ми заплатили, скільки від нас вимагали й, оминаючи бар, увійшли в наповнену меломанами кімнату. Біля стіни праворуч стояла жінка з радіомікрофоном і співала. На стіну поруч з нею спроектовувався мультиплікаційний фільм її виробництва. Музику й слова, як я зрозумів, написала теж вона. Думаю, що й до перебудови вокзалу, а зараз і до повалення берлінського муру вона теж свої руки доклала. Жінка співала під мінус, тоді як на білому полотні кіноекрана важко рухалися якісь тварини, з'являлася бридкої зовнішності паперова принцеса, потім такий самий принц, між ними щось там діялося, жінка співала довго й наполегливо, і в якийсь момент ми просто не витримали й пішли в бар. Гашпер обурювався й вимагав повернути йому гроші. Але двійко білетерів, які всучили нам перед цим квитки, уже завбачливо спакувались і зникли в нетрях Гамбурзького вокзалу. Ми були їхніми останніми клієнтами. Залишалося повернутись у бар, де вже сиділо зо два десятки зневірених, так само, як і ми, меломанів і печально банячили.

- Добре, що вона не танцює, - продовжує обурюватися Гашпер. - І хто всі ці мудаки, які її слухають?

За сусіднім столиком засміялися. Ми озираємось і бачимо сиву жінку, яка тримає в руці склянку сухаря і, схоже, цілком нас підтримує. Дві порожні склянки вже стоять поряд на її столику.

- Колективна мастурбація, - говорить Гашпер до неї, ніби вітаючись, - чи не так?

- Так, - каже жінка, підводиться й нетвердо рухаючись, пересідає до нас.

Звати її Ніна, вона говорить, що потрапила сюди випадково, що спробувала була додивитися мультик до кінця, але нічого не вийшло. Ми їй подобаємось, каже вона. Особливо їй подобається Сильві. Ніна її відверто пасе, водночас підтримуючи розмову з Гашпером, з якого просто пре бурхлива лекція на всілякі відв'язні теми, Гашпера хлібом не годуй - дай потриндіти, йому б не художником бути, а лектором, читав би собі лекції люблянським студентам, скажімо, про атональну музику.

- А це Сара, - говорить Ніна, - ми з нею дружимо.

Сара підходить від барної стійки, тримаючи в руках ще дві склянки сухаря. Вона молодша від Ніни вдвічі чи навіть утричі, схожа на одну мою львівську знайому, має трішки припухле від безсоння й алкоголю обличчя, зелені очі та довге світле волосся. Ніна починає їй пояснювати, що ось, мовляв, юні представники слов'янської культури, меломани, так би мовити, теж обламались і не змогли до кінця додивитися цей чортів мультик, як і ми з тобою, дівчинко, але вони кльові, говорить вона й показує на Сильві. Гашпер далі балакає, і в якийсь момент Сара втрачає плин його думки, повертається до мене й пояснює, що дуже втомилася, бо останні два дні робила щось дуже важливе й тому майже не спала. «Я теж займаюся мистецтвом», - каже. «Справді? - питаюсь. - А чим саме?» - «Ну, я роблю всілякі проекти, - говорить вона непевно. - А як тебе звати?» - «Серж. Себто Сергій». - «О, у вас це дуже популярне ім'я!» - «Так, - кажу, - у нас там кожен другий Серж». - «Нам треба ще раз зустрітися, наприклад, у Відні». - «Лиши адресу, - кажу, - я можу написати тобі листа». Сара довго порпається в кишенях джинсової куртки, урешті знаходить якийсь шматок паперу, з одного боку на ньому реклама курсів катехізису, другий бік чистий, там вона й пише.

«Ага, - говорить Ніна, - я тобі теж лишу адресу». І дає візитівку. Я читаю адреси на картці й на папері, що його списала Сара, - це та сама адреса, але прізвища різні.

«Гаразд, – кажу, – напишу вам два листи».

У цей час сусідні двері відчиняються й звідти виходить знайома нам співачка з радіомікрофоном, а за нею, мов шури з підземелля, косяком сунуть глядачі. Перед дверима, що відділяють їх від бару, де сидимо ми всі, стоїть ширма. Співачка заходить за ширму й присідає, глядачі лишаються з того боку і, на відміну від нас, її не бачать, а бачать лише ширму. Сівши навпочіпки, співачка співає в свій радіомікрофон ще хвилин десять. Із цього боку на неї осудливо дивляться двадцять пар нетверезих очей.

Публіка з того боку покійно чекає. Урешті вона закінчує і її починають вітати. Дехто з нею навіть цілується, хоч вона сильно спітніла від тривалого співу й, гадаю, цілувати її було неприємно. Утім, слухати теж.

Було вже близько третьої, коли Ніна запропонувала поїхати десь поїсти, усі мляво погодилися й почали пробиратися крізь натовп меломанів, лишаючи їх наодинці зі співачкою серед порожніх перонів колишнього Гамбурзького вокзалу.

Нічним Берліном снує безліч люду, туристи, японці, скінгеди, студенти. Біля «Гілтона» велика пробка: копи на мотоциклах перекрыли всі під'їзди до готелю, видно, як біля центрального входу зупиняється кілька масивних мерседесів і з них виходять якісь надто офіційні персони.

«Бач, друже, – говорить Гашпер, – самого товариша Йошку Фішера побачили». Ми намагаємося не відставати від Ніниного авто, яке метляється перед нами. Ніна сідала за кермо вже в гарному стані, схоже, у теплому салоні її геть розморило, у темряві вже зо два рази з'являлися червоні спалахи, копи зі своїх замаскованих машин відслідковують і фотографують усіх, хто перевищує швидкість. І якщо Гашперові все одно, за пару днів його тут уже не буде, то на Ніну, безперечно, чекають неприємності. Хвилин за двадцять ми знаходимо італійський ресторанчик, квартали навколо втрамбовані машинами добropорядних берлінців, вільне місце можна знайти хіба що на сусідній вулиці, ніч, урешті-решт, добігає кінця, і до ресторану починають сповзатись постійні відвідувачі, навіть не знаю, хто вони, але з ними тут усі вітаються. Вони теж з усіма вітаються, навіть із нами, схожі на робітників після нічної зміни, але навряд чи італійські робітники ходять о четвертій ранку по рестораціях, надто понтово, скоріше, теж якісь меломани. Або сутенери. Наступна година наповнюється розмовами Гашпера, Ніна печально в усьому з ним погоджується, я поступово засинаю, а Сара відверто клеїть нашу чеську подругу. «Зустрічаються двоє боснійців», – починає Гашпер, і я пробуджуюсь, справа йде до завершення, час їхати додому, Сара теж збирає всі свої окуляри, непропачений генді, арабську хустку, телефонний записник, весь у губній помаді, пхає все це до своєї торби й збирається йти додому. Її сусідка на це не реагує.

– Викликати тобі таксі? – питаюся я і йду до кельнера.

Кельнер, молодий італієць, підморгує мені обома очима, викликає по телефону таксівку й весело соває мені презерватив.

– Дякую, – кажу, – мені не треба.

– Бери-бери, це гратіс, себто безкоштовно.

Я, своєю чергою, лізу по кишнях, знаходжу коробку сірників із рекламою віденського радіо «Оранж», хороша станція, завжди крутять хоп, і соваю йому. «Тримай, це з Відня». Чувак тисне мені руку й мчить зустрічати нових відвідувачів, а я повертаюся. «А навіщо ти вирив яму, питають боснійця», – Гашпер в ударі, ніби й не гнав півтисячі кілометрів. «Саро, – кажу, – твоє таксі зараз приїде». Сара говорить усім до побачення й виходить в ранкові сутінки. За якихось десять хвилин ми теж виходимо, тепер лише треба познаходити ці лажові автомобілі – і додому, у готель, де є душ, «емтіві» та новий тестамент, навіть два нових тестаменти, так що в разі чого можна почитати хором. Ніна намагається виїхати з-поміж двох авто, між якими вона годину тому затиснула свій «фольксваген», легенько штовхає передню машину, потім здає назад і так само штовхає задню, розкочує їх, мов більярдні кулі, урешті-таки вибирається, тисне на газ і зникає за рогом.

Сильві махає їй услід рукою, але не надто активно, щоб та, бува, не повернулася.

За вікном висить туман, крізь нього пробивається тьмяне ранкове світло, великі мокрі сніжинки липнуть до шибок і відразу тануть. Після ночі повітря ще не прогрілося, але сніг усе одно тане, прямо в повітрі, по склу стікають великі жирні краплі, я бреду коридором із готельним рушником і «гедендшолдерсом» у пошуках душі.

Душ у кінці коридору, звідти лине дзвінке багатоголосся.

Я відчиняю двері, валить пара, коридор наповнює теплий туман, я роблю крок усередину й намагаюся розгледіти, що там, за туманом, а там стоїть кілька голих тинейджерів, на підлозі валяються їхні футболки, може, якась футбольна команда, думаю я, хто їх знає, хто тут зупиняється, але з-під струменів води виходить іще двійко голих тинейджерок, хоч душ узагалі чоловічий.

Тинейджери, побачивши мене, намагаються зібрати свої речі, я роблю застережливий рух, мовляв, мийтеся, мийтеся, я пізніше зайду, але вони сміються й говорять: «Старий, усе гаразд, ми вже помилися». – «І ми теж», – говорять тинейджерки. «Ви що тут, ночували?» – питаюсь я, аби щось спитати. Тинейджери далі сміються: «Ні, – кажуть, – просто тут краще раніше зайняти місце, бо потім приходять турки». – «Правильно, – погоджуюся, – краще взагалі з ночі помитись, аби вранці не повторюватися». Тинейджери сміються, – справді, футболісти, – і, прихопивши форму, рушники та голих тинейджерок, забираються кудись у безвість, можливо, на тренувальний збір.

Я пускаю гарячу воду й підходжу до вікна. За вікном обвисає розмоккле берлінське небо, на підвіконні лежить кілька великих сніжинок, я відчиняю вікно, і туман виповзає назовні. Двері за моєю спиною відчиняються в сусідню кімнату, де розміщено кілька туалетних кабінок, заходить старий, пожмаканий життям та еміграцією турок. «Привіт, – кажу, – хороший сьогодні день». – «Та нічого», – відповідає він крізь вуса, заходить до крайньої кабінки й починає голосно ригати. Я закручую кран і повертаюся в кімнату.

Пополудні Гашпер пакує каталоги зі своїми роботами й збирається їхати до знайомої галерейниці. Як справжні друзі ми хочемо його супроводжувати, та й робити в цьому готелі, якщо чесно, нічого – новий тестамент перечитали, «емтіві» подивилися, Сильві навіть позичила туркам анальгін, хоч нафіга їм анальгін, не розумію. Гашпер довго зідзвонюється з галерейницею, урешті та говорить: «Окей, приїжджайте», і ми ідемо. На вулицях пахне торішньою травою й китайським фаст-фудом. Галерею разом із галерейницею знаходимо на п'ятому поверсі будинку в самому центрі, жодних вивісок немає, галерея культова й некомерційна, за рахунок чого вони живуть – невідомо, галерейниця відчиняє нам двері, і ми опиняємось у великому помешканні, стіни якого завішані абстрактним живописом. Під кожною картиною причеплено цінник, ціни нереальні, як і сама галерея. Галерейниця в найкращих традиціях націонал-соціалізму примушує нас чекати хвилину тридцять, поки вона розмовляє з якимось мужчиною, теж, очевидно, художником, чужі тут не ходять, а ми знаходимо в кутку великий акваріум, у якому лежать дві черепашки й навіть не думають рухатися, протягом усього часу, доки галерейниця тягне волинку, вони лежать собі на вмонтованих в акваріум скляних терасах, випучуючи в наш бік свої допотопні беники, і загалом викликають непереборну огиду, принаймні в мене. З таким самим успіхом галерейниця могла тримати заспиртованих черепах – їх принаймні не треба годувати. Та й пахнуть вони краще.

Гашпер таки спихає галерейниці свої каталоги, і ми йдемо на пиво. Сильві тягне нас до приятеля-художника, старого чеха-дисидента, але ще надто рано ходити в гості, і ми вирушаємо в культурний центр напроти. Зовні це старий напіврозвалений будинок, зусібіч оточений будівельними майданчиками, однак усередині тут справжня цитадель анархістських організацій, лівого мистецтва та просто алкоголіків. Ми знаходимо кав'ярню на другому поверсі, на дверях висить ксероксний відбиток із написом «вхід», а вже за дверима розташовано цілий ангар, обставлений металевими декораціями, важкими дерев'яними меблями й тим-таки абстрактним живописом. Десь із-під стелі час від часу виринають вогняні язики – народ відпочиває по-дорослому, бухаючи, як видається, від самого ранку. У повітрі приємно пахне текілою та блювотою. Збоку, на сцені, сидить старий торчок у поношених джинсах і з двома парами навушників на шиї. Праворуч від нього стоїть вертушка й велика валіза, щільно набита старими сорокап'ятками, а ліворуч сидить його вумен, теж у джинсах, і доки він однією рукою ставить новий вініл, друга його рука лежить на плечі вірної скво. Так вони й сидять удвох на сцені, крутять записи тільки з 60-х і в принципі нікому не заважають.

Ми витримали десь години півтори. Після третього пива Сильві рішуче встала й попередила, що або ми лишаємося тут, разом із цим тупим чуваком на сцені та його скво, або йдемо до чеського дисидента, друга Вацлава Гавела, і тоді вона – Сильві – зобов'язується приготувати якийсь спеціальний італійський салат. Ми подивилися на скво й мовчки вийшли. Берлінське небо розгорталося в усіх своїх барвах і відтінках, повітря було густе й вологе, вулицею товклися турки і їли кебаби, запиваючи їх малокалорійною колою.

Поряд із будинком, де жив опальний чех, був маленький продуктовий магазинчик, не ті великі й мертвотні супермаркети, що нагадують скотомогильники, а приватна інтимна крамничка, усуніла заповнена ящиками з пивом та бананами. Зайшовши й поштовхавшись у тісних кулінарних закамарках, ми знайшли власника. Це був старий огрядний чоловік, непевного зросту й політичних поглядів, він читав, здається, Гемінгвея, і ми йому очевидно заважали.

– Скільки у вас тут речей?! – несміливо говорить Сильві.

– Тисяча двісті, – саркастично відповідає чоловік.

– Нам потрібен сир і помідори, – Сильві вирішила вконець зіпсувати йому настрої.

– І пиво, – підказав я.

– Скільки? – чоловік стійко тримався й обслуговувати нас не поспішав.

– Півкілограма, – сказала Сильві.

- Дванадцять штук, - відказав я.

- Беріть, - дозволив чоловік.

Ми почали вибирати. Я взяв дві упаковки, підійшов до чоловіка й виклав бабки.

- Ми до вашого сусіда-художника приїхали, - почав знову Ґашпер. - Ви його знаєте?

На обличчі продавця вперше з'явилася посмішка.

- А, - говорить, - старий чех! Знаю-знаю, постійний клієнт. Передавайте вітання старому хуеві!

Він ще деякий час радісно крекче, бере в Сильві десятку за помідори й сир і разом із здачею насилає їй повну долоню фруктових карамельок.

- Гарного дня, дівчинко, - каже він.

Сильві дякує й ховає карамельки до кишені джинсів.

Я дістаю презерватив і простягаю чоловікові. Це з Відня, кажу. Той удруге посміхається.

Художника звати Руді. Він справді був приятелем Гавела й робив у себе в Чехословаччині великі металеві об'єкти. Якби гелікоптерам і літакам ставили пам'ятники, вони мали б десь такий вигляд, як об'єкти Руді. Коли росіяни дали старому Дубчеку під зад, він ще деякий час лишався вдома й дали робив свої багатометрові конструкції, що склалися із лопатей, фюзеляжів і залізних балок. У якийсь момент радянську владу це дістало, його звинуватили в абстракціонізмі, до того ж так воно й було, і попросили куди-небудь звалити. Руді вибрав Західний Берлін. Уже через кілька років він мав власне ательє й сталі замовлення. Його металеві штуки купували банки й страхові компанії та встановлювали їх біля своїх офісів. Останні роки п'ятнадцять Руді часто виставлявся в Чехії, але повертатися не хотів, хоч зля на батьківщину не тримав. Нині йому було під сімдесят. Він зустрів нас у дворі, Сильві зателефонувала йому з генді, мовляв, ми вже тут, із бухлом і сиром, зустрічай-но, він вийшов у джинсах і теплій сорочці, нашу подружку він знав змалку, коли та ще не грала на піаніно, був знайомий з її батьками, тож вони почали обійматися, а вже потому всі зайшли в ательє і, поки Сильві готувала свій тричі нікому не потрібний салат, старий водив нас приміщенням та показував різні штуки - макети, негативи, карикатури на друга Гавела й на Горбі чи просто якісь поштові листівки від онуків.

Побачивши наше пиво, він мовчки дістав дві пляшки сухаря.

- Слухай, - спитався я, уже коли пиво закінчувалося і Руді так само закінчив розповідь про одну свою персональну виставку в 70-х в Ірландії, - а чому ти не повернувся на батьківщину?

- Знаєш, - він поставив склянку на стіл, - я думав вертатися. Та в якийсь момент зрозумів, що це не буде повернення, це буде нова еміграція. Я взагалі-то не космополіт, але я зрозумів тут таку річ: насправді простір не поділяється на свій або чужий, простір буває або вільний, або контрольований, розумієш? Мені насправді насрати, де я живу, головне - як я живу. А тут я живу так, як мені хочеться, - він нахилився й дістав з-під столу пляшку хорватської настоянки.

- Єдина біда, - вів далі Руді, розливаючи, - мої роботи надто великі. Ось дивіться, - він піднявся й витяг із шафи альбом, - я зробив цю конструкцію для однієї берлінської фабрики. Вони розмістили її на стіні, це метрів п'ять заввишки. А нині фабрика збанкрутувала, її збираються закрити й половину цієї стіни заліпили рекламою.

Він розгорнув альбом. На одному фото була його конструкція, розміщена на великій стіні, унизу проїжджав трамвай, ті самі балки й лопаті, а вже на другому фото нижню половину цієї стіни було заліплено афішами і лопаті стирчали вгорі сиротливо й покинуто.

- І ти нічого не можеш вдіяти? - спитався Ґашпер.

- Ні. Свій гонорар я давно отримав, а нині вони мають на цю стіну всі права. Імперіалісти країні, - додав він і налив по новій.

- Шкода, - кажу, - виходить, ми її вже не побачимо.

- Ну, чому - якщо зараз поїдемо, то побачимо. Тут недалеко, кілька зупинок трамваєм.

- У нас авто, - говорить Ґашпер.

- А ти в стані? - схоже, Руді захопився своєю ідеєю.

- Цілком, - відповідає Ґашпер і з третьої спроби припалює-таки своє «мальборо».

Ми погоджуємося: їхати треба, позаяк Бог його знає, що буде з фабрикою, та й з німецькою економікою загалом, тож Руді накидає на плечі військову куртку й ми виходимо.

Фабрика справді недалеко, і, вискочивши з «рено», Руді перебігає вулицю й зупиняється під стіною. Угорі над ним схрещуються балки й лопаті, їх добре видно в березневих сутінках. Руді підходить ближче й починає енергійно зривати афіші. Ми підходимо слідом. Поступово оголюється чималий шматок стіни, з-під якого визирає частина об'єкта.

Подерті афіші валяються під ногами Руді, мов захоплені під час кавалерійської атаки ворожі штандарти.

- Дивися, - кричить мені Руді, - ось мій простір і ось моя батьківщина. Усе, що я маю, - це оця стіна, і все, що я можу, - це іноді приходити сюди й відчищати її від усілякого лайна. Повір мені, цього досить, аби ні за чим не шкодувати. Навіть якщо завтра ця довбана Європа вконець глобалізується й об'єднається з Азією, однаково тут - у Берліні - стоятиме стіна з моїм металобрухтом, і навіть якщо я завтра помру, то присилатиму сюди яких-небудь довбаних ангелів, аби вони здирали це лайно, розумієш? Ось саме тому я вже нікуди звідси не поїду.

Я подумав, що взагалі цей старий друг Гавела у військовій куртці має рацію, хоч він добре, як на його вік, умазав, він усе одно має рацію, так само як і десятки тисяч балканців і турків, котрі мурують цей новий Берлін, зводячи повсюди риштування й підпираючи ними холодні берлінські небеса, які нависають низько й печально і з яких ось уже кілька годин ллється дедалі сильніший дощ.

За два дні я чекав на віденський потяг уже на справжньому Гамбурзькому вокзалі, себто на залізничному вокзалі міста Гамбурга. Сильві та Гашпер проводжали мене, вони збиралися ще заскочити в Дортмунд, а я мав повертатися. Підійшов потяг. «Ну, що, мен, - говорить Гашпер, - побачимося вдома, у Відні». - «Ясна річ», - відповідаю. Уже коли я сідав у вагон, Сильві підбігла, дістала з кишені жменю фруктових карамельок і сунула мені в долоню. На першій станції близько півночі в купе підсіло троє фермерів, вони позакидали валізи нагору й побігли шукати ресторан. Повернулися за п'ятнадцять хвилин і дуже бідкалися, бо нічого, ясна річ, не знайшли, а бахнути, очевидно, хотілося. «А ви в провідника спитайте», - підказав я, але вони гумору не зрозуміли й побігли шукати ресторан у протилежний бік. Потім ми цілу ніч намагалися заснути, але з цього нічого не вийшло, бо як можна заснути з трьома фермерами?

...Над Віднем плавало багато-багато хмар. Я зійшов на перон і пішов до підземки. Назустріч ішла дівчина, мерзлякувато кутаючись у світле пальто. Вона нервово озирала перехожих і тремтіла від ранкового холоду. Побачивши мене, вона боязко огледілась і, підійшовши, спитала:

- Ти маєш морфій?

- Морфій? - перепитав я. Мене теж колотило після потяга.

- Ну, морфій, - нервово повторила вона.

Я поліз до кишені, і в її очах з'явилося щось схоже на надію. Який морфій? Я що, схожий на людину, яка роздає на вокзалі морфій усім спраглим? От гівно. Я дістав жменю фруктових карамельок і вклав їй у долоню.

- Гарного дня, дівчинко, - кажу.

Десять способів убити Джона Леннона

Незабаром знову почнеться зима, обов'язково почне завалювати яким-небудь снігом, ось побачиш, без цього їм не можна, їм обов'язково потрібно насипати цілу гору цього непотребу, по якому потім радісно топчуться довгими грудневими ранками пси, поліцаї та інші недоумки, і так до самої весни з короткими перервами на відлигу.

Узимку всі змінюються, тупішають, чи що, загалом люди і влітку особливого бажання спілкуватись із ними не викликають, а взимку вони просто стають нестерпними, чоловіки намагаються натягнути на себе які-небудь стрьомні зелені куртки, великі такі, знаєш, великі стрьомні зелені куртки, вони ходять у них цілу зиму, як заведені, і що ти їм зробиш, це все зима, зима, улітку ти нікого не примусиш натягнути зелену куртку, і не лише тому, що влітку взагалі ніхто курток не носить, тим більше зимових, просто влітку люди якісь простіші, їм навіть у голову не може прийти така дурість – натягнути на себе велику зелену куртку й ходити в ній по вулиці, жах який.

Саме минулої зими я познайомився з Джоном Ленноном, точніше, нас познайомив мій нині покійний приятель Кристіан, якраз тижні за два до того, як він – Кристіан – наковтався якихось штук і вилетів через вікно власної кімнати, щоб назад уже не повертатися. А тоді він ще був живий, і ми пішли слухати арабську музику, був початок грудня, місто готувалося до Різдва, особливо це тішило арабів, котрі радісно бухали й закидалися всілякими фармацевтичними засобами, так ніби справді хотіли побачити Ісуса, не знаю, можливо, здорове некалорійне харчування робить араба податливішим до чужих релігій і він справді сподівається побачити Ісуса-немовля в білосніжному памперсі де-небудь на платформі віденської підземки, там, де друга лінія перетинається з четвертою, білі давно втратили такі ілюзії, для них Різдво – це лише привід потовктись у супермаркетах і накупити цілу гору стрьомних зелених курток, але араби, схоже, ще зберегли здатність сприймати світ по-дитячому, вони взагалі як діти, он як до вибухівки тягнуться весь час. Але так чи так на концерті арабської музики самих арабів було небагато, переважно якісь тьотки в джинсах, якісь чуваки з пивом, хоча двійко-трійко арабів ходили взад-вперед, так що все було гаразд і можна було починати, от вони й почали.

Через годину, коли араби збиралися замовкнути, двері зі скрипом відчинилися й до зали впхався мужчина, зовні дуже подібний до Джона Леннона, ось уяви собі покійного Леннона о восьмій вечора, який почав пити ще з восьмої ранку, у нього від перегару навіть окуляри запітніли, з круглими такими скельцями, пам'ятаєш, справжні леннонівські окуляри, він спробував тихенько сісти собі скраєчку, але не зміг, завалив кілька стільців, привернув до себе загальну увагу, а тут і концерт закінчився, і народ потягнувся було до гардероба за своїми зеленими куртками, а зась. Мужчина підводиться й починає перехоплювати всіх на виході, він широко розкриває обійми, розкидає руки навсібіч, ніби ловить рибу в гірському потоці, народ налякано намагався оминати його, але мужчина старався і швидко створив пробку. «Стійте, – кричав він, – стійте, араби, стійте», – він їх ніби від чогось остерігав, люди почали нервово бити копитами паркет, і тут мужчина витягує з кишені великий джойнт і починає розмахувати ним у повітрі. Джойнт, кричить він, араби, це джойнт, зараз ми його з вами викуримо, стійте.

«Я його знаю, – говорить Кристіан, – це мій давній знайомий, дуже дивний чоловік». – «Я бачу, – кажу, – схоже, він арабів не любить». – «Любить, – продовжує Кристіан, – він пацифіст, він усіх любить, але йому в житті не щастить, він постійно кудись устряє, його то поліція забере, то дальнобійники поб'ють». – «Як поб'ють?» – питаю. «Ну, це, – відповідає Кристіан, – з ним така історія трапилася кілька років тому, він сам розповідав: вони сиділи цілу ніч у барі, а вранці він зірвався їхати в Італію автостопом, вийшов на вулицю, і, уявляєш, його відразу підібрали якісь дальнобійники, він їх почав обзивати нацистами, й одним словом, десь секунд через сорок по тому, як вони його підібрали, вони ж його й викинули, ще й по голові дали, у нього карма така, розумієш?» – «Розумію, – кажу, – хуйова в нього карма, що тут скажеш». Мужчину тим часом почали присоромлювати араби й пенсіонерки, які не змогли пробитися до виходу, вони кричали й обурювалися, Джон Леннон теж почав обурюватися: «Буржуї, – кричить, – конформісти, жирні свині, не хочете, то й валіть, я вас не тримаю». Хоча насправді він їх таки тримав. «Валіть звідси», – репетував він і розмахував над їхніми головами своїм джойнтом, це виглядало трохи пафосно, така собі сцена «Джон Вінстон Леннон виганяє фарисеїв і садукеїв із храму мистецтва».

«Привіт», – Кристіан підходить до нього й вітається. «Привіт, – відповідає йому Леннон, він змирився з тим, що араби розбіглися і не вдалося нікого впіймати на вечерю, – будеш курити?» Ми виходимо на вулицю, стоїмо під снігом і куримо, навколо снують святкові натовпи, до Різдва лишилося зовсім нічого, народ тішиться й сподівається побачити свого персонального Ісуса-немовля, а ми йдемо доганятися. Джон Леннон приводить нас до якогось анархістського клубу-книгарні в третьому районі, де в одному великому приміщенні облаштовано бар, стоїть кілька столиків, а в глибині кімнати – парти для занять. Вочевидь, вони тут спочатку бухають, а потім конспектують собі Троцького з Кропоткіним. Джон Леннон тут свій крутий хлопець, він хамить кельнерові, і його за це навіть не б'ють. Випивши своє пиво, він не заспокоюється, мало йому арабів, він тягне мене до сусідньої кімнати показувати бібліотеку. Там справді бібліотека, валяється купа листівок із зображеннями на них карикатурними буржуями, схоже, рештки нерозповсюдженого накладу, у

кутку стоїть кілька комп'ютерів. «Зараз я тобі покажу фантастичну річ, – говорить він, – зараз-зараз, почекай». Він пробує ввімкнути комп'ютер, але не знає пароля, тому просить мене зачекати, а сам біжить до кельнера. І я сиджу перед вимкненим комп'ютером, дивлюся в його чорний безмір і відчуваю, як мені від усього цього погано – і від алкоголю, і від арабів, і від Кропоткіна, і від цього Джона Леннона, просто мудака якийсь, затягнув мене в це осине гніздо й кудись зник, пацифіст хуїв, я виходжу назад до бару й бачу, що кельнер уже товче Джонку Леннону пику, Кристіан витягує мене на вулицю: «Пішли, досить на сьогодні». – «Може, – питаюся, – треба було йому допомогти?» – «Не треба, – каже Кристіан, – це в них завжди так, кельнер просто не хоче йому говорити пароль, бо він залазить в інтернет і розсилає погрози в різні банки й благодійні фонди. Кельнеру потім доводиться вибачатись». – «А як його хоч звати, цього Джона Леннона?» – питаюся. «Не знаю, ми так давно з ним знайомі, що ім'я його я, чесно кажучи, уже забув».

Коли ми дійшли до центру й розійшлися в різних напрямках, я раптом подумав про час. «Котра година, не скажете?» – питаю в перехожого. «Уже дванадцята», – відповідає. «Устигну на метро чи ні?» – питаю далі. «Устигнеш, якщо поспішиш». – «Ага, поспішу, – кажу, – дякую, веселого Різдва». – «Немає за що», – говорить він, на прощання підіймає руку, і в світлі ліхтаря рукав його куртки святково зблискує зеленим кольором.

І ось минає кілька місяців, починається березень, у місті мокро й паскудно, на вулицях навколо університету майже щодня демонстрації, студенти окупували кілька корпусів, товчуться там із самого ранку й вимагають пілг, з ними постійно водиться купа лівих, активістів і агітаторів, для лівих це взагалі свято – улаштувати шабаш на кістках академічної освіти, вони тепер ледь не живуть в університетських коридорах і туалетах, чувакам нарешті заканало відчуття на четвертому десятковій життя запах свободи, слідом за лівими до університету почали сповзатися всілякі збоченці, браві онаністи й лесбіянки, котрі годинами висиджували під жіночими туалетами, видивляючись, як звідти виходять налякані революційним рухом китайські студентки.

Одного дня, у п'ятницю по обіді, під дверима університетської книгарні я знову зустрів Джона Леннона. Він сидів на лавці в коридорі, пив каву з автомата, а навколо нього снували студенти й говорили, здається, усіма мовами світу. Вигляд у нього був пожмаканий, але це можна було списати на революцію. Я вирішив підійти.

– Привіт, – кажу я йому. – Ти мене пам'ятаєш?

– Ні.

– Нас Кристіан знайомив, ти ще арабів ловив, згадав?

– Ні.

Він не пам'ятає, і я бачу, що він узагалі у своєму житті мало що пам'ятає.

– Ну, добре, – кажу, – випити хочеш?

– Так ще рано, – відповідає він, – лише друга дня.

– Яка різниця. Пішли.

Він встає, і виявляється, що біля нього на лавці лежить маленький індус, він тут узагалі-то весь час лежить, я його часто бачу, такий старенький індус шоколадного кольору, коли він прокидається, то щось малює собі кульковою ручкою в невеличкому альбомі, потім підсідає до самотніх студентів і починає їм щось шепотіти, а тут, видно, задрімав, Джон Леннон намагається його підняти. «Нащо він тобі?» – питаю я. «Це художник, – відповідає Леннон, – індус, треба його теж узяти з собою, щоби він щось випив». І ми беремо індуса на плечі, знаходимо студентський буфет в іншому крилі корпусу й починаємо пити, точніше, п'ємо ми з Джоном Ленноном, а маленький шоколадний індус лежить собі тихенько біля нас у кріслі і якихось особливих ознак життя не подає. «Він щойно прийняв якісь вітаміни», – говорить Джон Леннон. «Ага, – кажу, – знаю я ваші вітаміни, таблеток наковтався, от йому тепер будь-яка революція й до сраки».

Знаєш, якщо ти подумаєш, із ким саме зустрічався протягом свого життя, то складеться враження, що хтось спеціально зіштовхує тебе з найкращими громадянами цієї дивної планети, я потім колись дякуватиму небесам за те, що мені довелося спілкуватися з такою кількістю потвор і невдах, я впевнений, що ніхто інший не спілкувався зі стількома аутсайдерами, які, коли добре подумати, і складають сіль нашого пошматованого дотаціями й дефолтом суспільства, бо яка радість спілкуватися, скажімо, з керівниками банків чи комерційних структур, вони ж говорять цитатами з власних бізнес-планів, про що можна говорити з молодими науковцями, спортсменами чи дилерами, ну, гаразд, можна про ланч, перші п'ять хвилин, але вони й далі говорять про цей свій ланч, зрештою, тут немає нічого поганого, вони говорять про нього не тому, що не можуть говорити про щось інше, просто вони не знають, як говорити про щось інше, ось і говорять собі про ланч, інша річ отакі виродки, як Джон Леннон, печальні обрубки великої європейської псевдореволюції, вони в

принципі всюди однакові – що тут, що в нас: і тих, і тих свого часу боляче травмували історіями про психоделію й ойкумену, потім учителі непомітно перебралися на нові помешкання, а ці бідаки ще й досі вештаються під холодними європейськими небесами в пошуках миру та благополуччя, натомість регулярно отримуючи свою порцію триндіолів від муніципальної влади, ось, наприклад, цей Джон Леннон, розумієш, ми з ним сидимо вже дві години, а я й досі не знаю, як його звати, власне, я не питаю, а він не говорить, спитатися б в індуса, так той, здається, і власне ім'я забув, якщо колись і знав.

Джон Леннон нарешті пробує встати й пропонує йти.

«Ходімо, – говорить, – тут уже зачинають, ходімо, тут поруч є клуб, і там сьогодні має бути кльовий джаз, кльовий джаз», – повторює він на дурнуватої англійській манір, я погоджуюсь, усе одно почався вікенд і робити нічого, навіть онаністи розійшлися по домівках, що вже говорити про двох таких чуваків, як ми з Джоном Ленноном, лишалося тільки щось зробити з індусом, Леннон радить його залишити біля університету, бо тут, мовляв, його місце, його тут усі знають, тож ніхто не образить, ми виносимо його у вогкі сутінки, кладемо на лаву під корпусом, я ще повертаюсь у корпус, купую в автоматі одноразовий стаканчик із кавою і ставлю індусові в узголів'ї, хай прокинеться не з порожніми руками, якщо прокинеться взагалі. І, протерши паперовою серветкою свої круглі окуляри, Джон Вінстон Леннон веде мене слухати кльовий джаз.

Ми вирішуємо спочатку купити гашиш і вже тоді слухати джаз, хоч я наперед знав, що цим усе й завершиться, чогось хорошого від цього чоловіка годі було сподіватися, але, розумієш, мене відволікло те, що ми залишили індуса, я подумав – о, якщо він не хоче тягати за собою цілий вечір обковбашеного індуса, може, він не такий безнадійний і хоча б трішки думає, що робить, ну, але гаразд, я помилився, чого там. І ми йдемо в міський парк і знаходимо там цілу купу албанців, які продають гашиш, албанці обступають нас тісним колом і починають дружно гел'готати, протягуючи час од часу свої кулачки із затиснутими пластиковими пакетиками. Джон Леннон поводитьсь просто як мудака, він зверхньо дивиться на албанців, починає говорити з ними чомусь англійською, його ніхто не розуміє, тоді він починає плескати їх по плечах і кричати «гашиш, гашиш», розлякуючи останніх японських туристів, які цього березневого вечора не знати навіщо забрели до парку.

Урешті-решт із гамірливого натовпу виокремлюється найпрудкіший представник албанського народу, відводить нас убік і пропонує купити в нього два грами. Я уважно дивлюся на нього. На ньому святкові чорні черевики та спортивний костюм. Але спортом він, мабуть, не займається. Я намагаюсь уявити, яким саме спортом він міг би займатися в разі чого. У принципі, він міг бути жокеєм.

Але жокеї не продають гашиш. Зрештою, ми купуємо, і мій приятель Джон Вінстон Леннон, як і належить старому шизоїдному європейському інтелектуалові, хоче спробувати товар просто на місці. «Тут не дивитись, тут не дивитись», – нервово шепоче албанець. «Удома, вдома», – боязко озиряється він по боках, хоча нас оточують лише його земляки, та й узагалі в цьому місті якщо кого і можна остерігатися, то саме албанців, ну, може, ще росіян, якщо вони п'яні, з другого боку, вони завжди п'яні. А ось серед балканських нелегалів навпаки – часто можна зустріти милих і привітних людей, та, зрештою, і ці дилери, що в них поганого, стоять собі – тихі й богобоязливі, і що ти з них візьмеш, окрім підписки про невізід.

«Але спочатку джаз, – говорить Джон Леннон, – спочатку джаз». І ми приходимо в клуб, де сьогодні має виступати чи то британський, чи то американський оркестр, у якому грають два ветерани – гітара та саксофон, котрі свого часу, ще в сімдесятих, грали не більше – не менше з самим Баді Ричем, а тепер спекулюють на цьому, їздять Європою й халтурять по клубах. Кар'єра, бляха-муха, ніщо так не страждає від часу, як кар'єра, ти можеш облісити, у тебе можуть випасти зуби, у тебе, урешті-решт, може просто не стояти, але якщо ти не годен нічого зробити з власною кар'єрою, яка загинається к бісовій матері, то це вже зовсім погано, розумієш, про що я кажу. Ми прийшли хвилини за десять до початку, і Джон Леннон, мій друг Джон Леннон, імені якого я не знав, нахабно посунув на контролерку, яка стояла при вході й штампувала відвідувачам праве зап'ястя, ставлячи їм веселого кольору тавро, що потім світилося в темряві залу. «Скільки вхід?» – питає Леннон. «По десятиці», – відповідає контролерка й посміхається йому. «Чому так дорого?» – обурюється Леннон. «Але ж це дуже гарний колектив, відомі музиканти», – контролерка вже не посміхається. «Однаково дорого», – наполягає Леннон. Ну все, думаю, зараз його поб'ють і мені теж дістанеться, але мій приятель раптом заспокоюється, повертається до мене й говорить: «Ходімо!» – «Стій, – кажу я, – як це ходімо? А джаз?» – «Джаз буде потім», – кидає Леннон і виходить на вулицю.

– Чому ми пішли? – питаю я вже на вулиці.

– Зараз, зачекай, – ображено говорить він, – спекулянти чортові. Думають, я їм буду платити купу бабок за їхній чортів концерт. Зараз, зараз.

– Ну, то ходімо звідси.

- Почекай-почекай, - говорить він, - ще хвилин десять. Ходімо пройдемося.

І ми починаємо обходити квартал, у якому розташовано клуб. Я ще раз пропоную піти звідси де-небудь в інше місце, але Леннон рішуче заперечує і ми, двічі обійшовши по колу, повертаємося під двері клубу.

- Ходім, - вороже говорить він.

- Що, концерт уже почався? - питається він усе в тієї ж контролерки.

- Так, уже йде.

- Ми вирішили-таки послухати. Ми багато пропустили?

- Не дуже.

- Нам знижка буде?

- Буде, - на диво спокійно відповідає контролерка і справді продає нам квитки за півціни, штампує наші зап'ястки, і ми йдемо блукати сходами й коридорами клубу.

У залі на сцені гаряча пора, в оркестрі грає чоловік двадцять і шум стоїть ще той, ми набираємо в барі пива й починаємо слухати. Окуляри Леннона хижо блищать у сутінках.

- Перекуримо?! - пропоную я йому врешті, бо так можна цілу ніч просидіти.

- Ні-ні, - панічно говорить він, - мені щось недобре.

- Гаразд, - кричу я йому, намагаючися перерекричати духову секцію, - я тоді зараз повернуся. Не наригай тут.

Він, схоже, останньої фрази не чує й дружньо посміхається у відповідь, показуючи пальцями на сцену, так ніби хоче сказати: як же я можу наригати в присутності цілого джазового оркестру?

Я спускаюся у туалет, він великий і порожній, з підлоги світять ліхтарі бузкового кольору, заходжу в кабінку, зачинаюся зсередины й заворожено дивлюся на великий бузковий унітаз, опускаю кришку, сідаю на нього й починаю лаштувати свою папіросу. Звідкись згори, з-під стелі, грає оркестр, у туалетах спеціально вмонтовано динаміки, щоб можна було почути все, що відбувається на сцені, ось це справді по-християнськи, відразу видно, що про тебе дбають і тебе люблять, і навіть якщо ти, наприклад, сидиш на унітазі, однаково до тебе прилетять двадцять архангелів разом зі своїм диригентом і засурмлять у свої ерихонські труби, чи то допомагаючи тобі, чи то відволікаючи від твого заняття. Оркестр саме взявся за бойовики, старі друзі Баді Рича вирішили довести всім цим шмаркачам у залі, що вони справді круті хлопці й уміють грати, тож, порадившись між собою, заводять на радість відвідувачам знаменитий «Біг Мак», який тут-таки впізнають, навіть я радісно засовався, оповитий густим солодким димом. Справжню музику неможливо зіпсувати поганим виконанням, це точно, скільки років вони його грають, у скількох занюханих клубах вони виступали, а починають грати «Біг Мак» - і все стає на свої місця, і всі розуміють, що життя - річ чудесна й таємнича, і навіть наближаючись до його обшивки, майже торкаючись його тугої холодної поверхні, ти все одно ані на півкроку не наближаєшся до його розуміння, тому що воно, це розуміння, існує не затим, аби відкриватися таким мудакам, як ти, воно існує, щоб тобі просто було добре. Ось я сиджу тут, на цій бузковій порцеляновій штуці, і навіть не уявляю, що всі ці люди робитимуть після того, як оркестр змовкне, що відбуватиметься з їхніми серцями й душами і що відбуватиметься сьогодні із самими музикантами, ось вони зараз отримують свої бабки й спустяться в бар бухати, і хтось обов'язково нап'ється, без цього не обійдеться, повір мені, і взагалі - може, із них хтось помре, а тур у них розписано на півроку вперед, і як вони завтра гратимуть цей свій «Біг Мак», і як вони житимуть, ці осиротілі дев'ятнадцять мучеників, позбавлені особистого життя й нормального страхування? Ось над чим варто подумати.

Свого приятеля я застав у тому ж стані легкого ступору, у якому його й залишив, але після чергового пива він поступово оговтався, почав потрошку рухати руками й ногами, сказав кілька слів, потім узагалі розговорився, ми ще разом почали викликати оркестр на біс, викликали на свою голову, і ті грали ще хвилин сорок. Усе ж концерт завершився, і нас вигнали, знявши з Леннона ще пару купюр за розбитий ним кухоль, хоч той і божився, що це зробив не він.

Ну, ти ж розумієш, що я не міг просто так кинути його на холодному ранковому хіднику - п'яного, підсліпуватого й оштрафованого. Тим більше, до нього додому йти було ближче, ніж до мене, а підземка ще не працювала.

Словом, ми пішли до Джона Леннона. Проходячи повз університет, у запашних березневих сутінках ми надібали нашого друга-індуса. З ним жодних змін не сталося, він собі так само мирно спав, а поруч стояв одноразовий стаканчик із холодною кавою. Стаканчик ми лишили, а індуса довелося

забрати.

Зараз сьома ранку, починається холодний березневий дощ, повітря густе й свіже, воно намагається впхатись у відчинене вікно й застряє, не здатне протиснутися до помешкання, останню годину ми сиділи з моїм приятелем Джоном Вінстоном Ленноном на його засраній кухні та чекали, коли в місті відчиняться супермаркети. Урешті ми дочекалися свого, тож полишаємо нашого друга-індуса на господарстві, він усе одно спить і йому байдуже, а самі йдемо купити щось на сніданок. Зрештою, я б міг уже поїхати додому, але вдома в мене нікого немає, а тут хоч і прибацана, але все ж компанія, і вікенд лише починається, так що поїду пізніше. Ми заходимо до супермаркету й починаємо вирішувати, скільки брати – двадцять банок чи сорок, я пропоную брати двадцять, а потім прийти ще, Джон Леннон говорить, що краще не ризикувати й узяти сорок, тим більше за упаковку на сорок банок є знижка, можна в принципі заощадити й купити хліба, думка про хліб видається слушною, тому ми беремо сорок банок світлого теплого пива й великий чорний батон. Усе ж таки вікенд.

Уже за пару годин, коли ми активно пили пиво і їли батон, почав прокидатися індус. Нарешті він прокинувся, оглянув нас, спробував зрозуміти, де він, але, очевидно, не зміг, і взагалі було видно, як він шкодує, що прокинувся й побачив увесь цей вертеп. Уявляєш, прокидаєшся ти після яких-небудь таблеток у чужому, невідомому тобі приміщенні, а навпроти тебе сидить Джон Леннон із божевільним поглядом і незрозумілими намірами, тут справді індусом треба бути, щоб не запанікувати, наш індус таки приходиться до тьми й навіть починає з нами пити й говорити про погоду, Джон Леннон його підтримує: «Так, – каже, – погода гівно, але ж було гірше, була взагалі зима, я не люблю зими», – і це вкінці заспокоює індуса, ну, справді, подумаєш, Джон Леннон не любить зими, що тут такого. Десь до обіду втома дається взнаки й ми починаємо засинати прямо на кухні, Джон Леннон засинає першим просто в кріслі, під бочком у нього тихенько посопує носом індус, ну, і я теж засинаю тут-таки в кутку, на невеличкій канапі, і встигаю подумати, що ось як дивно, зима ніби закінчилася, а однаково нічого іншого не почалось, і так щороку, розумієш, що я маю на увазі, щороку відразу після зими мало б починатися щось інше, а натомість не починається нічого, так само падає сніг, так само холодно, так само шукаєш, де зігрітися, а знайшовши, довго не виходиш на вулицю, намагаючись намахати всіх і все, з янголами включно.

По обіді, коли ми прокинулися й Джон Леннон розповідав щось про своє навчання в університеті на юридичному факультеті, індус почав нити. Він проспався, йому було погано, і він вимагав віднести його назад або купити йому ще таблеток. «Може, справді віднесемо старого на місце?» – питаюсь я Джона Леннона. «Не вийде, – каже він, – на вихідні університет зачинено». – «На лавці залишимо», – говорю я. «Ні, – відказує Леннон, – не можна, сніг пішов, замерзне». Я дивлюся на шоколадну фізію індуса, що вже взялася темно-синім відливом і розумію, що такі справді замерзне. «Ото не треба було його взагалі брати», – кажу роздратовано, але Леннон випиває ще одне пиво і говорить, що це не проблема, що ми з ним зараз сходимо на вокзал і дістанемо для нашого друга таблетки. «Я все одно хотів туди зайти сьогодні, – каже, – там збираються мої друзі». Робити нічого, ми починаємо збиратися, тим більше, що треба купити щось поїсти, бо батон у нас уже скінчився, а з інших харчів у Джона Леннона був лише кетчуп.

Є на південному вокзалі міста Відня одна ригалівка.

Народ тут збирається здебільшого відчайдушний, емігрантів серед них немає – усі свої, бухло тут дешево, а поліція лояльна, тож і не дивно, що Джон Леннон у цьому закладі теж був своїм крутим хлопцем.

Він одразу ж замовив горілку й заговорив із якимись ханигами, ханиги тут теж, очевидно, були своїми, вони весело плескали Джона Леннона по плечу, говорили всляку гидоту на адресу уряду й парламенту, виявляючи дивну для ханиг політичну заангажованість. Джон Леннон замовив собі й мені ще по одній горілці, випив її і, схоже, узагалі забув, по що сюди прийшов, ханиги теж не знали, що йому від них треба, тому всі замовили собі по новій горілці та дружно випили. Потім раптом звернули увагу на мене, запитали, звідки я, – я відповів, це зустріли схвальним гудінням і замовлянням ще однієї горілки. Я випив з ханигами за їхнє здоров'я і зашепотів Леннонові: «Слухай, друже, пішли додому, у нас там індус негодований». Леннон вийшов з піке, сфокусував свій нікудишний зір, відвів убік одного ханигу й почав із ним про щось перемовлятися. За кілька хвилин він повернувся задоволений і усміхнений та голосно заявив, що ми з ним мусимо вже валити. З боку ханиг заяву було сприйнято з ентузіазмом, тут-таки з'явилася нова горілка, було проголошено тост за соціал-демократію, і ми вийшли в сутінки під прощальні вигуки розчулених ханиг. Дорогою Джон Леннон співав, викрикував політичні гасла, задирався з таксистами й знайомився з усіма зустрічними російськими проститутками.

Індус зжер таблетки, які ми йому принесли, і знову заснув. Я подумав, що от кому добре живеться в цьому світі, так це індусам, Джон Леннон був п'яний, я загалом теж, він ходив по своїй розбитій квартирі та співав, до нас уже прибігала старенька сусідка знизу, схоже, вона Леннона ненавиділа, бо прибігла, ще коли він тільки почав співати, видно, уже знаючи, чим це для неї скінчиться, Леннон впустив її до помешкання, вона вбігла на кухню, почала було кричати, але побачила темно-брунатного з синіми відливами індуса й боязко вийшла. Джон Леннон ще якийсь час співав, потім зайшов до ванної і замовк. До ранку його не було чути. Я знайшов свою канапу й швидко заснув. У

ту ніч мені нічого не снилося.

Зранку індус прокинувся перший і енергійно почав шукати якого-небудь харчу, щоб підкріпитися, знайшов кетчуп, я в цей час теж прокинувся, дивлюся – посеред кухні стоїть індус і крутить у руках кетчуп. «Що, – питаюся, – любиш кетчуп?» – «Люблю, – говорить індус, – а є ще що-небудь?» – «Ні, немає, учора все скінчилось». Індус поставив кетчуп на місце й узявся за пиво, а я пішов до ванної. Ванна була зачинена зсередини. Я постукав. За дверима щось заворушилось, і згодом двері відкрив Джон Леннон, який, схоже, тут спав. «Привіт, – кажу я йому, – там індус прокинувся, хоче їсти. І я би теж не відмовився від сніданку», – додаю. Виглядав Джон Леннон жахливо, схоже, він тут учора впав, зрештою, ми всі виглядали не найліпше. Ми вирішуємо знайти найближчий фаст-фуд, а нашого шоколадного друга знову лишаємо на господарстві, пообіцявши принести йому чогось смачненького.

Фаст-фуд був за два квартали від Леннонового будинку, турки вже працюють, у маленькій кав'яреньці сидить кілька печальних емігрантів, грає турецький етнопоп, і взагалі все чудово, навіть ранковий мокрий сніг, який падає на сходи. Ми замовляємо якусь їжу, починаємо все це мляво гризти, випиваємо ще по пиву, і тут Леннон заводиться зі старим турком, котрий сидить за сусіднім столиком.

Спочатку він просто починає говорити про курдів, потім у його голосі з'являються нотки звинувачення, він швидко п'яніє й не помічає тієї межі, за яку йому не варто було заступати. Турок довго вдає, що не розуміє німецької, потім, коли мій приятель утрачає рештки обережності й совісті, не витримує та викидає його на вулицю. Я біжу його підіймати.

Знаєш, інколи в житті відбуваються сцени настільки нежиттєві, що навіть не знаєш, як їх сприймати, себто не те, щоб такі речі в житті не могли відбутися, могли, звичайно, просто виглядають вони настільки по-дурному, що й говорити про них не хочеться. Ось мокрого березневого ранку на засніженій бруківці під фаст-фудом лежить чувак, зовні дуже подібний до покійного, царство йому небесне, Джона Леннона, а біля нього валяються його круглі окуляри, тепер такі самі, як на плакаті пам'яті справжнього Джона Леннона – тріснуте скло й крапельки крові, тільки кров ця була з носа мого приятеля, так, ніби божевільний Марк Девід Чапмен у далекому 1980 році не застрелив горопашного Джона Вінстона, а натомість йому пику на очах косоокої художниці-концептуалістки Йоко Оно. Тут замість косоокої Йоко Оно був я, тож я і підійняв свого приятеля та й потягнув його додому. У цій битві ми зазнали поразки, і сказати туркам нам більше не було чого.

На третю добу, себто в понеділок зранку, згідно із законами біології, індус почав смердіти. Усю неділю він то приходив до тьми, то, випивши чергове пиво, знову впадав у безтурботний сон, пиво спливало разом із вікендом, Джон Леннон сидів на кухні з натовченою пікою, я цілий день намагався вийти назовні та поїхати додому, утім, мені бракувало і сил, і відваги. З індусом треба було щось робити. «Сьогодні понеділок, – говорить Джон Леннон, – може, відвеземо його в університет?» – «Як же ми його відвеземо? – питаю я. – Він же смердить». – «Але ж тут його лишати теж не можна, – наполягає Леннон, – у мене сусіди». І ми беремо нашого маленького шоколадного приятеля під руки й з огидою тягнемо в підземку, привозимо під стіни університету, кладемо на його улюблену лаву й швидко тікаємо, щоб ніхто нічого не запідозрив.

– Ну що – куди ти тепер? – питаю.

– Не знаю, – відповідає Леннон, – піду щось куплю собі поїсти. Ти поспішаєш? Ходімо зі мною.

І я далі плетуся за ним, ми заходимо в якийсь супермаркет, потім в інший, Джон Леннон насправді нічого не купує, коли я хочу їхати додому, він ображається й просить зайти з ним у наступний магазин, видно, що він просто не хотів лишатися сам, погано йому, мабуть, було. Уявляєш, ось пересувається він так життям, сам не знаючи для чого, а тут така нагода пересуватися з кимось іще, я його в принципі розумів, після цього він затягує мене до великого музичного магазину й знаходить там записи Баді Рича. «Дивися, – говорить, – «Big Мак», тут є «Big Мак», ми мусимо це взяти». – «У мене, – кажу, – грошей майже немає». – «Нічого, – продовжує Джон Леннон, – ми його вкрадемо». І він непомітно зриває з диска пластикову обгортку разом із електронним кодом і запахає диск собі до кишені. «Ти що, ідіот, – кажу я йому, – тут усюди камери». – «Нічого, не бійся», – сміється він. «Що значить не бійся, – нервуюся я, – це тобі нічого не буде – дадуть ще раз по голові, так тобі це навіть і не зашкодить, а мене просто викинуть із вашої країни і більше ніколи не впустять!» – «Ти конформіст», – ображається він. «Пішов нахуй», – відповідаю я йому й швидко йду на вихід. «Почекай», – кричить він мені в спину, біжить за мною до каси, але тут його диск починає пищати, мабуть, там був ще один код, який він не помітив, він зупиняється й починає здивовано роззиратись навколо, мовляв, що за фігня, що це в мене дзвенить, до нього рушає охоронець, але я вже вибігаю назовні й рухаюся до підземки. Мудак, просто мудак, якими кретинами наповнює Господь старі-добрі європейські міста, з ким доводиться спілкуватися й перетинатися, узагалі, що в нас спільного із цим Джоном Вінстоном Ленноном, крім «Big Мака», звичайно, окей, «Big Мак» справді поєднує багато чого в цьому химерному житті, хто з нас, зрештою, може сказати, що жодного разу не облажався, доля хитро й навчено розставляє свої пастки, спробуй не попадись у них, якщо зможеш, штовхаєшся собі, штовхаєшся з дня в день та

лишень і можеш, що захоплюватися дивовижним задумом небес, усіма їхніми вивертами й діяннями, усіма їхніми, урешті-решт, творіннями, як-от Джон Вінстон Леннон, непоганий, зрештою, хлопець, якби ще не знаходив на свою задницю стільки неприємностей, ну, але це вже карма, це вже карма...

І я сідаю в підземку і їду додому, після чотириденного спілкування з друзями мені хочеться спати та їсти, особливо хочеться спати, тому я засинаю просто у вагоні й прокидаюся лише на Дунаї, давно проїхавши свою зупинку. Додому вертатися не хочеться, тому я виходжу на вулицю й забрідаю у величезний, розміром у кілька кварталів, торгівельний центр, знаходжу там так само величезний, на двадцять залів, кінотеатр, вишкрібаю рештки грошей і купую квиток на якусь дитячу анімацію.

Поблукавши коридорами, знаходжу свою дев'ятнадцяту залу, у якій сидить самотня пенсіонерка, сідаю в перший ряд і відразу ж засинаю.

Інколи мені здається, що я витрачаю більшість власного часу на непотрібне мені спілкування з непотрібними й нецікавими мені людьми. Речі не завжди видаються необхідними, а події та вчинки виправданими, часто думаєш: нащо це все, – бачиш, мені не завжди вистачає терпіння, аби звести до купи все, що зі мною відбувається, тоді я просто чекаю, коли все зведеться до купи само собою, зазвичай так і буває, життя насправді дуже проста річ, ти собі просто пливеш цією рікою, не намагаючися когось потопити, пливеш собі, задивляючись у прозорі води, й іноді, коли дивитися уважніше, справді може здатися, що ти бачиш, що там – на тому дні, хоч там насправді нічого немає.

Мене розбудила пенсіонерка, яка разом зі мною дивилася фільм. «Юначе, – каже, – прокидайтеся, фільм закінчився». І прямує до виходу. «Дякую», – кажу я їй услід і думаю, що робити далі, розглядаюся в порожній залі й бачу збоку біля екрана ще один, очевидно, запасний, вихід, а оскільки за мною все одно ніхто не стежить, виходжу через нього.

За дверима виявляються сходи, певно, це якийсь пожежний вихід, тут зовсім порожньо й не зовсім чисто, я думаю повернутися в залу, але потім вирішую зійти цими сходами, однаково, навіть якщо хтось мене тут і зустрине, скажу, що заблукав, зважуюсь я і йду вниз.

Поверхом нижче біля металевих дверей стоїть стілець, на ньому лежить порнографічний глянцевиий журнал і великий мобільний телефон у шкіряному футлярі, певно, тут сидить охоронець, а оце кудись вийшов, може, відлети, зараз повернеться, застане мене тут і надає по голові, як якому-небудь Джону Леннонові, думаю я і, згадавши про Леннона, швидко підходжу до стільця, хапаю телефон, збігаю сходами вниз, знаходжу широкі двері, штовхаю їх й опиняюся на вулиці.

Через п'ять хвилин, коли я вже сидів на лаві поблизу торгівельного центру, задзвонив телефон.

– Хто ви? – спитали мене.

– А ви?

– Я власник телефону.

– Дуже приємно, – кажу. – А що вам треба?

– Поверніть мені мій телефон!

– Ви знаєте, – кажу, – я боюся, що ви мене здасте поліції. Спробуйте купити собі новий. А цей я викину.

– Куди викинете?

– Ну, не знаю. У смітник, мабуть.

– Мій телефон – у смітник? От гівно! – схоже, власник телефону образився.

Я вимкнув телефон, підійшов до найближчого кошика зі сміттям і кинув слухавку туди. Потім повернувся в торгівельний центр, хвилин п'ятнадцять потовкся біля вітрин і пішов до підземки. Проходжу ще раз повз смітник, слухаю – телефон і далі дзвенить. Так дивно, уявляєш – ранок, сонце з-за хмар вийшло, навколо якісь люди снують, ніхто на цей довбаний телефон і не зважає, розумієш, я спочатку навіть забув, що це я його туди кинув, іду собі вулицею, раптом зі смітника починає дзвонити телефон. Я навіть спочатку подумав – невже ніхто не підійме слухавку, уявляєш?

Баланеску-квартет

...тому я вибльовую в рукомийник. Навколо купчаться сонячні плями, і ранок проникає в кожну щілину міжнародного експреса Будапешт – Париж, у який я сів годину тому і з якого маю намір виповзти через годину, якщо, звісно, не помру ось отут, у сортирі, не захлинуся блювотою, якщо мене не затягне в цю жажливу металеву воронку унітаза, що помпує повітря й усмоктує в себе все живе в радіусі двох метрів, у цю лискучу нікелеву діру, з якої чути голоси пекла і якої я тепер стрьомаюся настільки, що навіть і вибльовати туди не можу, ось завис на рукомийнику, намагаюся щось зробити зі своєю свідомістю, зі своїм підірваним здоров'ям і втраченою координацією в ранковому просторі, потім підіймаю голову, бачу просто перед собою в дзеркалі власне відображення, і мене знову вивертає.

Добре, що в мене все гаразд із нервами, я уявляю собі, що зі мною було б, якби я був яким-небудь невірноваженим уйобком, зі схильністю до істерик і параної, мене б тут просто рознесло на шматки від перенапруги та відчаю, а так усе гаразд, і я без нарікань сприймаю жорстокі обставини сучасного побуту, тому що можу ставитися до себе доволі відсторонено, і це допомагає мені пережити непрості хвилини в моєму житті, головне – не дивитися на себе в дзеркало, не помічати цієї нікелевої воронки й не думати про алкоголь, – думаю я й швидко схиляюся над рукомийником. Ще годину пересидіти тут, нікуди не виходити, ні з ким не розмовляти, ніяких «доброго ранку», «що це за станція» і тому подібних провокативних питань, і так все чудово, пасажири, якщо я їх не розбудив, сплять собі на своїх зарезервованих місцях до Зальцбурга, Мюнхена й аж далі до Парижа, їм і діла немає, що це за бентежний громадянин зачинився півгодини тому в сортирі й уперто не хоче повертатися на власне місце. Усе гаразд, друзі, усе гаразд, спить у своїх відсіках, де заборонено палити, спить і дивиться мирні сні про безхолестеринову свинину та великодні знижки на спаржу, уже хто-хто, а я вам заважати не буду – ще годину, дотягнути до Лінца, сповзти на холодний, ще до кінця не прогрітий сонцем ранковий перон, знайти оргкомітет, забрати бабки, поселитися в готелі, залізи в черевиках у двомісне стерилізоване ліжко й благополучно померти, принаймні до шостої вечора.

Багато речей у цьому житті вчишся сприймати якщо не героїчно, то в кожному разі з розумінням і без істерик. Якщо вже ти звечора починаєш пити, наповнюєш свій хворобливий організм різним там гівном, мішаєш його у своєму шлунку, то будь готовий, що на ранок твій організм скаже тобі все, що про тебе думає, з другого боку, я й не вірю, що бодай хтось, напиваючись звечора під зав'язку, гадає, що зможе прокинутися в чудовому гуморі, з гарним апетитом і робочим настроєм, – усе це таке імітування великих пристрастей і потрясінь, суспільству просто бракує духу трагедії, ось народ і бухає, і то в таких кількостях, що іноді я замислююся – це лише серед моїх друзів стільки алкоголіків чи алкоголіків взагалі багато...

Мій старший друг і колега Берні, відомий літературний діяч, куратор кількох літературних майданчиків Відня, колишній гіпар і активіст, нині спокійний, майже лисий чувак, із яким ми разом працюємо над перекладами, виходить із вагона підземки й дивиться, у який бік йому підійматися. До нього з невидючим поглядом підходить уже добряче накачаний різними стимуляторами печальний скінгед, сумно шкребе рукою свій голомозий череп і гугнявим голосом просить дати йому бабок, аби купити щось попоїсти. Берні, як затятий борець із ненависним фашистським режимом, від якого йому неодноразово діставалося, порпається в кишнях, але нічого не знаходить і говорить скінові, що, мовляв, братику, вибач, у мене немає дрібних грошей, іншим разом підійди. Скінгед розуміє це дослівно, голова в нього вже не працює, він відвертається, робить захід по перону, спитавшись ще в кількох громадян Австрійської республіки, чи можуть вони йому чимось допомогти, вони не можуть, і скін благополучно повертається до Берні, який за цей час не встиг навіть прикурити цигарки. «Вибачте, – говорить йому скін тим-таки гугнявим голосом, – допоможіть хоча б парєю монет». Берні починає охуївати з цього молодого чоловіка, але добре нутро в ньому знову бере гору й він плескає чувака по шкірянці: «Гей, хлопче, – говорить йому, – ну ти й набрався, я тобі б дав, але не маю дрібних, ось – хочеш цигарку?» Скін забирає поживу й човгає далі по перону, доходить до протилежного краю і, розвернувшись, знову хижо планує на невдачу Берні, який усе ще не встиг зійти з місця, скін утретє починає тертися навколо нього й канючити собі якогось дріб'язку. Берні, якому вже кілька хвилин не дають нормально покурити, урешті не витримує, усе його вроджене й роками плекане людинолюбство руйнується й розвалюється на очах. «Знаєш що? – говорить він скінові. – Може, ти й непоганий хлопець, але йди в жопу – я не маю дрібних! Не маю я їх, розумієш?! Не маю!» Берні заводиться, викидає прикурену цигарку, б'є носом пластикове крісло під стінкою і, голосно лаючись, вискакує нагору, де я чекаю на нього вже десять хвилин.

Зійшовши ввечері важкого суботнього дня з палуби на берег, перейнявшись ідеєю, скажімо, набратися й не оминати жодного більш-менш гідного закладу, ти раптом виявляєш, що можливостей не так уже й багато: або запахатися в який-небудь паб і слухати ірландське народне караоке, або запахатися в який-небудь бар, де бувають росіяни, і слухати, прости Господи, емігрантський шансон чи – ще гірше – коматозну калінку-малінку, або, урешті, знайти що-небудь місцеве й просто обригатися від самого духу старої-доброї Дунайської імперії, який усе ніяк не вивітрився з її кав'ярень і тютюнових крамничок.

Отже, треба добре подумати, перш ніж на щось зважитися в цьому місті, де вже котре десятиліття остаточною перемогою святкують японські брокери й перські емігранти, радості тут мало і її ретельно дозує якийсь апостол, відповідальний за культурно-масовий сектор в об'єднаній Європі. Я потім неодноразово намагався пригадати собі, чим саме ми займалися в той час, де були, з ким бачилися й що нас захоплювало в ті кілька місяців активного спілкування.

Пригадувалося мені важко, усі враження зводилися до кількох сортів місцевого пива, до двох-трьох цілодобових ганделиків зі спиртним, до фізій кількох чуваків, які продавали нам гашиш, словом, не так уже й багато. Берні, наскільки я розумію, живе так останні роки тридцять, але йому це, мабуть, не подобається, інакше він таких дурниць не робив би, люди, задоволені власним життям, навряд чи так вийобуються, вони не б'ють, напившись, вітрини на вулицях, не заводяться з поліцаями після вечорів поезії, не сплять на лавках у парку, засидівшись у кав'ярні з якими-небудь пришепелкуватими книговидавцями, а саме це й характеризує мого старшого друга та колегу, саме так він і відтягується зазвичай, починаючи свої химерні загули, як правило, у п'ятницю-суботу й завершуючи їх, коли Бог пошле.

На вулиці кінець травня, чудесна погода, дощу немає, і в студентському містечку, де живуть мої хороші знайомі, студенти-богослови, відбувається велика тусня, таке просто дуже величезне щорічне збіговисько, яке починається вночі з суботи на неділю, ну й уже не закінчується, схоже, ніколи. Себто, звісно, закінчується, але принаймні кілька днів поспіль на цьому місці в повітрі стоїть густий сивушний дух, дух блювоти й легалайзу, що його несвідома місцева молодь помилково сприймає за дух непокори. Організатори вечірки, представники студентських профспілок і кількох молодіжних ліворадикальних партій, цілий день напередодні звозять бочки з пивом, монтують військово-польові екологічні сортири, розвішують на навколійних деревах різнокольорові прапорці та гірлянди, уже години до десятої-одинадцятої вечора бочки порожні, забиті недопалками сортири протікають, прапорці скалічено звисають із гілок, мов китайська локшина. Звісно, що ми з Берні потрапляємо сюди саме в такий час, це вже після калінки-малінки й ірландських партизанських пісень, у нього тут хороші знайомі, у мене тут хороші знайомі, одним словом, нам тут раді, можна навіть сказати, що в цій країні це, мабуть, єдине місце, де нам раді, тож уперед, уперед і не зупинятися, нас і так позбавили найнеобхіднішого. Що нам залишили? Такі-сякі громадянські права, купу виродків, котрі хочуть нами опікуватися, масу вилупків у пресі й на телебаченні, продажні вибори, смердючі політичні рухи, якщо ти не цікавишся шоу-бізнесом і макроекономікою, тебе просто вважають за симулянта й дезертира, який становить пряму та безпосередню загрозу суспільству, так що найкращий і найдешевший спосіб розв'язати всі твої проблеми - це захвати тебе в яку-небудь контору або дати тобі в кредит який-небудь нафіг тобі не потрібний будинок із великою клумбою, за який ти будеш півжиття повертати кредити, щоби в голову не лізла різна хуйня, богослови добре розуміють такі штуки, мабуть, тому так гірко й заливаються демпінговим пивом і місцевого розливу текілою, усвідомлюють, що насправді вибирати їм майже немає з чого: або лишатися все своє доросле життя богословом, або піти хибним шляхом таких ось чуваків, як Берні, та до кінця днів своїх тягатися від супермаркету до супермаркету в пошуках дешевого бухла й богословської правди. Якщо я не загрузну в цій щільній і липкій богословській масі, що купчиться довкола вцілілих бочок із пивом, і якщо мене не втопчуть у гівно й траву брудні богословські кросівки, я виберуся-таки на сухе і подивлюся на все це збоку, зможу заспокоїтися й щось випити, а там і Берні знайдеться, - так я собі говорив у ту ніч, виповзавши на маленький горбочок обіч богословської вакханалії, урешті-решт, і справді дістаюся горбочка й знаходжу там приятеля Яніса, знайомого литовця, який пише роботу про містиків та збирається захищатися. Яніс веде мене за собою до сусіднього корпусу в студентський клуб, де готується виступати місцевий гурт «Серп і молот», такі австрійські панки, які обдивилися в дитинстві голлівудських блокбастерів про КГБ і Горбачова й схилилися на цій темі, тому всю їхню, сказати б, творчість присвячено пам'яті колишньої імперії зла, для них це, так би мовити, романтика, як у совку існують, приміром, ковбойські кантрі-групи, так і вони співають руський рок із віденським акцентом, носять якісь власноруч зшиті боброві шапки й придбані у військових магазинах кирзові чоботи, романтика, мати його за ногу, забули чуваки маршала Жукова, він би їм показав руський рок і прощання слов'янки. Приготування до виступу полягає в щедрій роздачі водяри на вході всім охочим, охочих дедалі більше, ми потрапили дуже вчасно, музиканти врешті вибираються на сцену, спроквола беруть до рук інструменти, їхній вокаліст (хе-хе, вокаліст) вмикає мікрофон і, зробивши злісну міну, вигукує: «Горбачов! Смірнов! Хуй!», тут його словниковий запас благополучно вичерпується й починається музика.

Водки більше не наливають.

...могло бути потому. Потому могли бути дві години найогидніших звуків, геть спотворених електричною апаратурою, усілякими там динаміками й примочками, як це буває, по тому могли початися справжній стосунки, коли безкоштовні напої закінчуються, а спинитися вже ніхто не може, а головне - не хоче, ось у цьому місці й у цей момент хитрий підступний змії-диявол і вповзає попід барну стійку за шинквас між пузатих тьмяних пляшок зі скотчем та водярою й звідти хитро підморгує всім присутнім, ніби нашіптує: «Ну ж бо, чуваки, відтягніться, хулі там, богослови, не зупиняйтеся, у жодному разі не зупиняйтеся, інакше це для вас дуже погано закінчиться, чуєте, як лажають ці придурки в кирзових чоботах? Ці довбані австрійські панки, які вважають, що схопили

свого довбаного господа бога за бороду, чуєте, як хриплять їхні колонки? Якщо ви зараз зупинитесь, це хрипіння буде тривати вічно, воно залишиться у ваших головах і з вас уже не вийде ніяких богословів, із вас навіть економістів не вийде, будете плазувати, як слимаки, від супермаркету до супермаркету, купуючи тепле пиво в бляшанках», – шепоче підступним голосом цей чортів демон, і всі його слухають, і набираються, і все це триває аж доти, доки той самий вокаліст (хе-хе) не витримує і, перечебившись через якісь дроти, летить просто в залу під ноги богословам і макроекономістам, і це сприймається як заклик до братання на цьому германському фронті побутового алкоголізму, я підходжу до музикантів, і ми швидко знайомимося, і говоримо про погоду, шоу-бізнес і студентську солідарність, і я обіцяю зробити їм концерт у себе на батьківщині, говорю, що їм там буде цікаво, там вулицями дотепер ходять справжні живі гебешники, їх навіть можна помацати, якщо раптом виникне таке бажання, дехто – переконаю я їх – цим постійно й займається, музиканти рвуть на собі бутафорні армяки, хороші хлопці, ми обмінюємось адресами, візитівками та номерами кредиток і, штовхаючись, виходимо з клубу, тягнучи на собі їхню апаратуру. Гітарист, імені якого я запам'ятати не можу, там забагато шиплячих, веде мене далі за собою: «Зараз, – говорить, – ми поїдемо додому до мого брата, у нього сьогодні свято, і ми маємо його привітати, і ти поїдеш з нами – у нас є одне вільне місце», – і це звучить так, ніби він пропонує мені останню – випадково збережену – вакансію на відпущення гріхів у папи римського, тож відмовлятися просто безглуздо, і ми всі пробираємося крізь кількатисячну юрбу веселого народу з колонками, гітарами та вокалістом на плечах, такий натруджений марш-кидок крізь натовп богословів і макроекономістів, десь збоку починається ряд підтоплених екологічних сортирів, із крайнього чути блювотні звуки, когось рве, і лише за ледь уловимими й ледь відчутними вібраціями я впізнаю голос Берні – свого друга й учителя, для якого ця тридцятирічна війна все ніяк не завершиться...

У чому перевага ось таких спонтанних імпровізованих знайомств над тривалими добропорядними стосунками між друзями? Перевага їх полягає в їхній щирості, відвертості й ненав'язливості. Ти можеш натрусити своєму новому знайомому що завгодно – про своє дитинство, про друзів-паралітиків, про сусідів-упирів, він тобі відповідатиме тією самою монетою, ви обіцятимете одне одному золоті гори подальшого спілкування, вічної дружби та взаємовигідного творчого партнерства, ставитимете одне одному алкоголь і ділитиметеся останньою хапкою доброго приальпійського драпу, ходитимете по незнайомих адресах, запізнаєтеся з якимись відморозками, які комусь із вас доводяться, як виявиться потім, давніми знайомими, а то й родичами, співатимете хором улюблені змалку німецько-фашистські похідні пісні, кричатимете з балконів різні брутальності, почнете чіплятися до трансвеститів біля стоянки таксі й наб'єте, урешті-решт, одному з них пику, знайдете у третій ночі дешевий бар і спробуєте купити в барменші кокаїн, а коли вас звідти викинуть, ви навіть не зрозумієте за що, переїжджаючи в переповненому невідомому народом «фольксвагені» з однієї вечірки на іншу, ви благополучно заблукаєте в районі, який насправді вам добре відомий, і станете печально кружляти довкола того самого кварталу, дивуючись й обурюючись, наскільки одноманітна в цьому місті архітектура і які подібні будинки, аж нічого не можна знайти, і вже десь по четвертій когось із вас перемкне, що час-таки й спинитися, і ви знайдете автомат із колою, візьмете кілька пляшок цієї холодної рідини та почнете жадібно її хлебтати, пригадуючи під теплим зоряним небом свої імена. Перевага полягає в тому, що потім не доведеться виправдовувати одне перед одним власні приступи агресії чи шизофренії, не треба буде пояснювати своєї схильності до транквілізаторів і повторювати вчорашні обіцянки, яких до того ж ніхто з вас не пам'ятатиме. Чимдалі я все частіше думаю, що такими й мають бути ідеальні стосунки і що, розходячись зранку по домівках з наповненими щастям головами, ліпше за все просто пристрелювати нових друзів, бо найбільша цінність людського спілкування полягає саме в спонтанності та неповторності екзистенції.

О п'ятій ранку щось нагадало мені про мої обов'язки перед суспільством і сумлінням, власне, радше перед сумлінням, але перед суспільством також. Починалася неділя, і саме цієї неділі до обіду мені належало дістатися Лінца, де саме сьогодні відкривався великий музичний фестиваль і де, окрім усього іншого, мали відбутися поетичні читання, на які, окрім усіх інших, було запрошено й мене. Дивно, як я це згадав, але я не забув і попросив своїх нових друзів завезти мене додому, оскільки до потяга лишалося години дві, а мені ще треба було зібратися, друзі мої довго не вірили, що я справді кудись мушу їхати, потім, зрозумівши, що загалом ідеться про великий музичний фестиваль, вирішили їхати туди разом зі мною, але мені якимось чином вдалося їх відмовити й вони погодилися просто відвезти мене додому, допомогти зібратися, а потім закинути на вокзал і посадити на потяг.

Я довго стояв посеред своєї кімнати й ніяк не міг вирішити, що саме потрібно прихопити з собою. Що беруть зазвичай із собою на великий музичний фестиваль?

– Слухай, – говорить мій новий друг-гітарист, – а що ти там будеш робити?

– Не знаю, – кажу, – мабуть, вірші читатиму.

– Візьми з собою зубну щітку, – говорить він. – І бритву. Але краще не електричну. У тебе є не електрична бритва?

– Є, – кажу я.

- Ось і візьми її. І візьми щось поїсти в дорогу. Візьми консерви. У тебе є консерви?
- А що - у Лінці проблеми з консервами?
- Сьогодні неділя. Сьогодні в усіх проблеми з консервами, бо магазини не працюють. Ти ж не підеш жерти в який-небудь буржуйський ресторан?
- Ні, - вагаюсь я, - мабуть, не піду. Мені взагалі їсти не хочеться.
- Ось і візьми консерви. Але ножа не бери. А то будеш потім пояснювати поліції, нащо тобі ніж на музичному фестивалі.
- Ну, добре, - говорю я, - а як же я ці срані консерви відкрию?
- Спитаєшся в готелі. Тебе ж поселять у готель?
- Мабуть, поселять.
- Ось там і знайдеш ніж. Збирайся-но, часу мало, нам ще треба випити.

Я беру куртку, засовую в кишеню зубну щітку, дивлюся на бритву й вагаюсь, потім згадую про поліцію і вирішую її не брати, відчиняю холодильник і вигрібаю звідти всі консерви, які там є, знаходжу консервованих крабів, ще якісь дари моря, розпихаю все це по кишенях, і ми ідемо на вокзал. Зрештою, усі ті історії з життя, які я можу згадати й переповісти, зводяться в мене до кількох таких схожих варіантів, де обов'язково в якийсь момент хтось припихається на вокзал. Спочатку я думав, що це якось пов'язано з пересуваннями з місця на місце, але потім зрозумів, що насправді йдеться радше про пошук якогось універсального комунікативного центру, яким, без сумніву, є кожен вокзал, про потребу якогось людяного за своєю природою місця, потрапляючи до якого, громадяни попускаються і в них зникає їхня соціальна активність і агресія, чимось таким вокзал і є, він перебирає на себе функції якогось такого чистилища, чи що, адже де ще, як не на вокзалі, можна, скажімо, на вихідні затаритися алкоголем? Більше ніде. Хіба на автозаправці...

І вже по сьомій ранку ми знаходимо наш експрес, Будапешт - Париж, і я пам'ятаю, що головне - це не проскочити і вчасно з цього потяга злізти, хоч я насправді до нього ще й не сідав. Ми йдемо пероном, вишукуємо мій другий клас, знаходимо щось відповідне, друзі починають зі мною прощатися, і стан у нас такий, що навіть контролер, хоч це й не його собаче діло, не витримує й питає в мене: «Ви що, справді їдете?»

Ну, ще б пак, говорю я йому, шукаю для певності свій квиток, витягаю з кишень консервованих крабів, даю на хвилину контролерові їх потримати, виймаю квиток, затискаю його в зубах і, забравши крабів, заходжую, якщо це можна так назвати, у свій другий клас, знаходжу там вільне місце й одразу ж засинаю. Рівно через півгодини я прокинувся і опинюся віч-на-віч зі своїм страхітливим похмільно-депресивним синдромом, але поки що мені добре й затишно, і консервовані краби в бляшанках м'яко сплескують бивнями і хвостами та збовтують клешнями теплий томатний соус...

У Лінці я мав виступити на відкритті фестивалю й наступного дня благополучно повернутися додому. Я звалився на перон і пішов шукати якихось комунікацій.

Вокзал був порожній, усі магазинчики й крамнички було зачинено, це не входило в мої плани, бо мене сушило й роздавлювало, і з цим треба було щось робити. Ну, гаразд, потрібно знайти оргкомітет і попросити в них якої-небудь мінералки або яких-небудь пігулок від головного болю, сказати їм, що в мене морська хвороба, що мене загойдало в паризькому експресі, розумієте, я себе в дорозі невпевнено почуваю, голова тріщить, нирки теж чомусь ниють, жажлива, знаєте, дорога, жажливий експрес, ну, ви розумієте, просто рефрижератор якийсь, уявляєте, вони це називають паризьким експресом, у цих потягах завжди на всьому економлять, жодного сервісу, але нічого, до виступу я оклигаю, усе буде гаразд, ось пару годин перележу в теплій ванні, у вас тут є тепла ванна? Прийму які-небудь пігулки від алергії, до речі, де тут можна взяти пива? - Що? - Ні, це на вечір, я розумію - у вас тут великий музичний фестиваль, до речі, ніж у вас є? Я тут у барі, в експресі, придбав кілька банок консервованих крабів, люблю, знаєте, на сніданок зжерти банку-другу цих дохлих морських тварин, ну, то що - є ніж? Або хоча б бритва. Але не електрична.

...довго шукав оргкомітет. По-перше, ноги мене не слухались і йшлося мені важко. По-друге, скористатися послугами, скажімо, трамвая, я не міг, бо словосполучення «громадський транспорт» викликало в мене спазми.

По-третє, я не знав, куди мені треба їхати, тому просто пішов у напрямку центру. Лінц - містечко невеличке, тож від вокзалу до центру і йти всього хвилин двадцять, ну, враховуючи умови, які вони мені створили, сорок п'ять, але я таки дійшов, чим, очевидно, немало здивував усіх тих демонів, які летіли за мною від самого Відня, рясно посипаючи мою голову печаллю і скорботою. Оргкомітет розташувався на центральній площі, в офісі снувало кілька юних жінок, за ними виднівся бар,

маленька вмонтована кухня з мікрохвильовою піччю, а в кутку стояв цілий ящик мінеральної води. Я зрозумів, що демони відступили, але не знав, чи надовго.

Мені швидко й без зайвих питань видають програмку, купу рекламних буклетів, ключ від номера в готелі «Ратуша» та пляшку мінеральної води. «До вечора, – говорять мені, – не запізнуйтеся, має бути багато людей, інтелектуалів, працівників муніципалітету, туристів, туристи спеціально приїздять щороку на відкриття нашого фестивалю, сподіваємося, вам теж сподобається. Відпочивайте, можете прогулятися містом, але, будь ласка, не запізнуйтеся», – повторюють вони. Ніж дати мені відмовились.

І ось я з великими моральними труднощами й геть виснажений, допиваючи дорогою свою воду, знаходжу готель і швидко поселяюсь. І починається найгірше, що могло початися – ванни в номері немає. Є, щоправда, душ, але я навіть уявити собі зараз не можу, що з ним робити. Я маю цілих п'ять годин, аби з гідністю зустріти всі гризоти й випробування, з тих, які посилає нам зазвичай провидіння, схоже, демони вже вмостилися на критому склом балконі й зловтішаються, спостерігаючи, як мене тут ковбасить – у тихому містечку, на п'ятому поверсі центрального муніципального готелю, о першій дня, у куртці й кросівках під теплою ватяною ковдрою.

Викручуючи й надламуючи тебе, витискаючи з тебе все те хороше, що в тобі було, якщо воно справді було, пронизуючи тебе тисячами гострих крижаних шурупів, що вгвинчуються у твою свідомість, примушуючи її здійматися над дахами й деревами і потім різко падати, боляче б'ючись лопатками об паркет, життя все одно лишається весь час десь поруч, так що всі махінації з власною свідомістю, які видаються зблизька вагомими й суттєвими, насправді забуваються дуже швидко і завжди вчасно, себто саме тоді, коли їхній час минає. Треба просто перебути в поганому стані, а далі почнеться світла смуга, сьогодні о шостій виступ, потому на майдані має бути великий концерт, на якому виступить Баланеску-квартет на чолі з самим старим Баланеску, який теж сюди припхався, точніше, це я сюди припхався, а старого Баланеску тут чекають, он і на буклеті його пику помістили, і в оргкомітеті про нього згадували, і ванна в нього, скоріш за все, є, сучасний світ роздирають жахливі суперечності, ці буржуї кидають, мов наживку, пару-трійку пільг і послаблень зі свого столу таким-от чувакам, що приїздять на їхні прибацані фестивалі, кидають, ніби виправдовуючи в чийхось очах весь цей безконтроль, який називається громадянським суспільством, і тільки не треба говорити щось про державні субсидії й неоподаткування, усе це великий ідеологічний болт, запропонований тіньовими інженерами нашої цивілізації, і треба бути останнім недоумком, аби сприймати все це на віру й намагатися грати за їхніми правилами, мене на такі штуки не розведеш, думаю я, загорнувшись у свою ватяну ковдру, ні, чуваки, ні, намахуйте вашого Баланеску разом із його квартетом, а я надто лінивий, аби протистояти вам, ось я собі долежу до шостої вечора, відбуду ваше відкриття, отримаю свою пайку культурної програми, і тільки ви мене тут і чули, – продовжую я обурено говорити, з цим і засинаю.

...за двадцять хвилин шоста в тій-таки позі та з тим-таки настроєм. Чорт, усе якісь проблеми, усе щось не так, я ніяк не можу зосередитися на головному, себто що я маю робити й де. Протягом наступних п'ятнадцяти хвилин я приводжу себе у вертикальний стан, почистити зуби не вдається, тому я лишаю цю затію, лишаю все зайве, закидаю під ковдру консерви і рівно за п'ять шоста виходжу з кімнати. В оргкомітеті мені всі вдавано радіють і щиро дивуються, що я взагалі прийшов і майже не запізнився. «Дуже добре, – говорять мені, – зараз ви виступаєте, крім вас буде кілька місцевих авторів і один старий поет із Польщі». – «Ви знаєте, що будете читати?» – питає мене дівчина із зеленим волоссям. «Знаю», – відповідаю я їй і з острахом дивлюся на її зелень. «Що?» – не заспокоюється вона. «Розумієте, – кажу, – я буду читати вірші, а що тут має бути?» – «Ну, – пояснює вона, – ми будемо говорити про діалог між Сходом і Заходом, про інтеграцію, про синтез ментальностей, добре?» – «Добре, – погоджуюсь я, – добре, у вас пиво є?» – «Потім-потім», – шебече вона і виводить мене через задні двері в залу, де вже сидить купа якогось народу й кілька поетів, які збираються говорити про Схід і Захід, скраєчку сидів старий поляк, я поглянув на нього й усе зрозумів – ми могли їхати з ним в сусідніх вагонах, і в цей момент від чого він був якнайдалі, так це від синтезу ментальностей, а також від Сходу, не кажучи вже про Захід.

Тут така велика зала при муніципалітеті, стільці вносяться і виносяться, так що, маючи бажання, можна влаштувати що завгодно, наприклад турнір із боулінгу, стіни міцні, стеля десь далеко вгорі, хоча на висоті метрів чотирьох справа наліво над залом нависає вузький місток від однієї стіни до іншої, а так зала як зала, і вся ця тягомотина триває вже пару годин і все ніяк не завершиться, та й чого б вона завершувалася, народ поспішає дізнатися про найголовніше, і я розумію, що вже пережив найкривавіші на сьогодні хвилини, далі все вже піде по висхідній, і доля продовжує обдаровувати всіх нас високими натяками, мовляв, друзі, якщо вже вижили, якщо вас не розтрощило в жорнах цього вікенду, то й поведьтєся належним чином, дотримуйтеся своїх партитур, говоріть про свій довбаний синтез ментальностей.

Моя зеленоволоса знайома відповідає за це неподобство, вона говорить більше за всіх, і їй це подобається, я вже двічі виходив на кухню, знайшов там урешті-решт пиво, так що мені це теж починає подобатися. «А насамкінець, – говорить чувиха, – я хочу надати слово нашому гостю, який приїхав з далекого Сходу...» – Ага, із Самарканди, бляха. – «...раз ми вже тут говоримо про діалог

між Сходом і Заходом, було б добре почути щось і зі Сходу». - Ну, звичайно, старий поляк вам ні фіга не сказав, як не билися, он - і досі сидить собі і взагалі нічого не втикає, поклавши на вашу ментальність. - «Як вам бачиться перспектива цього діалогу?» - Туманно вона мені бачиться, чмо свіжофарбоване. - «Нормально, - кажу я в мікрофон, - нормально бачиться. Дякую, це дуже цікаве питання, і ось чому...» - «Але ж послушайте, - не може заспокоїтися вона, - ви ж повинні розуміти...» - Твою матю. - «... що лише повноцінний діалог може сприяти розв'язанню цього питання». - «Правильно, погоджуюсь я, - і розв'язанню позитивному» (у залі чути оплески, дехто посміхається). - «Чи ви відчуваєте, якщо говорити не про вас конкретно, а про середовище, у якому ви живете, що назріла справді нагальна потреба подібного діалогу?» - «Чекайте, - відказую, заїбала, - спробуймо подивитися на це дещо з іншого боку (поляк справді повертає голову праворуч, але натикається очима на зелену шевелюру ведучої і печально відключається) - а ви, ви готові до цієї розмови?» (зацікавлені розмови в залі). - «Заждіть, але ж ми говоримо про вашу готовність!» - «Знаєте, - кажу я їй, витримавши паузу, - насправді все не так уже й складно, просто ми маємо визначитися з пріоритетами і тими векторами, від яких ми й станемо відштовхуватися, тому що ось ви, бебі (поляк поживляється), говорите про синтез ментальностей, а які в задницю ментальності, - так-так, це я добре сказав - які в задницю ментальності, - коли насправді мало б ітися про ті жахливі суперечності, які вас роздирають» (ліберально налаштована частина публіки жваво реагує). - «Що ви маєте на увазі?» - питає вона. Бляха-муха, якби я сам знав. - «Ось я, скажімо, познайомився вчора з вашими музикантами, які називають себе "Серп і молот", себто це не два якихось брата-мутанта Серп і Молот, їх там насправді багато, і вони грають таку, знаєте, музику зі слов'янським душком» (поляк гидко сміється). - «Почекайте! - кричить чувіха, - але ж це поодинокий випадок!» - «Це не так важливо, - продовжую я, - річ в іншому. - Про що я? - Ви думаєте, це і є серп і молот? Гівно це, дорогі друзі, гівно!» (чоловік шість із задніх рядів піднялись і демонстративно вийшли. Але решта зі мною згодна. Поляк, що важливо, теж). - «Дякую», - намагається втрутитися чувіха. - «Один момент, - перебиваю я її, що ж ви так бідного поляка мучите? - Один момент, я ще хочу сказати про маршала Жукова» (западає тиша. Поляк голосно відригує. Зала весело сміється, і на цій радісній ноті ведуча оголошує вечір завершеним).

Я задоволено посміхаюсь і підіймаю голову - угорі, з правого боку містка, перекинутого над нами, відкриваються двері, звідти виходить прибиральниця в синій уніформі і з великою шваброю, зачиняє за собою двері й, важко ступаючи над прірвою, повільно переходить містком, лунко гупаючи в раптово принишклій залі, усі ці недолюбані інтелектуали й інтелектуалки, працівники муніципалітету, туристи та почесні громадяни міста Лінц наполохано й заворожено дивляться вгору, на місток, яким упевнено і якимось відсторонено проходить прибиральниця зі страшною й нереальною шваброю - ніби архангел, що вчасно спустився на відкриття великого музичного фестивалю, аби надерти задницю всім мудакам, котрі не відповідають високим господнім стандартам...

- Дякую, ваш виступ був дуже гарний.
- Дякую вам, що запросили.
- Знаєте, для нас це так цікаво. Ми ж про вас нічого не знаємо.
- Ми теж.
- Я тільки не зрозуміла про маршала Жукова.
- Я хотів цим завершити.
- Дуже добре, дуже добре. Розпишіться отут, будь ласка.

Я забираю свої чесно відвойовані у світового капіталу бабки та з чистою совістю йду на майдан слухати старого Баланеску. Але старого ще немає, натомість на великій сцені посеред майдану, заповненого заангажованими в мистецтво мешканцями Лінца, виступає словенський гіпгоп-колектив з якоюсь дивною назвою, щось на кшталт «Преслі-Джексон», що вони там собі у своїй Словенії думають, їх на сцені чоловік п'ять, і вони співають щось антиглобалізаційне з елементами слов'янського ура-патріотизму, погрозово викрикують усілякі антикапіталістичні гасла, словом, користуються тим, що їх тут ніхто не розуміє. Публіка ними захоплюється, обіч мене стоїть гурт чоловіків і жваво обговорює словенських гіпгоперів, мовляв, ах ці слов'яни, ах бестії. «А вони, випадком не геї?» - «Ні, - відказує хтось ізбоку, - вони ж слов'яни, у слов'ян гомосексуалізм заборонений, у слов'ян за гомосексуалізм виключають із партії», - і всі співчутливо кивають головами й думають, про яку саме партію йдеться.

...завершувався їхнім виступом, як і було анонсовано в буклетах. Сам Баланеску нагадував старого прикриміналізованого власника тиру в якому-небудь румунському або сербському парку культури й відпочинку, на його великій голеній голові був чорний капелюх, під широким гангстерським піджаком він ховав скрипку і справляв враження стабільності й вітальності, як і належить всякому порядному власникові тиру. Баланеску-квартет грав ворлд-м'юзик з елементами якогось космополітичного фолку, робили вони це голосно та натхненно, відповідно, їм і аплодували, я

обійшов сцену й вирішив познайомитися зі старим, але тут мене покликали. Я озирнувся.

Поруч стояв польський поет і сторожко просив мене підійти: «Тихо, тихо, друже, дивися, не приверни уваги цих виродків, бач, як вони з нами, їм лише дай волю, ходім, – говорить він мені, – тут мистецтва немає, сум і покора, загибла цивілізація». «Хлопче, – продовжує він уже в барі, – розбиті ілюзії, суворий життєвий досвід, – він ніби переповідав мені якісь конспекти, – я, – каже, – маю тобі багато чого сказати, за знайомство!» – «За знайомство», – підтримую я тост. «По-перше, – він запиває спрайтом, – мені сподобався твій виступ». – «Дякую, – я теж запиваю спрайтом, – ви все зрозуміли?» – «Хлопче, – чувак поблажливо, але водночас прихильно посміхається, – я валив цих сук іще в сорок п'ятому, розумієш?» – «Ви знали Мілоша?» – цікавлюсь я про всяк випадок. «Знав», – говорить він, випивши. «Що, – перепитую, – особисто?» – «Особисто – ні, але знаєш, – він замовляє по третій, – є три великих поети: по-перше – Волт Вітмен...» – «А далі?» – питаю я. «Що?» – підіймає він голову. «Ще хто? – перепитую я, – Волт Вітмен, а ще хто?» – «Волт Вітмен, Волт Вітмен, – говорить він, запиваючи спрайтом свою третю, – я був одного разу у вашій країні». – Він, здається, змінив тему. «У сорок третьому?» – уточнюю я. Він не звертає на мене уваги. «Познайомився тоді з багатьма вашими поетами, фантастичні люди, ти віриш? Не знаю, що вони там пишуть, але уявляєш, вони мене поїли чистим спиртом, фантастика. Ти знаєш, – продовжує він далі, – що від спирту багато людей умирає?» – «Люди вмирають від технічного спирту», – відказую я. «А від простого?» – «А від простого живуть, – кажу я, – та й технічний спирт... знаєте, я думаю, що люди, п'ючи технічний спирт, умирають від самої назви “технічний спирт” – є в цьому щось фатальне...»

...найгірше те, що ви зробили з кіно й телебаченням.

Хоч би як ви маскувалися і грузили населення, усе одно потім говоритимуть: ось вони, ці продюсери й телемагнати, які перетворили нашу не таку вже й погану цивілізацію на купу ідеологічного гівна та маскультової бутафорії. Ви можете скільки завгодно запускати свою контрпропаганду, яка, ясна річ, вигадана теж вами, говорити в так званій прогресивній пресі та на незалежних ефемках про тотальний тіві-контроль, про зомбування, вироблення інформаційних рефлексів і тому подібну поїбень, очевидно, що й надалі більшість дезорієнтованого суспільства буде вестися на ваші лажові розкладки і, згідно з ними, ділитися на хороших і поганих, правильних і неправильних, словом, брати участь у вигаданих вами змаганнях на виживання. Але річ у тому, – і ви самі це добре знаєте, – що можна просто відмовитися від участі, відмовитися і все – вимкнути свій ящик, послати нахуй листоношу й не відповідати на повідки, щоправда мало хто з такої можливості користує, це вже, безперечно, ваша заслуга, результати вашої посівної, он ви скільки всього придумали, уся ця ваша бойова термінологія, вигадані вами терміни й поняття: «конформізм», «нонконформізм», «альтернатива», «субкультура» – ви розливаєте це гівно зі своїх брендсбойтів, і що найприкріше – купа народу ведеться, героїчні підлітки намагаються створити опір, ведуть боротьбу, організують підпілля, навіть не помічаючи, що джунглі, з яких вони намагаються вирватися, зроблені з якісної бутафорної гуми, обробленої протипожежним розчином.

Гаразд, я справді можу багато чого закинути цій цивілізації, і то без жодного зла, просто так – задля обміну інформацією, сказати б, але справа не в мені, я далекий від того, чим ви займаєтесь, я навіть програму телепередач ніколи не читаю, пишатися тут, можливо, і немає чим, але все ж. Просто мені не подобається той пафос, із яким ви все це робите, до чого вся ця помпезність, коли ви починаєте говорити, наприклад, про втрачені покоління чи революції в мистецтві. Які втрачені покоління? Мені не вистачає у ваших діях цинізму, усі ці соплі, які розмазують по щоках борці з режимом і несправедливістю, так, ніби хтось із них справді мав намір щось змінити, ви недопрацьовуєте, відверто недопрацьовуєте, збудовані вами в кінопавільйонах барикади, інсценізована вами боротьба між респектабельністю і бунтарством, сплановані та проплачені вами на багато років уперед поколіннєві, релігійні та міжетнічні конфлікти, усі ці робочі моменти великої мильної саги, якій ви безуспішно намагаєтесь надати рис епопеї і трагедії – вони насправді не затягують і не тримають біля екранів. Ви халтурите, і я сподіваюся, саме це колись і заведе вас, урешті-решт, у глухий кут. Тому що, ну подумайте самі, скільки може існувати бойз-бендів на душу населення, скільки різновидів пральних порошоків потрібно людству, скільки кримінальної інформації людина спроможна сприйняти за добу? Усе ж обмежено, обмежено насамперед фізіологічними можливостями сучасної людини, а вони – і ви це, знову ж таки, знаєте краще за мене – доволі скромні: здоров'я сучасної людини, підірване фаст-фудом і безпечним сексом – вигаданим вами, аби відволікати пролетаріат від класової боротьби, – такого здоров'я надовго не стане. І найгірше те, що для вас це закінчиться хіба лише фінансовим банкрутством і терміновим розпродажем акцій ваших великих тіньових американських гірок, на які ви перетворили нашу, загалом доволі симпатичну, цивілізацію. Хто по-справжньому буде оплакувати повну й цілковиту загибель усіх телепродюсерів, разом узятих? По-справжньому – ніхто. За вами немає сильних здорових почуттів, нормальної вітальності; уся створена вами сітка телепрограм елементарно втрачає свою актуальність і необхідність, якщо її щотижня не оновлювати. Як на мене, значно привабливіше просто не спілкуватися із вашими персонажами, незалежно від того, за що вони борються – за стабільність на біржах чи перемогу ойкумени, ви їх створюєте за якимось скаутським принципом, усіх цих чуваків – припухлих від біржових перепадів, рано постарілих економістів, з одного боку, та вдавано розбитих побутовим пресом і соціальною неадекватністю понтових нонконформістів – з другого; вони всі грають у свою воєнно-польову гру, намагаючися будь-що

захопити зелений прапор супротивника, але, знайшовши його, максимум, що вони можуть, – це перегрупуватися, провести необхідні заміни особового складу й наново ганяти в лісах, виправдовуючи своє суворе скаутське призначення. Спілкування з вашою цільовою аудиторією просто грузить, ці діти, вони просто запресовані ідеологією і пропагандою – наприклад, коли вони курять драп, вони ж не просто курять драп, вони займають певну соціальну позицію, твою матір, і з ними треба рахуватися; коли вони слухають якусь музику, вони обов'язково закладають у це якусь ідеологічну концепцію; вони мені говорять, ти ж ось, чувак – за всім, що ти говориш, теж стоїть певна позиція, за цим же щось стоїть, і я особисто не маю аргументів, а головне – бажання, щоб переконати їх у чомусь протилежному. Так чи так, мені завжди простіше було не пояснювати, ніж користуватися вигаданою вами ж термінологією, тому що я не люблю, коли в побутовому, скажімо, алкоголізмі чи побутовій, скажімо, невлаштованості вбачають жест і знак, це неправильно, як на мене, а якщо й правильно, то однаково по-дебільному. Моя б воля, я побудував би яку-небудь ідеальну Китайську Народну Республіку, так, щоб Китай, але без підараса Мао, щоб там не було ніяких бойз-бендів, селф-мейд-менів, мідл-класу, інтелектуалів й андерграунду, натомість – прості емоції, просте спілкування, секс без презервативів, економіка без глобалізму, парламент без зелених, церква без московського патріархату, а головне – ніякого кабельного телебачення...

– Містер Баланеску?

– Так, слухаю вас.

– Я сьогодні бачив ваш виступ на площі.

– Ви живете в цьому готелі?

– Так, я сьогодні теж брав участь у відкритті.

– Ви співаєте?

– Так. Але погано. Проте річ не в цьому. Я просто хотів з вами познайомитися.

Треба йому щось сказати, розповісти якусь історію.

Наприклад, анекдот який-небудь етнічний, він же має бути румуном або циганом, у нас же з ними багато спільного, він мав би розуміти наш гумор, який-небудь анекдот, наприклад про євреїв, а якщо він сам – єврей? – якщо він ніякий не Баланеску, якщо це прізвище дружини, а він узяв його, щоб переховуватися від нацистів і податкової, усе одно, я мушу скористатися з цієї можливості, потім лікті кусатиму, він великий музикант, такі люди, як він, завжди знають трішки більше за інших, музиканти тільки зовні такі пригальмовані, а всередині в них дивні й неформатні комбінації мізків, потрібно його розговорити, можливо, це мій шанс у цьому житті, можливо, він його – це життя – зараз узагалі змінить, принаймні він може просто зробити якийсь *натяк*, *натякнути* мені на щось таке, що вже тривалий час є десь поруч, але я все ніяк не можу його розгледіти, а він – Баланеску – міг би мені *підказати*, недаремно ж я зустрів його тут, на сходах перед готелем, о другій ночі, з пакетом біомолока в руках.

– Може, вип'ємо?

– Ні, я не п'ю. Знаєте, вік уже не той, здоров'я. Я молоко п'ю.

– А де ви взяли молоко о другій ночі? (*Чорт, що я говорю*).

– Ми з собою привезли, з Британії.

– Проблем із митницею не було? Воно ж могло зіпсуватися.

– Ні-ні, що ви – ми ж його пересипаємо кригою.

– То що – ви й кригу везете з собою?

– Так, звісно.

– Але ж це дорого!

– А знаєте, у нас у контракті це один з пунктів, така обов'язкова умова – ми беремо з собою ті харчі, які нам потрібні, а організатори це оплачують.

– І ви берете з собою молоко?

– Так.

– Чудово.

Маразм. Що я від нього хочу? Стоїть собі чоловік, п'є біомолоко, привезене спеціально з Британії, а тут до нього різні мудаки чіпляються. Так, анекдот, анекдот про євреїв, а потім – *натяк*.

- Знаєте, вибачте, звичайно, що про таке питаюсь, мені просто цікаво, скажіть: а решта квартету, ну, ваші колеги, вони що – теж... тільки молоко?

- Чому ви питаєте?

- Вибачте, звичайно, я не хотів вас образити, просто...

- Ні, решта вживають наркотики, якщо вас *це* цікавить.

- Вибачте, я зовсім не *це*...

- Але я давно підв'язав. Ви що – не вірите?

- Вірю.

- Це справді *лише* молоко.

- Я вірю вам, містере Баланеску.

- Я маю квитанцію з аеропорту.

- Не треба квитанції, містере Баланеску...

- Тоді що вам треба?

- Скажіть, містере Баланеску... ви... як би це сказати... ви – вірите в Бога?

- Ні.

- Чому?

- Тому що я атеїст.

- Релігія розчарувала вас?

- Ні, я завжди був атеїстом.

- І в дитинстві?

- І в дитинстві.

- А ваші батьки?

- Мої батьки – католики.

- Ясно... Скажіть, а все-таки, як ви гадаєте – Бог є?

- Немає, – категорично сказав Баланеску й надпив з пакета.

Схоже, він на мене ображається. Може, він таки єврей і не треба йому ніяких анекдотів розповідати. Та й не знаю я ніяких анекдотів. Треба його запитати напругу, а то він звалить у номер, а я так і залишусь зі своєю морокою.

- Скажіть, а це молоко...

- Послухайте, чоловіче, – Баланеску занервував, – я б із вами охоче поділився цим молоком, мені справді не шкода його для вас...

- Не шкода?

- ...не шкода, але зрозумійте мене – мені вже досить багато років, я прожив, як міг, це нікчемне життя, я щось та й бачив, я подивився світу, ось, я навіть німецькою говорю, у мене немає жодних упереджень і стереотипів щодо людей, хай вони навіть емігранти, але я вам не можу віддати своє молоко. Просто тому, що в мене запалення ясен, вони в мене просто гниють, ось – подивіться, – він задирає пальцем свою верхню губу, – подивіться-подивіться, я просто боюся, що ви підхопите цю заразу.

- Запалення ясен... – прошепотів я вражено.

- Так, запалення. Чесне слово, мені для вас не шкода. Хочете, я вам у барі поставлю пиво?

- Запалення ясен, - повторив я приголомшено.
- Але це не смертельно, не хвилюйтеся ви так за мене, - Баланеску поплескав мене по плечі.
- Господи, при чому тут ви? - я був просто розплющений.
- З вами все гаразд?
- Так-так, дякую, містере Баланеску. Доброї вам ночі.
- Ви знайдете свій номер?
- Так, безперечно... Запалення ясен...
- Який у вас?
- 510-й.
- У мене 511-й.
- Сусіди...
- Так, зустрінемося вранці на сніданку.
- Так-так, дякую...
- До зустрічі.

Ватяними ногами я добрідаю до ліфта, підіймаюся до себе в номер і виходжу на балкон. Чорт, навіщо він мені це сказав? Я ставився до нього як до бога, а тепер що?

Гнилі ясна, чорт, гнилі ясна. Я відчував, що мені знову стає погано. Якого чорта я тут роблю, чому не поїхав назад ще вечірнім потягом? Спав би зараз у вагоні, не мав би цієї халепи. Це ж треба - запалення ясен. Що це хоч таке? Як людина може зіпсувати про себе все враження.

Зрештою, сам винен - *натяк, натяк*, на що хороше може натякнути чувак, у якого запалення ясен? Що як він мені наснитися з цими своїми яснами? Це ж померти можна буде від співчуття.

Я повернувся до кімнати. У коридорі почулися важкі кроки, і двері до сусіднього номера відчинилися. Схоже, Містер Гнилі Ясна повернувся додому. Щось там ходить, чимось займається, переставляє якісь речі, потім заходить до туалету. Чому тут така акустика? Пускає воду й починає митися. Вода лунко б'ється об його широку спину й скочується до пластикового коритця душу. Значить, ванни в нього немає. Я цього не переживу.

...чекати до ранку, вишукуючи по тіві старі голлівудські вестерни, або спуститися в бар і попросити в них молока, або спробувати заснути, не знаю навіть, що краще. Тиха-тиха-тиха ніч, яку можна розглядати просто з балкона, холодна-холодна-холодна вода, що витікає з кранів, кілька годин сутінків, кілька знайомих у цьому невеличкому готелі, яких можна буде ще раз зустріти на сніданку, чудесна поїздка, фантастичне життя, радісні голоси ангелів у ліфті й прибиральниць на сходах, - я вимикаю все світло, закручую крани, закидаю під крісло пульт від телевізора й падаю у своє наповнене жахіттями, страхами й крабовими консервами тепле двомісне ліжко.

Територіальні води її ванни

Анна-Марія сидить у власній ванні, по краї наповненій водою, напустила теплої води, сидить тепер, щось собі думає, здіймає рукою хвилі й слухає приймач, що звисає на шкіряній шворці якраз над густою піною; вона завжди так – прокинеться десь в обід, напустить води й плаває собі, як скумбрія, навіть телефон притягла до ванної, він у неї завжди мокрий, б'є струмом та іскрить, розмовляти з нею по телефону – задоволення невелике, вона постійно викрикує якісь прокляття, лається, коли її струмом б'є, але не замовкає. Зараз вона необережно повертається й з головою занурюється в густі непроглядні води, утрачаючи із зовнішнім світом будь-який зв'язок, лише рука зі слухавкою стримить над хвилями.

Час од часу вона спливає з глибини і, думаючи про життя, розглядає якусь деталь свого тіла, знизу вгору наприклад нігті на ногах, фарбовані рожевим лаком, мама з дитинства привчила її, югославську дівчинку, що потрібно завжди фарбувати нігті на руках і ногах: «Можеш не любити країну, у якій живеш, – говорила вона, – але нігті мають бути нафарбовані, інакше це буде з твого боку ще однією їм поступкою. У наш час, – додавала вона, – і в нашій країні це не так уже й мало, дитино моя, – фарбувати нігті на ногах, не забувай про це». Анна-Марія не забувала й змалку ходила з нафарбованими нігтями, чим вельми дивувала виховательок у дитячому садочку. У неї завжди були красиві акуратні стопи, і коли класі в третьому-четвертому її витягували на міські змагання з легкої атлетики, спортивні функціонери з міністерства, котрі мали спеціально наглядати за змаганнями, по кілька разів підходили до їхньої команди і з неприхованою упередженістю, себто поклавши на всі принципи олімпійського руху та фаєр плею й ігноруючи команди інших белградських шкіл, схилилися над Анною-Марією, схвильовано й дещо нервово мацали її кінцівки, мовляв, тут не болить? Питалися: «А тут? А вище?» – «Коли не давите – не болить», – відповідала дещо знічена дівчинка. «Бережи себе», – казали функціонери й витирали піт. «Ти наша надія», – додавали вони про щось своє. Анна-Марія берегла, проте спортсменкою так і не стала. Якось на тренуванні потягнувши ногу, пішла з великого спорту й позбавила функціонерів такої важливої для них, мабуть, штуки, як надія.

Зараз вона тішиться сама з себе, розглядає свої стопи з поперечними слідами від шкарпеток трохи вище від кісточок, адже на вулиці нині тепло й панчохи вона не носить. Сліди від шкарпеток їй не подобаються, вона ліниво підіймає ноги над водою й розглядає пофарбовані нігті. У цей час приймач починає шипіти, Анна-Марія підіймає ногу ще вище й легенько стукає нею по темному корпусу приймача, приймач раптом обривається зі шворки й ляпається просто у воду, боляче стукнувши Анну-Марію по литці. Анна-Марія лякається: «Чорт, – каже, – боляче як», – і дивиться, що там, із литкою. У неї там невеличкий і ледь помітний опік ще з дитинства, коли вони з друзями гралися в партизанів Тіто й робили якусь вибухову речовину в підвалах біля залізничного вокзалу, речовина жажливо смерділа, але всі терпіли, діти все ж таки, що ти їм скажеш. Анна-Марія завжди була в центрі уваги учнів і вчителів, тож, коли якийсь пришелепкуватий партизан необережно підірвав їхню вибухівку прямо в підвалі, не дивно, що вона опинилася зовсім поруч, себто в центрі, їй обпекло литку, батьки боялися, що опік залишиться, проте все швидко минулося й тепер уже нічого не було видно, хіба що волосся там майже не росло, тому не потрібно було її – цю литку – голити. Анна-Марія недовірливо торкнулася рукою вдареного місця і, виставивши ногу з води, обдивилася її ще раз.

Їй було двадцять із чимось років, усе, що могло сформуватися на її тілі, сформувалося, розвиватися вона почала швидко й завжди з цього користала, у неї вже в середніх класах була м'яка тьмяна шкіра й довгі повнуваті ноги, за що її всі й любили, як вона сама потім розповідала, перший секс у неї був теж у школі, тоді ж вона вперше закохалася, кохання було нещасливим, її обранець виявився гомосексуалістом, і Анна-Марія збиралася накласти на себе руки, знайшла батькову бритву й порізала ліве зап'ястя, відтоді в неї там шрам, але його також не видно.

Ще в молодших класах вона почала співати, ходила в хор, займалася в музичній школі, на неї спеціально приходили подивитися курсанти військової академії та просто випадкові збоченці. Вона була невисокого зросту й мала довге русяве волосся, уже коли вступила в університет, волосся підстригла, але співати не перестала, в університеті її запросили до справжнього хору, їхній керівник збирав фолк, який вони потім виконували, грошей це, звісно, не давало. На якийсь час після університету Анна-Марія влаштувалася офіціанткою в барі, але роки зо два тому їхні старі записи почули в Німеччині, попросили переслати фонограми, ще через рік у Берліні, на лейблі «Акула», що спеціалізується на ворлд-музиці, вийшов подвійний диск під пафосною назвою «Балканський блюз», там було кілька записів їхнього хору, диск був резонансний, в об'єднаній Європі дивувалися: дивися, ми їх бомбили-бомбили, а вони й далі співають, горді піонери Тіто, і їх запросили до Німеччини виступити на великому фолковому фестивалі, вони виступили, і половина з них, ясна річ, залишилися в Німеччині, але Анна-Марія встигла знайти у Відні якусь стипендію, вирішила далі вивчати фолк, приїхала, пожила кілька тижнів у гуртожитку, потім відшукала в місті давню приятельку своєї мами, та здала їй одну зі своїх квартир, і от Анна-Марія пережила у Відні зиму й успішно переживала весну, відвідувала час од часу якісь заняття, сумувала за Белградом, посилала мамі листівки та щодня, набравши повну ванну гарячої води, залазила туди й наспівувала фолк.

У кімнаті вогко й темно, над водою літають метелики, котрі невідомо як сюди потрапили, Анна-Марія виловлює врешті-решт з води свій приймач і викидає його на підлогу, мов мокру жабу. Метеликам, мабуть, жарко, Анні-Марії теж, але вилазити вона не збирається.

- Ну, що, - питаю я її, - чому ти мовчиш?

Я був одним із перших її знайомих у Відні. Власне, спочатку вона поселилась поряд зі мною, ми були сусідами, я допоміг їй оформити папери в банку й поліції, навіть годував її кілька днів бульйонами на спільній кухні, адже бабок у неї тоді не було й жерти вона теж нічого не мала, словом, ми друзі, у хорошому значенні цього слова, себто без сексу, без усієї цієї тягомотини, буває інколи й так, просто вона отака прибабахана, сидить собі у ванні, телефонує звідти - з ванної - своїм друзям, ось мені зателефонувала годину тому, попросила прийти, порадити, як їй далі бути, у неї, мовляв, серйозні проблеми.

Я, звичайно, приходжу, вона відкриває мені двері й біжить назад, уже звідти кричить мені «проходь, не стій там», я заходжу до ванної кімнати, сідаю на стілець і розглядаю метеликів над водою і розкислий загроблений приймач, що дохриплиє собі на підлозі. Анна-Марія сидить по горло у воді, печально на мене дивиться, курить розмоклі цигарки й мовчить. І тут я її питаю:

- Ну, що, чому ти мовчиш?

- У мене проблеми, - починає вона й нервово затягується. - Вибач, звичайно, що я тебе витягла.

- Нічого. Вибач, що я не скидаю черевиків. У тебе тут вода.

- Так, вибач, тут приймач впав у воду.

- Хочеш, щоб я його відремонтував?

- Ні-ні, розумієш, у мене проблеми з твоїм знайомим.

- З яким таким знайомим?

- Ну, з твоїм компатріотом. З Аліком.

- А які з ним можуть бути проблеми?

- Він у мене закохався.

- Він же комп'ютерник, - чомусь сказав я.

- Ну, то й що - у мене не може закохатися комп'ютерник? - закашлялась Анна-Марія.

- Хороший комп'ютерник - ні. Вони егоцентричні, їм не до того.

- Значить, Алік - поганий комп'ютерник, - поважно сказала Анна-Марія.

- Він мій приятель, - заперечив я. - І земляк.

- Ви з ним поруч живете?

- Так. Наші міста поруч. П'ятсот кілометрів, розумієш?

- Він учора зателефонував і сказав, що кохає мене.

Що тепер робити?

З нею завжди такі проблеми, вона весь час скаржилася, їй то контролери в трамваї освідчуються, то старенькі панянки в опері, вона, зрештою, мила жінка, з наївним обличчям і гарними грудьми, ось і мій приятель Алік щось собі надумав, я їх, до речі, сам і познайомив зовсім недавно, ми сиділи в якомусь клубі, зібралися просто ввечері, сиділи, пили, вони з Аліком швидко набралися, почали щось співати, ну ось, а я тепер маю все це вислуховувати.

- Ну, - питаю, - а він тобі подобається?

- Не знаю, - говорить Анна-Марія, - у нас був секс, і мені не сподобалося.

- У вас був секс?

- Так, розумієш, я не надто й хотіла, але так сталося.

- І що?

- Ось про це я й хотіла з тобою поговорити. Розумієш, мені це не зовсім сподобалося.
- Це що - був твій перший секс?
- Ні, я про інше. Розумієш, він весь час ритмічно так дихав. Я його питаю «що ти робиш?», а він говорить, що відтягує, значить, свій оргазм і для цього намагається контролювати дихання.
- Цікаво, ніколи про таке не чув.
- Та почекай. Ну в нього дихання, окей. А мені, як ти думаєш, приємно?
- Не знаю, - чесно сказав я.
- Таке враження, - веде вона далі, - що займаєшся самбо. Тільки без одягу.
- Без одягу, мабуть, незручно.
- Що незручно?
- Ну, самбо займатись.
- Ось. І я не знаю, що мені тепер робити.
- А ти, - говорю я, - не пробувала йому сказати, аби не дихав?
- Ну, як я це зроблю? Що, я йому скажу: «Не дихай»?

У мене таке вперше.

- Слухай, - намагаюсь я її підтримати, - урешті-решт, Алік хороший хлопець. Комп'ютерник. Він тобі може яку-небудь програму зробити. Сайт.
- Мені не потрібен сайт, - Анна-Марія топить бичок у воді й одразу розкурює нову цигарку. - Я його боюся. Раптом він якийсь божевільний. У вашій країні там усі божевільні.
- Звичайно, - погоджуюсь я, - починаючи з президента.
- Слухай, ти маєш із ним поговорити, - тихо, майже пошепки каже вона. - Ти знаєш його, ти знаєш мене, він тебе послухає.
- І що я маю в нього спитати? Чому він контролює своє дихання?
- Ні, взагалі поговори з ним, чого він взагалі від мене хоче. Поговориш?
- Гаразд, - погоджуюсь я, - якось при нагоді обов'язково. Зачиниш за мною двері?
- Чекай, - кричить вона й хапає мене за руку, оббризкуючи теплою піною, - не йди. Ти маєш поговорити з ним просто тепер!
- Він що - під водою чи що?
- Він зараз прийде.
- Може, ти одягнешся?
- Ні-ні, я залишуся тут, тут мені спокійніше.
- Ага, - кажу, - головне пірнай глибше - там він тебе не дістане. У тебе пиво є?
- У мене є водка. Візьми на кухні.

На кухні справді є надпита пляшка горілки, але немає ніяких склянок, тільки чашки, на яких написано «З днем народження», я беру чашку, іду назад, наливаю Анні-Марії. «Ну, - кажу, - з днем народження!» Вона нервово випиває, закашлюється, утрачає рівновагу й іде на дно. У цей час у двері дзвонять. Я йду відчиняти.

До кімнати заходить Алік, тягнучи за собою, ніби важку рибальську сіть, ранкові голоси зі сходів і свій персональний запах комп'ютерника. Справжнього комп'ютерника завжди можна впізнати за запахом, цей запах важко з чимось сплутати й неможливо набути просто так, не долучившись до клавіатури. Я думаю, вони пахнуть майкрософтом.

Алік тримає в руках шкільний помаранчевий наплічник і гризе китайську вермішель швидкого приготування.

Вермішель годилося б, мабуть, кинути в гарячу воду, проте Алік гризе її просто так, як гренадери в есесівських дивізіях гризли свої галети, займаючи влітку 41-го чергове напівсонне містечко на Східному фронті.

Алік вітається, говорить, що радий мене бачити. Пошепки додає, що це добре, що я тут, і починає захоплено переповідати якусь історію з побуту комп'ютерників, у якій усе тримається на регулярному вживанні малозрозумілого мені слова «процесор», і я подумки зауважую, що, коли протягом 10–15 секунд цього слова не вжито, розповідь утрачає динаміку й будь-яке логічне наповнення. Можливо, це тому, що я сприймаю її на слух, ось якби він міг усе це записати. «Я спочатку хотів усе це записати, – говорить Алік, – а тоді подумав, що запам'ятаю. Це така хитра штука».

Він дістає з наплічника якусь штуку, щось, без сумніву, пов'язане з веб-дизайном, і починає проробляти з нею незрозумілі маніпуляції, час од часу проговорюючи своє сакральне «процесор». Комп'ютерники – дивний народ, у них у всіх виробляється такий ненав'язливий фетишизм, вони настільки зживаються зі своїми персональними машинами, що мусять обов'язково мати при собі повсюдно бодай якісь їхні частини, а оскільки монітор за собою не потягаєш, то вони обмежуються вслякими деталями, дисками, електронними шматками, вони їх намагаються якомога частіше витягувати на люди, погладжують їх, постукують пальцями, протирають рукавами, вимовляючи при цьому різні позитивні для своїх чакр слова, як-от «процесор», «вінчестер» чи войовниче «антивірус».

Дивний-дивний народ, я думаю, що коли почалася б війна і комп'ютерників разом мобілізували, наприклад, у ракетні війська, то, повертаючись увечері після десятигодинного чергування до своїх казарм, вони тягнули б за собою які-небудь боеголовки, проносили б їх через прохідну під сірими шинелями, потім клали б поруч із собою на подушки, мов плюшевих ведмедиків, а вранці приносили б назад і прикручували на місце, повертаючи збройним силам їхню боездатність.

Ще пару років тому, живучи в Києві й не знаючи іноземних мов, Алік займався чимось прикладним, здається, мовознавством, і сильно від цього пив. Здоров'я особливого він не мав, тож алкоголь давався йому важко, Алік постійно ригав і мав жахливі багатогодинні похмілля.

Пити він кинув цілком несподівано, коли одного разу прийшов додому сильно п'яний і, прокинувшись серед ночі, пішов ригати в душ. Відкрив кран і спробував попити воду з рукомийника. Вода була солодкою. Аліка від цього вирвало. Наступного дня він прокинувся, відразу ж згадав про воду і пішов її пробувати. Вода й далі лишалася солодкою. В іншому крані, на кухні, вода теж була солодкою. Алік злякався. На третій день вода знову була нормальною, але переляканий Алік уже вирішив кинути пити. Звільнився зі своєї кафедри, розсварився з шефом і записався на комп'ютерні курси. Уже за кілька місяців він складав кольорові графіки в хлібозаготівельній конторі, а за рік почав робити складні повноформатні сайти, переважно для західних фірм, які на цьому сильно наварювали, використовуючи своїх київських партнерів, скажімо, Аліка, як дешеву робочу силу й переводячи гроші за роботу на лівий рахунок, вельми економно.

Поза тим, Алік дотримувався здорового трибу життя, не пив, гриз насухо китайські розчинні сніданки, кутив драп, запиваючи його фруктовим чаєм, а у вільний від роботи час займався комп'ютерною анімацією. Найглобальнішим його проектом була кількахвилинна мультиплікаційна притча про добрих лісових бобрів, технічно дещо незграбна, проте лірична й повчальна.

В Аліковій історії лісові бобри, які до цього славилися гнилістю природи та патологічним жлобством, раптом переживають якесь емоційне потрясіння й вирішують стати добрими.

Вони приходять до людей і розповідають про своє переродження. Після деяких вагань (3–4 секунди кольорової анімації) люди наважуються повірити лісовим бобрам і пускають їх до себе жити й працювати.

Тут годилося б чекати від лісових бобрів якої-небудь западня, підступу, зумовленого генами й сумнівним минулим, а бач, ні – в Аліковій історії, чим вона мене й привабила, не було затертих поворотів сюжету, лісові бобри таки справді переродилися й почали брати активну участь у житті суспільства. Мало того, дехто з них, найпрацьовитіші чи що, досягли неабиякого успіху в бізнесі й повідкривали власні офіси з персональними секретарками, мені це місце (5–6 секунд) найбільше подобалося. Закінчувався фільм об'ємною вакханальною сценою (20–25 секунд разом із титрами) якогось бізнес-ланчу десь на лісовій галявині, щоправда, радше схожий на бейсбольне поле, де поряд із бізнесменами-лісовими бобрами сиділи бізнесмени-люди й пили безалкогольні напої, задаючи їх чизбургерами.

Історію про добрих лісових бобрів Алік увіпхав як рекламний ролик до щойно закінченого сайту однієї норвезької фармацевтичної компанії. Норвежці анімаційний витвір київських партнерів помітили надто пізно, коли вже їхній сайт офіційно запрацював, мало того, його рейтинг несподівано почав стрімко рости, а на розробленому Аліком форумі паслося безліч відвідувачів, соціальну приналежність яких вирахувати було важко, але фармацевтикою вони цікавилися

щонайменше, розводячись, зазвичай, про спіритизм, сектантство чи просто паранормальні явища. Підозри посилювалися після того, як однієї ночі на форум влізли представники однієї анархістської організації й довго радилися про варіанти безкоштовних перельотів рейсами норвезьких авіаліній, відтак сайтом зацікавилася поліція. Фармацевти уважно переглянули власну сторінку й висунули київським партнерам офіційне звинувачення, що ті, мовляв, зробили з їхнього сайту ідеальну принаду для даунів, гомосексуалістів і червоних, тільки не для фармацевтів, що порядний фармацевт на такий сайт і носа не поткне та що за такі речі слід було б збити з них хороші бабки як компенсацію, але оскільки гроші переводилися напівлегально й за жодною документацією не проходили, то постраждали фармацевти пропонували компромісний варіант: київські партнери мали вибачитися, переробити все швидко й безкоштовно, а головне – дати по голові тому, хто увіпхав на їхню фармацевтичну вотчину ролик про добрих лісових бобрів.

Був скандал, Аліка позбавили премії і вихідних, хотіли взагалі звільнити, а потім зважено вирішили: раз він сам увіпхав туди тих траханих бобрів, то хай сам їх звідти й витягує. Алік нервував, багато купив, пив свій фруктовий чай і печально дивився за вікна офісу. Несподівано для всіх, хто його знав, він подав документи на стажування у Віденському університеті й так само, як Анна-Марія, прибув до чужої країни в пошуках професійного поступу й фінансової стабільності. Ми з ним разом пили, часто ходили по барах, влаштовували кількадевні алкогольні запливи за буйки, і ось під час одного з таких заплівів я і познайомив його з Анною-Марією. Тепер у них обох, схоже, були проблеми.

Поговоривши ще деякий час про процесор, Алік насторожився, бо Анни-Марії ніде не було. Він запитально подивився на мене.

- А, - кажу, - ти до Анни-Марії? Вона у ванні. Ходімо.

Алік недовірко підійшов до дверей ванної. Озирнувся на мене.

- А ти, - питається, - що, теж туди підеш?

- Ну, звісно, - кажу я, - ми ж друзі.

- Справді?

- Ми друзі, друзі, - намагаюсь я його заспокоїти, - у нас дуже гарні стосунки. Я теж при ній миюсь.

Його це ще більш насторожує.

- Ну, жартую, - не витримує я, - припини.

Алік рішуче видихає повітря, контролює його все-таки, і відчиняє двері.

Анна-Марія бачить його перед собою і з переляку пірнає на дно. Алік швидко зачиняє двері.

- Слухай, - каже, - вона там гола.

- Хто?

- Анна-Марія.

- А, - говорю я після деякої паузи, - Анна-Марія так, гола. Вона миється, - пояснюю.

- Чому ти не сказав?

- Я казав.

- Ти не казав.

- Я казав. Гарзд, ходімо.

Я відчиняю двері й заходжу до ванної кімнати. Алік заходить слідом, вітається й не знає, де йому сісти. Анна-Марія вітається з ним і ніяково дивиться на мене. Я із задоволенням спостерігаю за Аліком: цікаво, де він сяде.

Алік топчеться на місці й не знає, як бути.

Гарна дуже ситуація виходить, я люблю такі речі, коли збирається якась компанія й усі поведуться як придурки, тоді розумієш, що ти не один такий, ось вони, очевидно, із симпатією ставляться одне до одного, у них навіть секс був, а однаково – не можуть спокійно й нормально порозумітися, обов'язково їм потрібно вчинити якусь байду, налити повну квартиру води, натягнути сюди комп'ютерних обрубків, божевільний світ, божевільна цивілізація, я б засумував, якби мені заборонили спілкуватися з моїми друзями.

- Сідай, Аліку, - кажу йому. - У нас є горілка. Будеш?

- У мене є шампанське, - говорить Алік.

- Ти що - завжди носиш з собою шампанське? - питаю я його.

Анна-Марія промовисто дивиться в мій бік.

- Ні, це я спеціально купив.

- А, ну покуштуймо.

Алік відкорковує своє шампанське, я приношу ще дві чашки «3 днем народження», розливаю рештки горілки, ми випиваємо, потім я відразу ж наливаю в чашки шампанського і ми випиваємо знову. Западає мовчанка.

- Один мій знайомий художник, - починаю я, - любить говорити, що його від шампанського пучить.

- Як це? - не розуміє Анна-Марія.

- Ну, - говорю, - живіт у нього болить.

- А я зовсім не їм рибу, - говорить Анна-Марія після паузи. - Ні креветок, ні крабів. Ні крабових паличок, - додає вона.

Усі знову замовкають. Мова - химерна річ. Щойно я сказав, що в мого знайомого художника болить живіт від шампанського, маячня якась. Треба йти додому, завжди так, розумію, що треба йти додому, натомість сиджу й слухаю всілякі байки. Що зробити, щоб усе це скінчилося?

- Аліку, - кажу, - Анна-Марія мій друг, розумієш?

- Розумію.

- Вам потрібно поговорити, розумієш?

- Про що? - лякається Алік.

- Не знаю. Про що? - питаюсь я в Анни-Марії.

Вона нервово курить і ненависно дивиться на мене.

- Послухайте, друзі, - кажу, - я з вами разом не трахався (Алік закашлявся), мені взагалі байдуже, що з вами буде. Ви, звісно, мої друзі, але поведіться дуже дивно. Я вам узагалі тут заважаю.

- Мені не заважаєш, - холодно говорить Анна-Марія.

- Мені теж, - додає Алік.

- Ну, добре, - погоджуюсь, - але вам усе одно потрібно поговорити. Аліку, вона хотіла тобі щось сказати.

- Неправда, - говорить Анна-Марія.

- Правда.

- Неправда.

- Правда, - говорю я.

- Увімкни голосніше приймач, - несподівано просить Анна-Марія. Я підіймаю з підлоги мокрий приймач і кидаю його у воду. Вона скрикує й починає плакати.

Метелики злякано підіймаються вгору.

- Розумієш, - говорить вона сама до себе, - я завжди боялася лишатися вдома сама. У дитинстві мене мама завжди брала з собою на роботу, бо, коли мене лишали саму вдома, зі мною траплялися страшні істерики. Я рвала свої книжки, викидала у вікна одяг, біла посуд. Словом, у мене здавали нерви. Я й тепер дуже боюся сама лишатися, розумієш? Я через це завжди вмикаю всюди світло, телевізор, приймач, ноутбук свій ніколи не вимикаю, я боюся, розумієш? І ось пару днів тому зі мною сталася така історія: я пішла на якусь виставу, виходячи, вимкнула всюди світло, після вистави ми з друзями зайшли в якийсь паб у центрі та й добре так вмазали, розумієш, я взагалі багато не п'ю, а тут щось настроїв був паршивий, ось я й напилася. Приходжу додому, іду коридором, бачу - а в туалеті світло горить. Я відразу зрозуміла, що там хтось є, схопила на кухні стілець,

принесла й підперла ним двері. Щоби звідти не відчинили. Сиджу й думаю – викликати поліцію чи не викликати. Сиділа так до ранку.

- А потім що? – питається Алік.

- Потім захотіла до туалету, вирішила-таки відкрити.

Ну, відкрила.

- І що?

- Нічого.

- А світло?

- А не було ніякого світла. Здалося мені. Я забула, як мій вмикач розташовано, коли він увімкнений, коли ні, ось і подумала, що він увімкнений, розумієш?

- Так, – розгублено сказав Алік.

- Я піду краще горілки куплю, – кажу я.

- Чекай-чекай, не йди, – просить Анна-Марія, – Аліку, скажи йому.

- Так, справді, – говорить мені Алік, – не треба горілки.

- Знаєте, – додає раптом Анна-Марія, – я пригадала одну історію...

...Мені чомусь запам'ятовуються здебільшого саме розмови, я часто не пригадую, хто саме вимовляв ті чи ті слова, за яких обставин, який у нього тоді був вираз обличчя, у що він був одягнений, проте слова я зазвичай запам'ятовую, дивно, не знати чому, я їх уже стільки пам'ятаю – цих чужих слів, уривків чийось розмов, чийсь шепоти, вигуки, звертання, можливо, це взагалі найкраще, що є в цьому житті, мені інколи важко спілкуватися з моїми друзями, мені досить того, що вони мені колись говорили чи що вони говорили поміж собою, заводити з ними щоразу нові розмови для мене обтяжливо, я боюся, що щось зіпсується, щось буде сказано не так, і взагалі, спілкування з друзями – річ настільки делікатна, що краще її просто уникати, щоб нічого не зіпсувати. Я люблю просто сидіти й слухати своїх знайомих, адже серед них переважно трапляються люди невпевнені ані в собі, ані в тому, що їх оточує, розмови їхні мають химерне забарвлення, це навіть і не розмови, це наговорювання якихось лексем, які, на їхню думку, забезпечують їм перебування в цьому світі, вони ніби виправдовуються весь час перед кимось, хто наділив їх голосом. Коли мої друзі говорять, я можу слухати їх до безкінечності, добре усвідомлюючи, що насправді річ тут не в тому, що їм є що сказати, річ у тому, що мені є що слухати, отже, хтось, хто керує нашими голосами і нашими горлами, спілкується зі мною в такий спосіб, а ігнорувати його – просто нерозумно, бо, крім нього, до тебе по-справжньому взагалі нікому немає діла. Я сиджу й слухаю Анну-Марію, слухаю, як вона нервово переповідає якусь плутану історію, як вона не витримує й починає голосно плакати й освідчується Алікові в коханні, Алік розчулено щось їй шепоче у відповідь, вона далі ридає, закриває обличчя руками, Алік схиляється над нею й починає її обіймати, вона теж обіймає його й далі плаче, метелики злякано літають над теплими водами, і я тихенько виходжу в коридор. Дивно, мені дуже подобається цей механізм, цей принцип, за яким усе й відбувається, добре зроблено, що тут скажеш, ось вони, наприклад, – тягалися цим материком, тягалися, разом із мільйонами інших громадян, з кимось жили, когось кидали, від когось тікали і таки зустрілися, бач, не розминулися, не загубили одне одного, зустрілися, наговорили купу дурниць, але все одно – їм добре, будуть собі далі говорити, розповідатимуть усілякі речі, потім, можливо, будуть кохатися. Можливо, навіть у воді. Як риби. Або тритони.

Порно

- І ще ти весь час говориш про порнографію.
- Ну, я люблю порнографію.
- Як можна любити порнографію?
- Любити можна все. Ти, наприклад, любиш Елвіса. Це теж порнографія.
- Ні, Елвіс - це не порнографія.
- Порнографія-порнографія. Елвіс, Джордж дабл ю Буш, Міккі Маус - усе це порнографія.
- Міккі Маус?
- Так, Міккі Маус. Голіма порнографія.
- Ні. Тільки не Міккі Маус. Джордж дабл ю Буш - так, я згодна, але не Міккі Маус.
- Не сперечайся.
- І ти що - дивишся ці фільми?
- Які фільми?
- Ну, порнографічні фільми.
- Що ти маєш на увазі?
- Ну, справжня порнографія, фільми - розумієш?
- А. Ні, не дивлюсь. Де б я їх дивився? Я не маю телевізора. У мене був вибір - купити або телевізор, або зимовий плащ.
- І що?
- Нічого. Я подумав: нащо мені телевізор?
- Ну, правильно, мабуть.
- Я теж так думаю.
- А плащ?
- Плащ? Ну, я знову ж таки подумав: нащо мені плащ?
- Справді, нащо тобі плащ улітку?
- Ось бачиш.
- Значить, фільмів ти не дивишся?
- Не дивлюся.
- Дивно... Ну, мені час на посадку. Напишеш потім як-небудь про свою любов до порнографії.
- Обов'язково. Щасливо долетіти.
- Купи собі телевізор.
- Добре. В іншому житті...

...Коли мені було років одинадцять-дванадцять, я товаришував із Бобом, своїм однокласником. Боб був із неблагополучної родини, його тато сидів десь на Півночі, а мама працювала в пристанційному буфеті, уже не знаю, що в цьому неблагополучного, Боб був на всю голову відбитий чувак, навіть у ті соціально внормовані часи його хотіли вигнати зі школи, але куди ти його виженеш, якщо навколо радянська влада. У такому віці завжди подобається різна тупта, гормони грають, висипають прищі, хочеться поставити цілий світ раком, узагалі - починалися добрі роки, кінець блаженних вісімдесятих, час, заповнений сонцем, травою та кооперативним рухом, тотальний відтяг, ми ніби потрапили на великий з'їзд мародерів, які, назавжди покидаючи окуповану ними країну, у нашому конкретному випадку - Велику Радянську Імперію, хотіли взяти якомога більше на пам'ять про небіжчицю: якісь невеличкі сувеніри, фото й підсвічники, що стояли на каміні у вітальні, щось із

шаф з одягом, якийсь непотріб, зовсім незначні й нікому вже непотрібні речі – посуд, прикраси, золото, діаманти, кольорові метали, вугілля, нафту, земельні ресурси; радісні усміхнені обличчя моїх сучасників, за часів мого дитинства вони були саме такими – радісними й усміхненими, і навіть спекулянти, зв'язані скотчем й облиті бензином, згорали у своїх кооперативних будках із посмішками й почуттям безмірного тривалого польоту крізь усі помаранчеві небеса, що розгорталися над нашою батьківщиною.

З Бобом ми навчалися в одному класі, але до якогось часу майже не спілкувалися, я більше тягався за старшими друзями, справжніми придурками, вони десь діставали піратські копії німецьких порнофільмів і просили мене як відмінника їх перекладати, бо вони там не все розуміли, придурки, одним словом. Касети були паршиві, переписані вчетверте-вп'яте, відеомагнітофон був теж паршивий, радянський, старші друзі виявляли довіру до моїх знань німецької, дещо безпідставну, слід сказати, але я старався, друзі все ж таки. Перекладав я он-лайн, ясна річ, щоправда, там і перекладати особливо не було чого, текстовий корпус головно складала лаконічні рубані фрази на зразок: «Як ти хочеш, щоб я це зробив?» – я все ускладнював, перекладаючи: «Він питає її, як вона хоче, щоби він це з нею зробив», – друзі із зрозумінням кивали головами, мовляв, нормально, малий, нормально, так і має бути. Не дивно, що з того часу німецька мова асоціюється в мене з оральним сексом. Найбільшою нагородою за перекладацький труд була, звісно, сама можливість побачити справжнє жорстке німецьке порно, це тоді, як усі твої однолітки про секс знали хіба що з анекдотів, а презерватива не бачили навіть у рекламі, бо тоді й реклами такої не було.

І ось десь у цей час ми зійшлися з Бобом, і він, і я займалися фотографією, у кожного з нас вдома була ціла гора різної смердючої хімії, різні там проявлювачі, закріплювачі, усіякі скельця й лещата, по-справжньому користуватися цим ми не вміли – ні він, ні я, але і йому, і мені це подобалося. Не знаю, щось у цьому було, це вам не срані «кодаки», не дешевий одноразовий замітник, бо коли ти длубаєшся кілька годин в їдких сплавах і сумішах, коли просто під твоїми пальцями проступають обличчя друзів і приятелів, ти й сам починаєш розуміти, що життя – воно дещо складніше за китайську легку промисловість і що всі ці штатівські найобки на зразок бройлерного типу білозубих серфінгістів або пришелепкуватих скаутів, котрі так ніколи й не дізнаються, що таке комсомол і карієс, – увесь цей рекламний безконтроль просто відпочиває поряд із запаморочливим збудним запахом старого радянського фотопаперу. Що там казати: у нас було чудове дитинство й нехила країна, уже що-що, а це не заміниш нічим, і ось одного разу, курячи в шкільному сортирі, ми розговорилися з Бобом на предмет різних там баночок та скляночок, і він, боязко озираючись, повідомив, що можна дістати прикольні плівки з готовими вже негативами й самим їх штампувати. «А що за негативи?» – питаюся я. «Жінки, – говорить він, – голі жінки». – «Ух ти, – кажу я, – а де ти їх візьмеш?» – «Є в мене, – каже Боб, – друг Фокс, він кіномеханік, у нього багато таких плівок». – «Хіба він нам дасть?» – сумніваюся я. «Так – ні, – каже Боб, – а за літру дасть».

Життя в такий спосіб і здійснюється, якщо ти, звісно, сам цього хочеш – усього лише кілька років перед тим, ще зовсім дітьми, ми вибігали на літні траси й голосували запиленим вантажівкам, що ціле літо ганяли навколишніми сільгоспугіддями, постійно щось перевозячи з місця на місце. Юні засмагли шабашники – кумири нашого дитинства, які спокушали в кабінах старшокласниць і продавчинь морозива, а вечорами ганяли у футбол і зливали на автобусних зупинках бензин за водяру й тютюн, – зранку вони були ще в нормальному стані, тому інколи підбирали нас, дітей великої країни й героїчного народу, та дозволяли проїхати з ними кілька рейсів, ми сиділи в гарячих громіздких кабінах, затамувавши подих, аби, не дай Боже, не заважати цим пілотам збирати народний урожай і не вилетіти біля найближчої пивної будки. Коли вони вистрибували з кабін, щоб відмітити в конторі черговий рейс, ми опускали зелені сонцезахисні щитки, густо заклеєні із середини чорно-білим хард-порно, ось він – момент істини, чи треба говорити, що всі ми мріяли стати шабашниками, мати такі самі потужні боліди, заклеювати їх порнографією, трахати продавчинь морозива, а головне – грати так, як вони, у футбол.

Ну, і тепер нам випадає нагода вже самим наштампувати скільки треба такого добра, і ми з цієї нагоди користуємо, купуємо з рук літр водяри, там, де ми народилися й виростили, це ніколи не становило проблеми, передаємо нашому кіномеханікові, він цей літр починає пити ще при нас, довго розводиться про баб узагалі й про голих зокрема, розпитує щось про школу, даун якийсь, урешті дає нам, що ми просили, і валить на вечірній сеанс, а ми вже за кілька годин стаємо щасливими власниками вогкої розтріпані колоди мутних і бруднуватих (в сенсі якості зображення) відбитків, які за кілька днів успішно спродаємо однокласникам за символічні, але живі гроші.

Потому ми ще не раз додруковували зі своїх плівок, проте всі наші знайомі ці картки вже мали, продавати їх ще комусь було стрьомно, ми ще деякий час їх роздаровували, а потім почалися літні канікули.

Нам випало виростати в буремний і неповторний час, я завжди згадую ті роки з любов'ю й ніжністю – на наші стрижені голови й худі тіла в темних шкільних одностроях просто сипалися з небес одкровення й принади, я все це добре пам'ятаю, ранній петинг, слаборозведений спирт, крадений дубас, заточені викрутки, заригані підручники – ми кльово входили в життя, інша річ, на яку хуйню це все потім перевелось. За все потрібно платити, ось ми, певно, і платимо тепер за ту безумну

епоху занудним і безбарвним ступором нашого чмошного безчасся.

Неправда, що часи не змінюються, ще як змінюються, ми у свої чотирнадцять-п'ятнадцять бачили янголів на верхівках ворошиловградських териконів, коли поверталися з виїзних матчів нашої улюбленої команди до свого рідного міста, ми відчували, як твердо холонуть діаманти під сосками тридцятирічних жінок, які по п'яні дозволяли себе торкатися, хоч зазвичай нічим добрим це й не закінчувалося, ну, окрім, звісно, онанізму, ми днями трималися на ногах, переходячи від гуртожитку до гуртожитку, від підвалу до підвалу, від зупинки до зупинки, вдихаючи теплий порошок на придорожній зелені й гіркуватий запах цукрової вати на автостанції. Я згоден за це платити, хоч і не маю чим.

Неблагополучні Бобові гени брали в ньому гору, він був моїм найкращим другом, демонстративно клав на школу й постійно знаходив якесь гівно, у яке відразу ж і влізав. Спочатку він обікрав кіоск із канцтоварами, його швидко вирахували й штрафнули маму-буфетницю, Боба це не спинило, і згодом він підбив мене залізи до дитячої бібліотеки. Було літо, бібліотека пахла фарбою й мастикою, якою було натерто підлогу, ми прийшли надвечір, вибили скло й пролізли в читальний зал. Читати Боб не любив, тому швидко втратив інтерес до затії, знайшов на підвіконні радіоприймач і забрав його з собою, я забрав собі книжку Купера, і ми пішли додому. У принципі, усі знали, що це зробили саме ми, тому що Боб уже наступного дня сплавив приймач на базарі якимсь алкашам, а Купера в нашому місті читав лише я...

Одного разу, уже пізніше, перед самим випуском, ми навіть крали стовпи електропередач, важкі, дерев'яні та просмолені, Боб знайшов замовників, двох хачиків, котрі будували щось собі в передмісті й потребували хорошої деревини, в іншому передмісті ми відшукали стару напівзруйновану птахоферму, уже відключену від електромережі й непридатну для народного господарства, скрізь було натикано стовпів із обірваними дротами, ми домовилися, знову ж таки, за водяру, із солдатами місцевої військової частини, ті пригнали тягача, Боб узяв у хрещеного бензопилу, і ми поїхали. Ідея була невдала від початку, але відмовлятися від неї ми не хотіли, тим більше, воїни водяру вже випили й просто так, не відпрацювавши, їхати додому відмовлялися, тож Боб прив'язав до себе бензопилу, ми його підсадили, він виліз на бетонну підпору стовпа й увімкнув машину. Підпиляний стовп полетів до низу разом із Бобом, слідом летіла бензопила, жажливо завиваючи й скрегогучучи в повітрі смертоносними зубцями, наче радісний і компанійський загалом птеродактиль, що прилетів був на птахоферму зжерти чого-небудь смаченького, але так нічого й не знайшов, окрім кількох задрочених піхотинців. Боб не полінувався й поліз далі на другий стовп, завалив і його, але потім робота зупинилася, піхотинці стрьомалися і хотіли назад у казарми, Боб теж завагався, шалена машина ледь не розрізала його навпіл, тож ми потягнули стовпи до хачиків. Хачики були п'яні, але слово джигіта тримали й пообіцяли заплатити наступного ранку.

Наступного ранку, переривши попелище, міліція знайшла їхні обгорілі тіла. Фальшиве циганське золото на їхніх пальцях і щелепах запеклось і потемніло. Ми запізнилися рівно на півдобу. Вони, схоже, теж...

Я не люблю згадувати той останній рік нашого з ним спілкування. Надто багато було компромісів, йобаний соціум уже ховався десь поруч, він причаївся й чекав лише, коли матиме на нас усі права. Ми мусили закінчити школу й мирилися з усім тим гівном, яким нас завалювали, тоді це здавалося нереальним, тепер я згадую й мені від цього так само недобре, хоча йдеться нібито всього лише про військкомат чи паспортний стіл, я думаю, що ті кілька місяців і підірвали Боба, вибили йому з черепашки останні фіксатори й зупинити його вже було неможливо, навіть за допомогою всіх репресивних державних органів разом узятих. Що тут скажеш – життя ґрунтовно розмандячило наші веселі піонерські загони, і тим, хто вижив, лишається хіба що жахатися й захоплюватися, спостерігаючи за безумними та кривавими візерунками в небі, о п'ятій ранку, просто над нашими головами.

Навесні 91-го, коли сезон ще набирив обертів, клуб нашого міста вийшов до півфіналу Кубка Республіки.

Сказати, що це було несподіванкою, – не сказати нічого.

У Кубку, уже починаючи від однієї восьмої, грали професіонали, і те, що наші роз'їбаї дійшли аж так далеко, стало сюрпризом насамперед для них самих. Спочатку, в одній шістнадцятій, команда, яка мала з нами грати, на матч не приїхала і їм зарахували технічну поразку. В одній восьмій нам випали полтавчани, це вже була справжня команда, вони грали в другій лізі, мали свій автобус, на якому й приїхали, аби накидати нашим за рахунок класу.

Наші ж вийшли на поле, як в останній бій, і несподівано перемогли. Подивитися той матч прийшло півміста, і це було ще те видовище, суддя додав зайвих десять хвилин, професіонали кидалися вже кілька разів, аби набити йому пику, але щоразу наші боси зі спорткомітету їх розтягували, нарешті десь на сто другій хвилині наші заштовхали-таки переможний м'яч – 4:3 на нашу користь, і місто пило після цього кілька днів поспіль. Не знаю, мабуть, годилося б сказати, що ми були вболівальниками, проте ніякими вболівальниками ми не були, просто тягалися за командою цілим

регіоном, їздили за ними на виїзд, напивалися в електричках, забльовували тамбури, билися на вокзалах із місцевими, часто навіть не потрапляючи на саму гру, яка для нас у цьому випадку була просто зайвою – нащо тобі ще якась гра, якщо ти п'яний, але переможений, сиди собі, втикай, у нас була гарна велика компанія, чоловік п'ятдесят загалом, старшим було років по вісімнадцять, і вони в цьому житті не пережили хіба що ядерних бомбардувань. Після Полтави ми вийшли на не менш серйозну команду з-під Києва, гру було заплановано на їхньому полі, і наші боси, щоб не парити мізки ні собі, ні команді, просто купили цей матч – підключили місцевий машиноремонтний завод, який був офіційним власником команди, ті перекинули нашим суперникам якийсь списаний комбайн чи щось таке, і суперники здались. Ось так просто – у них тепер був комбайн, уже не знаю, що вони з ним робили, газон на стадіоні косили, чи що, а в нас не було нічого, крім гордоців і злого бажання ще кому-небудь надерти задниці.

Ми з Бобом ходили на всі матчі, старші вимагали від нас хоч якоїсь дисципліни, але дисципліни насправді ніякої не було, просто доки наші вигравали, усе це щоразу перетворювалося на велике збіговисько всіляких невірноважених суб'єктів, які намагалися будь-що набухатися до фінального свистка і – по можливості – помахатися з кимось за честь місцевого спорттовариства та радянського спорту загалом. Футбол, усе-таки, азарт, самі розумієте.

І ось у півфіналі ми виходимо на Донбас, на один з їхніх клубів, що б'ється за вихід до першої ліги, і грати знову випадає на їхньому полі. Наші старші збирають нараду й вирішують їхати слідом за командою, електричкою це якихось дві-три години, постояти за земляків і ввалити шахтарським недоумкам, щоб ті не вимахувалися. Гра мала відбутися в неділю, і в суботу ми домовляємося не пити, не курити, запастися боеприпасами й тютюном і першим рейсом вирушити. В усіх дещо причмелений, збуджений стан, ну, говорять наші старші, ми їм, блядь, покажемо, покажемо-покажемо, підвигаємо ми, блядь; те, що доводиться їхати на ворожу територію, де наших традиційно били, нас чомусь не лякає, ми в півфіналі, і все решта похую, увалимо гірникам, уставимо їм по самі glandи, переважній більшості з нас по чотирнадцять-шістнадцять років, і сусідній Донбас у наших набитих тирсою й адреналіном головах асоціюється хіба що з однойменними холодильниками, так що все гаразд – завтра ми поїдемо хрін знає куди і всім там наваляємо, припущення, що наваляють нам, у нас просто не виникає як недоречне.

Ще майже поночі, десь о четвертій-п'ятій я заходжу за Бобом. Він швидко одягається, кидає до кишені старий батьків кастет, робоча династія, бляха-муха, але тут виходить його мама-буфетниця й влаштовує скандал: «Де це ти зібрався?» – кричить. «Пішла на фіг, – відповідає Боб, – у мене справи». – «Які ще справи?» – допитується мама, у неї сонне, дуже гарне обличчя й біле волосся, себто не сиве, ясна річ, а якесь світло-жовте, аж просвічується, вона вибігла в одному халаті, під яким все видно, у мене відразу ж устав, ну, думаю, мама в Боба, що ж він з такою мамою такий йобнутий росте. Мама тим часом далі кричала на Боба, мовляв, нікуди ти не поїдеш: «Досить, що твій прищелепкуватий тато сидить, ти теж, мабуть, хочеш сісти». – «Пішла ти», – незлобиво огризається Боб. «Я тобі піду, я тобі зараз так піду», – розпалюється мама, шворка на її халаті вкінці розв'язалась. «Застібнись, – кричить їй Боб, – що ти вийшла гола?» – «Ти, недоноску, – не витримує мама, – малий ще вчити мене, не стоїть ще». І тут Боб не витримує й завалює їй просто з правої, мама перелітає через крісло й опиняється на підлозі, я встаю ще помітити її довгі ноги з кількома синцями на стегнах, на ній були якісь чорні трусики, вона починає плакати: «Богдане, – говорить, – не ходи, залишся тут». – «Пішла нахуй», – повчально говорить Боб і виходить у ранковий під'їзд.

На вокзалі наші старші дістають кілька десятилітрових каністр із пивом, доливають у кожен по пляшці горілки, збовтують перед споживанням, і ми вирушаємо за Кубком Республіки. Через годину пиво закінчується. Боб сидить переді мною, у руках у нього банка з рештками алкоголю, він надпиває й починає блювати просто нам під ноги, усі сміються, Боб пробльовується й теж сміється, потім знову п'є, але не втримує це в собі й починає блювати по новій, ми вже майже під'їжджаємо, настрій у всіх бойовий, і найменше, чого нам хочеться, це футболу, ми виходимо на брудному та непривітному до нас вокзалі стотисячного шахтарського містечка і йдемо купувати пиво. «Ти як?» – питаю я Боба. «Нормально, – каже той, – сьогодні наш день». – «Звісно, – відказую я, – звісно».

Чи треба говорити, що гру ми провалили. Уже до перерви шахтарі накидали нам шість сухих, а після перерви довсили ще два – 8:0! Наш правий хав, наша зірка, загальний улюбленець, двічі бив одинадцятиметровий, і двічі шахтарський кіпер легко, ніби знущаючись, м'яч відбивав. Ми були у відчаї. Половина наших перепили й ледь трималися на ногах, місцеві лягаві дивилися на нас, не приховуючи огиди, і не могли дочекатися фінального свистка, аби викинути нас звідси нафіг. Ми не надто опиралися. Весь наш бойовий дух вивітрився десь після третьої банки в наші ворота. Мінтовня вивела нас за ворота стадіону й провела ще кілька кварталів у напрямку залізничного вокзалу. «Усе, – говорять вони, – вокзал там, електричка буде через сорок хвилин, валіть звідси, щоб ми вас тут більше не бачили, малолітки чортові». – «Добре», – ми навіть не відказуємо нічого цим підарам. Усе нормально, ми сьогодні вкінці облажались, треба валити з цього довбаного Донбасу, поки все тихо й спокійно, ми виходимо на привокзальну площу й бачимо, що там, просто на сходах вокзалу, стоїть ціла бригада місцевих, чоловік сто, хороша шахтарська бригада, трішки збоку гріється кілька чеченських жигулів, чечени сидять на капотах і вичищають фінками бруд з-під нігтів, за нашими

спинами мінтовський «уаз» на прощання весело клаксонить, дотепні чуваки в сірих підрастичних формах свою справу зробили, місцевих попередили, приїдуть тепер за кілька годин збирати трофеї, ми стоїмо й не можемо нічого зробити: місцеві перекрили нам вихід на платформи і тепер чекають, що ж ми будемо робити. «Ну що, уйобки, – кричить хтось із них, – підходьте! Наші головні перешіптуються й дають команду відступати, ми повертаємося й натопном рухаємося назад у місто, місцеві цього, мабуть, не чекали, тому якийсь час стоять, вирішуючи, що саме їм робити, нам вистачає цього часу, аби відійти на пару сотень кроків, ми намагаємося не бігти, пацани ж ми чи хто, але ті, хто йде в хвості колони, весь час пробують вирватися вперед, і ми все далі відходимо від вокзалу, і тут вечорові сутінки розтинає переможний рев шахтарів, і солодке повітря весняного Донбасу сколихується від різкого гуркоту сотень важких шахтарських підборів – місцеві кидаються за нами. Тепер починається найцікавіше: півсотні п'ятих відморозків біжать вуличками сонного містечка, намагаючись уникнути смерті від рук сотні таких само відморозків, місцеві доганяють нас по одному, і тим, кого вони таки наздогнали, зовсім навіть не позаздриш, добре, що хоч чечени залишилися на вокзалі. Я біг і думав: йоб твою матір – 8:0!!!

Нам із Бобом майже вдалося втекти. Ми вискочили на якусь бічну вуличку вздовж якихось складів, далі починалися пристанційні будівлі, рейки, довгі валки порожніх товарняків, словом, ми майже проскочили, і тут нам навперейми кинулось троє шахтарів. Боб дістав свій дурнувятий кастет, але один із шахтарів швидко засадив йому штахетом по руці, Боб завив і спробував штахет перехопити, але інший шахтар дістав викидуху й сунув її Бобові просто в живіт. Боб устиг гоцнути шахтаря ногою, але швидко заточився й почав падати, я підхопив його, і ми побігли на залізничний насип. Шахтарі чомусь зупинилися, я навіть не знаю чому, може, їм просто в падло було нас доганяти, може, вони теж втомилися бігати коліями, але за нами вони не погналися. Саме це нас і врятувало. Боб завис на моєму плечі й тримався рукою за живіт. Між пальців у нього стікала кров. Можна було повертатися додому.

О пів на п'яту ранку, під теплим травневим небом, десь на маршруті Донецьк – Москва, ми з Бобом повільно рухаємося залізничною колією, щоб не збитися з дороги й дотягнути-таки до найближчої станції, де можна буде сісти на яку-небудь електричку. Поспішати нам немає куди, справ, власне, у нас вдома немає, якщо не враховувати, що в Боба в животі дірка і він уже другу годину тихо, але безперервно завиває. Я починаю завивати за ним, але нема ради, треба йти на станцію, там може бути лікарня, а до того навколо нас тягнуться сопки, купи іржавого заліза, час од часу ми скочуємося насипом вниз, пропускаючи безкінечні цистерни з нафтою й товарняки з чорним пахучим вугіллям. Рана в Боба очевидно неглибока, інакше так довго не тримався б, але він устиг утратити багато крові, вона стікала йому між пальців, заливала його старі затягані джинси, я вже теж був весь у крові, хотілося спати й жерти, а станції все не було й не було, лише безкінечні товарняки, кілометрові ешелони з вугіллям і нафтою, так, ніби за нашими спинами хтось збирав декорації та перевозив їх кудись на північ, лишаючи в теплих травневих сутінках металеві конструкції, голий каркас, донбаську пустоту.

Урешті Боб упав і вже не хотів нікуди йти або не міг, я теж не міг його далі тягнути, у тумані нам не видно було навіть сопок, узагалі нічого – суцільний туман, попереду й позаду, так що ніхто й не побачить, навіть якщо захоче, як ми тут валяємося – у придорожньому гівні, на рудому щебені, під байдужими світилами, двоє фанатів, що попхалися завойовувати Кубок Республіки, а натомість вигребли по повній програмі й тепер уже не розраховують на підтримку ні з боку святих, ні навіть з боку Федерації футболу.

Вона курить одну цигарку за одною відтоді, як нас вигнали з коридору, сказали: «Ідіть, не заважайте, нічого страшного немає, усе буде гаразд, так що не заважайте». Ми вийшли на сходи, вона сидить напроти мене й безперервно курить, говорити зі мною не хоче, потирає свою напухлу вилицю. Боб їй таки добре приклався, сама винна. Мені ніяково, усе-таки я почувуюся винним, так ніби я йому дірку в животі зробив, хоч вона нічого й не каже, але почувуюся я дуже хріново й піти теж чомусь не можу, тож ми сидимо вже півгодини й мовчимо. Я взагалі мовчу від ранку, власне, і поговорити немає з ким, Боб відключився ще на станції, чергові сержанти викликали «швидку» і, доки та їхала, надавали мені по нирках, вимагаючи, щоб я їм усе розповів, я нічого й не приховував, що тут приховувати, мене й бити не потрібно було, і так усе виклав, лікарі перебинтували Боба, завантажили нас у «швидку» й повезли додому. Тепер ось нас вигнали з лікарні, я намагаюся щось їй сказати, але вона не слухає мене, плаче й добиває свої цигарки, розмазуючи по обличчі туш і помаду, а я сиджу, як недоумок, і не можу нічого зробити, хоч мені Боба так само шкода, друг-таки, я його взагалі на собі добрих десять кілометрів тягнув, хоч кого це тепер цікавить, усюди гівно, гівно й нічого більше, гівно.

– Не плачте, – кажу я їй, – все буде добре.

– Ти нічого не розумієш, – вона мені, здається, так і сказала: «ти нічого не розумієш», чи щось у цьому стилі. – Я ж йому говорила.

– Усе буде добре, – я сиджу і втираю їй якусь туфту, зарядив своє «все буде добре» – усе буде добре, недоумок, вона на мене так і дивиться, як на недоумка, як на недоумка, що сидить собі й розглядає її розбиту вилицю, її розмазану туш, її світле розтріпане волосся.

- Залиште трішки, - урешті кажу я, і вона востаннє затулює її й передає мені свою цигарку, я теж тугну, відчуваю смак її помади й ледь не кінчаю.

- Що ти після школи робитимеш? - питає вона.

- Не знаю, - кажу, - поїду куди-небудь в інститут.

- А, - говорить вона, - зрозуміло.

- Добре, - каже, - ти іди, а я ще посиджу, дочекаюся лікаря.

Я встаю і з недокурком у руках іду собі, аж раптом розумію, як мене накриває - і від того, що ніч не спав, і від того, що по нирках отримав, і від того, що жерти хочеться, і від того, що вона й далі сидить там, на сходах, сидить і не знає, що робити, а я навіть не можу з нею залишитися, стою серед вулиці й далі відчуваю смак її дихання, смак її любові, смак її нікотину.

Через два тижні я склав іспити, отримав свій атестат і звалив з міста.

Потім минає кілька років, я собі все встигаю забути, устигаю сто разів перейнятися якимись іншими речами, удома я відтоді не був і робити там мені не було чого.

Але раптом я отримую листа від одного зі старих приятелів, який десь знайшов-таки мою адресу й написав кілька аркушів нерозбірливим почерком про всі новини й спільних знайомих. Я ще зауважив, що лист цей чимось нагадує напис на якійсь братській могилі, і так випадало, що живих чи принаймні здорових, залишилося не так уже й багато. Зрештою, нічого дивного, подумав я, життя - штука жорстка, шкода, звісно, що так усе сталося, але що вже вдієш, у цьому протистоянні нам від початку нічого не світило, ось і виходить, що ті, хто в результаті всіх вуличних боїв за місце під сонцем вийшов усього лише з параноєю чи відбитою печінкою, має ще й подякувати долі за прихильність і відверту упередженість, уже в кінці мене раптом перемкнуло: знайомий писав, що, як це не дивно, але наш старий знайомий Боб, мій найкращий друг Боб, теж вижив, хоч і мав уже кілька років серйозні проблеми з головою, упіймав свою білу гарячку й нині лікується в популярній у наших місцях міжрайонній психіатричній лікарні, кілька годин їзди від нашого містечка, і що його вже ніхто й не відвідує, навіть мама, яка й собі збухалася й з головою дружить не більше за свого сина. Наступного ранку я поїхав на вокзал.

Я сильно нервував і не міг дати собі ради, думав, що ось зараз приїду, побачу Боба, і що я йому маю сказати: «Привіт, Боб, як справи, добре виглядаєш», чи щось таке, що взагалі говорять чувакам із білою гарячкою? Може, він повне гальмо й навіть не впізнає мене, що тоді робити, теж питати його: «Як справи?» Запапа. «Як справи, Боб, винести з-під тебе судно?» Що йому принести: апельсинів? Нахуя йому апельсини, якщо в нього біла гарячка? Може, він взагалі в койку сситься, маму не впізнає, а я йому апельсинів принесу. Маразм. Урешті я вирішую нічого з собою не брати. Уже на під'їзді я думаю, що ось, цікаво, як себе почувають мешканці цього п'ятдесятитисячного містечка, яке якщо чимось і славне, так це своєю психікарнею. Ось якщо ти, скажімо, народився в цьому містечку, і виріс у ньому, і навіть збираєшся прожити тут ціле життя, а всі навколо розуміють, що це саме те містечко, у якому розташовано ту саму лікарню, - як ти мусиш поводитися? Наприклад, чи можна бути патріотом такого містечка? Запрошувати до себе в гості? Говорити там: «Обов'язково, обов'язково приїжджайте! У нас така природа! Їбать яка у нас природа!» Де в нас? У диспансері чи що? Скоріше навпаки - вони всі тут ненавидять своє містечко, а у випадкових компаніях, на чужій території, намагаються язика не розпускати й зайвого не говорити, бо говорити щось у їхньому становищі - це те саме, що говорити «до наступної зустрічі» на поминках.

Лікарня тепла й прогріта сонцем, на подвір'ї багато квітів, у затінку сидять сестрички в білих халатах, до Боба мене, звісно ж, не пустили, натомість заввідділення, де він лежить, захотів зі мною поговорити. Йому років сорок, вигляд у нього похмільний і втомлений, але тримається він упевнено, схоже, з ним це не вперше, я про похмілля, до мене він поставився з симпатією, психолог хрінів, намагається говорити спокійно й урівноважено, наскільки йому це вдається.

- Ви, - каже, - востаннє давно бачилися?

- Років п'ять тому, - відповідаю.

- Ви його товариш?

- Так, ми однокласники.

- І чому ви раптом вирішили його провідати?

- Я не знав раніше, що він тут. Ось недавно отримав листа.

- Знаєте, вам краще з ним не зустрічатися.

- Це ще чому?
- Так буде краще для нього.
- Ви знаєте, - кажу я, - я сюди півдня добирався. Я зранку нічого не жер, мене, до речі, сушить не менш, ніж вас, ви мені його покажіть, ми з ним трішки поговоримо, та навіть якщо він сситься в ліжко й не впізнає мене, ви мені його просто покажіть, і я собі поїду й не буду вам тут заважати.
- Знаєте, юначе, а ви, я бачу, розумний і порядний молодий чоловік, уся проблема в тому, що він вас упізнає.
- Чудесно, - кажу я, - а в чому, ви кажете, проблема?
- Проблема в тому, юначе, - заввідділення нервово хрускотить пальцями, - що ваш однокласник, Харченко Богдан Вікторович, 1974 року народження, має серйозні психічні відхилення, і зустріч із вами - я в цьому впевнений - не бажана ні для нього, ні - що найголовніше - для вас.
- Ну, зі мною ладно, я сам розберусь. А що з ним?
- З ним усе дуже погано.
- Це від водяри?
- Прошу?
- Я говорю - це від алкоголізму?
- Ні, алкоголізм - це якраз наслідок.
- Наслідок чого?
- Скажіть, - лікар витримує паузу, - ви його добре знали?
- Я його колись урятував від смерті, якщо можна так сказати. В 11-му класі.
- І ви знали його родину?
- Я знав його маму.
- А ви знали, що між ними були статеві зносини?
- Не знав. Чекайте - між ким були зносини?
- Між вашим другом, якого ви, як ви кажете, урятували від смерті, і його мамою.
- Що ви хочете цим сказати?
- Я хочу сказати, що ваш друг тривалий час регулярно займався сексом зі своєю мамою. Зокрема в період, коли ви, якщо вам вірити, урятували його від смерті.
- Урятував-урятував.
- Можливо, даремно й зробили.
- Почекайте, а ви звідки знаєте?
- Я його лікар, між нами немає таємниць. Уже немає.
- Йобнутися можна.
- Можна. Ось саме це з ним і сталося.
- І що тепер?
- Нічого. Він уже другий рік тут.
- А вона?
- Хто?
- Мама.
- Не знаю. Вона його більше не хоче бачити. Можливо, від цього він, як ви висловлюєтесь, і йобнувся.

- Зачекайте, ви хочете сказати, що коли ми з ним спілкувалися, він спав зі своєю мамою?
- Саме це я вам і хотів сказати.
- Зі своєю власною мамою?
- Ну, іншої в нього, очевидно, не було.
- Весь цей час він з нею спав?!!
- Тому вам, - занервував заввідділення, - краще з ним не бачитися. Розумієте, для нього ви людина з того життя, з того світу, людина від неї, одним словом.
- Так-так, я розумію. Скажіть, чим я можу йому допомогти?
- Допомогти? - лікар зацікавлено подивився на мене. - Моліться за нього.
- Я не вмію, - кажу. - Краще я йому куплю апельсинів.

Я сиджу на автобусній зупинці, на самому виїзді з цього містечка ідіотів, сонячного заповідника даунів і недоумків, уже третю годину. Траса порожня, святі покинули це сонячне п'ятдесятитисячне містечко, вибралися звідси разом зі своїми манатками, залишили тут кілька сотень психічнохворих співгромадян, які вирощують цибулю, дикий часник і помаранчі, прокидаються ранками в помаранчевих гаях і співають хором осанну якомусь милостивому херувимові, хворому на голову святому, під чийм пильним патронатом відбувається їхня багаторічна проща з одного боку порожнечі в другий. Я допиваю свою пляшку, плачу й уже навіть не очікую на жоден автобус, я звідси навряд чи зможу кудись виїхати, це кінець. Сонні психічнохворі діти в білих піжамах приходять сюди щоранку, довго розглядають небеса над передмістями, і їхнє дихання пахне солодкими апельсинами.

Я сидів і думав про всіх своїх знайомих, про всіх друзів, про тих, хто помер і про тих, кому вдалося вижити, про юних і рано постарілих, скалічених, божевільних і загублених у цьому житті дітей великої країни, які одного разу наважилися заявити про себе світові, не побоялись опиратися йому, хоч як він їх ламав й обламавав, про всіх зраджених і про всіх непереможених, я подумав про Бобову маму, згадав її волосся, її білизну і її сльози, потім згадав Боба й відчув, наскільки я його розумію, а надто тепер.

...Тепер, коли ти повернулася додому, і ми всі тебе згадуємо, інколи говоримо про тебе, питаємось одне в одного, чи немає від тебе якихось новин і чому ти нам - своїм друзям - так рідко пишеш, я теж мушу час од часу зосереджуватися на якихось словах, реченнях, думати, що саме ти хотіла б прочитати в моїх листах, про що тобі написати, і розумію, що писати мені не хочеться, навіть про погоду, про неї особливо.

У своєму житті я бачив не так уже й багато, а з того, що я бачив, майже нічого не зрозумів. Можливо, це зміниться, хоч я і сумніваюсь, просто, розумієш, є якісь речі, які я вже навряд чи зрозумію, тому що мені їх, мабуть, і не потрібно розуміти, надто вже вони поморочені. Переважно нам доводиться спілкуватися з різними схибнутими мешканцями нашої дивної планети, усілякими химерними виродками, і мушу сказати, що мені з ними цікаво, сподіваюсь, їм зі мною також. У цьому житті забагато нещастя, думаю, ти й сама це розумієш, можна як завгодно розводитися про спасіння та справедливості, але той, хто придумав усе саме таким чином, поза всяким сумнівом, помилявся, я в цьому переконаний. Я його, звісно, не звинувачую, але старий напевно мав би деякі речі переглянути. Я навіть не знаю, з чого йому варто почати, зрештою, це не мої справи. Я навіть і сказати йому цього, мабуть, не зможу, якщо така можливість колись випаде, що теж сумнівно. Так чи так, ми з тобою народилися саме в цей час, і, можливо, єдине, що від нас вимагається, це триматися за нього, за цей чортів час, не відпускати його, не зраджувати, хоч би там що. Для цього, очевидно, нам із тобою й дане було наше солодке дитинство, наші фантастичні сни й видіння, які розривали нам голови й розчавлювали серця, мов великі зелені яблука. Тепер ми просто мусимо триматися за ці роки, за роки, у яких нам випало мучитися й перемагати, і навіть якщо воно того не варте (а воно того не варте), ми з тобою мусимо добути до кінця сеансу, дочекатися його завершення, бодай для того, щоб наприкінці титрів, після всіх прізвищ і всіх подяк, після всієї господньої хуемотини, після року випуску й дати релізу прочитати-таки, що під час зйомок цього блокбастера жодна жива душа не постраждала.

Мені загалом не подобається багато речей, я зовсім не аж такий вимогливий чи перебірливий, навпаки, доволі добре пристосовуюся до багатьох не надто приемних обставин, але тут ідеться в принципі не про мене, ідеться про те, що перетинатися весь час доводиться з такою кількістю облич, що просто не можеш не хвилюватися за них, не перейматися ними. Можливо, тому для мене такими важливими в цьому житті, хоч як понтово це звучить, є обличчя моїх друзів, моїх давніх знайомих, обличчя, які я бачив стільки років поспіль і які й тепер при бажанні можу легко пригадати - спокійні, радісні й усміхнені. Як це зазвичай і буває в покійників.

Атлас автомобільних доріг України

- Дивись, - сказав водій, - це мотель. Тут вечорами проститутки стоять.
- І де вони потім діваються?
- Додому йдуть.
- Їх тут, мабуть, усі знають, місто невелике.
- Тут загалом усі всіх знають. Бути тут проституткою - ще не найгірший варіант.

Окей, бути проституткою справді не найгірший варіант, навіть на Донбасі, з його традиційною пролетарською системою моральних цінностей, очевидно, це не найкращі часи для вугільної промисловості, молодий український капіталізм пожирає сам себе, тож доводиться йти на компроміси, поступаючи власною територією, пускаючи на неї чужих. Великі промислові об'єкти помирають, мов динозаври, лишаючи по собі красу руїн і терпкий запах безробіття. Індустріел проходить сім кіл виробничого пекла й перетворюється на мертвий індустріел, коли старі цехи, ніби католицькі собори в туристичних центрах, перестають виконувати свою безпосередню функцію, відходячи в царину історії та шоу-бізнесу. Мертвий індустріел потребує фіксації, його треба зберігати на плівках, знімати портативними відеокамерами, робити детальні описи й вносити до каталогів кожен розбитий корпус і засипану копальню, які трапляються тобі на шляху. За мертвим індустріелом прочитуються біографії пролетаріату, нанесені графаретом на стіни колишніх робітничих їдалень, варто лише зупинитися й продертися до цих стін, давлячи в придорожній траві використані шприци та вибілені собачі черепа. Усе залежить від уміння вчасно зробити зупинку.

Мій друг Кристоф Лінг фотографує *винятково* мертвий індустріел. Відчайдушні спроби привернути його увагу до густих растафаріанських димів, що висять над металургійним комбінатом, чи до запаху свіжого мастила, яким просякають абрикоси навколо корпусів цементного заводу, щоразу закінчуються нічим - Кристоф дивиться з роздратуванням і нерозумінням - мовляв, що тут цікавого, вони ж ще рухаються, почекаймо, доки вони перестануть дихати, або принаймні прискоримо цей процес. Його можна зрозуміти: Кристоф із Відня - міста мертвої культури, але не мертвого індустріелу, щоб зняти розхучену шахту, йому потрібно щонайменше перетнути пару державних кордонів, бажано - у східному напрямку.

Він уже знімав промислові руїни в Угорщині, Румунії та на Балканах, він ішов за цим мертвотним духом у Чехії і Словаччині, він легко відшукував покинуті всіма об'єкти в Польщі та, з певними труднощами, навіть у Німеччині (ясна річ - Східній Німеччині). Потрібно було рухатися далі на схід, оскільки, якою б східною не була Східна Німеччина, це, звісно ж, ніякий не схід, схід починається далі, приблизно на Донбасі, саме туди й потрібно їхати, аби побачити найцікавіші руїни. Донбас - це не просто схід, насправді це і є *Далекий Схід*, за яким починається пустка й великі тибетські гори і простір обривається, і вже там, як відомо, немає не те що мертвого індустріелу, а й системи вільного товарообміну як такої.

Ми виїхали з Харкова близько другої ночі й уже на ранок угрузли в туман, у якому ховалася вся промислова інфраструктура й лежав увесь індустріел - і мертвий, і живий, і ненароджений, - весь Донбас із його тисячею приміських вокзалів і тисячею затоплених штолень, із його стихійними ринками, на яких продаються промислові секрети, і мотелями, у яких сплять мертві водії, з його ріками, у яких світиться мул - чорний і блискучий, ніби арабська нафта, і його містечковими подвір'ями, які до серпня заростають сухою травою; марксистський Клондайк, де вугілля залягає на рівні могил, які рие бюро ритуальних послуг, так що, ховаючи небіжчиків, додому в домовинах несуть якісне вугілля, і де легкі наркотики коштують стільки ж, як кока-кола, хоча кока-колу, на відміну від легких наркотиків, тут ніхто не вживає з огляду на її шкідливість. І це не говорячи про проститутток.

Механічне перетинання простору вбиває саму ідею подорожі. Долати ландшафти потрібно повільно й зосереджено, звертаючи увагу на дрібниці й деталі, які, за великим рахунком, і формують кожен порядний ландшафт. Якщо ти не можеш зупинитися просто посеред дороги, якщо ти женеш від початкового пункту до кінцевого, ти втрачаєш найголовніше - розуміння тих відмінностей, які між цими пунктами існують і заради яких, як мені видається, варто кудись їхати. Головне - не відстань, яку ти долаєш, головне - відмінності, які її характеризують, більшість подорожей здійснюються заради цих відмінностей, наприклад заради відмінностей курсу долара. Тому краще відмовитися від групових мандрівок або принаймні максимально обмежити склад учасників, оскільки немає нічого тоталітарнішого за, скажімо, залізницю, з усіма її стрілочниками й лінійними відділеннями міліції, чи за міжнародні авіалінії, де з усіх деталей і відмінностей ти помічаєш хіба що відмінності митного контролю.

Міністерство шляхів сполучення - тоталітарна секта, створена, аби обмежувати свободу твого пересування, зберігаючи при цьому пересування як таке, транспортуючи тебе вздовж фіксованого

маршруту з фіксованою кількістю зупинок і фіксованим часом зависання на цих зупинках. В ідеалі подорожувати потрібно пішки, розглядаючи краєвиди і знайомлячись із подорожніми, залізниця позбавляє тебе подібної можливості. На залізниці пішки ти можеш перейти хіба що з першої платформи на другу, відмінності між якими не бачать навіть стрілочники. Ми спробували уникнути цієї пастки, оминувши всі брами й загорожі, перетнувши всі залізничні насипи й проігнорувавши всі семафори в майбутнє, щедро розставлені вздовж дороги. Шукаючи мертвий індастріел, головне – триматися подалі від життя, у всіх його проявах, а які найбільш прості й масові його прояви можуть трапитися в дорозі? Торгівля алкоголем, одягом або невільниками; представники закону, як вони його собі уявляють; прочани, котрі автостопом добираються до святих місць або просто вибираються звідси подалі, – вони сидять неподалік від шлагбаумів, доки колона автомобілів пропускає черговий товарняк без нумерації, перебирають вервиці й б'ють у ритуальні барабани, обтягнуті шкірою забитих домашніх тварин; доки вони сидять, ми розглядаємо бойові вм'ятини на бортах крадених «фольксвагенів», розглядаємо зелені, як водорості, татуювання на руках чоловіків і мідно-червоний світлаковий відблиск фарбованого волосся жінок, котрі котять кудись у безвісті чорні важкі велосипеди, розглядаємо порожні пачки з-під цигарок і снодійного, якими всіяно щебінь, розглядаємо портрети Сталіна у водійських кабінах, тинейджерок, котрі сплять у фурах, тварин, що сторожко виходять до дороги, винюючи запах життя і приносячи з собою запах смерті. Десь тут і починається чергове містечко, з усім його індастріелом.

Уздовж ростовської траси із заходу на схід тягнеться цілком передбачуваний пейзаж, із шахтами й трубами, усе як по телевізору; оскільки із труб іде дим, нам лишається тільки печально розглядати всі ці предмети гордості вітчизняної промисловості, живе лишається живим. Проте чим далі на схід, тим печальнішими стають сопки, Кристоф пожвавлюється – у повітрі пахне мертвим металом, ми справді проїжджаємо ще якийсь час, і раптом ліворуч від нас відкриваються справжні квартали Сталінграда, саме те, що нам потрібно, навіть якщо цей індастріел ще живий, ми вже в тому стані, що згодні його добити.

Очевидно, це був переробний комбінат, причому досить великий – до розвалених приміщень навіть тягнеться залізниця, свого часу тут можна було окопатися й жити, видаючи на-гора продукцію високої якості, зараз коробки цехів і корпусів заросли деревами, дерева ростуть на дахах і вилазять у вікна, заповнюють собою розщелини в стінах і повільно підступають до залізниці, перекиваючи рештки втрачених комунікацій. Натомість подвір'я свого часу настільки щедро поливали бензином та іншою гідотою, що вирости тут навряд чи що-небудь коли-небудь зможе, тож можна ходити й безкінечно розглядати відбитки протекторів на піску, визначаючи їхній вік за чіткістю та рельєфністю.

Розвалюючись, приміщення стають беззахисними, оголюється проводка, збиваючись у клубок, мов перекотиполе, розсипається стара червона цегла, яку сюди звозили з розбомблених мікрорайонів, на самому споді раптом виступають дерев'яні перекриття, шар за шаром будівлі відступають у потойбіччя, ніби занурюються в море, яке змиває з них зайві деталі. Свого часу з цих приміщень вийняли мотори, ніби легені, позбавивши промислові об'єкти можливості дихати, – викинули їх на пісок, перемішаний із нафтою, ніби потоплені й виловлені з океанських глибин підводні човни, які задихаються на суші, проте це вже нікого не цікавить, точніше – це цікавить нас, власне, саме в такому печальному вигляді вони нас і цікавлять.

Кристоф ретельно оглядає кожен закуток і кожную аварійно небезпечну стіну. Видно, що саме за цим він сюди і приїхав: чим стіна аварійно небезпечніша, тим краще, він спеціально фотографує все на чорно-білу плівку, хоч тут, навіть коли почнеш знімати кольоровою плівкою, вийдуть чорно-білі відбитки, такі вже тут пейзажі. Доки Кристоф працює, я підіймаюсь розваленими сходами й раптом бачу метрів за сто звідси якийсь рух, усе-таки щось із усієї цієї машини вціліло, рештки робочого колективу, рештки розбитої армії, відгородившись від свого минулого, так-сяк і далі підтримують вогонь у топках. Насправді печальне завершення великої індустріалізації – копатися серед руїн, вибирати з них бодай щось придатне для подальшої життєдіяльності цього хворого промислового організму. Ми вибираємося врешті назад на трасу, Кристоф знімає наш відхід. Навіть ми залишаємо цей мертвий пейзаж, що вже говорити про людей, котрі мертвим індастріелом не цікавляться в принципі.

Куди вони потім поділися? І як вони вивозили залізо й канцтовари? Навряд чи залізницею, залізниця обмежує маневреність відступаючої армії, ми вже говорили про її тоталітарність. Тому лишається довга колона вантажівок, до яких робітники, позбавлені роботи й майбутнього, а відповідно – і минулого, дбайливо вантажили суспільне добро, відбуваючи в безкінечну потойбічну евакуацію, виносили з контори рахівниці й сейфи, столи й наочну агітацію, викочували зі складів бочки з пальним, демонтували пам'ятник серед подвір'я й обгортали його жовтим папером. Окремо виносили рештки провізії, яка лишилася в їдальні, виливали в просяклий мазуток пісок запаси портвейну і яблучного соку, аби не бути надто обтяженими в цій мандрівці, виносили хворих і поранених, вантажили гармати й кулемети, розкручували по гвинтику верстати й друкарські машинки, останніми виносили прапори, згортали їх і обтягували брезентом, нарешті процесія повільно рушала, машина за машиною вибиралися на трасу, востаннє клаксонили й починали рухатися на схід – через великі тибетські гори, через безчасся й занепад, крізь морок і туман

Східної України, щоб зупинитися коли-небудь у своєму піднебесному Єрусалимі Переробної Промисловості або в якому-небудь іншому населеному пункті.

У дитинстві міста видавалися мені зразком впорядкованості. Я говорю, звісно, не про комунальну впорядкованість, себто не про сміттєзбиральні машини, хоча й про них також, мені йшлося про внутрішню узгодженість, про логічність міської забудови та відсутність пустот у піщаному тілі районних центрів. Мій батько, переганяючи чергову вантажівку з одного кінця Східної України в інший (насправді доволі умовний термін – Східна Україна, хоч і більш точний, на відміну, скажімо, від Східної Німеччини), брав мене з собою, мимоволі привчаючи до відстані як такої – ми разом рахували кілометраж, разом вишукували дорожні вказівники, разом питалися перехожих, хоча ні – я, звісно, нікого не питався, просто намагався запам'ятати, коли саме і куди ми виїдемо.

Хоча з того всього в мене відклалася дуже дивна картинка, моя Східна Україна з непропорційно витягнутими соснами вздовж траси, з неймовірно сонячними містами й невимовно гарячим асфальтом, на який доводилося зістрибувати з кабін. Цей асфальт залипав під сонцем, і варто було гнати трасами Східної України, розганяючи по дорозі душі тих, хто загинув в автокатастрофах, гнати, аби врешті в'їхати до чергового населеного пункту, що виринав нізвідки. Містечка лежали на пласких безкінечних шматках рівнини, іноді траплялися якісь водойми, ріки, через які тяглися відремонтовані німцями після війни мости, на в'їзді знаходилися автозаправки з червоними апаратами, які показували кількість залитого пального. Далі починалися вулички з великою кількістю піску, панельні будинки або приватний сектор, багато білого кольору, контори, склади, бази, військові частини, центральні майдани з крамницями, парки відпочинку, палаци культури, пам'ятники й витягнута на постаменти військова техніка, кіоски з журналами і стадіони з фізкультурниками. Усе було на місці, усе це трималося довкола заводів, фабрик і шахт, іноді заводи стояли осторонь, іноді – у самому центрі міста, але так чи інакше відчувалося, що життя цих зарослих травною й засипаних пилом містечок крутиться не довкола стадіонів, а саме довкола заводських прохідних, що, як на мене, цілком правильно – яке життя може крутитися довкола палаців культури? Ви бачили ці палаци? Ви бачили цю культуру? Інша річ – заводи, хай навіть не надто потужні, вони все одно унормовували це безшабашне життя дітей великої війни на виживання, яку ми з великим відривом вигравали, хоч наші основні суперники, підозрюю, навіть не здогадувалися про існування правил, за якими велася ця гра.

Підшкірна присутність системи, що відчувається в семирічному віці, стає потім чи не найбільшою сексуальною травмою. Це сьогоднішнім піонерам легко про неї говорити: мовляв, НАТО – ні, нам у нашому ранньому шкільному віці натякалося на присутність чогось значно глобальнішого та небезпечнішого за кораблі північноатлантичного альянсу, нам ішлося про існування десь зовсім поруч, в одному з нами радіоєфірі глобальної системи знищення, системи реальної небезпеки, від якої залежало майбутнє наше і наших батьків. Насправді, це тепер я розумію, що мова йшла всього лише про систему протиракетного захисту, яка в певний момент сприймалася всіма нами – учнями четвертого класу – надто метафізично, і ця метафізика, вона як гонорія – весь час десь поруч, не дає про себе забути, вірніше – весь час про себе нагадує.

Мабуть, завдяки своєму батькові спогади із дитинства в мене стосуються не стільки краєзнавства як такого (бо як такого його не існувало), скільки географії і природознавства, якщо тіла задушливих лисиць по трасі можна хоча би якось віднести до природознавства. До географії, утім, їх віднести ще важче. Але це моторошне відчуття, коли об дно вашої машини у вечірніх сутінках б'ється тварина й мозок її розмазується, мов жовте селянське масло по чорній поверхні східноукраїнського асфальту, – ось це варто пережити, якщо хочеш мати повноцінні спогади з дитинства, та навіть якщо не хочеш згадувати про дитинство взагалі – однаково це потрібно пережити самому, аби потім цей звук проламаної черепної коробки, схожий на звук пробитого футбольного м'яча, не з'являвся вві сні. Коли рухаєшся цими вузькими розбитими дорогами, ніби алкоголь венами, так само як і двадцять років тому – нізвідки і в нікуди, рух заради руху й простір заради простору, ти поглинаєш його, він поглинає тебе, і ніхто навіть не здогадується про вашу взаємозалежність.

Живі герої мертвої промисловості, персонажі з рекламних буклетів та кримінальної хроніки, весь час знаходяться поруч, сторожко придивляючись до тебе, справедливо вбачаючи в тобі чужинця, досить стримано видають необхідну тобі інформацію, час від часу починаючи щось вигадувати, збиваючись на речі надто інтимні, щоб говорити про них між собою. Їх важко запам'ятати, вони легко зникають у сутінках свідомості, розширюючи її своєю присутністю, але, придивившись уважно, починаєш їх пізнавати: брати-інваліди, колишні працівники найглибшої в Європі шахти, вони відразу ж заговорили про інвалідність, можливо, маючи на увазі свій алкоголізм, і попросили їх сфотографувати разом; ветеран незрозумілої цивільної служби з незрозумілими медалями на піджаку – спочатку легко здав усі державні таємниці, починаючи від 1947 року, потім, побачивши у нас фотоапарат, посплався на зайнятість і вказав нам неправильний шлях; шахтар зі стажем, котрий ішов пити в кабака, голосно сповіщаючи про це всіх навколо, з ходу ввійшов до нас у довіру й намагався подарувати свій срібний, як він сам його оцінював, браслет, зроблений із нержавійки; панотець, котрий десь по другій ночі і по третій літрі запалив сигару й став схожий на Кастро, я маю на увазі – політичними поглядами; робітники нелегальної шахти, котрі не давали пройти всередину чорних тунелів, переконуючи, що шахта насправді не працює, і намагаючись своїми голосами

перекрити шум двигунів; Анатолій Тимошук – гравець національної збірної України з футболу, котрий ішов нам назустріч однією з центральних вулиць Донецька й котрий до цієї історії не має жодного стосунку; начальник охорони цементного заводу – погодився спочатку впустити нас на територію за двадцять баксів, потім почав кудись телефонувати, урешті обламався, я б хотів вірити, що це в ньому заговорила професійна гордість; два петеушники, котрих ми підкинули від одного безіменного «посьолка» до іншого, на radoшах устигли переповісти нам усю історію свого життя, хоча яке там життя – у петеушників; безробітні мешканці ще одного «посьолка», котрі вже о дев'ятій ранку були на взводі – шахта закрилася, вони залишилися, попереду був довгий день; проститутки, котрі так само о дев'ятій уже стояли на кільцевій і котрих тут так само всі знали; бійці спецназу, із зарубками на прикладах автоматів; торговці антикваріатом, котрі в одному зі скверів продавали живопис дев'ятнадцятого століття власного виробництва; кишенькові злодії, котрі сиділи в привокзальному барі, чекаючи на київський потяг; прибиральниці шахтарських клубів; закохані на дитячих майданчиках; алкоголіки на опівнічних порожніх зупинках; алкоголіки на привокзальних площах; алкоголіки в сміттепроводах, у сухій траві й на берегах пересохлих водойм, у багажниках автомобілів і вікнах електричок, у супермаркетах і цілодобових пунктах обміну валюти, на платних стоянках і в безкоштовних сортирах, у кочегарках і будках залізничників, на блошиних ринках і під пам'ятником Леніну, попід руку з Анатолієм Тимошуком і в оточенні трьох сержантів, на лавках, у клумбах, у гінекологічних кріслах і домовинах, на задньому сидінні нашого авто й за його кермом – драйвове доповнення до всіх пам'ятників і руїн, чорна гаряча кров, яка не вміщається в жилових тілах, пробиваючись через рани, порізи, переломи й ампутовані частини тіла, вдячні співрозмовники, котрі можуть говорити настільки спокійно й аргументовано, що сама твоя присутність в цьому випадку видається надто метушливою й недоречною, вуличні проповідники і провідники, здатні орієнтуватись у густих туманах, де знаходиться все живе і все мертве, ховаючись одне за одним і перетікаючи одне в одне.

У кабінах завжди валялись автомобільні карти, загалом ними ніхто не користувався, усі й так знали дорогу, але карти лежали, я розглядав їх як ілюстровані журнали, проводячи пальцями по червоних звивистих лініях, які вели від одного міста до іншого, вивчаючи назви річок і озер, запам'ятовуючи злами дорожніх розв'язок, вибудовуючи в уяві чіткі контури своєї території – країни сонця, з її трьома китами й черепахою, з її плоскими берегами, що обривалися просто в Азовське море, з рівнинами, пустотами, чорними дірами, містами-мільонерами, придорожніми заправками, парковими скульптурами, довгими перегонами, змінами погоди, залізницею, яка викочувалася кудись за північний кордон; думаючи про кордони, я намагався уявити – що починається за тим місцем, куди я востаннє доїхав, моя уява чітко трималася мого досвіду, усе, що знаходилося поза межею особисто пережитого, уявлялося мені надто абстрактно, я не мав із чим його порівнювати. Мій досвід натомість повністю співіснував із навколишніми ландшафтами – плоскі поверхні Східної України, які дозволяють тобі роззіратися на кілька десятків кілометрів навсібіч, повністю відповідали моїм уявленням про світ – я бачив те, що можна було побачити, а побачити можна було багато чого – майже все.

Тому речі, які особисто не переживалися, не викликали в мене аж такого інтересу, територія, яка знаходилася поза межами баченого, не вміщалася в межі усвідомленого, належачи скоріше до категорії вигаданого, умовного, того, про що можна вичитати в книжках чи побачити в кіно.

Натомість про справжнє життя вичитати в книжках було неможливо – справжнє життя було поруч, і його потрібно було проживати.

Тепер, виїжджаючи з чергового шахтарського містечка, віднайшовши в ньому всі розбиті паралічем шахти й познайомившись із усіма безробітними й безнадійними мешканцями, я думаю, що навіть відносно розширення особистого досвіду мало що змінило в моїх дитячих уявленнях про ідеальну територію, жити на якій мені довелося. Вона так само проглядається наскрізь, варто лише зробити зупинку в дорозі. Відповідно, те, що не проглядається, до неї не належить, це вже інший досвід, інший атлас доріг, інший індастріел, до якого мені, за великим рахунком, немає справи.

В атласі було вказане головне – були зазначені контури, які ти міг віднайти в реальності, це була найточніша з книг, я навіть не знаю, з якою іншою книгою її можна було порівняти, скажімо, я б не порівнював її з Біблією – Біблія була надто абстрактним читвом, хоча там теж друкувалися географічні карти, проте географія ця не стосувалася тебе в силу своєї віддаленості й самодостатності. Річ навіть не в тому, що, користуючись Біблією, неможливо було доїхати з Ворошиловграда до Дніпродзержинська, а в тому, що подібні назви там просто не зустрічалися. Я й дотепер переконаний, що релігія обов'язково повинна мати регіональне забарвлення, інакше це вже не релігія, а макдоналдс.

Дивовижне відчуття насправді – розширювати власну свідомість за допомогою карт автомобільних доріг, ти ніби робиш розтин власного тіла й розглядаєш, як кров перетікає з правої його частини до лівої, так і карти – ти бачиш, скільки всього може вмістити країна, у якій ти живеш: скільки доріг, мостів, державних кордонів її наповнюють, здогадуєшся, скільки трави, будинків і птахів знаходиться водночас на цій розкресленій плоскій території, скільки їх тут вміщалося й скільки їх при нагоді вміститься, якщо така нагода трапиться.

Я весь час ловив себе на думці, що особисто мені куди цікавіше було б знімати живі об'єкти, не те щоб мене ламали руїни й занепад економіки в регіоні, скоріше про занепад тут і не йшлося, очевидно, це просто відмінності в життєвих пріоритетах – когось цікавить жива економіка, когось – мертва. Я не бачив у всьому цьому занепаду хоча б з огляду на те, що вони й надалі лишалися на своїй території – робітники всіх цих розбитих шахт і зниклих цехів, економіка просто не в стані перетравити найжирніші шматки реальності, вона просто не охоплює більшість процесів, які нами рухають, які витягують нас із одного кінця країни в інший, не відпускаючи надто далеко й не даючи зупинитися.

Нам лишалося виїхати звідси, вихопивши з довколишнього повітря відбитки ландшафту, чорно-білий індастріел, який, попри свою застиглість, не видається аж таким мертвим. При перетині тієї самої відстані щоразу спрацьовують ті самі рецептори, ти ніби відновлюєш бортові записи, що з часом стираються і тьмяніють, тому бажано час від часу їх поновлювати. Усе це вкладається в певний каталог – ти фіксуєш і позначаєш для себе кожен поворот, кожную автостоянку, придорожні будівлі, назви містечок, розташування патрульних постів, відстані між заправками й барами, ціни на заправках і в барах, графік роботи заправщиків і проститутток, котрих тут усі знають, кожную розбиту фуру з вивернутим догори нутром, кожного стопщика на перехресті, кожную похоронну процесію, яку не можна обганяти, так що складається враження, ніби ти постійно рухаєшся за похоронною процесією, не маючи змоги обігнати її й подивитися, що насправді починається там, де закінчується життя.

Наступного разу ми з ним бачилися на вокзалі, я завис на кілька годин, чекаючи потяга, зателефонував Кристофу, він прийшов і почав розповідати.

- Гарний проект виходить. Особливо ці об'єкти з Донбасу. Напишеш щось про це?

- Про поїздку? – перепитав я.

- Ні, саме про мертвий індастріел, не про поїздку.

- Спробую, – сказав я. – Хоча мені цікавіше було б написати загалом про поїздку.

- Ні, – виправдовуючись, наполягав Кристоф, – мене цікавить мертвий індастріел.

- Добре, – погодився я. – Чому б і ні. Про індастріел так про індастріел. Знаєш, я люблю туди їздити. Справа навіть не в індастріелі. Хоча в індастріелі, мабуть, теж.

- Так. Там дуже здорово.

- Шкода, що ти знімаєш лише мертві об'єкти. Для мене набагато цікавішою була сама дорога.

- Мертві об'єкти мають одну перевагу: померши, вони не повторюються.

- Дорога теж має одну велику перевагу.

- Яку саме?

- Нею завжди можна проїхати ще раз.

Immigrant Song

Уявлення про світ, закладені в дитинстві, зазвичай виявляються найбільш стійкими й позитивними. Дітям притаманна легковажна довіра до батьків та нічим не виправдане захоплення поведінкою дорослих. Дитяча свідомість, не обтяжена умовностями та етикою, вихоплює з життя кольори без відтінків, проводячи чітку межу поміж бажаним та відразливим. Потім, коли ти виростаєш, межа зникає, кольори стираються, лишається гра світла і тіні, якісь спогади про дитячу безтурботність, уривки давніх історій та переказів, у яких світ виглядав цілісно й узгоджено, а життя видавалося безкінечним та позбавленим найменшої несправедливості.

Дитяча вкоріненість у ландшафти й географію, у запахи й лінії, у сонячне світло та гарячі сутінки формує затишний усталений пейзаж, у центрі якого знаходишся ти сам, а все інше, необхідне тобі й затребуване тобою, знаходиться зовсім поруч, на відстані витягнутої руки.

Але все має здатність зникати. Перш за все – ілюзії.

Уміння зберегти їх, захистити від усіх спокус та небезпек і є найбільшою удачею. Ми лишаємо при собі рештки дитячих уявлень про дорослий світ, як найбільшу коштовність, оскільки за великим рахунком більше в нас нічого немає. Є, щоправда, досвід, за яким стоять втрати й поступки, компроміси та нікому не потрібний тверезий погляд на речі.

Що я знаю про цей світ? Світ безмежний і недосконалий, причому сама недосконалість його безмежна, а безмежність – далеко не досконала. Усі мої знання стосуються не так досвіду, як пам'яті. Мені завжди здавалося, та й тепер здається, що головне – це вміти все згадати. А чого згадати не можеш – принаймні вигадати.

У нашій родинній міфології окреме місце завжди посідали історії, пов'язані з Другою світовою війною.

Історії ці стосувались передусім обох моїх бабусь, котрі брали в цій війні активну участь. Вони не були танкістами, не літали на бомбардувальниках і не закривали грудьми ворожих амбразур (хоча в моїй дитячій свідомості довгий час і жили образи двох стареньких, котрі мчать у героїчну кавалерійську атаку, але це слід, очевидно, списати на роботу пропагандистської машини з її загальною мілітарною настановою). Так ось, про бабусь. Були вони обидві медичними працівниками, себто участі в бойових діях, за великим рахунком, і не брали, що мене свого часу неабияк розчаровувало. Бабуся з маминого боку йшла з радянськими військами через Варшаву й назавжди зберегла не дуже позитивні враження про поляків, котрі чомусь не виявляли особливої гостинності й захвату щодо нової влади. Бабуся ж із боку тата пройшла Угорщину, дісталась Австрії і так само не надто компліментарно висловлювалась щодо цілої низки центральноєвропейських народів, а саме угорців, румунів, австрійців, чехів зі словаками, ну і всіх балканців разом узятих. Саме з цієї, умовно кажучи, австро-угорською бабусею, пов'язана одна з найбільших таємниць нашої родини. Згідно з переказами, під час воєнних дій в Угорщині (моя дитяча уява підказувала мені, що це було саме під час кавалерійської атаки), моя бабця познайомилася з учасником руху опору, котрий воював на нашому боці.

Щодо його національності існувало кілька версій. Іноді стверджувалося, що був він угорським циганом, іноді навпаки – що румунським сербом, іншим разом говорилося, що походив він безпосередньо з Балкан (себто хорват або чорногорець, ну, максимум, албанець), хоч час від часу й повідомлялося, що був він розвідником із Саратова, а якої національності – сказати важко, бо їх там, у Саратові, узагалі важко розібрати, якої вони національності. І ось цей саратовський циган із угорсько-албанським корінням був моїм дідусем із татового боку.

Здавалося б, що складного – запам'ятати його ім'я, знайти по війні й злитися в єдиному родинному колі.

А ось, виявляється, не так усе просто. З цього приводу родинні перекази сповіщали, що того ж таки 1945-го, уже по війні, бабуся моя з татового боку поверталася додому з війни (на бойовому коні, думав я, з червоним пропаленим прапором), і при пересадці на московському вокзалі (ну, бо справді – як іще повертатися в Україну з Австрії? Лише через московські вокзали) у неї було викрадено валізу з усіма особистими речами, і що головне – з адресою та ім'ям сербсько-саратовського дідуся. Одним словом, тато мій ріс без батька, а всі його стосунки з історичною батьківщиною обмежилися відвідинами соціалістичної Болгарії та не менш соціалістичної Югославії як передовика соціалістичного, знову ж таки, змагання наприкінці сімдесятих – на початку вісімдесятих. Родинні таємниці зникли в імлі, центральноєвропейське коріння мало кого цікавило, усе списали на війну та бабусину вроджену легковажність.

Мене, натомість, ця історія постійно бентежила. Минуле завжди намагаєшся вималювати кращим, аніж воно є, особливо коли мова йде про чуже минуле. Ким він був, думалося мені, цей мій героїчний дідусь із татового боку?

Де він народився, чим жив? За що покохав мою героїчну бабусю з татового боку? Можливо, за героїзм? І як все могло скластися, якби він не зник у вихорі безжальної історії? Це що, виходить, я міг бути румуном? Або сербом? Або взагалі народитися десь у Саратові? Саратов я відразу відкидав – Саратов мені ніколи не подобався, я й дотепер слабко собі уявляю, де це й чим там займається населення в мирний час. А ось угорсько-балканський варіант приваблював своєю непередбачуваністю та необов'язковістю. Ах, думалося мені, якби я був угорцем.

Я жив би в старому-доброму Будапешті, мої батьки були б нормальними лібералами, мали б свій дрібний бізнес, дали б мені нормальну університетську освіту, я б вивчився на якого-небудь порядного інженера, з гарним дипломом, з нормальними перспективами, закінчив би навчання, розрахувався з боргами та з чистою совістю звалив би куди-небудь у Берлін торгувати піцою. Прекрасне життя, безмежні можливості. Інша річ, думалося мені, якби я був румуном. Мої батьки були б комуністами, але вчасно вступили б до лав якої-небудь ліберальної партії, і я закінчив би сільськогосподарську школу, готувався б стати агрономом і підіймати аграрний сектор, і мої батьки підтримували б мене, як могли, себто морально, і я мав би неабиякі можливості до реалізації своїх сільськогосподарських амбіцій, аж доки одного прекрасного дня мою батьківщину не прийняли б до великої родини європейських народів, і тоді б я вже з чистою совістю звалив до того-таки Берліна торгувати улюбленою піцою.

Але найкраще все-таки було б народитися в Албанії.

О Албаніє, королівство злагоди та добробуту, країна сонця та відродження! Твої мудрі монархи стримують азійські навали й контролюють європейські офшори, твоя мудрість урівноважує північну натівську несамовитість із південними мародерськими настроями, твоє волосся омивають хвилі трьох океанів, а твоє натруджене серце переганяє через себе російську нафту, ніби гарячу кров.

Одним словом, кожен із варіантів мав свої переваги. Але примхлива доля склалась по-іншому.

Примхлива доля дала нам можливість народитися в найкращій із країн. Тоді, у сімдесяті, коли весь світ для мене вкладався в татову подорожню валізу, у якій він привіз нам із братом подарунки із соціалістичної Югославії, мені, звісно ж, не йшлося про жодні Балкани, тим більше – про жодну Угорщину. Життя трималося переважно вулиці, на якій я ріс, сонце сяяло пекучим золотом над моєю стриженою головою, небеса синьо перетікали в бік чорноморських портів, і залізна завіса виблискувала у свіжому літньому повітрі, сяючи нікелем та алюмінієм і створюючи відчуття затишку та впорядкованості. Дитячі роки згадуються з теплом та ностальгією саме через погане знання в дитинстві географії. Це вже потім ми виростили зі своєї країни, мов зі старої шкільної форми, переживали падіння мурів та розвал імперій, ставали свідками історичних зламів та економічних занепадів. Примхлива доля дозволила нам бовтатися в цьому холодному мутному часі, посеред усього цього фінансового колапсу, посеред геополітичних зсувів, посеред льодовикового періоду, спостерігати зародження химерних утопій, становлення нового Вавилону, побиття немовлят та велике переселення народів.

Економічні реформи роблять людину злою, проте не роблять спостережливою. Час витікав, ніби пісок поміж пальців, життя змінювалося, як погода, і єдиною сталістю, єдиним незмінним свідченням нашого дорослого життя була постійна, повсюдна, масова еміграція, яка почалася ще наприкінці вісімдесятих і не припинялася, здається, ніколи. Іноді я думаю, що емігрували всі й завжди. Емігрували друзі та однокласники. Емігрували комуністи й дисиденти. Емігрували вчителі й безробітні, емігрували чоловіки і жінки, беручи з собою в далекі краї лише найдорожче – фотокарточки дітей та фотоапарати на продаж. Навіть моя колишня директорка школи емігрувала. Вона тепер виховує дітей в Італії.

І, пам'ятаючи її методи виховання, за італійських дітей я спокійний. Хвилі еміграції, наче хвилі Чорного моря, оббивали білою піною державні кордони республіки, зникаючи в прикордонному піску легко й ненав'язливо та лишаючи по собі присмак радості й гіркоти. Хвилі ці різнилися відтінками, вмістом солоних сліз та яскравого берегового піску. Не знаю, чи вільний світ справді потребує такого численного й неконтрольованого пересування подорожніх натовпів, які зриваються з насиджених місць та блукають старими беззахисними містами в пошуках вищої справедливості й дешевих помешкань.

Тисячі добровільних вигнанців, котрі перетинають символічні європейські кордони, намагаючись за будь-яку ціну досягти солодких об'єднаних вавилонських передмість, стирають спогади, відмовляються від минулого, змінюють біографії, підписують угоди й виїждять подалі від непривітного сонця своєї безнадійної батьківщини.

Ця свіжа, гаряча кров нової європейської еміграції.

Ці веселі, сповнені ентузіазму сусіди, котрі поселяються на вашій вулиці, позбавляючи вас тиші та спокою.

Ми – єдина родина, примхлива доля надала нам можливість спробувати вжитися поміж собою, і

якщо у вас виникають претензії до орієнтальної музики, яку я слухаю, я завжди зможу висловити контраргументи щодо спільної історичної спадщини. Нові європейські емігранти викликають якщо й не любов, то принаймні повагу - де ще знайдеш стільки послідовності та запеклості в намаганні висловити свій скепсис і в небажанні вивчати іноземні мови. Молоді емігранти, котрі сходять на перони Відня, Берліна чи Гамбурга, тягнучи з минулого спогади про Стамбул, Мінськ чи хай навіть Саратов, усім своїм виглядом показують наскільки умовним та ефемерним є саме поняття географії. Вирвавшись зі свого щемкого тоталітарного минулого та благополучно влившись у дружну родину європейських народів, вони завжди лишають двері відчиненими. Сидячи в інтернет-кав'ярнях із дешевим телефонним зв'язком, або в національних фаст-фудах, або просто в парках серед своїх, вони сиплють прокльони на голови західних демократій, які витягли їх сюди - на площини об'єднаної Європи. Західні демократії винні в усьому - у розвалі СРСР та достроковому припиненні Холодної війни, котра так вдало для нас складалася, у порушенні загального геополітичного балансу та нав'язуванні нестерпної для нас політкоректності, що позбавляє нас почуття неповноцінності та задоволення, але головна їхня провина - це німецька граматика, усі ці безкінечні минулі часи, у яких просто неможливо розібратися, які неможливо вивчити. Лишається жити сьогоднішнім часом, що невпинно й незворотно робить нас іншими, віддаляючи від нас наше минуле - з його солодкою вірою та гіркими розчаруваннями.

У нас, дітей, котрі вивчали німецьку мову в радянських школах, було своє специфічне уявлення про Німеччину. Формувалося воно виключно завдяки нашій учительці німецької - жінці строгій, проте, слід зазначити, справедливій і безкомпромісній. Саме з її легкої подачі та важкої руки в нашій уяві поставала уявна ДДР - республіка миру та порозуміння, населена добропорядними, хоч і дещо простакуватими громадянами. Громадяни ці були іноземцями, вони анітрішки не нагадували нашого брата-інтернаціоналіста й жити могли виключно в Дрездені чи Ваймарі, а не, скажімо, у Мінську чи Одесі. Не кажучи вже про Саратов. Ілюстрації в шкільних підручниках зображували громадян ДДР як не безтурботними чоловіками в піжонських картатих піджаках, то усміхненими панянками з легковажними зачісками. Також у підручниках зображено було безліч школярів, і майже не було людей старшого віку, очевидно з тієї простої причини, що в ДДР - люди просто не старіли, зберігаючи довший час бадьорість духу та пружність тіла.

Як ельфи. Або зомбі. Учителька намагалася переконати нас, що ДДР така ж країна, як і наша, щоправда, у них там якісь проблеми із Західним Берліном та складна граматика, але все одно це значно краще, ніж яка-небудь Угорщина, де про граматику краще взагалі не згадувати.

Утім, усі ці спроби радянської системи освіти показати нам братній соціалістичний народ в усій його природній привабливості, хай і з численними, проте ненав'язливими слабкостями, особливого успіху не мали - ми так і не навчилися сприймати далеке німецьке суспільство як сусідів та партнерів по нещастю. Можливо, винна в цьому та ж таки офіційна пропаганда з її нездоровим антифашистським запалом. Нас, дітей імперії, розривало поміж двома інформаційними маховиками: з одного боку, учителька німецької вчила нас, що інтернаціоналізм зробить із нас людей і вправить наші недороблені мізки на місце, з іншого - наші батьки клеїли в кабінах вантажівок портрети генералісимуса Сталіна, і, вибираючи поміж Фрае Дойче Югенд та Сталінім, ми мимоволі вибирали саме вусатого генералісимуса, можливо, тому, що він усе-таки був грузином, а грузинів у Радянському Союзі традиційно поважали. Майже як албанців на Балканах.

- Як тебе звати? - розігрували ми діалоги на уроках німецької.

- Мене звати Ганс.

- Де ти живеш?

- Я живу в Дрездені.

- Чим ти цікавишся?

- Я цікавлюсь спортом. А як звати тебе?

- Мене звати Марта, - відповіла однокласниця.

- Де ти живеш?

- Я живу в Дрездені.

- Чим ти цікавишся?

- Я теж цікавлюсь спортом.

Схоже на розмову людей, котрі сильно одне одному не довіряють.

Була середина вісімдесятих - час, коли шальки терезів ще не здригнулися й стрілка на годиннику нашої старої-доброї імперії зла не встигла завмерти. Ще справно працювали всі механізми, ще сонце

розмірено плавало нашим піднебессям, осідаючи щовечора в холодних хвилях Атлантики. Жодних уявлень про геополітику, жодних натяків на можливі проблеми, жодних підстав для розпачу й зневіри.

Така вона, моя ДДР – затінена, прохолодна Унтер ден Лінден, велична телевежа на Александерпляц, задумливі й солідні Гете з Шиллером, і ці безкінечні картаті піджаки, яких було не знайти в жодному Саратові навіть за великі гроші. Опереткова, добре прибрана країна, з увічливим населенням та дружніми намірами, країна, що легко вмещалася на сторінках шкільних підручників, утілюючи собою фонетичну розкіш та граматичну виправку. Хотілося вивчити мову цієї країни, щоб одного разу потрапити до цього їхнього Дрездена і, зустрівши найкрасивішу дрезденську дівчинку, легко підкотитися до неї зі словами: «Привіт, мала! Мене звати Коля. Я живу в Саратові. Не повіриш, але я цікавлюся спортом!»

За кілька років я прочитав Ніцше й зрозумів, що в братнього німецького народу теж є свої проблеми.

Але в чому різниця між реальністю і нашими дитячими уявленнями про неї? Реальність вигідно відрізняється своєю невичерпністю. Усі крихкі дитячі уявлення про Унтер ден Лінден тьмяніли й згасали в порівнянні з тим безміром можливостей та несподіванок, які демонструвало життя.

Якщо тобі пощастило опинитися в самому серці дефолту, якщо слово «молодість» асоціюється в тебе зі словом «інфляція», якщо тобі довелося впритул розглядати шрами на потяганій шкірі вітчизни, ти будеш до останнього триматися за це життя, будеш чіплятися за нього з усіх сил, як безквиткові пасажери чіпляються за контролерів, котрі намагаються їх зсадити. Тому що деякі речі вкарбовуються в нас до кінця наших днів, незворотно цей кінець наближаючи.

У середині дев'яностих нам було по двадцять років.

Покоління, що мало проблеми з фінансами та самооцінкою. Був це дивний час неможливих кредитних маніпуляцій та карколомних життєвих доль. Час залізних кіосків із алкоголем, які перетягувалися вночі з місця на місце, аби не платити за оренду. Час паленого польського спирту, від якого помирали найслабші й зміцнювалися духом найстійкіші. Епоха всесильної дойчмарки, яка відкривала брами всіх пивбарів нашої республіки. Один мій знайомий, пам'ятаю, організував за десять доларів міжнародний поетичний фестиваль. Що ми знали тоді про велику сім'ю європейських народів, про нову європейську ідентичність, що поставала в боротьбі ідей та концепцій?

Нічого ми не знали. У ті далекі й такі солодкі часи про жоден євроатлантизм на пострадянському просторі ще не йшлося. Йшлося переважно про планове відключення електроструму. Євроатлантизм у таких умовах сприймався занадто абстрактно. А самі західні демократії приваблювали перш за все як потужний ринок побутової електротехніки. Нам із друзями не йшлося навіть про еміграцію. Ми лишилися вдома, у спорожнілих депресивних містах-мільйонерах, аби спостерігати за великим занепадом та очікувати на велике відродження. І те, що ми побачили й запам'ятали, варте будь-яких експериментів із демократією.

Хоч Захід і далі приваблював безкінечними та невичерпними можливостями. Він затягував та спокушав.

Можна було стати перевізником прасок і мати нормальний бізнес у Польщі. Це передбачало щедрі дивіденди та серйозні проблеми зі здоров'ям. Можна було, за вдалого збігу обставин, стати бандитом і грабувати перевізників прасок. Це передбачало дивіденди не менш щедрі, а проблеми зі здоров'ям у цьому випадку вирішувалися швидко й надовго. Були ще варіанти влаштуватися проституткою в Чехії чи прибиральницею в Португалії, але ми з друзями серйозно ці варіанти ніколи не розглядали. Так чи інакше, далекі західні міста тьмяно сяяли в чорних сутінках, освітлюючи своїм відблиском наше чорне, мов костюм небіжчика, повітря. Наші старші брати, котрі приїжджали з Польщі та Австрії зі шрамами на головах та з дойчмарками в кишенях, говорили, що жити потрібно там. Але зароблені гроші краще витратити вдома.

Мені завжди вистачало скепсису та оптимізму, аби не мріяти про втечу та перетин кордону, почувачись хай і не впевнено, проте цілком комфортно вдома, поміж мертвої індустрії та молодої демократії. Знайомство із західним мистецтвом, яке б мало вражати й пригнічувати, не так пригнічувало, як наснажувало. Пам'ятаю, як однієї надзвичайно холодної безкінечної зими, десь поміж відключенням електроструму й черговим злетом інфляції, до нас у гості приїхав старий поет-дисидент, шалений фанат соціал-демократії та літератури, на жаль, покійний нині, другака Вальтер. Із собою мав дві великі шкіряні валізи.

По дорозі з Німеччини їхній автобус двічі грабували українські бандити. Його валізи, утім, чомусь не чіпали.

Він ходив нашими мерзлими вулицями, читав свої вірші, пригощав паленим польським спиртом. Усіх дивувало, що ж там старий привіз у своїх шкіряних валізах. Очевидно ж які-небудь праски. Або тостери. Не збірки ж поезій, урешті-решт! Усе стало на свої місця лише перед його від'їздом.

Знайома, у якої він зупинився, якось, відводячи очі, сказала мені: «Знаєш, я зранку зайшла до нього в кімнату. А там ці його валізи. Відчинені, розумієш?»

«Знаєш, що там у нього?» – «Праски?» – припустив я. «Які праски? – не зрозуміла знайома. – У нього там кальсони! Дві валізи кальсонів! Ти уявляєш?» – «Ну що ж, – відповів я, – ось вона, західна демократія: їхній письменник може дозволити собі мати дві валізи кальсонів».

Восени 2009-го року ми з друзями-музикантами (є така прекрасна харківська група «Собаки в космосі»), отримали шенгенські візи й під'їхали до українсько-польського кордону. Їхали ми в спеціально для такої okazji купленому старому напіврозваленому бусі «рено». З «рено» щедро виливалося мастило, що довгий час списувалося нами на недосконалість французького машинобудування. Ми перекотили бус через польський кордон, аби зекономити на бензині, і опинилися на території об'єднаної Європи.

На польському боці до нас підсів ще один нелегальний пасажир, і ми весело помчали вперед. Я, як старий кон'юктурник, учив «собак» правил поведінки. «Головне, – говорив, – пам'ятайте про політкоректність і купуйте квитки в громадському транспорті».

І якщо митники на українському кордоні втілювали собою традиційну вітчизняну ненависть тих, хто лишається, до тих, хто від'їздить, то, відповідно, польсько-німецький кордон, як ефемерна умовність у тілі шенгенської зони, обіцяв бути непоміченим та легкоподоланим. Проте знову ж таки – життя набагато цікавіше та непередбачуваніше за всі наші кліше та стереотипи.

Уперше нас зупинили ще на польському боці. Поляки уважно й недовірко обдивилися всі наші барабани і, не знайшовши на них слідів кокаїну, відпустили, переклавши нашу проблему на сильні плечі своїх німецьких колег. На німецькому боці нас зупинили двічі. Спершу довго перевіряли паспорти. І вже коли золотосайний шенген, здавалося, відкрився в усьому своєму блиску, нас зупинила ще одна патрульна машина. Побачивши барабани, поліцаї пожвавилися. «Музиканти?» – запитали. «Музиканти», – відповіли ми, старанно добираючи слова. «Панки?» – усе більш посміхалися патрульні. «Так», – погодилися ми, старанно обступивши залитий мастилом «рено». «Наркотики є?» – довірливо поцікавився один із патрульних. «Ні», – відповіли ми хором. «Ну як? – здивувався патрульний. – Ви ж панки?» – «Панки», – повторили ми. «Ну, значить, секс, драгз і так далі», – наполягав він. «Дякуємо, ні», – стояли ми на своєму. «Та ні, – гарячкував патрульний, – усі панки мають наркотики. Усі».

Він говорив так переконливо, що якоїсь миті я подумав, ніби він запропонує зараз що-небудь у нього купити. Але він лише розчаровано подивився на барабани, на наш нещасний «рено» і, побажавши творчих успіхів, зник у дощовій прикордонній безвісті. З іншого боку, ніхто й не обіцяв, що нам тут будуть раді.

Кілька днів по тому, після всіх виступів та переїздів, після вечірок на кораблі та знайомства з гамбурзькими проститутками, після відвідин клубу любителів танго та ще цілої низки сумнівних місць ми з Сашою сиділи в Берліні й гарячково намагалися знайти який-небудь бус, аби вибратися на батьківщину. Наш «рено» благополучно захлинувся власним мастилом і нерухомо гнив на гамбурзькій трасі, не лишаючи жодних надій на повернення додому. Саша переконував, що Берлін – місто велике і знайти тут дешевий бус – справа нескладна. Головне знати, до кого звернутися. Проблема була в тому, що жоден із наших знайомих бусами не торгував. Ми навіть купили газету російських оголошень, знайшли там своє фото, проте про жодні буси в газеті не йшлося, ішлося переважно про проблеми асиміляції та збереження російської культурної спадщини. У розділі оголошень свої послуги пропонували переважно повії або сантехніки, була там, щоправда, інформація від колишньої оперної співачки, котра обіцяла влаштувати незабутнє домашнє свято зі співами та хатньою випічкою, проте ні повії, ні сантехніки, ні навіть, що найприкріше, колишня оперна співачка допомогти нам не могли. Я маю на увазі з бусом.

Лишалось йти до турків. Саша зателефонував колишньому власнику померлого «рено», і той радісно підказав, що справді – потрібно звернутися до турків: «Турки в цій країні, – сказав він про Німеччину, – можуть усе». Ми перерахували наші фінанси й поїхали.

Турки знаходилися в районі Темпельгофа – колишнього летовища, у недалекому минулому – повітряних воріт Західного Берліна. Тепер тут було тихо, спокійно й депресивно. Турки набудували тут цілу вулицю складських приміщень та величезних автостоянок, забитих понівеченими легковиками. Де-не-де стояли фури з польськими номерами. Машини на стоянках виглядали пом'ято й підозріло. Це наш день, подумали ми й пішли торгуватися.

Турки обступили нас галасливою юрбою. Довго переймалися, що ми не розуміємо турецької. Найгірше було, що їхньої німецької ми теж не розуміли. Вони навіть телефонували якомусь Янеку в Польщу, аби той поговорив із нами по-російськи, але російською Янек міг лише вітатися й називати своє ім'я. Почали домовлятися з турками напряму. «Що ви хочете?» – питали вони, збуджено поводячи вусами. «Нам потрібен бус, – пояснювали ми, – аби доїхати в Україну. – І запевняли: – Потім ми вам його повернемо». – «В Україну? – зрозуміли нарешті турки, – вам потрібно в Україну?

Егей, – загелготали вони всі разом, – їм потрібно в Україну, їм потрібно в Україну!» – «Ви можете нам допомогти?» – перепитав я. «Можемо, – сказали турки. – Вісімдесят євро на два тижні». – «Скільки?» – не повірив я. «Вісімдесят, – повторили вони. – На два тижні». – «Що так дешево?» – здивувався я. «Мабуть, бус старий», – припустив Саша.

Наймолодший турок побіг кудись у контору й незабаром повернувся із цілою коробкою автомобільних номерів. Кинув коробку на землю: «Вибирайте», – сказав. «Що це?» – не зрозуміли ми. «Номери, – пояснив турок, – українські. Чіпляєш і їздиш два тижні». – «А потім?» – не зрозуміли ми. «Потім викидаєш, – пояснив турок. – Хочете на довше – двісті євро». – «А бус?» – «Бус? – розгубився турок, – буса в нас немає. У нас лише номери». – «Ну, і куди ми їх прикрутимо?» – спитали ми. Відповідь напрошувалась сама собою.

Що спільного мала ця вулиця, наповнена турками та вживаною автотехнікою, з моїми шкільними уявленнями про Александерпляц? Що спільного мали мої дитячі уявлення зі мною, людиною без буса й навіть без номера, без знань та передчуттів, з бажанням прорватися крізь черговий державний кордон, оминати всі митниці й перевірки, вдало повернути всі фінансові операції, кінцевою метою яких є лише ця безкінечна тяганина територією об'єднаної Європи, безцільне долання кордонів, безтурботне переміщення з одного міста до іншого без певної мети й особливих розчарувань. Міста Європи різняться між собою лише кількістю емігрантів та цінами на бензин. Усюди ті самі натовпи прибульців, та сама жага й той самий смуток, радість молодих чоловіків та безнадія старих жінок, перемішаність мов та біографій, багатоголосся, яке заповнює вулиці й торгові центри, аеропорти й вокзали, університетські аудиторії та поліційні відділки. На відстані до батьківщини починаєш ставитися з особливою ревністю, з особливим захватом та відразу, удома всього цього не відчуваєш, із вікон твого помешкання світ видається безкінечним, а навколишні ландшафти – пережованими та безнадійними. Найкращий спосіб позбутись ілюзій – виїхати в еміграцію. І не мати жодних шансів на повернення.

Увечері ми сиділи на Александерпляц, під телевежею, і видзвонювали колишню оперну співачку.

Щось подібне трапляється, коли раптом сам опиняєшся посеред чужого міста. Без друзів, без знайомих, без особливих занять – просто сходиш, скажімо, з белградського потяга на платформу Будапешта-Келеті, раннього березня, теплого безвітряного дня. Виходиш і бачиш увесь цей Келеті, з його циганами, котрі продають комікси, і росіянами, котрі продають наручні годинники, щоб купити квиток додому; виходиш із приміщення вокзалу на вулицю, під сіре небо старого Будапешта, дивись на низькі хмари, що сунуть від Дунаю, на рештки снігу, який сходить із вулиць, на безжурні привокзальні натовпи, котрі вибираються до трамвайних зупинок, і теж рушаєш слідом за ними, звертаючи в бічні вулички, подалі від магазинів та банків, кудись у глибину міста, туди, де б'ється його березневе серце.

Вибираючись того дня від Келеті в бік вузьких привокзальних кварталів, я натрапив на невеличкий ринок, просто на перехресті. Було тут о цій порі майже порожньо, лише у дворах танув чорний сніг та останні продавці складали свій крам, збираючись додому. Це був дивний район – жодної реклами, жодних автівок, жодних вивісок, старі, неремонтовані будинки, вогкі дерева з тонко прописаними в повітрі гілками, овочі на бруківці, хмари, що висіли над дахами. Я раптом подумав, що справді міг тут народитися, ось у цих кварталах, сірих та безнадійно лунких, поряд із вокзалом, міг би вибігати щоранку до залізниці й проваджати веселим свистом потяги на Мюнхен та Париж, блукати в неділю місцевим базарчиком, витягуючи гаманці та носові хустинки в російських туристів, міг би ходити в школу за рогом, тікати з уроків, випрошуючи у вуличних продавців шоколад та яблука.

Міг би дивитися з вікна свого помешкання на ці низькі хмари, на темний смертельний сніг, мріючи про далекі країни, про солодке вигнання, про втечу й забуття, про повернення, урешті-решт.

Дунай на той час уже ввійшов у береги, і на кам'яній набережній стояли цілі ряди виловлених черевиків, котрі належали, очевидно, цьогорічним потопельникам. Ну ось, подумав я автоматично, це могли бути й мої черевики.

Утім, далі розвивати тему не став. Зрештою, подумав, аби потонути в Дунаї, не обов'язково біля нього народжуватися. Це все стереотипи, подумав я й повернувся на вокзал.

Чому я говорю про стереотипи? Можливо, тому, що справу доводиться мати переважно саме з ними. Весь інтерес, який, на твою думку, мала б викликати твоя батьківщина та співгромадяни, зводиться насправді до перетирання якихось дивних химерних уявлень про ту частину дикого сходу, з якої ти сюди дістався. Наші знання про світ і обмежуються зазвичай стереотипами та кліше, які вбивають у наші беззахисні дитячі голови наші перші вчителі. Ми зовсім нічого не знаємо одне про одного, нам цілком достатньо анекдотів та художніх фільмів, «гугл» не дає можливості відчути печаль і захват, якими живуть далекі міста, про які ми зовсім-зовсім нічого не знаємо.

Та і як ти можеш щось дізнатися про чуже життя? Потрібно вирости в якому-небудь провінційному польському містечку, де-небудь на сході, поближче до України, потрібно ходити до старої школи, учити жахливі, нікому не потрібні точні науки, дивитися щоденно телевізор, блукати темними

порожніми вечірніми вулицями, з одним баром та одним кінотеатром, читати пресу й мріяти про той час, коли можна буде звідси виїхати, якомога далі та бажано надовше; куди-небудь, скажімо, до Варшави, а ще краще – до Берліна, ідеально, звісно, до Базеля.

І якщо ти всього цього не бачив, не відчував, якщо ти не блукав цими чорними вуличками, ну то про яку нову європейську ідентичність ти можеш говорити? Про яке добросусідство, про які взаємини? Що ти взагалі можеш знати про цих людей? Те, що почув від старших друзів-бандитів, котрі десять років тому контролювали тут усі автошляхи? Але ж вони теж нічого не знали про тих, із ким їм довелося вживатися на одній території, вони ж бачили в них лише потенційну загрозу для свого бізнесу, незрозумілих їм носіїв чужої мови, котрим пощастило значно більше за всіх нас, оскільки вони не мусили по кілька разів на місяць долати державний кордон, платячи мито й відстрілюючись від конкурентів. Тому всі наші знання і всі наші уявлення – це більш-менш пристойні набори стереотипів, які ми застосовуємо при спілкуванні та які ми витягуємо на світ щоразу, коли випадає можливість поговорити про партнерство та інтеграцію.

Ось, скажімо, щодо інтеграції. Яким чином це взагалі стосується мене? Щоразу всі спроби порозумітися – зводяться до переповідання якоїсь сумбурної інформації, що, як мені щоразу здається, мала б відкрити очі західних цивілізацій на нашу прекрасну республіку.

Скільки разів доводилося розповідати про корумпованість у вищих ешелонах української влади та відмінності у вимовлянні російських і українських імен. Скількох австрійських пенсіонерів випадало переконувати в тому, що демократичні процеси в українському суспільстві міцні й незворотні. Від скількох швейцарських та німецьких бібліофілів доводилося вислуховувати сумніви щодо перспектив ринкової економіки в умовах олігархічного перерозподілу влади. Найбільш мене дивувало, чому про це питають саме мене. Проте зовсім не відповідати на подібні питання видавалося нечемним. Доводилося йти на постійні компроміси з сумлінням і розповідати про реприватизацію та проблему двомовності. Із усіх цих численних зустрічей та розмов я зрозумів, що найбільше західних читачів в українській літературі цікавлять питання корупції, тоталітаризму та наслідків катастрофи на Чорнобильській АЕС. І не можу сказати, що в мене немає відповіді на ці питання!

Після концерту у Відні до нас підійшов журналіст.

Виглядав переконливо й компетентно. Відвів мене вбік.

– Послухайте, – сказав. – Можна з вами зробити інтерв'ю?

– Можна, – відповів я. – А ви були на нашому концерті?

– Був, – сказав журналіст. – Але мова не про це. Нам потрібне інтерв'ю про тоталітаризм.

– А про концерт?

– Ні, – твердо стояв він на своєму. – Про тоталітаризм.

– Може, зробимо так, – спробував я поторгуватися, – спочатку про тоталітаризм, а потім трішки про концерт?

– Ні-ні, – не погодився він. – Краще просто про тоталітаризм. Ось у вас хто-небудь постраждав від тоталітаризму?

– У мене? – перепитав я.

– У вас.

– Безперечно, – запевнив я його. – Дідусь із татового боку.

– Чудесно, – утішився він. – Ви нам розкажете про це?

– Розкажу, – погодився я.

– А зможете розказати про це німецькою? – ускладнив завдання журналіст.

– Німецькою? Німецькою навряд чи – у мене словниковий запас невеликий, я мало дієслів знаю. Навряд чи з таким запасом дієслів можна розповісти про тоталітаризм щось цікаве. Може, я краще українською?

– Ні-ні, – далі наполягав він. – У нас є вже багато записів українською. Потрібно, аби про тоталітаризм було сказано ще й німецькою.

– Ну гаразд, – погодився я.

– А ваші колеги, – повернувся він до музикантів, – можуть щось розказати на цю тему? Можливо, у

них теж хтось постраждав від тоталітаризму? – з надією запитав він.

Я теж подивився на музикантів, котрі допивали другий ящик пива, доки я тут розводився про тяжке тоталітарне минуле.

– Ні, – сказав, – у них ніхто не постраждав.

– Ну, добре, – розчаровано мовив журналіст. – То що ви можете розказати? Коли ви вперше дізналися про тоталітаризм?

– У дитинстві, – відповів я, подумавши.

– У дитинстві? – здивувався він. – Ви вже в дитинстві знали про тоталітаризм?

– Так.

– А від кого ви про це дізнались?

– Від дідуса, – чесно відповів я. – З маминого боку.

– Він бачив це на власні очі?

– Так.

– І що?

– Нічого. Він сталініст.

– Хто?

– Сталініст, – пояснив я. – Фанат Сталіна.

Журналіст подивився на мене як на людину, котра наговорює на власного дідуса.

– Як це, – не зрозумів він, – людина пережила тоталітаризм і лишається фанатом Сталіна?

– Так, – спробував переконати його я.

– А ми можемо зробити інтерв'ю з вашим дідусем? – несподівано запитав журналіст.

– Ну, це навряд чи, – злякався я.

– Ми можемо до нього приїхати, – запевнив мене журналіст.

– Не треба, – попросив я.

– Чому?

– Він зовсім глухий, – пояснив я.

Журналіст із розумінням кивав головою, в очах його читалось: ясно, що глухий – жертва тоталітаризму все-таки.

– Ось, – продовжив я. – Так що він вас усе одно не почує. Краще вже я з його слів...

На Заході дуже легко зробити кар'єру, правильно відповідаючи на поставлені питання. Головне потім не повертатися додому.

Що в нас зостається по всьому? Наша пам'ять і наш досвід. Пам'ять позбавляє нас ілюзій, досвід лишає надію.

Міста, у яких ми народилися й вирости, змінюються містами, у яких ми зупиняємося й у яких облаштуємося на довший час. Країни, які ми відкриваємо для себе, ніби старі книги, мешканці чужих мегаполісів, котрих ми розглядаємо, мов кіногероїв, не надто розуміючи їхньої мотивації, проте з інтересом спостерігаючи за їхньою поведінкою. Кордони, які ми долаємо безкінечну кількість разів і які насправді не так розділяють, як відокремлюють, даючи нам можливість подивитись одне на одного з відстані. Я далекий від того, аби виступати проти кордонів.

Кордони не стосуються моєї пам'яті, так само як її не стосується тоталітаризм чи корупція. Моєї пам'яті стосуються низькі хмари над будинками Будапешта, сірі дунайські хвилі, які тягли в собі потопельників, почорнілих від вологи чоловіків без сердець та черевиків, без годинників і надії повернутися додому. Моєї пам'яті стосуються старі шахи, у які грали турки на Темпельгофі, моєї пам'яті стосуються кораблі в Гамбурзі, трюми яких світилися, мов різдвяні апельсини. Усе інше

мене мало стосується, у всьому іншому я погано орієнтуюся, тому намагаюся про це не говорити. Мені більш подобається говорити про речі сумнівні, оскільки в розмовах про речі сумнівні завжди з'являється легкість. Що мені лишається робити з моєю родинною міфологією? Лишається переповідати ці дивні історії з минулого тисячоліття як щось сокровенне й анекдотичне, позбавлене жодного сенсу й захищене від тліну та забуття. Моя пам'ять не потребує точності, вона потребує пристрасі й вогню, який спалахує між планетами, над маленькими містечками Східної Європи, освітлюючи наші сновидіння зсередини, роблячи їх, ці сновидіння, яскравими й коштовними. Головне – твої сновидіння, усе інше можна вигадати.

Я сидів у готелі, у Східному Берліні, свіжого вересневого ранку. Речі зібрав ще звечора. Потрібно було звідси вибиратися. За вікном було видно телевізійну вежу на Александерпляц. За плечем стояли привиди друзів, котрі потрапили під розстріл у передмістях Варшави. Були вони в картатих піджаках і піжонських капелюхах. Занепокоєно оглядали мою торбу.

- Не, - говорив один, - не пропустять. Знайдуть.

- Хуй там знайдуть, - не погоджувався інший. - Провезе. Головне - не панікувати.

- Не провезе, - переконував його інший. - Наріють, ось побачиш.

- Не наріють, - нервував інший. - А наріють - що за проблеми? Відкупиться.

І вони задоволено розсміялися. Була тепла рання година. Небо нагрівало червоні дахи й порожні берлінські вулички. Повітря пахло осіннім інеєм. Сонце рухалося мені назустріч. Себто на захід.

Вокзали

Я ніколи не жив коло вокзалу, хоча завжди цього хотів. Я навіть уявляю, як це – мати поруч залізничну станцію чи дивитися щовечора з вікна на гарячі автобуси, що остигають на нічному повітрі. Шкода, що не склалося. Не так багато речей, за якими шкодуєш, але ці вокзали, що живуть своїм життям, таємним та відстороненим – вони весь час нагадують про себе, ніби речі, які ти свого часу комусь передарував, і тепер не впевнений, чи в гарних руках вони опинилися. Коли б я жив біля вокзалу, я міг би виходити на нічні вулиці, такі гамірні вдень і такі безголосі в темряві, міг би спинятися на привокзальній, купувати хліб у нічних кіосках і вітатися зі знайомими таксистами, які б навіть не пропонували мене кудись відвезти, оскільки мій дім, ось він – за рогом, зовсім близько від першої колії.

Вокзали серед ночі нагадують міста після евакуації – зачинені каси й підземні переходи ще наповнені теплим диханням, і повітря на платформах ще гірке від диму й руху, і поодинокі продавці алкоголю ще дивляться зі сподіванням у морок і пітьму, звідки мають вийти спрагли мандрівники. Але тиша вже важко осідає на будівлі й парковки, і місяць висить над вокзалом печально й покинуто, і навіть випадкові пасажири, котрі застрягли тут до ранку, зневірено замовкають, укладаючись на лави чи тулячись до стін, аби дочекатися ранку й звалити з цього непевного місця, що належить тепер невідомо кому.

Можна було б рано прокидатися й приходити сюди, саме тоді, коли до платформ підтягуються перші ранкові, наповнені студентами та комівояжерами, які сонно вистрибують на вогкий від нічного туману асфальт. Пропускати жінок із торбинками й чоловіків із важкими валізами, котрі б поспішали до виходу, де на них обов'язково хтось із нетерпінням чекає. Поступово навколишні вулички наповнювалися б життям та криками, і торгівля спалахувала б у тіні дерев та попід стінами пошти, і хрипкі голоси сповіщали б про відправлення міжнародних експресів, що відвозили б назавжди з цього міста сотні невідомих людей, позбавляючи нас їхньої легкої присутності.

Ближче до обіду голоси підіймалися б угору й потоки коштовного пилу падали б крізь високі вокзальні вікна, утримуючи всю цю конструкцію посеред спеки та гамору. І всі ті носії, котрі так жваво снують зранку поміж пасажирів купейних вагонів, по обіді ліниво ховалися б у тінь, курячи міцний тютюн і переповідаючи одне одному повчальні історії з власного досвіду про жінок, зраду та обов'язкове справедливе покарання. І продавці барвистих іграшок та китайського посуду ходили б попід вікнами транзитних потягів, намагаючись продати бодай щось із того, чим їх наділило скупе привокзальне провидіння.

Найцікавіше було б увечері. Увечері вокзали засвічуються, мов лампи, і оживають, як зомбі по короткій смерті. І діти, що сплять у підземних переходах, і жінки, що торгують квітами, і менти, що страждають по такій спеці, ніби пси, і кишенькові злодії з дірчавими кишнями – усі б вони потрапляли під важке світло станційних прожекторів і трималися б цього розміреного механізму, приєднуючись до злагодженого залізничного хору. І разом із ними рухалися б тисячі змучених дорогою вигнанців, і сотні транзитників, і десятки чужинців, і всі вони снували б станційними коридорами та закамарками, поступово від'їжджаючи за своїми маршрутами й залишаючи нас самих у цьому гарячому місті, де вокзал завжди лишається найбільш безпечним притулком, тому в ньому переховуються всі перекупники і всі злодії.

Натомість автовокзали живуть зовсім іншим ритмом, більш подібним до ритму фабрик та супермаркетів. Вони рано прокидаються, відправляючи перші рейси. І рушаючи з автовокзалу, ти деякий час проминаєш місто, зупиняючись на перехрестях, біля відомих тобі будинків, проїжджаючи місця, з якими в тебе пов'язані безліч історій та випадків, й іноді навіть помічаючи когось зі знайомих, які заклопотано ідуть вулицею. Так ніби рухаєшся власною свідомістю, оскільки міста, у яких ми живемо, так чи інакше присутні в нашій свідомості, і такі ось подорожі справляють химерне враження, ти наче нікуди не їдеш, просто пересуваєшся, купивши квиток, від одного будинку до іншого, від одного перехрестя до наступного, лишаючись у межах добре знайомого простору, у межах руху громадського транспорту. Потім місто закінчується, і все це відчуття обжитості та пізнання швидко зникає, і всі наступні випадкові автостанції, які трапляються в дорозі, лишають хіба що смак легкого проминання, солодкого занепаду, смерті, що знаходиться в диспетчерських кабінах.

Автовокзали, мабуть, і відрізняються від залізничних станцій атмосферою пустки, порожнечі, яка виникає щоразу, варто від'їхати черговому перевантаженому «ікарусові».

Наповнені зранку метушінням і кольорами, автовокзали швидко порожніють і стихають, і навіть прибуття вечірніх автобусів, особливо приміських – старих і ламаних, мов підліткові голоси, не надто щось змінює. Вечірнє сонце рухається над дахами, і трава тихо пробивається крізь бетонні плити, згортається торгівля, запалюються вогні, пси лягають на сходах і сторожко засинають, охороняючи потойбічні вокзальні брами. Нічні автостанції схожі на ринки, з яких пішли торговці, – вони так само розгромлені й неспокійні, стоять, ніби декорації, які забули прибрати і з яких немає жодної користі чи втіхи. Усе одно – я хотів би жити коло автовокзалу, приходити сюди час від часу, проваджати

останні автобуси й довго сидіти на лаві під важким годинником без секундної стрілки, п'ючи алкоголь із друзями з навколишніх кварталів. Знати, що завжди можеш сюди прийти, навіть якщо тобі зовсім не потрібно кудись їхати.

Щось подібне стосується й пасажирів. Вони завжди викликали в мене тепле відчуття заздрості. Я завжди заздрив тим, хто від'їжджає. І ще більше тим, хто повертається. Мене заворожували звичні й прості уривки їхнього життя, пакування валіз, нервово очікування таксівок, останнє перевіряння торб і гаманців, заворожував їхній поспіх, сльози та бадьоре перекрикування, утома й неспокій. Хоч головним чином, звісно, заворожувала та дивна чорна пройма, яка відчиняється тобі на початку шляху, злам, за яким можна піймати неймовірне потойбічне дихання протягів та миттєве засліплення ліхтарним світлом, внутрішні кімнати реальності, до яких потрапляють лише подорожні, пасажири, що випадають зі звичних обставин, зависаючи серед життя, як метелики, на яких уже давно розпочато полювання.

Скільки разів я дивився вслід важким запиленим машинам, які проминали мене в східному чи західному напрямку, скільки облич дивилися на мене відчужено й незалежно, не зауважуючи моєї присутності й зовсім не помічаючи змін у навколишньому ландшафті. Щоразу мені хотілося їхати разом із ними. Самі назви тих насправді сумнівних станцій, куди вони мали прибути, викликали в мене бажання негайно долучитися до цієї подорожі, що в моїй уяві обов'язково мала закінчитися чимось надзвичайно приємним та неочікуваним. Очевидно, у цьому випадку приваблювала не так подорож, як можливість її здійснити, можливість відчутти примхливий транзитний стан, який прискорює серцебиття, надаючи йому змісту та виправдання. Адже рухи подорожнього завжди сповнені сенсу та логіки, а шлях його підпорядковується невидимим ритмам, ніби він має справу з надзвичайно важливими речами, які можуть відбуватися з нами всіма, хоча ми про це не завжди здогадуємося. Ясна річ, усього цього не відчуєш без квитка й подорожньої торби, це дивне вилучення зі звичних обставин з'являється, щойно ти опиняєшся на платформі, і зникає, щойно ти повернешся додому. У всіх інших випадках лишається проводити чужі автобуси, терпляче очікуючи на їхнє повернення.

І головне, що вони всі різні. Немає по-справжньому схожих вокзальних приміщень, уся ця позірна подібність свідчить радше про нашу неувагу чи небажання зупинитися й усе уважно розгледіти. Навіть типові радянські будівлі, з сірими фасадами та холодними камерами схову, лише на перший погляд нічим не відрізняються одна від одної. Кожна з них має безліч пасток і таємних кімнат із завжди зачиненими дверима, кожна з них приховує в собі незліченну кількість печальних випадків, які пов'язує між собою хіба що небажання очевидців їх переповідати.

Вокзали – це дивні архітектурні конструкції, які нас часто роз'єднують і відокремлюють, хоч, здавалося б, мали робити ближчими та довірливішими одне до одного. Але вони втратили цю здатність поєднувати, вони розділяють нас повітряними потоками й нерозбірливими оголошеннями, якими ми за звичкою керуємося. Мабуть, щось подібне сталося свого часу з церквою.

Я хотів би далі рухатися від одного вокзалу до іншого, зупинитися на кожному з них, робити пересадки, вибиратися з розпалених липневих вагонів, стояти коло кас, нервувати, підозрюючи й не довіряючи, тягатися залами й кафетеріями, засинати на вогких кріслах і дивитись, як за вікнами з'являються обриси міст і країн, повільно наближаючи мене до кінцевої зупинки. Я хотів би й далі очікувати їхньої появи в ранковій сутіні й залишати їх за плечима в густому травневому мороці, хотів би пізнавати їх, повертаючись за кілька років, і губитися в їхніх нелюдських переходах після довгої відсутності. Мені вистачає їхнього існування, аби не видаватися самому собі загубленим і забутим, рух довкола них виправдовує всю марноту цього життя, усю непорядкованість майбутнього й необов'язковість пам'яті.

Безнадійні, залізобетонні вокзальні конструкції в промислових містах України, занедбані й перенаселені, з голубами на дахах і цілодобовою торгівлею. Чорні, порожні вокзали Польщі, аскетичні й давно не ремонтвані, ніби залишені залізничниками напризволяще. Постсоціалістичні й постапокаліптичні вокзали Угорщини, з назвами, які неможливо повторити, не те що запам'ятати, і від вимовляння яких на язиці лишається осад, наче від вимовляння імен жінок, які тобі подобаються, але з якими ти навіть не встиг познайомитися. Вичищені й печальні австрійські вокзали, де життя пошваблюється лише на коротку мить, доки пасажири не пройдуть платформою, не спустяться до підземного переходу й, випірнувши з нього, не зникнуть за рогом, після чого навколо знову западає чіпка пообідня тиша. Метушливі вокзали Італії й затишні вокзали Швейцарії, безумні вокзали Москви й примарні вокзали Берліна – я хотів би чекати на їхніх перонах, пити в барах, знайомитися з вантажниками й черговими, гублячи парасолі й рукавички і знаходячи натомість спокій та рівновагу.

І ще цей ледь відчутний смуток, який охоплює, щойно ти сюди потрапляєш. Адже що таке вокзал? Пастка з багатьма дверима, кожна з яких ведуть у чорноту й ніч, стиглий овоч у господніх руках, наповнений соком і сяйвом, плачем та мовчанням, іграшка для найменших, для веселих розумних дітей, котрі знають, як прокручуються всі його дбайливо змащені коліщатка, знають усі його потаємні закутки й сходи, усі його таємниці й шифри і відчитують ці шифри легкими липневими ранками, лишаючи їх у своїй пам'яті й дір'явих кишнях.

Дітям при цьому відкривається щось особливо значуще, те, що дорослі просто не помічають, утративши здатність розуміти просту й важливу інформацію. Для дітей подорожі значать куди більше, аніж для дорослих. Подорожуючи, вони виходять з-під контролю, з-під батьківської опіки, оскільки досвід дороги робить нас усіх рівними. Діти ховаються по залах очікування, де час завмирає, а простір спресовується, де повітря пахне вогнями й землею, а жебраки дивляться на них очима демонів, намагаючись спинити й повернути назад, до батьків. Але, долаючи всі перепони й оминаючи всіх вартових, діти опиняються на вечірніх платформах, звідки від'їздять потяги, розчиняючись у чорній темряві й зблискуючи звідти час від часу циганським золотом ліхтарів. Я часто згадую ту веселу пару моїх давніх знайомих, безтурботних і малолітніх, на яких я натрапив посеред залів очікування мого старого-доброго залізничного вокзалу. Хоч я й не жив біля нього, але щось трапилось тієї ночі, і я мусив триматися тьмяних приміщень, очікуючи, коли з'явиться потрібний мені потяг, десь близько четвертої ранку, зі східного напрямку, подолавши кілька кордонів. Затяжна несамовита відлига гриміла над вежами головного входу, сніг танув, усмоктуючи електрику, і вітер забивав дихання, оглушуючи свіжістю та вологою. Важко злітали птахи, поближче до вогню та кухні, нечутно виходили з темряви збирачі пляшок, мовчазні й занурені в себе, мов рибалки. Вони чекали на пластикових кріслах – вона спала, поклавши голову йому на коліна, він читав якісь рекламні оголошення.

Побачивши мене, махнув рукою, і я сів поруч із ними.

Він почав тихо розповідати, що ось, значить, вони пішли з дому, бо всі їх дістали й ніхто їх не розуміє, і розуміти не хоче, тому Аліса запропонувала забити на все й звалити кудись на море, а він, Міша, відразу ж погодився, тому що разом їм нічого не страшно, і ніхто не потрібен, і кляли вони на всіх, і дуже добре, що я їм трапився й що можна мені все це розповісти. Тож вони дочекаються ранкового на південь і більше ніколи й нізачо сюди не повернуться.

Залишаться десь там, коло моря, і він буде про неї дбати, а вона його підтримувати. І тихими весняними вечорами вони приходитимуть на вокзал далекого приморського міста й проведжатимуть потяги, дивлячись услід темним вагонам. Ось лише сніг лежить на дахах, і ноги в кедах промокли, і Аліса щось погано себе почуває, і говорить уві сні, переповідаючи якісь домашні завдання. І доки він усе це розповідав, Аліса посміхалася, не розплющуючи очей, мовби не вірила тому, що він говорить. А коли Міша теж стомлено відкинувся до стіни, я підвівся й пішов до бару, щоб не заважати їм із їхніми снами. І вже десь близько четвертої, коли мій потяг мали ось-ось оголосити, краєм ока помітив, як Аліса знічено підвелася й, узявши Мішу за руку, потягла його на вихід, назад, до міста. На руках у неї були строкаті рукавички без пальців, на голові – растаманський дитячий капелюх.

Звісно, подумав я, так і має бути. Вокзали не врятують нас від наших демонів. Вони лише дають нам прихисток та перепочинок. Вони ховають нас на якусь мить від злого ока, відділяючи від решти світу й занурюючи в чорні води транзитності. Вони гріють нас, мов печі, і годують, як пекарні. Ми спимо в них, ніби в нічліжках, і виходимо з них, наче з в'язниць. Вони горять у темряві, скликаючи на свій вогонь усіх неспокійних і невдоволених, усіх тих, хто не погоджується сидіти на місці й чекати, доки щось зміниться на краще. Вокзали підтримують нас своїм диханням, як домашні тварини, і ми вбігаємо до них, мовби тікаємо від зливи. А забігши й огледівшись, намагаємось якомога скоріше вибратися подалі звідси, хапаючись за ледь відчутний шепіт, який упевнено веде нас у напрямку березневого моря.

Нагляд за семафором

Нагляд за семафором, здається, входить до обов'язків сигнальника?

Як улаштована залізниця? Залізниця влаштована таким чином, що весь її складний і точний механізм уплітається в теплі ландшафти, як водорості вплітаються в тіла затонулих кораблів. Залізниця прокладається таким чином, щоб її неможливо було вичленити з простору, який вона протинає, вона вогко вклеюється у вощений папір чорнозему, налипає мокрим піском на узбережжя та перешийки або твердне чорними шматками льоду посеред різдвяних полів. Залізничні інженери розповідають, що головною передумовою при прокладенні нових гілок та перегонів завжди є уважне спостереження за зоряним небом. Зазвичай залізничні маршрути збігаються з маршрутами пташиних зграй, що восени відлітають на південь, або прокреслюються вздовж важких річкових річищ, в обхід причалів і заток. Іноді залізниця перетинає річкові масиви, тоді вагони, перекочуючись над сонною рибою й чорними рибальськими човнами, розхитуються особливо печально та насторожено. У більшості випадків залізничні насипи розташовано таким чином, щоб місячне світло падало у вікна вагонів, виринаючи пасажирів із їхніх розхитаних сновидінь, наповнюючи повітря довкола них тінями та затемненнями, осліплюючи їх зі сну й дозволяючи їм бачити те, з чого насправді складається будь-яка залізниця – темряву, тишу й смерть. Під більшістю залізничних насипів б'ють холодні підземні джерела і, не маючи можливості вибитися назовні, женуться слідом за експресами, ніби вуличні пси за велосипедистами. Найбільше клопоту інженери зазвичай мають із рослинами, які вперто облітають собою ніжне залізо рейок, забиваються в щілини, проростають крізь щебінь, оскільки саме на залізничних насипах найбільше сонця й повітря, саме тут збігаються всі сонячні промені та виникають усі рози вітрів. Залізничні маршрути прокладаються таким чином, щоби рух вагонів завжди пролягав поміж циклонів та смарагдових зимових туманів, щоби у створені локомотивами повітряні тунелі влітав липневий тополиний пух і дими осінніх багать, щоби цими невидимими каналами зв'язку рухалося тепло й волога, спалахували радіосигнали й влітали ошалілі від сонця ворони, збиваючись у зграї й створюючи радіоперешкоди. І оскільки повітря над залізницею – розріджене й неоднорідне, крізь нього весь час протискаються дивні персонажі й непередбачувані суб'єкти. Саме тому висота спальних вагонів є достатньою для того, аби під час коротких зупинок на нічних станціях привиди й приблуди вибиралися на вагонні дахи, боязко ступали металевою поверхнею, протягуючи вгору долоні й гріючи їх об жовтогарячий залізничний місяць. Іноді чергові на залізничних переїздах помічають сторонній рух у тамбурах і роблять записи в графіках та бортових журналах, вираховуючи таким чином наближення холодів і довгі відлиги.

Що в такому разі входить до обов'язків чергового? Фіксувати й відслідковувати, складати списки й тримати їх у пам'яті. Залізничники подібні до рибалок – вони знають усі потаємні течії, усі перепади температури, за них говорить їхня витримка й наполегливість, час для них існує лише тоді, коли вони займаються своєю справою, поза тим, усе діє за іншими законами, за іншою схемою. Чим далі від залізниці – тим менше шансів порозумітися, тим менше впорядкованості й взаємопов'язаності в повітрі. Черговий подає сигнали потягам, що рухаються в напрямку великих міст, запалює червоні вогні, збираючи на них комах, зупиняє вантажівки й коров'ячі череди, стоячи поміж корів і відчуваючи, як вони важко дихають. Черговий відслідковує напрямок вітрів над собою та голос води глибоко в землі, він вивчає сузір'я й відтворює у своїх записах маршрути супутників і літаків. Узимку він відкидає сніг і розглядає пташині сліди на сніговій поверхні. Улітку сонце робить бронзовою його шкіру, він чекає на вечірні потяги, ніби на добрі новини, і коли вони прокочуються повз нього, обдаючи пилотом і теплом, задоволено готується до ночі, що огортає залізницю.

Більшість вільного часу чергові проводять у молитвах і медитаціях, у читанні сакральних текстів і переписуванні мантр, що здатні розганяти туман над полотном. Іноді їм з'являються видіння й знамення, чуються невідомі голоси, щось їм нагадуючи й про щось попереджаючи. Голоси лунають різними мовами, належать вони зазвичай жінкам і підліткам, лунають переважно під вечір, тож на ранок їх ніколи ніхто не пригадує.

Що за всім цим стоїть? Помилки при проектуванні, зношеність техніки, особливості природних умов – чинники, що деформують тканину нашого сприйняття, примушуючи нас пильніше вдивлятися в небо, вирізняючи в ньому сторонні рухи й вилловлюючи з нього ледь чутні голоси. Залізниця побудована таким чином, що в певних її місцях, де світло особливо насичене, а темрява має кілька запасних виходів, трапляється витік життя, перетікання його в напрямку ночі. Потрапляючи до такого місця, щоразу відчуваєш, як поруч, на відстані одного подиху, закінчується повітря. Залізничники відчувають це особливо гостро. І семафори їм потрібні для того, аби сигналізувати про свій відчай.

З вагонного вікна все це виглядає зовсім інакше. Усе залежить від оптики та уважності. Перебуваючи в дорозі, ти дивишся на світ, ніби крізь зелене пляшкове скло, гублячи й ловлячи безліч деталей, пізнаючи чи не помічаючи випадкових перехожих, відчуваючи рух, його постійність та неперервність, його розміреність і визначеність. Дорога наповнена спалахами й затемненнями, застиглими картинками й рухливими постатями. Іноді ти фіксуєш ці самотні покинуті переїзди, устигаєш звернути увагу на світло у вікні будинку, на смугастий шлагбаум, на дерева й квіти,

висаджені кимось за багато років проживання тут, у цій точці, яку ти щойно перетнув і від якої тепер неблаганно віддаляєшся. Я часто думаю, як це – жити на залізничному переїзді? Як це впливає на характер? На сон, на звички? Можливо, ця залежність від розкладу руху, від постійної включеності в роботу заведеного кимось годинника змінює ставлення до світу, робить людину більш спокійною, більш розважливою. Адже ніщо так не примиряє з життям, як розпорядок дня. Як воно – прокидатися серед ночі, наперед відчуваючи наближення нічного потяга, який ще зовсім далеко і якого насправді ще зовсім не чути? І навіть коли його не чути, можна уявити собі його наближення, уявити так детально й чітко, що він справді з'являється посеред ночі, і протяги за ним ще довго хитають листям дикого часнику. Як воно – зустрічати локомотиви, ніби домашню худобу, проводити їх у ранковому промінні, слухати, як вони затихають, і головне – триматися цього шматка простору, лишатися завжди при своїй території, будь-що хапатися за таємничу механіку залізниці, за її кольори та запахи, за її невпинну роботу, яка полягає в тому, аби давати сенс твоєму життю і життю таких само залізничників, як і ти. Чи є друзі в залізничників? Чи є в них вороги? Чи пов'язано це якось із їхніми професійними обов'язками? Наші стосунки із залізницею мають характер поверховий, утилітарний. Ми сприймаємо як даність існування всіх цих залізничних машин, усієї цієї конструкції, з якою стикаємося одного разу у своєму житті, з тим, щоби потім швидко звикнути до вокзального галасу та вогкості постільної білизни. Натомість варто застрягнути де-небудь посеред нічних платформ, на кілька годин, у чужому місті, без жодних сподівань вибратися звідси ближчим часом, і нас накриває ця метафізика залізниці, відчуття безкінечності, що нависає над кожним вокзалом, над кожною пристанційною будкою, над кожним переїздом, про існування яких ми навіть не здогадуємося. Головним секретом залізниці є те, що вона зовсім не потребує нашої присутності, вона подібна до ріки й тече з тієї простої причини, що не може зупинитися.

Ти просто стоїш коло вікна, видивляючись у вечірніх сутінках хоча б якийсь натяк на наближення станції призначення, стоїш, рахуєш мости, і раптом потяг уповільнює ходу й завмирає на мить на якомусь безіменному переїзді, і ти зустрічаєшся поглядом із цим чоловіком, котрий тримає в руці прапорець, мовби сигналізує небесам про ще один успішно пропущений крізь власну пам'ять потяг, про ще один епізод його довгого трудового життя, і коли він теж ловить твій погляд, ти раптом розумієш, що немає жодної різниці, з якого боку вікна знаходиться і з якого боку на все це дивитися. Жодної різниці, рухаєшся ти в певному напрямку чи стоїш на платформі. Однаково кожен рух – це рух по колу, і куди б ти не тікав, як би не планував свої маршрути, ти ніколи нічого не наздоженеш, але й ніколи нічого не втрадиш.

Життя поряд із залізницею притлумлює захват і подивування від щоденного руху потягів. Жити весь час на відстані руки з локомотивами – те саме, що жити весь час зі слонами – швидко звикаєш до їхнього зросту й характеру. І, щоденно спостерігаючи сотні облич, що минають повз тебе, угадуючи за ними тисячі історій та пригод, ти просто перестаєш слухати все це багатоголосся. Знаючи таємницю, перестаєш у неї вірити. Освітлюючи дорогу локомотивів, якоїсь миті можеш просто засумніватися в доцільності пересування всіх цих пасажиропотоків. Адже навіщо кудись рухатися, якщо залізниця й так увесь час знаходиться поруч. Важливо лише слухати її дихання, вивчати її звички, слідкувати за її припливами та штилями, розрізняти її настрої, розшифровувати її попередження, забезпечувати її безперебійне функціонування.

Які можуть бути неврози в залізничників? Їх відволікають пташині зграї та лисячі тіні, корабельний скрип соснових стовбурів і рух соняшників, що повертаються за сонцем. Залізничників дратує тиша, оскільки за нею стоїть відсутність зв'язку, їм сняться товарні вагони, наповнені туманом і світлом, уві сні вони намагаються зупинити птахів, які летять назустріч локомотивам, намагаються зробити безпечним рух на своїй дільниці, відвести загрозу, відігнати смерть, що вперто стоїть за спиною. Сні залізничників наповнені паровозними гудками та інформаційними повідомленнями, у яких говориться про насування з півдня зелених літніх дощів.

Випадки травматизму на залізниці перш за все залежать від тріщин та отворів у повітрі над коліями, через які до нас потрапляє так багато повітря, аж ми задихаємося ним, утрачаючи на мить пильність і гублячись поміж вогнів та диму. Оскільки більшість залізничних гілок прокладено над мурашниками та зміїними гніздами, над кістками мертвих тварин і кротячими норами, повітря над залізницею насичене кров'ю та трав'яним солодом, воно примушує забути все те, що ми знали, воно вводить в особливий стан підвішеності, застигlosti посеред протягів і невидимих течій. Залізниця притягує нас, щоб позбавити волі й опору, дезорієнтувати й затьгнути до своїх пасток. Травматизм зумовлюється тим, що ми не здатні опиратися речам, яких не бачимо, природа яких несумісна з нашим серцебиттям, з нашими уявленнями про те, як потрібно вдихати й видихати повітря. Травмонебезпечною є наша беззахисність від повітряних ям та часових западин, від магнітного притягання заліза й щебеню, яке особливо чітко відчуваєш, проходячи залами очікування. Залізниця – місце загадкове й не до кінця зрозуміле нам, вона існує за своїми законами, і ми б хочемо їх дотримувалися, якби хтось їх нам пояснив. Стикаючись із дією не до кінця зрозумілого механізму, багато хто впадає в паніку чи ейфорію, утрачає спокій та рівновагу, різко й безпричинно змінює свій маршрут, робить крок убік, неблаганно наближаючись до того місця, де світло особливо яскраве, а оголошення особливо загрозливі. Саме в цих місцях на нас давно чекають.

Привиди, які крутяться довкола залізниці й живуть на насипах і в депо, з'являючись пасажирам та

провідникам, мають особливу природу. Їхні легені й серця складаються з битого скла та пожовклого паперу, з метеликів і тютюнового диму, з чаю, срібла та динаміту. Їхня кров має різний колір у різних частинах їхнього тіла, а очі мають відтінок вугілля та сажі, і ця сажа вимивається їм із очей, коли вони плачуть. Природа їхньої поведінки зумовлена ритмом вокзального життя – вони жваві й усміхнені зранку, коли на платформи зіскакують сотні шойно прибулих пасажирів, вони ліниві й розморені по обіді, коли станцією перекочуються, не зупиняючись, безкінечні, як осінь, товарні, вони неспокійні й розпачливі надвечір, коли разом із близькими нам людьми з міста зникає наша впевненість та рівновага. У своїх стосунках із залізничниками вони обережні та недовірливі. Іноді підходять надто близько, іноді торкаються рукою чужого одягу, намагаються перепинити шлях чи хоча б просто повідомити про небезпеку. І коли до їхніх попереджень не дослухаються, вони прослизують по той бік світла, аби не бути свідками кривавої розв'язки, про яку вони попереджали.

В оповіданні Диккенса «Сигнальник» мова йде саме про це потойбічне дихання, що його можна відчутти, маючи справу із залізницею. Залізничник одного разу натрапляє на канали, якими перетікає смертельна інформація, починає бачити демонів, слухає їхні голоси, їхні попередження, усе безнадійніше потрапляючи в пастку й відрізаючи шляхи для відступу. Зрештою, переходить на інший бік, так і не зумівши розшифрувати послань, які йому адресувалися стурбованими привидами. Те, що подібна історія сталася саме на залізниці, цілком виправдано та вмотивовано – надто багато приватних історій уміщує вона в собі, надто багато відхилень, фобій, страхів та викривлень приховує, надто великою є можливість перетнутися тут із чийось розпачем, почути чийсь невідомий шепіт, потрапити до коридорів, що виводять у нікуди. Можливо, Диккенс обирає залізницю як місце, де розгортаються ці дивовижні події саме з огляду на її небезпечність та фатальність, і водночас – її звичну всім щоденну присутність. Найбільш загадкові й незбагненні речі починаються в місцях, до яких ми звикли, де відчуваємося найбільш безпечно та легковажно. Темрява загалом починається з яскравого світла, варто лише звикнути до нього й утратити пильність. Усе так чи інакше залежить від нашої пильності й уважності. Рух планет подібний до руху залізничного транспорту – він потребує обслуговування й чіткого дотримання правил безпеки. Уважно вдивляючись у ранкове повітря, можна помітити сторонні рухи, ледь помітні сонячні спалахи, ледь вловимі сигнали семафорів, ледь чутні коливання тепла. Кожен сигнальник має достатньо способів забезпечити безперервність руху, має безліч можливостей повідомити нас про небезпеку, має всі шанси зупинити нас за крок від мороку, запалюючи для нас свої семафори, які ми помилково сприймаємо за вогні нічних дирижаблів.

English Breakfast

У травні RHCP грали на якомусь німецькому аеродромі, такою можливістю гріх було не скористатися. Вона знайшла копійчані авіалінії, пробила в мережі адреси більш-менш нормальних готелів і одного ранку почала збиратися. Кинула до австрійської військової торби кілька футболок, зубну щітку й важкий, мов праска, фотоапарат, який постійно возила з собою. Шия її обмотана була кольоровими шаликами, довге чорне волосся билось на вітрі, одягнена була в прозору майку й довгу спідницю, на ногах мала потягані кеди, які сама собі обіцяла при нагоді замінити на щось пристойніше. А сигарети – міцні й гіркі, від яких дихання робилося терпким, а слова печальними.

Невиспана й роздратована, вона ще встигла посваритися з таксистами та представниками авіакомпанії, після чого впала на своє місце в літаку, опустила пластикову шторку й безтурботно заснула. Висівши десь у полях під Гамбургом, довго курила, намагаючись зорієнтуватись.

Концерт був лише наступного дня, потрібно було якось вибиратися до міста й давати раду з усіма своїми проблемами. Небом у бік Атлантики рухалися низькі, наповнені дощем хмари.

У готелі було порожньо й вогко, вона кинула торбу й пішла до міста дивитися на кораблі. Кораблі стояли щільно, мов ліс, похитуючись у чорній смоляній воді.

Вона довго фотографувала порт, туристів та матросів, потім пила вино, сидячи просто на набережній, сонце перекочувалося над щоглами, іноді їх зачіпаючи, від чого кораблі поскрипували й вода розходилася темними важкими колами.

Надвечір стало прохолодно, вона вже зібралася повертатися до готелю, дорогою зайшла до китайського фаст-фуду й натрапила там на якусь дику фанатку Майкла Джексона. Була це старша жінка, років п'ятдесяти, перефарбована й занедбана. Мала жовті кучері й кілька значків із Джексоном на джинсовій куртці. Познайомившись, вони легко зійшлися, фанатка переповідала історію свого захоплення Майклом і охоче позувала перед фотокамерою. Коли китайці почали зачинятися, вони ще довго тягалися вулицями, переходячи з одного бару до іншого, фанатка заводила її до теплих освітлених закутків, до якихось підозрілих дір та борделів, знайомила з офіціантами та повіями, сперечалася з турецькими підлітками й танцювала час від часу «місячну доріжку».

У барах западала сутінь і голоси виривалися на вулицю.

Лампи горіли жовто й тьмяно, нагріваючи зсередини чорну припортову ніч. Уже на ранок, цілком виснажені, вони знайшли-таки її готел, фанатка, прощаючись, цілувала їй руки й тихо щось наспівувала. У кімнаті разом із нею ночувала молода японська туристка, говорячи вві сні ламаною англійською.

Прокинулася вона рано, прокинувшись, ще довго не розплющувала очей, ніби намагаючись когось перехитрити, слухала, як легко зіскочила з горішнього ліжка японка, як снувала кімнатою, знаходячи свої речі, як відкрила вікна й ранковий вуличний рух наповнив кімнату, відганяючи рештки сну. Але вона все одно вперто не розплющувала очей, слухаючи собі, як стихають голоси в коридорі, як хтось пускає воду на кухні і як легко відлунюють на сходах швидкі жіночі кроки. Вона так часто робила, я це давно помітив – лежала в ліжку із заплющеними очима, тримаючись за тонкі зникомі нитки з прив'язаними до них сновидіннями. Трималася за ці сновидіння, ніби за чужу руку в темряві, боячись відпустити її й залишитися сама посеред темряви й мороку.

Зрештою, вибралася з ліжка, довго курила, сівши на підвіконня, потім узяла фотоапарат і рушила до міста в пошуках сніданку. На вулицях було сонячно й тихо, порожні крамнички зберігали ще нічну прохолоду, а супермаркетами снували хіба що навіки розгублені емігранти.

Знайшовши якусь піцерію, де пропонували англійський сніданок, замовила собі каву й почала переглядати зроблені вчора фото. Потім гортала старі фото, збережені в камері, сиділа, курячи свої чоловічі сигарети й думаючи, як усе це дивно складається – і з нею зокрема, і з тими, кого вона колись фотографувала.

Іноді трапляються такі дивні періоди, коли ти лишаєшся сам, коли тебе хтось кидає або ти від когось ідеш.

Деякий час усе рухається за інерцією, усе триває, як і мало тривати, і ти рухаєшся життям, не особливо зважаючи на зміни, що відбулися. Усе це прості й зрозумілі речі, зустрічі, розмови, знайомства, зміна місць і краєвидів, рух крізь час та простір, пам'ять, яка відкладається в легенях, мов кам'яне вугілля, досвід, який тебе скеровує, сміх і розмови, барвисті спогади й довгі солодкі прокидання в чужих містах. Але раптом ти натрапляєш на знайомі, давно не бачені обличчя, на знайомі зачіски й посмішки, і все негайно повертається на свої місця, і ці несподівані хвили печалі заливають усе довкола, і ти розумієш, що насправді щось тоді зламалося, щось пішло не так, просто ти не хотіла про це говорити, не хотіла сама собі в цьому зізнаватися, тікала сама від себе, від своїх

спогадів та свого забуття. Десь так ти сидиш і думаєш собі, і печаль заповнює тебе по вінця. Печаль і вітха, що ти ніколи не зможеш цього повернути, але завжди можеш собі це пригадати.

Вона згадала свого інструктора з водіння, якого знайшла через клуб BMW, він був старший за неї вдвічі, і відразу було видно, як вона йому подобається. І кожне їхнє заняття закінчувалось якимось неймовірним сексом, просто в машині, можливо, тому вона так і не отримала водійського посвідчення, оскільки щоразу потому, сідаючи за кермо, збуджувалася й не реагувала на світлофори.

Також згадала ту італійську провідницю, яка стояла на платформі, десь на передмістях Мілана, чекаючи відправлення. На ній був довгий темний піджак, зовсім чоловічий, важкі чорні черевики й шкіряна торба через плече, що робила її схожою на листоношу. Мала коротке пшеничне волосся, в одній руці тримала прапорець, в іншій – свисток, як у футбольного судді. Перед відправленням різко просвистіла й, махнувши прапорцем, заскочила до вагона. Вона тоді ледь устигла застрибнути слідом за цією провідницею, неймовірно тішачись, що не запізнилася й що не доведеться тепер стирчати на вокзалі.

Провідниця їй ледь помітно посміхнулася й пропустила до тамбура. Вони й їхали довгий час у тамбурі, дивлячись кожен у свій бік, лише потім, пізніше, зазнайомившись і перекуривши, почали розповідати одна одній різні веселі випадки, а коли потяглися гори й платформи за вікном потонули в тумані та вечірній сутіні, довго цілувалися в коридорі, не бажаючи розходитися. Лише на зупинках провідниця сходила на перон і махала в густому тумані своїм прапорцем, хоча її зовсім ніхто й не бачив.

І нарешті вона згадала минулу зиму, усі ті сварки й суперечки, дивні обірвані стосунки, безкінечні телефонні розмови, що тривали цілу зиму, те, як вона, зрештою, не витримала й пішла, ніби ступила до солодкої повноводої ріки, що несла її тепер у невідомому, проте правильному напрямку. Ну, щось таке. «Дивно, – подумала вона, – варто було прилетіти аж сюди, аби все це згадати». Пам'ять наповнюється, мов картка цифрового фотоапарата, і твої спогади лишаються з тобою, доки ти сам не захочеш їх стерти. Вона подивилася на годинник і сховала камеру.

Сонце заповнювало собою повітряні коридори, повітря пахло смаженою кавою, тости, про які вона забула, остигали й холонули, мов далекі згаслі зірки.

Родченко

У дитинстві Ольгу викрали – її тато робив підозрілий бізнес, відкривши один із перших кооперативів, де виготовлялися палені адідасівські костюми. І вперто не хотів ні з ким ділитися. Конкуренти вирішили діяти цивілізовано й викрали малу. Привезли її в пансіонат за місто, навіть зареєструвалися там на своє ім'я, посадили Ольгу в кімнаті й увімкнули їй диснейські мультики. А самі поїхали висувати вимоги. Тато Ольги навідріз відмовився платити за доньку. Причому протестував так агресивно, що конкуренти навіть образилися, вирішивши, що краще відпустити малу, аніж мати справу з таким мудилом. Ольга, дізнавшись, що рідний тато відмовився платити за неї гроші, теж неабияк образилася, для неї це була справжня дитяча травма. Потім, звісно, образа минулася, проте до батьків Ольга й надалі ставилася недовірливо, і коли вони за кілька років розлучилися, узагалі переїхала жити до тітки, на всяк випадок вступивши до юридичного.

Фотографувати її навчила саме тітка – вона працювала кореспондентом у заводській малотиражці й постійно тягала за собою в чорній жіночій торбинці стару, але надійну камеру. Фотографувала тітка переважно передовиків виробництва та різні урочистості. На її знімках передовики виглядали краще, аніж у житті. Мабуть, тому Ольга й полюбила фотографію, навчившись від тітки правити зображення рівно настільки, аби вони не викликали роздратування. Малою Ольга любила забігати до тітки, до її помешкання, захарашеного й заселеного кількома дворовими котярами, і розглядати щойно віддруковані фотокартки. Над тітчиним ліжком завжди висів портрет фотографа Родченка, котрого тітка вважала ледь не богом. «Дивись, – говорила тітка Ользі, – не так важливо, чим ти фотографуєш, і не так важливо, кого ти фотографуєш, куди важливіше, кого ти при цьому бачиш». Тітка ж і подарувала їй першу камеру, котру Ольга старанно намагалася опанувати, а після довгих невдалих спроб легко й безтурботно забула її на станції підземки.

По-справжньому фотографувати вона почала вже в університеті, після тітчиної смерті. Якогось дня зрозуміла, що не може запам'ятати імена всіх своїх одногрупників. І вирішила їх усіх сфотографувати. Фотографувати знайомих, хоч і малоприємних тобі громадян, виявилось справою захоплюючою та азартною. Оскільки ніколи не можна було передбачити, як урешті-решт усе це буде виглядати на папері. Для себе Ольга відзначила, що фотографія, ніби алкоголь, просвічує в кожному з нас найбільш затемнені риси, старанно приховані ознаки й свідчення, які залягають у нас, ніби залізні шматки затонулих субмарин. Тому найбільш веселі й безтурботні з нас часто на світлинах мають зовсім розгублений та незахищений вигляд, а ті, кого ми просто не помічаємо впритул, проходячи коридорами, на фото мають вигляд упевнених і відповідальних. Можливо, тому, що більшість із нас просто забуває бути самими собою, граючи повсякчас зручну для себе роль, що полегшує комунікування й пришвидшує серцебиття. Ольга фотографувала спочатку старою тітчиною камерою, а потім, продавши щось зі старих речей, які тепер належали їй, купила собі досить-таки нормальний апарат.

Фотографії всіх своїх одногрупників вона старанно підписувала й розвісила в кімнаті. Тим із них, кого вона особливо терпіти не могла, Ольга повиколювала очі й домалювала за їхніми спинами якихось суворих демонів та крилатих жуків, які запліталися її дурним одногрупницям у волосся чи залізали припонттованим відмінникам до вух. Друзі Ольги, з котрими вона товаришувала від дитинства й котрі загалом не поділяли її незрозумілого бажання стати юристом, дивилися на ці подитячому розфарбовані колажі з інтересом та без особливого осуду. Іноді розпитували щось про намальованих жуків. Портрет Родченка вона зі стіни так і не прибрала – під ним постійно спали коти, так що Ользі доводилося ночувати на крислі.

Її друг Костя, спортсмен і активіст, ставився до її занять фотографією недовірливо. Голомозий Родченко на стіні так само не викликав у нього особливої приязні. Костя спробував зацікавити Ольгу громадською діяльністю, запросивши на якесь телевізійне ток-шоу, подискутувати на тему захисту тварин. Він загалом уважав, що Ольга мала б зайнятися чимось серйозним. Ольга, натомість, на ток-шоу побилася з якимось клерком із управління культури, котрий заявив, що має алергію на всіх домашніх тварин, включно з хом'ячками, після чого й дістав від Ольги по голові. Стосунки з Костею на цьому перервалися, і Ольга, несподівано для себе, справді занурилася в громадське життя, зв'язавшись із лівими. Університет на той час вона вже так чи інакше закінчувала й потребувала бодай якогось працевлаштування. Ліві якраз шукали молодого, не надто нарваного юриста, тож коли Ольга прийшла влаштуватися на роботу, відразу схвалили її кандидатуру. Ліві зацікавили Ольгу своїми гаслами й старою незмінною символікою, що їй завжди подобалася на тих-таки знімках Родченка. Крім того, покійна тітка теж була лівою, хоча дивним чином поєднувала це з тривалим інтересом до дзен-буддизму. Ліві, щоб не палитися, зняли їй кімнатку в новому торговельному центрі, що було навіть краще – Ольга прибігала туди після занять і перекладала папери, намагаючись не будувати особливих планів на майбутнє й не надто перейматися проблемами в університеті. Навіть потоваришувала з охоронцями торговельного центру, які не зовсім розуміли, навіщо вона працює на всю цю сталінську наволоч.

Вона й далі фотографувала, і щоразу, коли ліві збиралися на акції з приводу якого-небудь революційного свята, ходила довкола галасливих пенсіонерів, старанно ловлячи їхні жваві рухи та динаміку. Чоловіки на цих фотографіях були самотні й розгублені – їхня шкіра тьмянилася втому і

теплом, одяг печально звисав, а черевики топтали запилену бруківку, ніби вони танцювали під нечутну музику, проводжаючи сонце й махаючи йому вслід червоними прапорами. А жінки схожі були на персонажів зі старих чорно-білих фільмів – очі мали глибокі й виразні, зморшки під їхніми очима поглинали темряву й тінь, сиве волосся розвівалося на гравневому вітрі, від чого жіночі постаті ставали летючими й нетривкими. Партійне керівництво Ольга зазвичай не фотографувала – воно просто не впадало в кадр.

Одного разу, під час літньої сесії, їй приснився Родченко. Той стояв на її кухні й намагався розібратися з тостером. «Жахливо, – сказав він здивованій Ользі, котра вві сні відразу його впізнала й зачудовано дивилася, як Родченко товчеться її кухнею, – я зовсім не розбираюся в цій побутовій техніці. Мабуть, я просто відстав від життя. Це жахливо, погодься», – звернувся він знову до Ольги і, прихопивши під руку тостер, вийшов із помешкання. Вона визирнула у вікно й побачила, як Родченко вийшов із під'їзду й рушив вулицею в бік трамвайної зупинки, а за ним потяглися в повітрі старі афіші та вуличні оголошення, вибігли пси та підвальні щури, і школярі вистрибували з-за рогу й рушали за ним веселою галасливою юрбою, ніби за провідником, котрий мав вивести їх із цього дивного літнього сну. Ольга ще подумала, що, коли б на її місці стояв сам Родченко, він обов'язково б сфотографував цю процесію, і кинулася за камерою і спробувала впіймати рештки святкової ходи, але фотоапарат не подавав жодних ознак життя, так ніби помер просто в її руках, і вона тримала його перед очима, як важке серце, що зупинилося в найбільш відповідальний момент.

Наступного ранку Ольга фотографувала чергову акцію лівих. Їх було зовсім мало, вони нервували й дивилися на годинники, представники адміністрації про щось торгувалися з партійним керівництвом. Звідкись прибігла заплакана й соплива дівчинка, почала нити. Ольга підійшла до неї, узяла за руку й повела в метро, шукати маму. Дівчинка відразу заспокоїлася й почала розповідати щось про драконів. Ольга здала її черговому сержанту, спустилася на станцію й поїхала додому.

Мені вона про це розповідала так: «Фотографія – це ніби полювання на птахів. Ти вихоплюєш із повітря найбільш цікаві тобі шматки, непомітно до них підбираєшся, намагаєшся піймати ці рухи й жести, ловиш їх нерозважливо й хапливо, і ходиш невтішний, коли вони вириваються тобі з рук. Будь-які спроби зафіксувати бодай щось, викликають у нас розчарування та острах, оскільки, вирвані із загального руху, з життя та природного оточення, речі, люди та машини раптом стають самотніми й роз'єднаними, вони втрачають почуття світла й радості, застигаючи й гаснучи, як вогні у вечірньому небі. Нам так мало потрібно – виходити зранку на вулиці, зустрічати знайомих і друзів, говорити й слухати, терпіти й знущатися, завжди відчуваючи довкола себе кроки та голоси, відчуваючи свою включеність у це життя, у його механізми. Позбавлені всього цього, ми просто втрачаємо інтерес до життя, оскільки й життя, своєю чергою, утрачає інтерес до нас».

У її квартирі було багато світла й усюди гуляли протяги. На підвіконнях, стільцях і підлозі лежали книги. Час від часу Ольга їх пилюсила. Після завершення навчання їй запропонували нормальну роботу. Вона спочатку погодилася, проте швидко посварилася з керівництвом, звільнилася, пофарбувала волосся й збиралася летіти кудись на острови. Лише не знала, на кого лишити квіти й тварин. Зі стіни на все це недовірко дивився Родченко. Коли я зібрався йти, з коридору до кімнати ввійшла велика вагітна кішка, схожа на переповнений трамвай, що обережно та благополучно підкочував до кінцевої зупинки.

Відсоток самогубств серед клоунів

Людина – істота довірлива, вона потребує ідеалу, потребує стереотипів, заміників, солодкої підміни понять. Чоловіки – більш довірливі, жінки – менш, проте страждають від довірливості передусім саме жінки, можливо, тому, що чоловіча довірливість стосується лише чоловіків, на жінок вона не розповсюджується. Як приклад хочеться навести таку історію.

Усі знають про закритість та ізольованість акторського середовища. Ніхто з такою завзятістю не ховається від світу у свої химери та ритуали, як актори. І ось у середині дев'яностих, у ті тривожні часи, коли національна валюта валютою взагалі не вважалася, група акторів одного з недержавних театрів отримала запрошення до Любліна на фестиваль, присвячений подоланню кордонів. Саме поняття «подолання кордонів» могло передбачати все що завгодно, та конкретно цій групі акторів пропонувалося виступити з цирковими номерами. Спочатку актори образилися, але тут спрацювала згадана вище довірливість і солодка підміна понять. Актори подумали – чому б і ні, може, це наш шанс, можливо, це початок чогось нового. І відповіли організаторам, що можуть привезти циркову програму «Клоун на пляжі». Сторонній людині відразу було зрозуміло, що це не початок чогось нового, а скоріше продовження чогось старого й безкінечного, причому продовження хрінове. І ось вони знайшли клоунський реквізит, купили на барахолці велику іржаву тубу і поїхали на кордон. Було їх п'ятеро. Четверо з них вірили в силу мистецтва й хотіли заробити бабла. П'ятий вірив у шоу-бізнес і просто хотів затусити.

У Любліні їх поселили в гуртожитку. Одягнувшись клоунами, пішли на виступ. Останній, п'ятий, уже встиг пробити на вечір траву й тепер задоволено тягнув за всіма тубу. На концерт прийшли представники муніципалітету, делегація від української діаспори та кілька феміністок, котрі дивилися на тубу з неприхованою ворожістю. Після виступу акторів відразу ж потягли на фуршет, не даючи навіть переодягнутися. На фуршеті актори відразу ж напилися й почали дискутувати з феміністками. У тубу збивали цигарковий попіл. Четверо, ті, котрі вірили в силу мистецтва, відразу ж завелися й пересварилися з феміністками. Потім почали сваритися з представниками діаспори, котрі відмовилися їм платити, оскільки не побачили в номері «Клоун на пляжі» достатньої національної заангажованості, етнічного колориту, не кажучи вже про загрозову відсутність у номері теми подолання кордонів. Натомість п'ятий познайомився з представницею муніципалітету, яка відповідала за міжнародні зв'язки, і навіть устиг із нею покурити. Була це молода жінка, фарбована в руде й одягнена в коротку чорну сукню та чорні мереживні панчохи. Після першого косяка вони перейшли на «ти», після другого – вона перейшла на англійську, якою ні він, ні вона нормально не володіли.

А в цей час група з чотирьох клоунів, пересварившись із представниками діаспори та потовкши двох клерків від муніципалітету, розчаровано залишили шановне зібрання, не забувши прихопити з собою тубу. «Жлобйо, – кричали вони організаторам, – феміністки йобані!» І тут-таки, зібравши свої речі й навіть не змивши клоунського гриму, першим автобусом рушили в бік кордону.

Натомість забутий ними колега встиг перейти на невідому йому польську й разом із тьолкою в панчохах поїхав тусити по клубах. Десь між третьою та четвертою ранку вони зупинилися й почали кохатися просто в її машині, здираючи одне з одного одяг та розмазуючи одне одному грим. На ранок вони заснули: він – за кермом, вона – на задньому сидінні.

А в цей час четвірка п'яних та ображених на світ клоунів дісталася прикордонного містечка. Клоуни відразу ж пішли на барахолку й виміняли там тубу на три літри самогону.

Польські митники, побачивши на пропускному пункті чотирьох клоунів із недопитою трилітровою банкою, покопалися в їхніх документах і раптом завважили нестачу туби, яка була зазначена в них як предмет мистецтва. Митники вирішили не ризикувати й засадили всіх чотирьох до камери, аби ті могли проспатися. Клоунів поклали на ліжка, прямо у важких клоунських черевиках.

Натомість покинутий ними товариш, прокинувшись у чужій машині, у клоунському гримі, дістав ще одну папіросу, розбудив свою напарницю, покурив із нею і попросив відвезти його в Україну. Тьолка, дивлячись на нього посоловілими закоханими очима, погодилася. І ось свіжого погідного дня вони в'їхали на польську митницю.

Митники, побачивши на переїзді п'ятого за день клоуна, котрий сидів поряд із тьолкою, у рваних панчохах і з дипломатичними номерами на тачці, вирішили не випробувувати терпіння небес і благополучно пропустили дивну пару через державний кордон.

Доїхавши до найближчих кіосків, клоун збігав за алкоголем, а потім сказав своїй подружці таке:

«Розумієш, – сказав він, – що мені не подобається в сучасному мистецтві? Відсутність там духу трагедії, стихії гри, смерті, як вона є. Усі ми живемо ілюзіями, заміниками, – говорив він їй, п'ючи свій алкоголь із горла, – більшість із нас просто бояться подивитися в очі реальності, відводять погляд, говорять неправду. А правда полягає в тому, що справжні клоуни не носять перук – у них від

народження таке волосся. Ось як у мене, бачиш?» А вона сиділа і з усім погоджувалася.

Ну, ось така приблизно історія, у якій, якщо подумати, нічого надзвичайного, оскільки баби завжди люблять справжніх клоунів. Хоча заміж виходять за акробатів.

Печальні демони окружної

пси-мегаполіси мучаться від спеки, міста подібні до сторожових псів – кожен із них реагує лише на власне ім'я. Улітку вони ліниво лежать у траві, важко дихаючи й спостерігаючи за фурами, що об'їжджають їх по окружній. Мегаполіси в серпні схожі на концертні зали, з яких щойно вивалила публіка, залишивши по собі голоси. Міста в серпні тихі й легкі, на вулицях хороша акустика, чути музику з барів і рух нічної підземки. Серпневі вечори – найкращий час для вуличних прогулянок і квартирних крадіжок.

Улітку місто порожніє, з нього виїжджають рекламні агенти, представники релігійних сект і студенти. Студентів у місті так багато, що, коли вони зникають, раптом починаєш помічати велику кількість міських фриків – ряжених і божевільних, мешканців старих неремонтованих будинків у центральних кварталах, котрі лишаються щоліта в місті, боячись покинути його без нагляду хоча б на пару тижнів. Фрики не виїжджають на курорти, для них ще не виграли курортів, вони лишаються на літо в прогрітих сонцем кварталах, і тоді стає зрозуміло, хто тут господар і кого доведеться згодом ховати на міських цвинтарях.

Жебраки на центральних вулицях улітку нагадують джазових музикантів – вони стоять не стільки заради заробітку, скільки заради імпровізації. Алкоголіки, які вижили й цього літа, уже зранку вибираються на вулиці, сідають на тепле каміння, стягують із себе старі майки й сорочки, гріючи на сонці наколки й шрами. Безкінечна сіста харківських наріків, котрі сидять собі під деревами, ховаючись у тінь і уникаючи небесного контролю – вулиці в такі дні набувають особливої асоціальності, портвейн прогривається в крові загартованих бійців вуличного алкоголізму, повітря пахне виноградом, це пахнуло алкоголіки нашого міста.

Серпневий Харків – окрема історія: у ньому з'являється легка південність, це за великим рахунком і є південь, якщо не брати до уваги мороз на Різдво й чорне дощове небо на початку березня. У серпні небо нагромаджується хмарами, ніби стара шафа одягом, серпень – це взагалі пора переситу, надміру речей і голосів, пора, коли переплітаються між собою запахи й тьмяніють під сонцем кольори, вигорає трава й починає гнити городина. І це вже знак, передчуття розпаду, міські божевільні відчувають це першими й перемовляються між собою – мовляв, усе, брати-фрики, час згортати свою бурхливу діяльність, час переходити на зимові квартири, пора розбрідатися по теплих норах, запасатися на зиму хлібом і коноплею, побачимося наступного літа, якщо доживемо.

Улітку клуби порожні й темні, бармени дивляться футбол, перемивають посуд, раніше зачинаються, виходять на вечірнє нагріте повітря й дивляться в небо. У небі літають птахи, вони ховаються в складках неба, ніби в складках простиралл, що нависають над аеродромами й стадіоном, над іподромом і площами, складки забиваються павутиною, тополіними пухом і цукровою ватою, усім тим, що підіймається вгору з порожніх теплих вулиць.

На передмістях вечорами росте трава й чути поодинокі постріли, чим ближче до передмістя, тим вища трава, тим тонші стежки в траві. За білими будинками видно червоні сосни, вони переплітаються під землею корінням, ніби померлі руками, так і будуть триматися, не відпускаючи одна одну ні на крок, усе правильно – вижити ми можемо лише разом, кожного окремо завалять погані кліматичні умови.

У серпні все важливе відбувається на окружній – у траві ховаються ящірки, змії і скорпіони, уночі на трасу вибігають гієни й лисиці, сторожа відчиняє вранці брами міста, і довгі валки фур, вантажених прянощами, чаєм і гашишем рухаються в західному напрямку, зникаючи за теплими тьмяними пагорбами. По полудні на дорогу вибігають діти й продають водіям іграшки, зроблені з бісеру та людського волосся. На зупинки з лісу сторожко визирають демони, жертви кримінальних розборок, молоді бійці приватних охоронних агенцій із кулями межі очей, у пробитих калашами спортивних костюмах, стоять на зупинках, чекаючи на свій автобус до пекла.

Надвечір на трасу виходять повії, довго стоять у теплих сутінках, без жодної надії на успіх, стоять, розглядають птахів, що забиваються між складками повітря, чекають, коли спаде спека, дістають мобільники, перевіряють вхідні дзвінки. Розчаровано ховають мобільники до торбинок – хороші повії, як і справжні друзі, завжди поза межею досяжності.

Паспорт моряка

З середини березня зима зовсім відійшла й на узбережжя почали накочуватися теплі тумани. Уночі повітря було темне й прозоре, як миті пляшки зеленого скла, але ближче до ранку з моря підіймався туман, заповнюючи собою порожні пірси. На кілька годин частина Криму зникала в густому вологому повітрі. Туман був настільки важким, що чути було, як він розпадається на краплі. Першими в місті прокидалися пияки й торговці городиною.

Вони вибиралися з ліжок, натягали на себе свій надійний чоловічий одяг – турецькі джинси, пом'яті піджаки й розбиті шкіряні черевики, шукали свої сигарети, виходили на кухню, пили кип'ячену воду з чайників, відчиняли вікна й впускали туман до своїх теплих зі сну помешкань.

Мокре повітря швидко наповнювало кімнати, осідаючи на весь цей усталений побут сорокарічних чоловіків – на шкірянки, запасні частини до автомобілів і підвішені до стелі старі велосипедні колеса, котрі печально оберталися на протязі, ніби флюгери. На вулицях було порожньо, лише пси грілися біля винних підвалів та книжкових магазинів, охороняючи запилені полиці з портвейнами та прилавки зі старою поезією. Десять близько шостої торговці викочували на вулиці візки з товаром і тягли їх на ринки. Дехто зупинявся просто на перехрестях і лишався розкладати свій товар. За ними виходили робітники, прибиральники й просто випадкові проститутки, котрі блукали містом, намагаючись потрапити до власних помешкань, помилялися адресами, не пізнавали вулиць, заходили до чужих будинків, віталися з незнайомими тінями, що легко зникали в темряві, відлунюючи кроками на мокрій бруківці.

З барів із гральними автоматами викидали останніх нічних відвідувачів, ті безтурботно підіймалися й тяглися до своїх нір, забуваючи всі нічні програші й пригоди. Потрапляли додому, будячи дітей і дружин, нікали загальними коридорами, заходили до шаф із одягом, укладалися спати в старих, пожовтілих від часу й любові ваннах, били посуд із підробленого кришталю, різали вени тупими бритвами, пили чай – густий і солодкий, наче туман із моря, читали минулорічні жіночі журнали, вмикали радіо й слухали прогноз погоди, не вірячи в усі ці твердження про можливі повені, землетруси та швидке наближення літа. Після цього на вулицю вибігали діти й мчали до шкіл, лишаючи в тумані довгі глибокі коридори.

О восьмій відчинялися перші крамнички. Сонні продавщиці знімали засуви, відмикали навісні замки й впускали до магазинів вуличних псів, ті забігали всередину й укладалися під полицями з консервованою кукурудзою та золотою цибулею, лежали, тепло дихаючи й нагріваючи своїм диханням вогкі магазини. Продавщиці підіймали жалюзі на вікнах, приміщення освітлювалися першим сонячним промінням і наповнювалися жажливою радісною музикою, що її зазвичай крутять на коротких хвилях.

Незабаром привозили свіжий хліб і молоко, вантажники весело перемовлялися між собою, пси підводили голови й недовіркою оглядали чоловіків, котрі заносили з вулиці ще гарячий хліб. Потому до магазинів заходили літні жінки, купували хліб і консерви, непомітно вислизали на вулицю й поверталися до своїх домівок. Туман підіймався вгору, і сонце прогрівало дахи. Стіни будинків і листя винограду волого набухали, як випрана білизна.

Уздовж узбережжя стояли напівпорожні санаторії, їдальні, тяглися порожні парки, корпуси піонерських таборів, мертва весняна територія, давно не ремонтвані будинки з казенними меблями й важкими, начиненими жиром та солодом холодильниками, які вночі важко здригалися, будячи мешканців потойбічними звуками. Безкінечні паркани між деревами, сторожа на пропускних пунктах, пліч на цегляній кладці стін, сонячний пил на мертвих пам'ятниках, напівстерті написи, які збереглися ще з сімдесятих – березневі курорти, мов нічні вокзали, жили спогадами про кращі часи, про крикливі натовпи, у березні все це викликає легку ностальгію й ненав'язливу відразу, затагнуті дощем і просушені сонцем покинуті міста, населення яких виїхало, лишивши по собі безліч особистих речей, на які час від часу тепер натрапляли охоронці та квартирні злодії. Вікна більшості будинків були прочинені, і, маючи бажання, можна було розгледіти меблі, зібрані по всьому місту й принесені сюди, килими на стінах, старі програвачі й транзистори – речі здебільшого були випадковими й не пасували до всіх цих килимів, через що кімнати нагадували камери схову. Більшість кімнат винаймалися влітку і стояли порожньо цілу зиму. Навесні господарі чистили їх, провітрювали ковдри та подушки, виганяючи з них мертвий зимовий дух, дух помешкання, у якому ніхто не жив кілька місяців, відмивали підлогу, знаходячи під ліжками листи, телефонні картки й зужиті презервативи, так би мовити, сліди чужої пристрасті й чужого болю.

О десятій відкривалися аптеки, коло яких уже товклися пияки, вони боязко ступали до порожніх лунких приміщень і дещо знічено розглядали строкаті й кольорові листівки, барвисті пігулки, золоті наливки й сиропи, запавні порошки та коштовні мазі, з острахом і повагою озирали хромоване залізо медичного приладдя, стерильне начиння, за допомогою якого повертають до життя тих, хто не надто впевнено в ньому тримається, читали по літерах назви химерних засобів від безсоння та безсмертя, із подивом дивилися на всі ці порошки кохання, які потрібно було втирати в ясна, уважно підступалися до полиць зі шприцами та скальпелями, недовіркою зиркали на гори

китайських презервативів, заздрісно мружили очі на весь цей кольоровий фармакологічний пересит, проте замовляли, як правило, по два флакони медичного спирту і, полегшено видихнувши з грудей усю цю несамовиту фармакологію, виходили на свіже повітря.

До обіду берегом снували поодинокі мешканці санаторіїв, загублені й самотні перебіжчики, які прибували щодня, тікаючи від безкінечної березневої сльоти, що заливала східноєвропейські долини та межиріччя на північ від кримських перешийків. Застуджена публіка, по двоє, по троє вони блукали вздовж порожніх, як зимові стадіони, пляжів, розглядаючи суховантажі, які повзли в бік Севастополя, блукали парковими доріжками, сиділи на теплому камінні, читаючи кримінальні романи й стаючи зазвичай на бік поганих хлопців.

На обід вони всі розповзалися, поверталися до своїх непротоплених гнізд, до кімнат із холодними, як мертві серця, телевізорами, вибиралися до їдалень, віталися зі знайомими й починали свої безкінечні розмови про погоду та здоров'я, точніше – про відсутність і того, й іншого.

У місті робітники зі складів та будівництв теж призупиняли роботу, діставали весь свій алкоголь, усі боєприпаси, розкладали все це на дерев'яних лавах, підставляючи сонцю татуйовані плечі й переповідаючи історії про бізнес, жінок та кримінал, інакше кажучи – історії з власного життя. Біля кіосків із вином збиралася постійна публіка, займала кращі місця біля столиків і спостерігала, як свіже сонце повільно дрейфує на захід. Усе має відбуватися розмірено й послідовно, перш за все – розпивання алкогольних напоїв.

Ближче до вечора бари наповнювалися підлітками, вони з'їжджалися на мопедах і старих радянських автомобілях, пили вино й слухали музичні автомати, після шостої до барів набивалися робітники з будівництв, заповзали пияки, точніше, ті з них, хто ще був здатен заповзти, заходили відставні полковники з санаторіїв, самотні жінки й покинуті домогосподарки, нетверезі циганки та обдурені студентки, на вулицях темніло, і в барах запалювалися перші золоті вогні, приглушені тютюновим димом. Крамниці поступово зачинялися, хоча до ночі ще можна було купити алкоголь і хліб, сонце освітлювало поверхню води, червоні відблиски спалахували у вікнах мансард і кімнат до винаймання, тіні густішали, мов чорнило, і пам'ятник Леніну, схожому на молодого бітника, у зеленому піжонському піджаку та вузьких штанах фасону кінця 50-х, так ось пам'ятник Леніну западав у тінь, біля нього збиралися школярі й слухали музику з мобільних телефонів. По десятій вечора на тісних вуличках, у центрі, лунали веселі п'яні вигуки й нервові зітхання тих, хто вирушав додому, не в змозі продовжувати це безкінечне святкування, цей день усіх потопельників, які підпливали до берегів їхнього містечка й стояли на піщаному морському дні, притоптуючи набухлими від води черевиками в такт музиці з мобільних телефонів. Ближче до півночі всі заводилися й атмосфера була просякнута пристрастю, вином та небезпекою. В одному з барів починалася бійка – підлітки зчепилися з молдаванами з приводу музичного автомата, вони довго не могли поділити що їм усім слухати, хоча і ті, і ті хотіли слухати печальні тюремні пісні, але в кожного з них були свої улюблені печальні тюремні пісні, і тоді хтось перший ліз до музичного автомата поза чергою й починалася бійка. Молдавани були старшими, тому спершу перевага була на їхньому боці, вони викидали місцевих на вулицю, відганяючи їх від бару, проте на вулиці на допомогу підліткам приходили їхні старші брати, пияки, безробітні й випадкові перехожі, зблискувало бите скло, гриміла перша вітрина, підлітки діставали фінські ножі, і свято сягало апогею. Нічне повітря сушило горлянки й тверезило голови, об які бились пляшки з портвейном, молдавани відступали в бічні вулички, виносили поранених і розчинялися в паркових алеях. На виклик приїжджала міліція й розганяла тих, хто залишився. Розігнавши всіх, міліціонери заходили до бару й допивали все, що залишилося після молдаван, слухаючи печальні тюремні пісні. Слухаючи і не перебуваючи.

У нічній тиші озивалися птахи, у ліхтарному світлі тьмяніли згустки крові, під пам'ятником Леніну сиділи підлітки й витирали рукавами криваві шмарклі. Чистили ножі, закачували до телефонів нові печальні тюремні мелодії й дивилися в бік моря – туди, де була тиша, туман і темрява, себто не було нічого.

Спочатку вони думали пограбувати кіоск із тютюном.

Довго ходили навколо, принохувалися. Але в одного з них, Боді, була алергія на тютюн, йому відразу ж стало погано, і кіоск залишили в спокої. Приятель Боді, Ветал, після цього з другом не розмовляв, хоч у душі тішився, що все так обернулося, оскільки жоден із них не курив, і навіщо їм був потрібен цей кіоск, ніхто не знав. Друзі саме закінчували школу, були невинуватими романтиками й лузерами, алкоголь їм не продавали, і жінкам вони не подобалися. У принципі, чоловікам також. Нікому вони не подобалися. І ось одного разу в себе на районі, у харківському передмісті, їм трапився п'яний комерсант, котрий мирно спав на лавці під салоном гральних автоматів. Друзі тут-таки вирішили його бомбонутися, скажімо, забрати мобільник. У комерсанта їх виявилось три, тож вони всі три й забрали. На ранок мобільники почали дзвонити. Друзі розгубилися, прийшли на радіоринок і майже за безцінь скинули перші два, лишивши третій про всяк випадок у себе. Бодя панікував, кричав, що їх тепер напевне будуть шукати, і пропонував кудись урити, скажімо, у Крим, до моря. На виручені з продажу телефонів гроші вони взяли дві плацкарти й того ж вечора вирвалися з міста в темне й солодке невідоме. Уночі їм снилися бойові

кораблі. На постіль грошей їм не вистачило.

Пересівши в Сімферополі, вони доїхали до Алупки, зійшли з автобуса й пішли дивитися місто. Довго фотографувалися під зеленого кольору пам'ятником Леніну, котрого Ветал через штани в обтяжку спочатку не пізнав і довго переконував Бодю, що це який-небудь місцевий тип. Купили чипсів. На цьому гроші закінчилися.

Приятелі вийшли до моря, усілися на каміння й стали розглядати білі, ніби вагонна постіль, небеса, слухаючи мелодії з мобільного телефону. Був березень, і життя видавалося безкінечним і солодким, як безкоштовна карамель. Можна було влаштуватися матросами на один із суховантажів, ходити під яким-небудь екзотичним прапором якої-небудь невизнаної африканської республіки й мати справжній паспорт моряка – перепустку до найтемніших і найсолодших брам, заходити в чорні гарячі порти, заливатись алкоголем і спати з веселими безвідмовними китайками, провозити в шлунках контрабанду й торгувати краденим одягом, носити фальшиве золото й водитися з найбільшими негідниками та відчайдухами в місті, якщо лише такі знайдуться. Можна було бовтатися в солоних, мов сльози, водах Червоного моря, тягатися вздовж ефіопських берегів, харчуючись лише рибою та анашею, переїздити з міста до міста, тертися між галасливою портовою публікою, пити з мічманами й корабельними лікарями, співати з убивцями й збоченцями, полювати на акул, драконів і хижих підступних восьминогів. Можна було вибирати з життя найкращі та найсмачніші шматки, починати все спочатку й ні від кого не залежати, мчати наосліп крізь морські марева, пробиватися крізь хвилі, терпіти спрагу та голод, умерзати в кригу й горіти на повільному пекучому вогні, щоби зрештою дістатися до місця призначення, де на тебе завжди чекають слава, пошана й солодка безумна любов. Головне зараз не вдаватися чипсами.

Під вечір голодні приятелі повернулися до пам'ятника Леніну, щоб продати останній мобільник. З ними розговорився чорношкірий підліток, старший за них на пару років, який вигулював під пам'ятником свого боксера й назвався Габріелем, сказав, що грошей у нього немає, але є кімната, у якій зараз ніхто не живе, і тому він може здати її на кілька днів. В обмін на телефон, ясна річ. Друзі на якусь мить завагалися, але всього лише на мить. У кімнаті з меблів було ліжко, вони завалилися в нього, не скидаючи одягу, і безтурботно проспали майже до обіду.

Уранці Бодя знайшов під ліжком старі шахи. З шахами в руках вони й зашли до санаторію Міністерства оборони, знайшли там на лавках пару підтоптаних полковників і запропонували зіграти. Виграли двадцять доларів та пачку сигарет і пішли купувати чипси. І ось у магазині вони підійшли до ефектної жінки в чорному, котра стояла біля прилавка, розглядаючи пляшки з мадерою, і попросили купити їм пива, жінка ретельно оглянула їх, з голови до ніг, узяла вина й запросила до себе. Жила вона в тому-таки санаторії Міністерства оборони, була офіцерською вдовою й носила чорну сукню з глибокими вирізами, на пальцях мала золоті персні, на шиї важкі прикраси, була ретельно фарбованою, дещо розгубленою й мрійливо дивилася в бік моря. Друзі сиділи поряд із нею за столом, не знали, куди подіти руки, нервували й пітніли. Удова запропонувала відкоркувати вино, спочатку за діло взявся Бодя, вино вислизало йому з рук, пляшку забрав Ветал, але теж марно, удова лише махнула рукою й дістала звідкись із серванта недопиту горілку. Друзі випили й з ходу сп'яніли. Жінка багато курила, розпитувала їх про школу й розповідала про особисте життя.

Сказала, що її чоловік був бойовим офіцером, що з дитинства вона мріяла вийти заміж за бойового офіцера. «Ви не знаєте, що таке флот, – говорила, – цей жар, цей прихований вогонь, ці офіцерські родини, – вона закинула ногу на ногу, і друзі встигли помітити її темно-червону білизну, – ці довгі очікування, зустрічі й пристрасть, клятви й прощання, – жінка нахилилася, і друзям аж дух забило від того, що вони побачили, – потім довгі місяці на самоті, очікування вістей, млість нерозділеної жаги, знаєте що це таке?» Друзі кивали головами. Жінка розповідала їм про підводні човни, про порожні казарми, солоні бризки й сонячні переливи, казала, що приїжджає тепер щороку до Криму, навесні, коли нікого немає, і згадує все, що було з нею доброго.

Друзі теж навперербій почали розповідати чорній вдові про життя, говорили, аби вона не думала, що вони зовсім нічого не розуміють, що у свої шістнадцять вони неодноразово випробовували долю на міцність, що на їхньому рахунку десять пограбованих тютюнових кіосків і сотні крадених мобільних телефонів, що вони знають справжню ціну любові й вірності та що мерехкий солодкий світ криміналу навчив їх ставитися до жінок жорстоко, але справедливо. Після цього Бодя на мить утратив координацію й звалився зі стільця, а Ветал побіг ригати в душ. Але жінка дістала ще горілку, і їхня некваплива дружня розмова потекла далі, і друзі марно намагалися відкрити вино, доки не розбили пляшку, і курили дамські папіроси, і співали разом із жінкою піратських пісень, як справжні морські вовки, валяючись у її теплому ліжку, що пахло парфумами, пудрою та самотністю. До півночі вони встигли трішки протверезіти й почали потроху збиратися, сказали, що мають іти. «Що ж, – сказала жінка, – ідіть. Але в принципі можете й лишитися», – додала вона й вийшла на балкон, підставляючи нічному повітрю своє досить-таки доглянуте шістдесятирічне тіло з теплою м'якою шкірою, з усіма його вигинами й опуклостями, з одягом та білизною. І вітер плутався в її густій перуці, і кораблі сигналізували їй із рейду, і вартові віддавали салют, охороняючи брами й вежі, і космонавти, пролітаючи в південному небі, посилали їй привіт через штучні супутники.

А друзі в цей час вирішували, хто з них має лишитися.

Бодя наполягав, що лишитися має він, оскільки це він її зняв, ще там – у магазині. Ветал не погоджувався й стверджував, що лишитися має він, оскільки саме він щойно розбив пляшку вина. Бодя хитрував і заявляв, що просто засинає й немає жодних сил кудись йти, натомість Ветал удавався до шантажу й погрожував усе тут обригати.

Урешті, друзі кинулися бити один одного, перевертаючи стільці й громлячи широкі тарілки з емблемами Міністерства оборони, жінка впівока спостерігала за ними з балкона, згадуючи, коли ж ось так востаннє хтось за неї змагався. Суперники натомість зовсім виснажилися, сиділи на підлозі, важко віддихуючись і витираючи сльози. Першим не витримав Ветал, йому знову стало погано, він вискочив у чорну ніч, вислизнув за прохідну й розчинився в пальмах, посилаючи прокляття всьому жіночому роду й нетривкій чоловічій дружбі. А Бодя залишився, і те, що з ним сталося тієї ночі, заслуговує на окрему оповідь.

Ближче до ранку печальний обриганий Ветал наткнувся посеред вулиці на їхнього нового чорношкірого приятеля. Той був на італійському мопеді й запропонував їхати з ним до Ялти, аби збути анашу, отриману від молдаванів, оскільки, пояснив, потребує напарника для підстрахування. Ветал одягнув шолом, усівся на мопед, і вони помчали, розлякуючи по дорозі чайок і кажанів, і вже під Ялтою в'їхали в туман, який огорнув їх теплом, свіжістю й гіркотою.

Молдавани жили на автобазі, серед снігів, туманів та поламаних «ікарусів». Автобаза знаходилася на узгір'ї, унизу лежало тепле, беззахисне місто, за ним гостро зблискувала морська поверхня, а вгорі над їхніми молдавськими головами нависав хребет. Вони приїхали на початку червня, бригадою в десять чоловік, їх найняв товстий дивакуватий генерал, котрий будував собі дачу на території лікарні, і поселив на автобазі в гаражах. Закінчити вони мали до жовтня, і спочатку все йшло досить непогано – бригада працювала злагоджено, молдавани поводитися тихо та благочестиво. Але вже в серпні почалися проблеми: генерала прихопила служба безпеки й молдавани залишилися сиротами. Приїхала генеральська донька й сказала почекати, доки все залагодиться. Молдавани вирішили чекати.

Але працювати більше не хотіли. Пекучими серпневими ранками вони вибиралися з гаражів, розвалювалися на старих скатах і гріли свої худі тіла. Під вечір, коли спека спадала, засидали когось одного в долину, до людей, за алкоголем та їжею. Потім довго не спали, дивлячись портативний телевізор під зоряним небом і колючими гірськими хребцями. Плавати не вміли, тому до моря не виходили. Більше того, оскільки документи їхні лишилися в генерала, на очі зайвий раз намагалися не трапляти.

Наприкінці серпня знову з'явилася генеральська донька, сказала, що в тата знайшли другий паспорт, і заплатила частину боргу. Молдавани, у котрих паспортів тепер не було взагалі, не знали, добра це новина чи погана, тому вирішили й далі чекати. Але до роботи на всяк випадок не поверталися. У вересні прийшла пора врожаїв. За лісом, котрий обступав гаражі, у видолінку молдавани ще в червні натрапили на сонячні плантації, на яких раніше, за совка, очевидно, росли виноградники. Плантації належали якійсь київській агрофірмі, що викупила їх ще в дев'яностих і щороку вперто засаджувала сухі, мов китайський сніданок, кримські землі картоплею, кукурудзою та іншою корисною, проте безнадійною городиною.

В останні роки фірма збанкрутувала й про виноградники просто забули. Вони заростали дикою коноплею, яка стрімко тяглася вгору під теплим і турботливим субтропічним сонцем. Молдавани вже другий місяць ласо озирали конопляні угіддя й лише чекали, коли прийде вересень, а з ним – благословенна пора врожаю. У вересні конопля, що називається, заколосилася. Молдавани надовго забридали в теплі й духмяні насадження, розтирали в руках стигле листя й мрійливо обнюхували свої чорні від мазуту й зелені від коноплі пальці. Потому поверталися з повними кишеньками, падали на старі скати й до ночі курили, дивлячись на згасаюче море та рахуючи штучні супутники. На тих-таки скатах вони й засинали й спали аж до обіду наступного дня. Одяг їхній пропах стиглою сонячною коноплею, конопляні зерна забивались їм до кишень, шарпеток та ніздрів. Зранку прилітали важкі вересневі бджоли, сідали на їхню темно-коричневу пересушену часом шкіру й прямо з них збирали пилок.

Прудконогі павуки плели свої сіті в їхніх кишнях, а сонечка залізали їм до черевиків, аби знайти там затінок, спокій і забуття.

Весь урожай молдавани збирати не поспішали, справедливо вважаючи, що він і так належить їм і що навряд чи комусь спаде на думку гнати комбайн у гори, аби накосити коровам на зиму канабісу. Аж якось удень, відійшовши від учорашнього й розраховуючи на прийдешнє, вони прийшли на плантацію й побачили там чужинців, котрі радісно оббивали нічийні кущі.

Були це растамани з Красноярська, які другий тиждень намагалися вибратися до якогось залізничного вокзалу, без грошей, документів і шансів на успіх, і випадково натрапили на незаймані землі. Між молдаванами і растаманами з Красноярська виникла коротка сутичка, унаслідок якої растаманам було завдано поразки й вони змушені були відступити в гори. Спочатку вони хотіли здати молдаван правоохоронним органам, аби ті прихопили нахабних бессарабців, але своєчасно

зрозуміли, що разом із бессарабцями правоохоронні органи, скоріш за все, прихоплять і весь урожай. Молдавани теж не наважилися здати растаманів міліції, а самі вони поверталися до Красноярська, схоже, не збиралися. Складася патова ситуація. Молдавани вирішили красноярців на поле не пускати й улаштували цілодобові чергування. Уночі вони прикочували з бази чорні автомобільні скати, підпалювали їх і в світлі палаючої гуми охороняли своє добро.

Над їхніми головами, серед чорної, як та ж таки гума, ночі, голодним блиском сяяли очі растаманів, котрі не наважувалися підійти поближче і з безпечної відстані жадібно оглядали стиглі пагони. На третю ніч недосипу й перекуру молдавани пішли на компроміс – дозволили растаманам набити повні наплічники коноплі, але після цього ті мали відразу ж забратися звідси, бажано безпосередньо до Красноярська. Растаманам двічі повторювати не довелося, вони швидко запакувалися й плекаючи неабиякі надії щодо власного растафаріанського майбутнього, спустилися в долину. Тут їх і накрили правоохоронні органи. Разом із їхніми наплічниками. Після короткого, але інтенсивного допиту растамани розкололися й здали місцезнаходження плантації. А ось самих молдаван, до їх честі, не здали. Міліція приїхала на плантації з косами, сержанти скинули португелі й почалася косовиця. З лісу за кожним помахом коси сторожко спостерігали знедолені й розчаровані молдавани. За пару тижнів погода вкінці зіпсувалася й почалися дощі.

У жовтні в СІЗО помер генерал. Лікарі констатували смерть від серцевої недостатності й довго замащували три кульові отвори в генеральському черепі. Молдавани дивилися похорони по телевізору й пили одеколон за упокій генеральської душі. Наприкінці жовтня приїхала генеральська донька, сказала, що татові рахунки ще й досі заморожені, тому доведеться почекаати до весни, а з весни можна буде знову братися за роботу, оскільки, як мовиться в давньому молдавському прислів'ї, робота – вона не вовк, і доки рахунки не розморозять, оплачувати її ніхто не збирається. Молдавани вирішили, що додому їм їхати особливого понту немає й краще вже зимувати тут.

Заодно й на дорогу тратитися не доведеться. І залишилися на автобазі. Без роботи й повноцінного спілкування вони зовсім здичавіли, у місті їх боялися й відпускали їм крупи та макарони в борг. Один із молдаванів одружився в місті з циганкою, з якою познайомився на автобусній зупинці, і від'їхав разом із нею в невідомому напрямку, навіть не повідомивши товаришів. Ще один прибився до татарів і навіть хотів прийняти іслам. Працював у підпільному цеху з виготовлення кави й до землеків повертався не збирався. Третій здійснив крадіжку в місті, зламавши двері аптеки й набивши кишені якимись імпортними препаратами від застуди, які у взаємодії з колою давали галюциногенний ефект. Наступного дня потрапив до лікарні з сильним розладом шлунка, очевидно від кОли, тиждень провалявся в палаті, звідки його й було депортовано до осінньої непривітної Молдови. Решта молдаван на якийсь час затихли й жили на території автобазі, як семеро гномів, нікому особливо не заважаючи, здаючи на металолом усе, що їм вдавалося знайти, і торгуючи в місті рештками зібраного восени канабісу.

Зима видалася теплою й дощовою, удосвіта вони виходили з гаражів, розпалювали багаття, грілися навколо нього й дивилися на море, яке тьмяніло внизу чорним важким сріблом.

Спустившись у місто, вони сиділи в барі, пили кріплені вина й слухали музичний автомат. Час від часу влаштовували бійки з місцевими. Кидалися в бій, підтримуючи одне одного, а коли місцевих було надто багато, швидко відступали тісними вуличками, що тяглися вгору, несучи на плечах поранених товаришів. Підіймалися до себе на автобазу, сідали коло телевізора й дивилися все підряд: ток-шоу, новини, навіть рекламні блоки. Але коли починався футбол, телевізор вимикали взагалі, оскільки не знали, за кого їм тут, у цих горах, уболівати.

У Ялті вони зупинилися в татарських кварталах.

Були це кілька багатопверхових будинків, захоплених татарами. Влада вже кілька років намагалася їх звідти виселити, але татари трималися дружною комуною і всі напади відбивали. Чорношкірий Габріель провів Ветала якимись закутками, вони зайшли з чорного входу й опинилися в насиченій темрявою та запахами проймі будинку. Габріель упевнено йшов попереду, підіймаючись угору темними сходами, заходив до помешкань, які не зачинялися зсередини, де на підлозі спали десятки дорослих і дітей, прослизав у квартирні сутінки, звідкись із бічних дверей, із комірчин і сортирів виникали підозрілі типи, тиснули Габріелю руки, вони про щось перемовлялися, і Габріель біг далі, на горішні поверхи.

У помешканнях майже не було меблів, на підлозі були постелені килими, ковдри, військові шинелі, мешканці були сонні й насторожені, жінки спали в кольорових майках і яскравих панчохах, чоловіки обмотували шії хустками й шаликами, усі вітали Габріеля, заварювали густий чай із трав, діставали якісь східні солодоші й сире м'ясо, совали Габріелю в долоні м'яті купюри, цигарки й телефонні картки, брали від нього товар і знову вкладалися спати, пірнали під ковдри й шинелі, натягували на голови старі покривала й прапори, вимикали нічники, і помешкання знову западали в тишу й сон. Габріель виходив із під'їзду й біг до сусіднього будинку, вітаючись на сходах із випадковими мешканцями, що вже встигли прокинутися, забігав до ранкових кімнат, переступав через сонних чоловіків, залізав у ліжка до жінок, будив їх тихими словами й доторками, жінки йому раділи, чоловіки його не помічали. Потому вони знову сіли на мопед і довго петляли передмістями Ялти,

урешті зупинилися біля приватного будинку, обнесеного шиферною огорожею, і якийсь час намагалися потрапити всередину. Урешті їх пустили, вони пройшли подвір'ям, яким бігали дві божевільного вигляду вівчарки, і зайшли до будинку. Там було якесь дивне поселення, жили десятка зо два химерних сектантів, переважно жінок, схожі були на повій, яких звільнили за невиконання плану, хоча чим вони займалися насправді, було не зрозуміло. Жінки спали разом, теж на підлозі, харчувалися у великій кімнаті, були тихі й негаласливі. На Габріеля особливої уваги не звертали, як він не намагався. Узавши від нього те, що він привіз, вони тут-таки виштовхали їх обох за поріг і затагли якоїсь дивної пісні, що схожа була на американський гімн, якби його співали ісламісти.

«Маємо заїхати ще в одне місце», – сказав Габріель, заводячи мопеда. І повіз його до останніх на сьогодні клієнтів.

Були це підпільні підприємці, які влаштували в домашніх умовах цех із виробництва кави. Закуповували у великих кількостях дешеvu сировину, цукор і сухі вершки, мали звідкись фірмові етикетки, так що зовні товар виглядав привабливо і його охоче брали на гуртових базах. Каву підприємці мололи просто бетономішалками, у цеху стояли дві новенькі бетономішалки, спеціально придбані для розширення виробництва, туди засипали кавові зерна, ну а далі робота кипіла й статки росли. У день на цьому дивному алхімічному підприємстві виготовлялося до тонни нормальної кави. Ветал дивився на бетономішалки із захватом, відразу ж узався допомагати донькам господаря, тягав мішки з цукром і пересипав готову кавову суміш жовтою дитячою лопаткою. Підприємці запросили їх залишитися на обідню перерву, самі підпільні алхіміки виявилися вегетаріанцями, їли виключно салати й довго заварювали чифір. Каву вони не пили, можливо, тому, що знали, як тяжко вона виготовляється. Увечері задоволений Габріель зібрався з силами й вони поїхали назад, оминаючи по дорозі всі пастки та небезпеки.

Повернувшись додому, знайшли в барі молдаван і підсіли до їхньої компанії. Молдавани отримали свої гроші й на radoшах почали купувати все, що можна було випити. За якийсь час зчепилися з місцевими, почали викидати їх на вулицю разом зі стільцями. У бійці хтось із місцевих дав Веталу портвейном по голові, Ветал покотився вулицею й заповз назад до бару, забився під лавку й так-сяк перебинтував рану футболкою з Іггі Попом. За якийсь час до бару забіг наряд і почав нишпорити в пошуках правопорушників. Витягли з-під лави пораненого Ветала. Отримавши першу медичну допомогу й по нирках, Ветал розповів усе, як було, сержанти заштовхали його до машини й поїхали за вказаними адресами шукати інших учасників цієї плутаної історії.

Зранку все було дивним і легким, нічні страхи й утома відступили, Бодя вибрався до причалу й довго рахував кораблі, що пропливали з Севастополя. Усе, що з ним сталося, усе, що він зараз відчував і що йому лише світило під цими сонячними холодними небесами, видавалося йому дивним і неправдоподібним, чимось таким, у що він легко вірив і від чого не хотів відмовлятися. Мужніх чоловіків очікує довге життя, веселі жінки й легке похмілля.

Особливо якщо ти не боїшся зануритися в цей примарний і прекрасний світ, який лише й чекав на тебе, готуючи безліч випробувань та нагород. І коли ти долаєш перепони й проходиш випробування, він відкриває тобі свої брами та вручає паспорт моряка, з яким ти можеш зійти на будь-якій станції й перетнути будь-який кордон.

Світ іскриться від сонця й моря, весело вистрілює, ніби петарда, освітлюючи небо золотими червоними вогнями, і ти в цьому світі – справжній покидьок, веселий сучий син, із паспортом моряка в кишені, і в тебе попереду це є ціле життя, аби тятати гамірними, теплыми кримськими містечками, зупиняючись у мотелях та притонах, займатися підпільним бізнесом, спокушати печальних дорослих жінок, котрі навчать тебе невимовно солодких речей, перетинати море, сходити в далеких чужих портах, носити найкращі костюми, танцювати з найкрасивішими дівчатами, не боятися старості, не сумувати за дитинством і мати справжніх надійних друзів, перед якими можна було б усім цим похвалитися. Бодя стрьомався, що все так вийшло з Веталом, він давно пробачив тому і нічні плачі, і п'яні соплі, і всю його дитячу безпорадність, – друзі повинні триматися одне за одного, Бодя тепер відчував відповідальність за приятеля й навіть деяку тривогу, і легку зневагу також, але головне – йому хотілося розповісти про все, що з ним трапилось!

Увечері він не витримав і пішов додому, уже підходячи, побачив біля будинку міліцію, відразу ж відступив у тінь, але було пізно – хтось із сержантів його помітив і кинувся слідом, Бодя перестрибнув через огорожу, проскочив чийось подвір'ям, вивалився на паралельну вуличку й скотився сходами вниз, там пробіг квартал, завернув за ріг, минув кіоски, спустився ще одними сходами, перескочив через ще одну огорожу й опинився в санаторії Міністерства оборони. Пройшов повз адміністративні будівлі, ховаючись за пальмами, обігнув їдальню й зайшов до кінозалу. У темному залі сиділи кілька старшого віку чоловіків і дивилися старе радянське кіно. Бодя сів у перший ряд. За кілька хвилин у двері зазирали два сержанти, зігнувшись, аби не заважати глядачам, пройшли до Боді і вже хотіли виводити його на вулицю, але той пошепки попросив: «Може, додивимося, тут хвилин десять лишилося, найцікавіше». Сержанти глянули на екран і погодилися. «Тільки май на увазі, – сказали, – спробуєш тікати – ногу зламаємо». І сіли дивитися, хвилюючись і переживаючи за головного героя.

Радянське кіно завжди дарувало надію, лишало ілюзію, що навіть у цьому недосконалому світі не все так погано, що варто поборотися за місце під сонцем і не слід опускати рук, що все буде так, як ти сам захочеш, слід лише мати любов і терпіння. Сміливі чоловіки й красиві жінки не зважали на сумнівні обставини, прориваючись уперед, так ніби цих обставин зовсім не існувало, не маючи жодних страхів і сумнівів, невпевненості й смутку.

Ах, як усе могло скластися, як усе могло зростися, вони могли сидіти зараз десь на вуличці, під чорним небом, пити солодку міцну мадеру, курити сигарети, випускаючи в промерзле вечірне повітря щемкий тютюновий дим, будуючи плани на майбутнє, малюючи у своїй уяві карколомні пригоди й неймовірні прибутки, які приходять разом із досвідом, і він би ділився з приятелем вином і фісташками, останньою тягою і найпотаємнішими секретами, викладаючи все, що в нього було в кишенях та на душі, розповідаючи йому, як найкраще розбагатіти і як найшвидше спустити зароблене, як отримати візи й пройти митний контроль, як вона підійшла до нього й почала роздягати, як він невміло опирався, але швидко вчився, як вона скинула свою сукню й перуку, і які втомлені й глибокі були в неї очі, навіть без контактних лінз, що вона з ним робила, що вона йому розповідала, як вона це робила, як вона кінчала, урешті-решт, і як знеможено заснула, і він не знав, що йому робити далі, пробував і собі заснути, але щоразу будився від стукоту власного серця.

За голосами кіногероїв чути було шум моря, так ніби камера не показувала чогось головного, що відбувалося за кадром, і можна було лише здогадуватися, які небезпеки та випробування чекають на головних героїв, здавалося, варто їм лише розслабитися й на них відразу ж накинуться монстри й покручі, котрі весь час живуть зовсім поруч, духи і демони, дракони й чудовиська, акули й восьминоги – жваві, радісні й безтурботні, кольору корейської моркви.

Динамо Харків

Рання мудрість, ніби рання вагітність – легко дається, легко забувається. Наприкінці дев'яностих у Харкові жили дві сестри. Знімали кімнату в азербайджанця, якого звали Гена. Усі думали, що вони живуть утрюх, але це не так, оскільки Гена був гомосексуалістом, що серед азербайджанців трапляється вкрай рідко, з огляду на складну історію та релігійні особливості регіону. Сестер він називав Зіта і Гіта. Відрізняв він їх за волоссям: у Зіти воно було довге, у Гіти – коротке. І ось коханець Гени, тренер динамівського басейну, пробив сестрам абонент, один на двох. І вони почали ходити в басейн, по черзі. Як і слід було чекати, старша сестра тут-таки встигла тренера-гея полюбити. Але й Гіта теж встигла. І ось вийшов такий собі любовний чотирикутник. Чи варто говорити, що стосунки розвивалися слабо. Тоді сестри порадилися й вирішили – хай переможе сильніша. І почали по черзі привертати до себе увагу тренера. Але фішка була в тому, що старша з сестер плавати не вміла, натомість молодша плавала добре й охоче цим користалася. Тренер, натомість, стояв, обіпершись на фанерні щити з рекламою олімпійського комітету, і замріяно дивився на дитячі голови в гумових шапочках. Старша сестра довго не могла зрозуміти, чому той не звертає на неї належної уваги. Спочатку вона ображалася, потім демонстративно його ігнорувала, потім відчайдушно намагалася забути – і все це тримаючись за буйки. І тут до неї дійшло, що насправді тренер її просто не бачить зі свого поста, оскільки вона, на відміну від своєї сестри, тримається так близько від берега, що її просто не видно. І тоді вона зважилася на відчайдушний крок, як справжня закохана. Відпустила троси й канати й відштовхнулася ногами від кахляної стінки. Ну, і відразу ж пішла на дно. Тренер це помітив, проте врятувати її не встиг, з тієї простої причини, що, коли вона плавала, він, як записано було в протоколі, «порушував техніку безпеки та статут олімпійського комітету», інакше кажучи – дрочив. І кинутись ось так просто в хлоровану воду не наважився. Ховали Зіту всім спорттовариством.

А тренера звільнили. До того ж у нього почалися проблеми в особистому житті унаслідок психологічного стресу. Він пішов до психіатра. Розповів йому все – і про басейн, і про порушення техніки безпеки.

«Навіть не знаю, від чого вас лікувати», – зізнався лікар.

Там-таки, у психіатра, тренер познайомився з дивним пацієнтом – художником-оформлювачем, який належав до постійних клієнтів і якого психіатр старанно оминав.

Художник розповів йому свою історію. Пару місяців тому він познайомився з жінкою. Було їй років тридцять, виглядала вона ефектно, хоч поводитися стримано. Виявилось, що працює вона в протестантській школі менеджером по зв'язках із громадськістю. Художник відразу ж підкотився до неї й запропонував зустрітись, тиснучи на всілякі християнські почуття, зокрема на почуття всепрощення.

Менеджерка його відшила. Художник подумав, що таку жінку потрібно здивувати ефектним учинком. Пішов додому й спробував отруїтися газом. Сусіди викликали аварійну службу й помилково пожежників. Пожежники залили два поверхи водою і з почуттям всепрощення поїхали додому. Прийшли представники ЖЕКу й почали вимагати, аби художник оплатив ремонт. Хтось порадив йому звернутися до психіатра й спробувати вибити в нього довідку, яка б підтверджувала, що газом він народ труїв у стані психічного афекту й без злого умислу. Тепер лікар переховувався від нього і в приймальні збиралися довгі черги. Зрештою, художник знову пішов до менеджерки, вирішивши тиснути на почуття соціальної справедливості.

Протестанти прийняли його як блудного сина й замовили йому велике панно в спортивному залі своєї школи.

Художник замовлення охоче прийняв і з ходу спробував підкотитися до менеджерки по зв'язках із громадськістю, підстерігши її в робочому кабінеті й заваливши прямо на прийняті нею факси. Менеджерка його гнівно виштовхала й порадила зайнятися суспільно-корисною роботою на благо Господа нашого. Більше того, зневажений митець почав помічати, що його кохана має якісь дивні стосунки з отцем-настоятелем – старим-добрим пастором, котрому було вже років сімдесят і котрого в церкву привозили в інвалідному возику. Тоді художник вирішив натиснути на морально-вольові якості й знову завалився в кабінет до менеджерки. Та розплакалася, сказала, що це трагедія всього її життя, що вона сама усвідомлює всю двозначність свого становища й почуває себе як Марія Магдалина – не більше не менше, і що горіти їй, у результаті, у геєні вогняній, але вона любить старого й просить залишити її в спокої. Художник спробував знову її завалити, але вона заїхала йому коліном у живіт, і він змушений був повернутися до виконання безпосередніх обов'язків. Таку жінку потрібно здивувати парадоксальністю мислення, подумав він. І взявся до роботи. Згідно із загальною ідеєю, на панно художник мав зобразити алегоричні фігури, котрі з Божою поміччю мали б пропагувати здоровий спосіб життя – без сексу та наркотиків. Але після сварки в кабінеті менеджерки художник вирішив тиснути на почуття розкаяння, тож зобразив серед тренажерів стилізовану під роботи старих італійців сцену розп'яття. Ісус на панно був схожий на гімнаста, що крутиться на турніку. Марія з учнями нагадували членів журі, котрі стояли збоку й підраховували

отримані спортсменом бали. У куточку, самотній і всіма забутий, у чомусь подібному на інвалідний візок сидів Юда, схожий на старого гімнаста, котрий свого часу перебрав із транками й не пройшов допінг-контроль. Небо над Голготою було підсвічене жовто-зелено-червоними растафаріанськими відблисками, що за задумом художника мало символізувати триєдність Божого начала. Менеджерка, побачивши роботу, вирішила судитися й викликала адвоката. А отець-настоятель помер за пару днів від застуди, так і не побачивши нового панно. Ховали його всією школою. На поминках художник напився й полемізував зі святими отцями про святу трійцю. Адвокат – жіночка років сорока, із чіткими поглядами на життя й кривавими нігтями, – пішла до спортзалу й довго розглядала панно.

Сказала, що їй подобається домінування зеленого.

Там, у спортзалі, її й знайшов один із учнів школи – Стасік, який зауважив її ще на цвинтарі, а тепер усе намагався до неї підійти й про щось розпитати. Був це тихий, старанний учень – баскетболіст і мрійник, худий, із нервовим блиском в очах і гарячим жаром у серці. Одним словом – типовий баскетболіст. Вислідивши жінку, він, урешті, зважився і, непомітно зайшовши до залу, причинив за собою двері. Жінка відразу ж помітила його, проте зробила вигляд, що все гаразд. І далі розглядала панно.

Він підійшов і, надзвичайно нервуючи, притиснувся до неї, а потім почав обережно й невміло стягувати з неї одяг. Спочатку стягнув шкіряний піджак, потім сорочку, потім довго розбирався з бюстгальтером, аж вона вся завелася. «Ну що ж ти, – думала, – що за срань господня». Але врешті йому це вдалось, бюстгальтер полетів на паркет, і лише тут вона повернулася й кинулася на нього, як левиця. Але кидатися вже не було на кого – Стасік свою порцію радості вже встиг отримати і тепер лише ніяково розводив руками. І ногами. Зі школи вони пішли разом.

Жінка-адвокат просила на людях називати її тьотя Настя, примушувала робити різні жахливі речі й доручила йому розрулювати справи зі своїми дилерами. За кілька днів Стасік знав уже всіх доходять міста, котрі постачали тьотю Настю наркотиками різного ступеня тяжкості. Стасік легко знаходив із ними спільну мову, лишався на кілька днів, як застава, доки тьотя Настя знаходила бабки, приходила за ним, чіпляла на шию повідець і вела до себе на квартиру займатися жахливими речами. У себе вдома Стасік сказав усім, що в нього почалися семінари й що він із однокласниками займається хімією. По-своєму це було правдою. Часом їх охоплювала дивна пристрасть і тривога.

Одного разу тьотя Настя прищепила його наручниками до батареї й вони цілу ніч цілувалися, а коли вранці їй стало погано від випитого шампанського, вона побігла в туалет блювати і ключ від наручників упав у воду і зник у бурхливих хвилях. Тьотя Настя перевела подих і повернулася назад, цілуватися. Три дні вона годувала його, прикутого до батареї, сухою китайською лапшою й подавала порожні пляшки з-під шампанського, аби він міг відлити. На третій день лапша закінчилася і вони викликали слюсаря. Після цього тьотя Настя поїхала у відрядження, а Стасіка після уроків заловили кредитори й забрали в нього мобільник, ключі від квартири адвокатши та кишенькові гроші, котрі тьотя Настя залишила йому на шкільні сніданки. Стасік пішов за порадою до мами.

Мама його, стара акторка лялькового театру, вислухала все спокійно й терпляче. Стасік був пізньою дитиною, хоча й не скажеш, що надто коханою. «Ах, як це прекрасно, – сказала мама-акторка, кутаючись у строкатий китайський халат, – ось ти, Стасічка, і став мужчиною».

«Нам, – сказала мама, – давно час про це поговорити. Ось візьмімо для прикладу мене, – почала вона здалеку. – Сам розумієш, що таке професія актора, це ж усе життя на колесах. Ах, Стасічка, театр для мене – це більше, ніж життя, це моя пристрасть. Ти ж знаєш, я зайнята відразу в п'яти виставах, причому – в обидвох складах. А це все нерви, нерви!» Мама Стасіка грала переважно позитивних героїв: хом'ячків, зайчиків і видру-перевертня. «І ось ти знаєш, – сказала вона, – у мене з'явився дивний прихильник. Він, Стасічка, пише мені листи. Але якісь такі дивні, ось, подивись». І вона показала Стасіку пачку листів. Виявилося, що старій уже кілька місяців писав якийсь маніяк. Листи були плутані й довгі, невідомий то називав виконавицю ролі видри-перевертня «своєю Марлен», то погрожував відрізати їй голову, то вставляв оглядові рецензії на вистави лялькового театру й натякав на любов з першого погляду, то присилав відксерені вирізки з підручника анатомії із зображеннями там внутрішніми органами людини. «Ось-ось, – пожвавлювалася мама, – Стасічка, ось тут, ніяк не можу зрозуміти: куди-куди він мене хоче? Ах, Стасічка, – продовжувала вона мрійливо, – я боюсь, що одного разу, коли я прийму снодійне, він прийде і таке зі мною зробить...» – «Мамо, – сказав на це Стасік, – це все дуже серйозно. Ти не пробувала його вирахувати?» – «Ну, як же ти його вирахуєш, – занервувала мама, – до нас на кожну виставу приходять сотні глядачів».

Наступного вечора вони пішли до театру разом. Мама зачинилася в гримерці, а Стасік знайшов місце в задньому ряді й почав розглядати публіку. Урешті, вистава почалася. Напівтемний зал був заповнений дітьми молодшого шкільного віку. На дитячому тлі дещо незграбно виглядав сорокарічний мужик – з пухом, щетиною й наколками на пальцях. «І справді, – подумав Стасік, – як ти його тут вирахуєш». Після вистави виявилося, що в прями, прямо з гримерки, украли її вставну щелепу. Мама побивалася, беззубо шамкаючи ротом. Але за пару днів невідомий щелепу повернув, щоправда, без двох кутніх зубів. У супровідному листі він і далі називав стареньку «своєю Марлен»,

писав про дивовижну форму її вилиць, потім збивався на огляд останньої вистави, писав про художньо-стильові особливості образу видри-перевертня, а насамкінець запрошував акторку на побачення. Писав, що буде чекати її в суботу біля пам'ятника письменнику Горькому. Стасік порадив мамі не ходити. Мама, котра тепер не вимовляла шиплячих, зі Стасіком погодилася.

Він прийшов на півгодини раніше. Сильно нервував.

Ходив довкола пам'ятника, час від часу відходячи вбік.

Минуло півгодини. Потім ще пів. Потім ще. Зрозуміло було, що вона не прийде. Мужик купив пломбір і пішов у парк. Морозиво тануло й стікало пальцями. Він злизував його, проводячи язиком по наколках – усіх цих якорях, серцях, пробитих стрілами, та сонцю, що тонуло в балтійських хвилях. Довго блукав доріжками. Потім пішов назад – на світло. Вийшов до будки тиру. Почув якісь крики. Прислухався. А в будці відбувалося таке.

Власник будки – старий-добрий торчок, якого всі вважали позитивним товаришем, запросив у гості давнього армійського друга, котрий, на відміну від власника будки, про позитив особливо не дбав, маючи натомість у себе на роботі, у бригаді провідників фірмового московського потяга, репутацію бабника й мудозвона. І ось давні друзі зібралися, дунули й почали згадувати золоті дні армійської служби. Згадали старшину-сучару, сто днів до наказу, наряди по кухні, інші героїчні епізоди проходження служби в стройбаті під Жмеринкою. Вирішили ще дунути й постріляти. І ось коли вже вони стояли й намагалися розгледіти в синьому гашишному димі всіх цих металевих оленів та білих ведмедів, до тиру зайшов бізнюк, непримітної статури та зовнішності, з п'яною тьолкою через плече. Кинув тьолку на стілець, обвів важким поглядом приміщення тиру й зупинився на позитивному торчку. Торчок напружився. Його другу теж варто було б цієї миті напружитися, але той уже побачив фарбовану тьолку, яка валялася на стільцях, і в ньому прокинулись інстинкти. І він поцікавився, чи, мовляв, його, бізнюка, хто-небудь коли-небудь учив, як слід поводитися з дамами (дама в цей час перевернулася на бік і завалилася зі стільців на підлогу), і що, коли треба, то він, старий десантник, готовий дати уроки виховання й начистити їбальник кому треба. Бізнюк завівся. І десантник-стройбатівець теж завівся. І лише фарбована дама лежала на підлозі й недокурки заплугувалися в її фарбованих кучерях, ніби зірки в траві. Але перш ніж чоловіки зійшлися у двобої й почали бити одне одному фізіономії, власник будки спробував їх розвести. Він сказав таке: «Справжній десантник ніколи не буде битися в приміщенні, яке є комунальною власністю. Ти ж справжній десантник?» – спитався він в однополчанина. «Справжній», – відповів той, не вагаючись. «І я, я теж справжній, – раптом додав бізнюк. – А за Надьку, – додав він, – я вам голови оторву».

Вирішили йти в парк. Із собою взяли дві воздушки. Бізнюк закинув через плече фарбовану Надьку, і недокурки з її кучерів посипалися в пісок, мов хрущі. За будкою вони знайшли мужика з морозивом і попросили бути свідком.

Знайшли галявину. «Зробімо так, – крикнув власник зброї, – розходьтєся на десять кроків і стріляйте». Бізнюк відійшов, скинув з плеча бойову подругу й приставив її до сосни. Узявся за пневматичну гвинтівку й рішучим рухом розламав її, аби зарядити. Вона тріснула навпіл, мов очеретина. Бізнюк розгублено подивився на супротивника. «Ну, що ж, – сказав десантник, – тепер моя чередь, я вже постою за честь дами». Скинув рушницю і бабахнув. Куля втрапила в приставлену до сосни тьолку й вибила їй зуб.

Тьолка завалилася в пісок. Усі підбігли до неї. Бізнюк тряс її і припадав їй до грудей. Потім розридався. «Лише не помирай, – кричав, – Надюха, лише живи. А за мною не стане!» Розірвав на собі сорочку й почав бинтувати рану. Перемотана голова Надюхи була схожа на капусту.

А бізнюк розійшовся й погрожував викликати міліцію, якщо друзі-торчки не вставлять його подрузі яку-небудь фіксу, говорив, що не для того він її любить і платить їй, між іншим, великі гроші, аби різні уїбани вибивали їй воздушкою передні зуби. «Що ж робити, – запанікували друзі, – що ж робити? Може, добити її?» – почали вони тихо між собою радитися. Але тут слово взяв мужик із морозивом. «Заждїть, – сказав він, – у мене брат – стоматолог. Я йому недавно щелепу приносив, так він її так заштопав, як нова стала». Усі відразу ж схопилися за цього брата-стоматолога, закинули на плечі поранену Надюху й помчали на вихід із парку, попри задумливу постать письменника Горького.

Брат-стоматолог впустив їх до квартири, провів на кухню й уважно вислухав. Потім зробив Надюсі укол і приклав на місце вибитого зуба ватку. «Без проблем, – сказав, – вставляю все, що хочете. Тільки зуб несїть». – «Так де ж ми його візьмемо?» – занервували друзі-торчки. «Вибийте в кого-небудь», – порадив стоматолог. Торчки сторожко подивилися на бізнюка, який виблискував в електричному світлі золотими коронками. «У мене не можна, – запротестував той, – у мене карієс, боюсь, і Надюсі передасться». – «Брат, – сказав мужик із морозивом, – ти ж знаєш канали. Пробий. Це хороші люди». – «Добре, – погодився стоматолог, – купїть золото, віднесїть Івану Івановичу, він усе зробить. Золото краще купити в азербайджанців». – «Так де ж ми тобі зараз азербайджанців знайдемо?» – образилися друзі й знову з неприязню подивилися в рот бізнюку.

«Брат, – знову попросив мужик, – пробий». Стоматолог, лаючись, дістав мобло й почав пробивати азербайджанців.

Урешті, зателефонував колишньому однокурснику, котрий працював психіатром. «Послухай, – сказав, – у вас там публіка інтелігентна, психи різні, допоможи знайти якого-небудь азербайджанця». Друг подумав і дав їм номер знайомого художника, який уже пару місяців симулював у нього нервовий розлад. Зателефонували художнику.

Художник подумав і за пару хвилин есемесом скинув телефон знайомого тренера, який міг допомогти. Зателефонували тренеру. Тренер сказав, що в нього депресія, що він ні з ким не хоче говорити, але, вислухавши розповідь бізнюка про Надюху й трагічну любов, розхвилювався й надиктував номер свого колишнього приятеля, давнього знайомого, якого звали Гена і який був азербайджанцем.

Друзі подякували, зателефонували Гені й запитали, чи може той продати їм золото. Гена здивувався, але сказав, що може, хоч і небагато. Забилися зустрітися на трамвайній зупинці біля його будинку. Торчки подякували стоматологу, узяли в нього на всякий випадок номер Івана Івановича й обіцяли завтра зайти. На зупинку Гена прийшов із коротко стриженою дівчиною. «Ну, – сказав, – золотом я взагалі не торгую, але можу продати вам ложку». І дістав з кишені чайну ложечку. Друзі потовклися-потовклися й вирішили купувати. А купивши, почали видзвонювати загадкового Івана Івановича.

Слухавку взяла якась дівчина і сказала, що Івана Івановича немає, що його забрала міліція, і коли він буде – не знає ніхто. І тут друзі-торчки розгубилися. А сталося ось що. Іван Іванович – ювелір і контрабандист, усе своє свідоме життя прожив на вулиці Маяковського, у дворі молочного магазину, там, де був розлив. І все своє свідоме життя потерпав від того, що мужики з розливу весь час ходили під його вікна відлити. Він погрожував їм, спускав на них пса, виливав воду. Дослівно напередодні не витримав і побив двох офіцерів-пожежників. Офіцери викликали міліцію. Міліція приїхала і, не розібравшись що до чого, забрала всіх, у тому числі й Івана Івановича.

Затягла їх до Київського РВВС і зачинила на ніч. Офіцери виглядали контрастно, мов душ – один був товстозадий, інший – сухоробрий, але п'яні були обидва. Їх і хотіли випустити, але йти вони не могли, тому чергові залишили їх до ранку. Іван Іванович спробував було з пожежниками сваритися, але ті не реагували, тож старий контрабандист заспокоївся й підсів до мене. А потім розповів мені свою історію. Жив він на вулиці Маяковського з внучкою Машою, в одній кімнаті. Спали вони в одному ліжку, оскільки місця для іншого в кімнаті не було. Ставився він до внучки дбайливо, але своєю присутністю в одному ліжку, безсумнівно, пригнічував її сексуальний розвиток. Він і сам це визнавав. Що між ними було, я до кінця не зрозумів, але з чоловіками Маша не зустрічалася й росла хоча й фізично добре розвиненою, проте замкнутою дівчинкою. А було їй уже дев'ятнадцять. Було в неї довге волосся й ніжна шкіра.

А на литці було зроблене татуювання у вигляді метелика.

«Улітку, коли вона засмагала, – розповідав Іван Іванович, – метелик тьмянів і майже зникав. А взимку, коли шкіра була блідою і вразливою, лінії малюнка проступали різко і гостро, ніби чорнило на ксероксному папері». І ось Іван Іванович сильно цим усім переймався й не знав, що робити, оскільки внучку любив і хотів забезпечити їй повноцінне щасливе майбутнє. Але тут за мною прийшов черговий. Зрештою, я й не здивувався – узяли мене у власному під'їзді, під час облави, яку проводили в межах місячника боротьби з алкоголізмом та наркоманією. Я їм рятував план. Протримавши мене пару годин, чергові вирішили, що дешевше буде мене відпустити. Уже коли я виходив, Іван Іванович продовжував кричати. «Главное, поет, – кричав він мені, – пиши про женщин. Вся наша жизнь – женщины!» – «Да замовкни ти», – сонно перебив його сухоробрий офіцер. «Пішов нахуй, – відповів Іван Іванович, – тільки про женщин! – повернувся він знову до мене. – Запомни, поет!» І сказавши це, влігся на плече сухороброго, досипати.

Наступного ранку його випустили, разом із офіцерами. А за пару тижнів Маша зустріла друга дитинства Арнольда, який повернувся з Німеччини, куди кілька років тому поїхав на єврейську еміграцію. Маша довго його розглядала.

Арнольд носив дреди й продавав музику. «Що я знаю про євреїв?» – подумала Маша. Вона знала, що євреїв переслідували в середньовіччі, а в радянському кінематографі вони грали іноземців, оскільки, так чи інакше, справді були іноземцями. Ще за пару тижнів вони одружилися.

Жив Арнольд на поверх вище за них, і тепер уночі, коли вони кохалися, а потім Маша вставала й бігла на кухню попити води, Іван Іванович чув, як її п'ятки стукають об дерев'яну підлогу. Згодом у них народилася донька.

У них була дивна, весела родина. Вони часто сварилися, потім кохалися, разом гуляли з донькою, разом слухали бі-боп та інші записи, які Арнольд приносив додому, спали втрьох в одному ліжку, вона носила його одяг, він ремонтував її взуття, вони тижнями десь пропадали, потім поверталися, і

помешкання знову наповнювалося їхнім сміхом і стогоном. «Більшість людей, – сказав їй одного разу Арнольд, – самотні й беззахисні. Вони хапаються одне за одного, тримаються, прив'язуються одне до одного, заважають одне одному жити. І все тому, що самі розуміють випадковість і умовність своїх стосунків. Більшість людей і живуть разом випадково, вони від початку переконують себе, що мають бути разом, а потім довго-довго мучаться. І жоден досвід тут не допоможе. Досвід не дає тобі нічого, він радше чогось тебе позбавляє, скажімо, ілюзій. Люди багато говорять про свої почуття, проте в більшості випадків навіть не знають, якого кольору очі в того, з ким вони сплять».

За рік вони вкотре посварилися й розійшлися. Але згодом помирилися й далі живуть разом, тому що люблять одне одного, а все інше, за великим рахунком, мало кого обходить.

Жовтий китайський джип

Історія, яку я тут розповім, могла відбутися лише на Різдво. Інакше кажучи, це різдвяна історія, з усіма належними ознаками – посланцями, вісниками, янгольським співом у гранатовому небі грудня й відчуттям дива, яке живе в кожному з нас. За великим рахунком, якщо уважно послухати, історія ця ніби натякає, що диво у своєму первинному вигляді завжди існує поруч.

Просто потрібно не вимахуватися й спробувати відчутти його присутність.

Сталася ця історія пару років тому з одним моїм знайомим, молодим партійним функціонером, представником міської адміністрації. Звали його Гешою, і відповідав він за інвестиційний клімат у регіоні. Приймав делегації із Західної Європи, возив їх по харківських кабаках, селив у готелях, домовлявся з проститутками про знижки, одним словом – покращував інвестиційний клімат, як умів.

Особливо потоваришував із німецькими християнськими демократами. Німецькі християнські демократи якось особливо перейнялись інвестиційним кліматом у нашому регіоні, часто прилітали на круглі столи та конференції, цілими днями не вилазячи з харківських саун. Геша завжди був поруч, пояснюючи західним колегам особливості становлення демократії в нашій країні та благаючи потенційних інвесторів закушувати. Серед християнських демократів невідомими симпатіями до молодого української демократії вирізнявся такий собі пан Кляйс – депутат, вегетаріанець та спеціаліст із посттоталітарного самоврядування.

Познайомилися вони з Гешою в сауні, куди німецька делегація поїхала безпосередньо з летовища, а вже там, роздягнувшись та розслабившись, усі почали обмінюватися візитівками. Прізвища свого нового приятеля Геша запам'ятати не зумів і надалі називав його Клаус, а той не сильно й заперечував, почасти з причини власної скромності, а передусім через те, що весь час був у стані середнього сп'яніння й навколишній інвестиційний клімат бачився йому в легкому мерехтливому тумані.

На якомусь етапі стосунки між партнерами стали особливо довірливими й Геша запропонував християнському демократу вкласти бабки хоча б у щось. Скажімо, у завод із виготовлення морозива. Вони сиділи в сауні, Клаус змучено лизав пломбір, говорив, що в умовах посттоталітарного розвитку місцевого самоврядування харчова промисловість не видається йому пріоритетним напрямком для інвестицій, і просив замовити ще шампанського. На третій день перемовин, у тій-таки сауні, урешті виявилось, що в завод Клаус бабки вкладати не буде, натомість готовий вкласти їх у туристичний бізнес і просить Гешу знайти в Карпатах який-небудь старий посттоталітарний готель, який можна було б викупити, відремонтувати, добудувати сауну й відпочивати там фракціями. Це було не зовсім те, що від Геші вимагалось, проте він подумав, що не час перебирати, і, відпровадивши друга на летовище, узявся досліджувати ринок. До осені знайшов належний об'єкт, стелефонувався з Клаусом і швидко домовився їхати з ним на православне Різдво в гори – дивитись об'єкт і славити Ісуса.

Наприкінці грудня Клаус, зробивши у Відні пересадку, прилетів до Харкова. Геша зустрів його китайським джипом жовтого кольору, партнери завантажили до салону все необхідне знаряддя, узяли двох референток-перекладачок Машу-Наташу й поїхали в Карпати.

Першу зупинку вони зробили під Полтавою. При дорозі світився синіми вогнями універсам «Центральний», і Клаус оминати його в жодному разі не захотів. В універсамі компанія поснідала пельменями з грузинським вином і почала співати під караоке. Геша, дарма що за кермом, пив більше за всіх, оскільки мав у салоні свого китайського джипа освіжувач повітря й тому просив усіх заспокоїтися. Співали довго. По обіді Маша-Наташа разом занили, що їм, мовляв, треба їхати й що лишатися вони тут не хочуть. Клаус упирався і їхати не бажав, пропонував зустрічати Новий рік прямо в універсамі, знаходив на караоке пісні Елтона Джона, ну, відповідним чином і поводився. Зрештою, їхати погодився, але разом із караоке. Геша, відчуваючи, що інвестор може будь-якої миті зірватися з гачка, заплатив директорці універсаму за апарат, завантажив його разом із Клаусом до машини й рушив уперед.

У Полтаві вони заблукали й повернули на Кременчук.

У Кременчуці компанія кінцево виснажилася й мусила зупинитися на ніч у готелі «Затишок». У «Затишку» з відремонтованих були тільки кімнати на чотири персони. Адміністрація довго відмовлялася селити їх до одного покою, безпідставно звинувачуючи Машу-Наташу в проституції.

Геша мусив показати посвідчення помічника депутата.

Спати лягли так: в одному ліжку спали Маша-Наташа, не знімаючи дублянок, у другому – Геша, роздягнувшись, проте не скидаючи вовняних шкарпеток, у третьому ліжку безтурботно спав п'яний Клаус із мікрофоном від караоке.

Саме караоке поклали на четверте ліжко, проте вмикати його Маші-Наташі Геша суворо заборонив.

Наступного ранку мандрівники спустилися до ідальні. Їли холодний сир, пили розчинну каву, дивилися телевизор, у якому все містичніше спалахували різдвяні зірки й усе солодше лунали голоси дітей, сповнені передчуття свят. Завантажившись і помолившись, рушили на північ. Під Черкасами Клаусу стало погано. Він довго ходив дніпровими схилами, хотів зателефонувати своєму психоаналітику до Ганновера, проте зв'язку не було аж до самого Житомира.

Під Житомиром Клаус, котрий відчував докори сумління за вчорашнє, купив якихось стрьомних червоних грибів і довго вибирав для Маші-Наташі на придорожньому базарчику м'які іграшки. Вибрав двох апельсинового кольору зебр, після чого заспокоєно заснув. Зебри в сутінках світилися й іскрили.

Під Хмельницьким Клаус отруївся грибами. Йому знову стало погано, він довго ходив придорожніми лісосмугами й далі їхати не хотів. Зупинилися на ніч у якомусь райцентрі. Доки Геша укладав компаньйона спати, Маша-Наташа одягли святкові сукні й пішли на дискотеку. Там умазали шампанського з коньяком і почали битися. Офіціантка, котра змішувала їм шампанське з коньяком, не розгубилася й побігла до Геші. Той швидко з'явився, грамотно оцінив ситуацію і кинувся відтягувати Машу від Наташі.

Зрештою, місцеві охоронці не витримали й викинули його на вулицю. Геша встав, знову грамотно оцінив ситуацію й пішов спати. Зранку в обриганих дублянках прийшли Маша-Наташа, тримаючись за руки, мов дві найкращі подруги.

По обіді, виспавшись, випивши й знову заснувши, наші мандрівники рушили в невідоме. Невідоме було все ближче.

У Тернополі вони заблукали і, покрутившись містом, повернули назад. Надвечір доїхали до знайомого райцентру. Геша плюнув на все й пішов спати. Маша-Наташа помінялися святковими сукнями й пішли на дискотеку.

Клаус зателефонував психоаналітику й довго говорив із ним про своє дитинство. Психоаналітик був не зовсім тверезий, сварив систему соціального страхування, і Клаусу довелося його втішати й заспокоювати.

По обіді, виспавшись і не бажаючи зустрічати Новий рік у китайському джипі, друзі рушили вперед. Доїхали до Тернополя. Поблукали центром. Вирвалися за окружну і, промчавши кілька годин сірими передріздвяними долинами, дісталися Прикарпаття. Геша гнав, не спиняючись, Маша-Наташа пищали від утоми та зневіри, Клаус телефонував психоаналітику й довго його втішав, говорячи, що життя, на загал, приємна штука, потрібно лише навчитися правильно позиціонувати власні життєві пріоритети. Незабаром на обрії тьмяно заграмадилися гори.

Друзі ввімкнули радіо й заспівали тужливої української естради. Попереду теплими вогнями й золотим дзвоном їх зустрічала Яремча.

Звернувши, не доїжджаючи до міста, і покрутившись присілками, вони зупинилися в приватному секторі, де на них уже чекав Іван Іванович – вірний друг блукальців, відважних мандрівників та інших чайників, котрі традиційно цілими натовпами приїжджали зустрічати Різдво в Карпатах. Іван Іванович сказав, що всякому бізнесу свій час, і повів гостей у сауну. Маша-Наташа милися, не знімаючи дублянок. Геша притягнув караоке й учив Івана Івановича пісень Елтона Джона. Клаус був у захваті від української гостинності й братався з лісорубами, котрі прийшли в гості до Івана Івановича. Новий рік зустріли всі разом, у басейні, під завивання караоке й веселий щебіт Маші-Наташі, які голосно коментували новорічне звернення президента України.

Наступного дня Іван Іванович довго всіх лікував гірськими травами, вимоченими в самогоні, говорив, що до справ братися не час, і повів усіх на концерт Зиновія Гучка. Зиновій виступав на засніженій сцені серед вулиці, був у чорному костюмі, з-під якого виглядали сині спортивні штани. Співав під мінус, вітав гостей міста зі святами й вітався за руку з міліціантами. Міліціанти віддавали йому честь і заздрісно дивилися на спортивні штани. Після концерту Іван Іванович повів гостей до колиби. За кермом китайського джипа сидів сам, оскільки Геша вперто не хотів зупинятися на світлофорах, ледь не подавивши музикантів із групи Зиновія Гучка.

Заночували в колибі. Маша-Наташа пили шампанське на брудершафт із однієї пляшки, Іван Іванович розмовляв із Клаусом про особливості двопалатного парламенту чистою німецькою мовою, якою зазвичай, у тверезому стані, не говорив, а Геша спав на м'яких іграшках, що люмінісцентно підсвічували його кількадечний заріст.

Третього січня компаньйони прийшли до тямі й пішли дивитись об'єкт. Іван Іванович вивів їх із колиби, провів городами, завів до лісу. Лісом ішли довго, аж почало сутеніти. Урешті вийшли на велику галявину. Посеред галявини було викопано яму, де-не-де з-під снігу стриміли бетонні плити. Іван Іванович зупинився. Ось, сказав, тут і має бути наш об'єкт. Фундамент ще совіти поклали.

Роботи лишилося зовсім небагато. Головне – викупити ліс. Клаус гірко оглянув засніжену яму й

попросив відвести його назад до колиби.

У колибі зайшла суперечка. Клаус говорив, що в принципі ідея з морозивом йому подобається більше й що ліс йому не потрібен. «Та що ви “ліс-ліс”! – перебивав його Іван Іванович, – ліс – це правильна шняга!» – «Так, так, ліс – це правильна шняга», – підтакували лісоруби, котрі прийшли підтримати Івана Івановича. Маша-Наташа перекладали це Клаусу як могли, але той вперто не погоджувався й просив йому більше не наливати. Геша внутрішньо був на боці колеги, але дуже хотів продати цей чортів фундамент. Клаус зателефонував психоаналітику, і той порадив йому слухатися свого серця. Після чого всі довго сварилися. Потім співали. Особливо голосно й піднесено співали Маша-Наташа, які не хотіли більше нічого перекладати. Потім почали підписувати угоди й обмінюватись адресами. До ранку браталися й пили на брудершафт із Машею-Наташею. «Маю таку проблему, друже, – довірливо промовив Іван Іванович до Клауса, – у нас тут із хлопцями ансамбль, співаємо повстанських пісень. Хочемо виступити в Берліні, показати їм український характер». – «Так-так, – відповів на це Клаус, – дуже добре, це саме те, чого нам усім бракує». – «Візи в нас є, – гнув своєї Іван Іванович, – бобік, щоб доїхати, є, немає представника на місці, який би все розвів». Клаус замислився, проте ненадовго, і дав Івану Івановичу телефон свого психоаналітика, сказав, що той на місці все проб'є, потрібно лише йому зателефонувати. І вони міцно обійнялися, як і належить справжнім партнерам по бізнесу, котрі продають одне одному власні душі.

Зранку розпашілий Клаус вийшов надвір. Сніг сліпив очі, лежав на пагорбах і осипався з гілок. Двері колиби рипнули, і до Клауса підійшов Іван Іванович. Вони довго стояли, курили «кемел» і дивилися на тьмяне срібло хмар, що зникали за перевалом. Сніг робив гори вищими й чистішими.

Під обід вирішили роз'їжджатися. Геша завантажив до джипа подарунки, поклав до багажника куплені в лісорубів дві бензопилки «Тайга». Усі довго й гамірно цілувалися, після чого друзі сіли до джипа й рушили на схід. А Іван Іванович із лісорубами завантажили до свого військового бобіка скрипки, трембіти й сопілки та поїхали на Рахів. Там виїхали на перевал, спустилися в долину зі словацького боку і, як морський пісок, розчинилися в безберегій шенгенській зоні.

Уже внизу, коли останні гірські пасма відступили й зникли в сніговому серпанку, Клаус піймав глюк. Маша-Наташа спали на задньому сидінні валетом, накрившись дублянками, Геша розглядав карту України, Клаус вийшов із джипа й зайшов у засніжене поле. З-поза обр'ю повз нього тяглася дивна валка. Були тут верблюди, вантажені прянощами та зброєю, віслюки, на яких сиділи погоничі-араби, позаду йшли радісні танцівники, тонучи босими ногами в сліпучих снігах, за ними рухалися чорношкірі жінки, тримаючи на головах глечики з вином, оливковою олією та медом. «Слава Йсу», – промовила одна з муринок до Клауса. «Навіки слава Богу», – завчено відповів християнський демократ. І валка посунула далі, розчиняючись у сліпучій сонячній заметілі. Підійшов Геша. «Це хто – посланці?» – запитав його Клаус. «Це? – подивився услід каравану Геша. – Це азербайджанці. У нас із ними угода про безмитний перетин кордону. На Рахів пішли, там у них свої люди на митниці», – сказав він і дістав «кемел».

«Славен Господь, – сказав йому на це Клаус, – і славні діла його». – «Амінь», – сказав Геша і простягнув другові останню цигарку.

...

- Що лишається робити в цій ситуації, за цих умов посттоталітарного культурного спадку? – журналіст протер скельця окулярів і відкинувся на спинку крісла.

Світло м'яко відбивалося в дзеркалах, тиша западала в цій затишній берлінській кнайпі, і за вікнами осипався солодкий січневий сніг.

- Розумієте, колего, – Іван Іванович підпалив сигару й глибоко затягнувся, випускаючи кільцями запашний тютюновий дим, – збереження культурної спадщини в постінформаційному суспільстві потребує не так знання, як терпіння. Духовна уніфікація, як складова неоліберального проекту, позбавляє нас дуже важливих речей, скажімо, уміння нехтувати спільним задля збереження відмінного.

- Хіба в нас так багато спільного, аби нехтувати ним? – недовірко запитав журналіст, уже завершуючи розмову й просячи кельнера принести рахунок.

- Хто може визначити міру великого? – відповів йому питанням на питання Іван Іванович, перехопивши в кельнера рахунок і розплатившись за себе і за журналіста. – Тоталітаризм лишив нам у спадок наші підвалини, наш фундамент. З нього виростає наша любов і наш смуток, на ньому стоїть наш плач і наші співи. Усі чинники, покликані нас об'єднувати, насправді лише підкреслюють нашу відмінність. І подолати цю відмінність не здатен ніхто. Тому що Господь у нас один, але народжується він у різний час, аби не морочити нам усім голову. Саме про це і йдеться в новому альбомі нашого колективу.

Червоний Елвіс

(соціалістичні настрої серед домогосподарок)

Кожна домогосподарка, уключена в соціальну боротьбу, має пам'ятати три речі. По-перше, самоорганізація.

Самоорганізація домогосподарок передбачає насамперед подолання соціальної ізоляції як такої. Ось домогосподарка виходить із дому, вона думає: «Ох, ця моя соціальна ізоляція, ця моя виключеність із боротьби, що я можу із цим зробити, я самотня вагітна домогосподарка, моя соціальна ізоляція добиває мене, я просто стаю заручницею обставин», – так вона думає і робить першу помилку.

Головні вороги домогосподарки – менеджери, рекламні агенти й працівники муніципалітету – пильнують кожен її крок, вони вже готові перехопити її, вони контролюють її соціальну активність, думаючи: ось вона, ось вона, ця чортова домогосподарка, з її чортовою соціальною ізоляцією, що вона собі думає, що вона, курва, собі думає, вона думає, ми за неї будемо розв'язувати проблеми її виключеності з боротьби, вона думає на нас перекинути цю проблему. Вона собі думає, що всі менеджери й рекламні агенти, усі працівники нашого, курва, муніципалітету, зараз кинуться розв'язувати її соціальні проблеми, так?

«Ну, то вона помиляється», – говорять менеджери, так, вона глибоко помиляється, і ось чому.

І вони зупиняють її й починають говорити приблизно таке: «Мем, – говорять вони, – ми ознайомилися з вашою проблемою, так, мем, ми пробіли всі варіанти, але сорі, мем, – нічого з цього не вийде, боїмось, ми не зможемо розв'язати вашу проблему, саме так, мем».

І тоді ти, вагітна домогосподарка, говориш собі: «Ну, я так і знала, я знала, що так усе обернеться, уся проблема в моїй ізоляції, у моїй, блядь, невключеності в боротьбу, у цьому вся проблема, так, вони праві, ці шалені працівники муніципалітету, вони безперечно праві, ну, куди мені з моєю ізоляцією, з моїм токсикозом, куди?»

Але стоп. Те, про що тобі говорять, має і свій зворотний бік. Подивись – бачиш його? Це менеджер. Йому тридцять років. У нього відсутність перспектив у цьому бізнесі й проблеми з самоідентифікацією. Інакше кажучи, він гей, розумієш, він підар, повтори, ну, повторюй – «Підар». – Молодець. Ну ж бо, ще раз, хто це? «Це менеджер».

Так, але насамперед хто він? – «Підар». – Голосніше! – «Підар».

Ще голосніше!!! – «Підар! Це підар! Це менеджер-підар! Усі менеджери – підари! І всі рекламні агенти – теж підари!»

Підари й сучі діти, – додамо від себе!

«Так, підари й сучі діти.

Усі менеджери й рекламні агенти – підари й сучі діти!

Я вже не говорю про працівників муніципалітету!»

Молодець. Це й називається самоорганізація.

По-друге. Кожна порядна домогосподарка повинна пам'ятати про солідарність. Солідарність. Повтори! – «Со-лідар-ність!» – Правильно, солідарність. Хто твій ворог? – «Підари й сучі діти!» Правильно, а ще працівники муніципалітету.

Хто твої друзі? Ти не знаєш? Ти не знаєш, хто твої друзі?

Кожна порядна домогосподарка солідарна з трудовими колективами колгоспів, радгоспів, експериментальних господарств, а також із працівниками важкої, вугільної та машинобудівної промисловості. Повтори! – «Машинобудівної».

Так, машинобудівної. Кожна домогосподарка, активно включена в боротьбу, відчуває братнє плече працівників машинобудівної промисловості. І експериментальних господарств. Так, правильно – і експериментальних господарств. Подолання твоєї соціальної ізоляції напряму пов'язане з солідарністю із трудовими колективами експериментальних господарств. Ти це розумієш? – «Так».

І вони це розуміють, ці сучі діти, вони теж прекрасно це розуміють. Тому вся їхня діяльність спрямована проти важкої, а особливо – проти машинобудівної промисловості. Менеджери контролюють тебе, ти це відчуваєш?

«Відчуваю». – Що ти відчуваєш? – «Менеджери контролюють мене. Контролюють мої вчинки, мої

платіжки, мої фінанси, вони контролюють мій секс».

Який у тебе секс? Ти самотня вагітна домогосподарка!

«Окей, секс вони не контролюють, вони контролюють мої фінансові канали, мої капіталовкладення, мої податки, мої комунальні тарифи, мою соціальну ізолюваність, мою включеність у боротьбу, мою солідарність із усіма працівниками важкої і всіма працівниками машинобудівної промисловості, вони контролюють мої телефонні розмови, моє харчування, моє самопочуття, моє здоров'я, мої транквілізатори, мої сновидіння, мої щоденникові записи, мою вагітність». – Правильно – вони контролюють твою вагітність. Хто контролює твою вагітність? – «Сучі діти». – Правильно, хто вони? – «Менеджери». – А ще? – «Рекламні агенти і працівники муніципалітету». – Саме так – муніципалітету. – А для чого їм моя вагітність?

І останнє, третє. Кожна домогосподарка мусить пам'ятати про правила протипожежної безпеки. Нічого не коштує так дорого, як зневаження правилами протипожежної безпеки. Щодня в країні гине близько сімдесяти самотніх домогосподарок, котрі знехтували правилами протипожежної безпеки. Це дуже багато.

Причиною цього стає недбалість, неуважність, а насамперед – надмірна соціальна ізолюваність домашніх господарок, їхня невключеність у боротьбу, саме вона зазвичай і призводить до фатальних наслідків. Перш за все – газ. Газ – найбільш ефективний спосіб боротьби з твоєю ізолюваністю. Система перекриває тобі крани, намагаючись повністю взяти тебе під контроль, система тримає одну руку на крані, а іншою рукою, що вона робить іншою рукою, ти знаєш, що вона робить іншою рукою?

Ні? А ти хочеш про це дізнатись? – «Так». – Напевне хочеш?

«Так, я хочу». Скажи – я хочу знати, що система робить іншою рукою в той час, як однією перекриває мені кран.

«Я хочу знати, що система робить іншою рукою в той час, як однією перекриває мені кран». – Слухай: система – це однорукий бандит! Це однорукий бандит, створений для того, аби викачувати з тебе бабки. Аби викачувати бабки й контролювати кожен твій крок. Це однорукий бандит, створений для тотального пресингу. Одним словом – іншої руки в нього немає. Усе, кінець.

І ось менеджери збираються після важкого робочого дня в барі, жирні, важкі й малорухливі менеджери середньої ланки, товчуться по бару, як тюлені, б'ють ластами й видають різкі пронизливі звуки, перекикують музичні автомати, труться біля караоке, мчать, ляпаючи по підлозі своїми ластами, у сортир, хо-хо, говорять одне до одного: «Добре, що ми тут зібралися, ми – менеджери середньої ланки, нам завжди є про що поговорити після важкого робочого дня. Ну ж бо, друзі, – говорять одне до одного – про що поговоримо сьогодні? Про регбі чи про баб?»

«У жопу регбі! – заперечливо махає ластами частина менеджерів. – Краще про баб!» – «Так, так, – пожвавлюється решта менеджерів, – про баб, про баб». І навіть ті, хто третється біля караоке, пожвавлюються. І навіть ті, що відвалили в сортир, мчать назад, б'ючи ластами по підлозі. «Ну, що, говоримо про баб?» – ще раз перепитує тато-тюлень. «Так-так», – ще раз, удруге за короткий час, пожвавлюються менеджери.

І тоді тато-тюлень говорить до них так:

– Йо, – говорить він, – йо, друзі, що ви мені говорите, які баби? – говорить він, про що ви кажете, я знаю про баб усе, і я можу вам розказати. Тому що я знаю про баб усе. І знаєте, чому я знаю про них усе? Тому що я дивлюсь на бабу і вже знаю, чого вона хоче, я завжди знаю, чого вона хоче. Йо! І ось зі мною трапляється така історія – заходжу я до сусіднього бару, я завжди знаю, чого я хочу, ви ж мене знаєте, і я підходжу до бармена й так кажу йому: «Йо, хлопче, мені як завжди, гаразд?» – «Що – як завжди?» – не розуміє цей молокосос. Ну, але мене таким не проймеш, я знаю, що по чому в цьому житті. Я йому говорю, значить, так: «Хлопче, мені як завжди мій улюблений крутий подвійний сандвіч із шинкою».

– Вау, – завивають в один голос менеджери й захоплено б'ють ластами по підлозі.

– Ага, – продовжує він, – саме так, йо, ви ж мене знаєте, саме так. І тут цей ублюдок говорить мені: «Чоловіче, – говорить, – чоловіче, де це бачено, аби в стриптиз-барах давали сандвічі з шинкою?» Але я знаю, що до чого, мене так просто не зіб'єш, я йому на це відповідаю: «Бачу, – кажу, – хлопче, що ти собі на умі, ну що ж, хай буде, хай буде, думаєш, ти найрозумніший, думаєш узяти мене ось так просто за яйця, думаєш, ти такий розумник». І тут до мене підходить баба...

– Баба! – завивають менеджери і нервово труться ластами.

– Ага, баба! – переможно говорить тато, – так-так, друзі, баба, ну ви мене знаєте, я таких не пропускаю, що, кицю, говорю, що ти робиш у цьому свинарнику? «Узагалі-то, – говорить вона, – я тут

працюю, але якщо хочеш, можеш пригостити мене випивкою». – «Що ж, – кажу, – ясно, що тут за порядки, бачу, мені мого сандвіча таки не принесуть, але гаразд, мала, що ти будеш?» – «Пити буду, – говорить вона, – і якщо ти не останній мудак, то заплатиш за мою випивку». Ну, мені двічі повторювати не треба, я говорю бармену: «Хлопче, – кажу, – чорт тебе забирай, зроби все, як хоче моя дівчинка, окей?» – «Окей, – каже цей ублюдок, – окей. – І говорить до неї: – Тобі шо, – каже, – Маня, знову водяри?»

– Водяри, – захлинаються від захвату менеджери.

– Ага, водяри. Саме так. І ось я дивлюся, як цей ублюдок крутиться навколо моєї дівчинки, і говорю: «Що, мала, було б непогано пересісти». І ось ми пересідаємо й вона мені говорить: «Ти, – каже вона, – я бачу, добрий тато». – «Ага, – говорю, – йо, ти мене ще не знаєш». І тоді вона торкається мого ластва.

– О! о! о! – заводяться менеджери.

– Так-так – торкається мого ластва, і її рука рухається все нижче й нижче.

– Нижче! Нижче! – скандують менеджери.

– Так – усе нижче й нижче, і коли вже нижче просто немає куди.

– Немає? – захлинаються менеджери.

– Так, коли нижче вже немає куди, вона раптом підіймає голову й каже: «Слухай, – каже вона, – у тебе що – узагалі ніколи не стоїть?»

– А! а! а! – відчайдушно й захоплено стогнуть менеджери.

– І ось це моя історія про баб, друзі! – переможно вигукує тато-тюлень, і тут уже всі менеджери середньої ланки підриваються зі своїх місць і кидаються хто до бару за новою випивкою, хто до караоке бити ластами, а хто просто біжить до сортиру, не витримуючи цього безкінечного і всеосяжного кайфу й починає насипати просто на рукомийнику довгі безкінечні білосніжні дороги й рухається цими дорогами, утягуючи в себе магичні кристали важкого робочого дня, і останнім вбігає зовсім юний менеджер, син полку середньої ланки, і він теж ляскає своїми ручками, своїми ластами-недоростками й кричить:

– І мені, друзі-менеджери, і мені, мені теж дайте.

Але йому говорять:

– Пішов у жопу, чувак, на сьогодні все, всі дороги закриті.

– Ні! – кричить він, – ні! Як же це, я ж теж слухав цю історію про баб, мене зараз просто розірве, дайте хоч щось. І тоді старий-мудрий тюлень висипає щось зі своєї кишені й говорить:

– Ану, синку, спробуй оце-о, воно тебе вставить.

– Що це? – лякається син полку.

– Порошок, – говорить тюлень.

– Який порошок? – перепитує син полку.

– Пральний. Ну ж, синку, це твій перший пральний порошок. Зараз тебе порве.

Син полку підходить до рукомийника й думає: «Зараз мене порве». І менеджери дивляться на нього, прикрившись ластами, і думають: «О, зараз його порве, його порве».

І старий-мудрий тюлень-підарас підштовхує його до рукомийника й ніжно шепоче: «Ну ж бо, бебі, ну ж – зараз тебе порве». І він схиляється над рукомийником і різко втягує в себе все, що бачить.

І тут його рве.

І ось домогосподарка приходиться у відділ соціальної допомоги і думає: «Ох, – думає, – я самотня вагітна домогосподарка, на що я можу розраховувати? Ясна річ, мені ніхто не допоможе, я не отримаю жодної такої соціальної допомоги, хто б мені її надав – цю соціальну допомогу, усі двері для мене зачинено, і кожен клерк думає лише, як мене урити». І тут вона бачить його. «Ох, думає, ну, так, звичайно, хіба що цей симпатичний молодий клерк зможе мені допомогти, видно, що система ще не вичавила з нього рештки людяного, схоже, в ньому ще лишилося щось живе, можливо, у нього теж є мама, можливо, вона теж колись була вагітна, ну, ясно – вона напевно колись була вагітна, цим ось недоноском, до нього я й піду».

І вона підходить до нього й каже: «Ох, синку, тебе мені сам Бог послав». – «Хто послав?» – не розуміє клерк. «Так-так, синку, я ж то знаю, саме тебе мені й треба. Адже у тебе теж є мама». – «Мама?» – не розуміє клерк. «Ну, так, добре, – говорить домогосподарка, – я тобі як рідному скажу: я домогосподарка, самотня вагітна домогосподарка, розумієш, синку, і я припхалася сюди не просто так, а за своєю соціальною допомогою, і якщо ти, недоноску, тут сидиш, то очевидно тобі й відповідати за соціальну допомогу самотнім вагітним домогосподаркам». А він їй на це і говорить: «Значить, так, мем, усе зрозуміло, будемо розв'язувати вашу проблему». – «Ось, синку, – каже вона, – тебе мені точно сам Бог послав». – «Мем, – відповідає він на це, – ніхто мене нікуди не слав. Зробімо так, мем, домовмося відразу – ніхто мене нікуди не слав. Гаразд?» – «Гаразд, – говорить вона незадоволено. – То як там із моєю соціальною допомогою?» – «Значить, так, – говорить клерк, – із допомогою. Візьмімося за розв'язання вашої проблеми». – «Беріться», – погоджується вона.

«Візьмімося», – говорить він. «Ну, беріться», – не заперечує вона. «Значить, так, – говорить він, – значить, ви – самотня вагітна домогосподарка?» – «Самотня, синку», – відказує вона. «І ви прийшли у наш відділ?» – продовжує він. «Прийшла, синку», – відказує вона. «І вам потрібна соціальна допомога?» – уточнює він про всяк випадок.

«Єс, синку, єс, – підтакує вона, – соціальна допомога».

«А ми не дамо вам соціальної допомоги», – говорить він і виходить із кабінету.

«Фак», – говорить вона й виходить слідом за ним.

І ось він нервово заходить у сортир: «Сука, – думає, – во сука, самотня вагітна сука, як же вона мене дістала, як же вони всі мене дістали своєю соціальною допомогою, просто дістали, усі ці самотні вагітні домогосподарки. У мене теж була мама, і вона теж, очевидно, була вагітна, ну, ясно, що була, раз я зараз тут сиджу з рулоном у руці, ясно що була вагітна, і що – вона ходила просила соціальної допомоги? Так, ходила! І що – їй хтось дав? Так – дали!»

«І нічого мене тепер діставати своєю допомогою, теж мені вагітна, – говорить він і починає мити руки, – вагітна, таке враження, що вона збирається народити Елвіса Преслі. Сука, де мило? – він дивиться по кімнаті, – я хоча б руки помити можу, сука? Де мило? Або хоча б пральний порошок». І він раптом згадує вчорашній порошок.

І тут його знову рве.

Кожна домогосподарка хоче стати мамою Елвіса.

Громадянський статус мами Елвіса сам по собі дає значні переваги. Насамперед проблема соціальної адаптації.

Система пасує перед мамою Елвіса. Домогосподарка приходиться до свого кредитного банку й говорить: «Окей, – говорить вона, – я мама Елвіса, де я можу побачити керівника департаменту по зв'язках із громадськістю? Значить, так, синку, – говорить вона начальнику департаменту, – слухай мене уважно: я стара самотня домогосподарка, можливо, щось у своєму житті я робила не так, можливо, я не надто включена в боротьбу, але чорт забирай, синку, мій Елвіс, мій малий, він знає, що робить, і ось що я вам скажу – такої срані, як у вашому кредитному банку, я давно не бачила. А я у своєму житті, до народження Елвіса, ясна річ, бачила стільки срані, що ти собі уявити не можеш».

І з цими словами вона лишає начальника департаменту сам на сам із проблемами самоідентифікації. Мама Елвіса приходиться на біржу й говорить: «Ох, – говорить, – і тут те саме, і тут та сама срань. Послухайте, – кричить вона брокерам і маклерам, – ви – сучі діти, я мама Елвіса, і щоб я здохла, якщо я бачила де-небудь таких лузерів, таких мудозвонів, як ви!» – «Що ви, мем, – намагаються врятувати ситуацію маклери, – ми цілком нормальні чуваки, ми знаємо вашого Елвіса, що за проблема, мем?» – «Проблема в тому, – говорить їм мама Елвіса, – що ви мудозвони, і чорт мене забирай, якщо я зараз говорю неправду. Просто хотіла вам це сказати: ви – мудозвони, нічого особистого».

Елвіс приходиться для того, аби розв'язати проблему із своєю страховкою. Елвіс говорить тобі:

– Капіталізм не здатен відібрати у нас головне – наше почуття самоорганізації. І солідарності. Моя мама, – говорить Елвіс, – проста самотня домогосподарка, навчила мене головного: система завжди тримає руку на крані! Система завжди контролює рівень газу у твоєму трубопроводі. У той час як ти борешся за своє виживання, вона перекидає клапани. У той час, як ти намагаєшся зробити щось зі своєю страховкою, вона регулює силу напруги. У той самий час, як ти займаєшся самоорганізацією, система тримає свою руку на цьому чортовому крані. І коли вона тримає одну руку на крані, знаєте, що вона робить іншою рукою, ви знаєте, що в цей час вона робить іншою рукою? Ні? А ви хочете про це дізнатись?

– Так.

- Напевне хочете?

- Так, ми хочемо.

- Скажіть - ми хочемо знати, що система робить іншою рукою в той час, як однією перекриває нам кран.

- Ми хочемо знати, що система робить іншою рукою в той час, як іншою перекриває нам кран.

- Іншою рукою вона дрочить!

Мама Елвіса приходить додому, знаходить серед кімнати купу порожніх банок з-під пива, знаходить у ванній самого Елвіса, який спить у теплій воді, знаходить його гаманець, його ковбойські чоботи, його засраний екологічно чистий одяг, весь у крові й кишках молодих менеджерів і рекламних агентів. «Ох, Елвісе, - говорить вона, - мій безтурботний малий, мій несамовитий Елвісе, у білому одязі й армійській спідній білизні, мій улюбленець, сонце мого життя, що ж ти так нахуячився, Елвісе, що ж ти так набрався, що спиш тепер просто у ванні, просто у своїй армійській спідній білизні. Ох, Елвісе, - говорить вона, - система бореться з нами всіма можливими способами, система знає наші слабкі місця».

Усе правильно, Елвісе, система - це справжній дворукий бандит, і доки одну свою руку вона тримає на крані, іншою рукою вона дрочить. Причому дрочить вона, Елвісе, тобі.

Агент приходить додому до домогосподарки й думає: «Сучка, - думає він, - сучка, ось вона сидить собі вдома, зачинилася, думає кинути мене, як же, думає - "де цей агент, зараз я його кину, зараз він у мене вигребе, я добре приготувалася, зараз я його обов'язково кину", - тільки зайду до неї, відразу ж почне мене кидати, почне говорити про соціальні служби, про страховку, про чоловіків, почне грузити мене своїми чоловіками, вона думає, якщо я рекламний агент, значить, мені можна розповідати про своїх чоловіків, я знаю цих сучок, я знаю, про що вона буде говорити, про своїх чоловіків або про порошок, так-так, точно - про порошок, вони всі думають про порошок, про пральний порошок, пральний порошок - цей кокаїн для домогосподарок, щуряча отрута для їхніх чоловіків, вона думає, мене легко кинути, їй насрати, що я вже підв'язав із наркотою, що я вже три місяці як чистий, їй, сучці, на це насрати, зараз почне грузити мене своїм порошком, своїми чоловіками, почне говорити мені про соціальні служби, а те, що я три місяці чистий, їй насрати, ясно, це вам не пральний порошок і не соціальні служби, які вже тут соціальні служби, три місяці, ти розумієш, три місяці, що ти мені втираєш про свій порошок, думаєш лише, як мене кинути, ага, спробуй, я син пілота бомбардувальника, мій тато був пілотом бомбардувальника, щоб ти знала, тому спробуй, що тут у тебе за адреса, курва, де мої окуляри, де мій кейс, де мої таблетки».

І коли він підходить до її дверей, вона думає: ох, думає вона, добре, що сьогодні немає цього навіженого рекламного агента, який жах, думає вона - минулого разу він намагався продати мені вогнегасники, говорить: «Мем, такі вогнегасники, просто диво, а не вогнегасники, беріть одразу три, ні - краще чотири». - «Ні, - кажу я, - для чого мені вогнегасники?» - «Два, - навіщо він, - беріть хоча б два, мем». - «Не потрібні мені вогнегасники, - говорю, - я довіряю соціальним службам». - «Ось, - каже він, - ага, - каже, - значить, соціальним службам? Я, - каже він, - уже третій місяць на цій роботі, й не говоріть мені цих дурниць про соціальні служби, мій тато, - каже, - пілот бомбардувальника, - і той завжди брав із собою пару вогнегасників». - «Пару?» - не повірила я. «Так, - каже, - пару, два, завжди брав із собою на бойові вильоти два вогнегасники». - «Господи, - дивуюся, - навіщо ж йому два?» - «Другий, - каже він, - для протипожежної безпеки». І що тепер?

І ось він дзвонить у двері й каже:

- Йо, мем, - каже він, - добре, що я вас застав, на вулиці, знаєте, таке робиться, третій місяць - таке робиться, я навіть не знаю, що думати, добре виглядаєте.

- Синку, - говорить вона йому на це, - я не добре виглядаю, у мене токсикоз.

- Вітаю вас, - каже він, - вітаю, і з цієї нагоди пропоную вам купити нашу новинку. Я знаю, усі перестали довіряти нормальній якості, усі намагаються кинути нас - людей, які дбають про ваш добробут, усі перестраховуються й довіряють лише цим чортовим соціальним службам і думають лише про свій чортів траханий порошок, про цей порошок, я вам таке скажу, мем - цей порошок, чортів траханий порошок, його вже дівати нікуди, ну, що ви з ним будете робити, не вогнегасники ж ви ним заряджати будете, пральним порошком, а, мем?

Але вона йому на це говорить:

- Послухай, - говорить, - синку, я самотня вагітна домогосподарка, у мене все є, я купила собі вогнегасник, ось він, червоний, у кутку, бачиш, тож, синку, іди собі з Богом, мені не потрібна ваша новинка, знаю я ваші новинки, знову або тостери перегорілі, або масажери які-небудь, мені не потрібні масажери - у мене все є, плюс у мене токсикоз, тому бачити тебе, синку, мені зараз просто неприємно.

Що тут скажеш? А він їй на це відповідає:

- Окей, мем, зрозуміло, усе ясно, мем, тостери вам непотрібні, я розумію – для чого вагітній домогосподарці тостери, правильно?

- Правильно, – каже вона.

- І навіщо їй масажери з її токсикозом, правильно? – навідає він.

- Так, синку, так.

- А як щодо вогнегасників?

- У кутку, червоний.

- Вам би лише порошку побільше, правильно?

- Синку, – нервує вона, – якого порошку, іди собі з Богом.

- Йо, мем, – продовжує він, – ну, ясно якого: прального порошку, вам же, крім нього, нічого не треба, правильно?

- Синку, – просить вона...

- І те, що я третій місяць уже чистий, вам просто ні до чого, правильно? Вам це просто не цікаво, з вашим порошком, правда ж, мем? Те, що мій тато, пілот бомбардувальника, означував як кризу соціальних комунікацій – вам це просто не цікаво, правильно?

- Синку, – питає вона, – а ти справді чистий?

- Мем, – продовжує він, – послухайте, мем, я знаю, що у вас у голові – порошок, цей чортів траханий порошок, пральний порошок для вашої безрозмірної пральної машини, для цієї корови вашого побуту, великої рогатої худоби постіндустріального суспільства. Пральна машина, яку ви годуєте жертвовною кров'ю розтерзаних кроликів, машина, яку ви обклеюєте порнолистівками, яку ви обписуєте фашистськими гаслами, – це вона приходить уночі до вас у спальню й тривожно стогне над вами, це вона знищує ваші запаси прального порошку, це вона викидає зі свого нутра рештки домашніх тварин і ваш пошматований одяг. Ага, мем, саме так – пральна машина, цей електричний стілець для міدل-класу, вона убиває вас своєю чорною енергетикою, пробиває ваші чакри, ви знаєте, мем, що вона робить, коли ви засинаєте? Спитайте, спитайте в мене, що вона робить, коли ви засинаєте, мем.

- Ні, – кричить вона йому, – тільки не пральна машина, не чіпай її, тільки не вона.

- Йо, мем, – навідає він, – як це – не вона? Саме вона, хто ж іще. Для кого ви купуєте весь цей пральний порошок?

- Тільки не пральна машина, – плаче вона.

- Коробки, великі картонні коробки з порошком усередині. Мішки порошку, цілі мішки порошку, для кого ви це купуєте, скажіть, мем?

- Ні, – просить вона. – ні.

- Заради світлої пам'яті мого тата, пілота бомбардувальника, скажіть, мем.

- О, тільки не це, – стогне вона.

- Скажіть, скажіть мені, мем, що ви з ним робите, куди ви його діваєте, весь цей чортів траханий порошок?!

- Але я не купую прального порошку! – кричить вона.

- Як не купуєте? – раптом зупиняється він.

- Не купую! – ридає вона. – І ніколи не купувала!

- Ніколи! Жодного прального порошку!!!

- Тоді хто, хто купує весь цей чортів траханий пральний порошок? Хто? Я? Я, мем, уже три місяці не купую собі порошку, тому що я чистий, три місяці чистий, і горіти вам у пеклі, мем, разом із вашою пральною машиною, горіти вам у пеклі! – каже він і вибігає на вулицю.

- Ні! – кричить вона йому навздогін. – Тільки не в пеклі!

- Саме в пеклі! - відповідає він.

- Тільки не в пеклі! - розпачливо кричить вона йому.

- У пеклі! - відповідає він із пекла.

«Є, є, - думає він, - ось так ми працюємо з постійними клієнтами, ось так ми підтримуємо корпорацію, хай наступного разу знає, як розмовляти з нашими рекламними агентами, я її наскрізь бачу, аякже, хотіла мене кинути, бач, що надумала, порошок, - говорить, - пральний порошок, так ніби я не знаю, що в неї на умі, аякже, аякже, корпорація мені платить за мою роботу, я знаю всі ці історії про страховки й соціальну службу, третій місяць, третій місяць чистий, третій місяць, ще чотири й кінець реабілітаційного курсу, і я їбав...»

«Я знаю, - думає вона, - я знаю, чого вони від мене хочуть. Вони стоять під дверима ванної кімнати, коли я в душі, стоять і слухають, як вода стікає по моєму животу, вони приходять ремонтувати мою пральну машину і вставляють у неї жучки й датчики, вони підслуховують рівний розмірений шум її двигуна, вони хочуть зупинити це безстрашне серце моєї пральної машини, ось чого вони хочуть. Коли мій син виросте й стане справжнім Елвісом, він буде носити білосніжний екологічно чистий одяг, він вийме з мого серця всі скалки, він зробить так, що трояндові пелюстки лежатимуть у моїх кишнях, і навколо не буде нічого, лише білий-білий сніг, і білі-білі квіти, і ще цей білий-білий чортів траханій порошок».

І тоді директор фабрики, яка виготовляє екологічно чисті памперси, говорить:

- Нічого, вона все одно не зможе відмовитися від наших послуг, наш бізнес побудований таким чином, що жодна суча домогосподарка не зможе врешті обійтися без наших чортових памперсів, рано чи пізно вона прийде за ними, прийде до великих прозорих супермаркетів, наповнених нашими памперсами - найкращими на ринку, рано чи пізно вона все одно за ними прийде. І знаєте чому?

- Чому? - питається рада директорів.

- Тому що система завжди тримає руку на крані. У той час як ти займаєшся своєю самотністю, вона вміло регулює клапани. У той час, як ти намагаєшся зробити щось зі своєю вагітністю, вона підвищує силу напруги. У той самий час, як ти займаєшся домашнім господарством, система тримає свою руку на цьому невидимому крані. І коли вона тримає одну руку на крані, знаєте, що вона робить іншою рукою? Ви знаєте, що в цей час вона робить іншою рукою?

- Ні, - відповідає рада директорів, - ми не знаємо.

- А ви хочете про це дізнатись?

- Так, - відповідає рада директорів, - ми хочемо.

- Ви напевне хочете?

- Так, - офіційно повідомляє рада директорів, - ми напевно хочемо.

- Скажіть - ми хочемо знати, що система робить іншою рукою в той час, як однією перекидає нам кран, - закликає їх директор.

- Ми хочемо знати, - повторює за ним рада директорів, - що система робить іншою рукою в той час, як іншою перекидає нам кран.

- То що, як ви думаєте? - питається директор.

- Дрочить? - несміливо робить припущення рада директорів. - Дрочить Елвісу?

- У цей час, - говорить директор, - іншою рукою вона перекидає інший кран. Тому що насправді кранів два, просто про другий кран мало хто знає. А насправді їх два. І цей другий кран - наша з вами беззахисність. Доки система одним краном контролює твоє життя, другим краном вона контролює твою смерть. Саме тому ми настільки залежні одне від одного, саме тому так чи інакше кожна вагітна домогосподарка рано чи пізно прийде до супермаркету купувати наші чортові памперси. Тому що так чи інакше ми залежні від неї не менше, ніж вона залежна від нас. І не розуміти цього не може жодна домогосподарка, хоч би якою самотньою й вагітною вона не була.

Після цього вони отримують новий транш.

- Йо, синку, підіймайся, саме час поговорити серйозно.

- Хто ви?

- Ми друзі, синку, ми твої друзі, йо.

- Які друзі?
- Вірні друзі. Послухай, синку, час думати про майбутнє.
- Ти думаєш про майбутнє?
- Так, думаю.
- І що ти, синку, про нього думаєш?
- Я думаю про нього тільки хороше.
- Молодець, синку, це ти добре придумав - думати про майбутнє тільки хороше. І як ти думаєш, які в тебе шанси?
- Ну, я не знаю, потрібно в мами спитати.
- Мама спить?
- Так.
- То ми тобі скажемо, синку. Ми - твої друзі. Твоя мама, синку, самотня вагітна домогосподарка. Причому вагітна вона тобою. І час би вже подумати про своє майбутнє. І тут приходимо ми, йо - твої вірні друзі. Якщо ти маєш справу з нами, ми беремо на себе всі видатки, розумієш? Ми пропонуємо тобі умови, які тобі не запропонує ніхто. Ким ти хочеш бути?
- Домогосподаркою.
- Синку, як ти думаєш, які в тебе шанси?
- Ну, я не знаю.
- Ми знаємо. Але так, синку, домогосподаркою ти станеш наступного разу. А ми тебе зробимо Елвісом. Хочеш стати Елвісом?
- А ви можете зробити мене домогосподаркою?
- Синку, послухай нас, те, що ми пропонуємо, має тебе зацікавити. Ми зробимо тебе справжнім Елвісом, справжнім Елвісом у білому костюмі з діамантами. Ти будеш ходити в екологічно чистому одязі, ти будеш носити армійську спідню білизну, ти виймеш усі скалки з сердець наших матерів. Ну, то що - по руках?
- Добре, а як же мама?
- Мама спить.
- Може, її розбудимо, усі разом?
- Думаємо, не варто. Твоя мама, синку, не хоче бачити очевидних речей. Вона захищає тебе від твоїх вірних друзів, себто від нас. Вона ховає тебе у своєму животі, ніби ти кенгуру, але ж ти не кенгуру, правильно, ти - Елвіс.
- Так, я не кенгуру.
- Ось бачиш. Твоя мама не розуміє очевидних речей - нас усе одно не можна позбутися, рано чи пізно вона прийде до нас, прийде до наших офісів і супермаркетів, прийде домовлятися про твоє майбутнє, прийде його влаштовувати, прийде просити соціальної допомоги. Вона не розуміє, що незалежно від того, хоче вона того чи ні, незалежно від того, чи хочемо цього ми, ми не можемо один без одного, ми в системі, синку, це як у випадку з тобою - ось ми знайшли тебе, ось ми розмовляємо з тобою, про щось говоримо, і вся різниця між нами лише в тому, з якого боку маминого живота ми знаходимося.
- А мама про це знає?
- Мама, синку, знає про все.
- Добре. Скільки?
- Ось, це інша річ. Десять.
- Скільки?
- Десять. Десять баксів.

- Добре - п'ять тепер, п'ять після народження.
- Доволі неоднозначне рішення, ураховуючи твоє становище.
- У мене нормальне становище, чуваки. Або так, або йдіть у жопу.

І тут вони про щось шепочуться.

- Добре, синку, добре, ось п'ятірка, ми її лишаємо твоїй мамі, хай забере, коли прокинеться. Тільки ж не підведи нас.

- Усе?

- Усе-усе. Ти хороший син своєї мами.

- Побачимося в пеклі, вилупки.

І коли він далі плаває в маминому домогосподарському животі, то думає собі так:

Гаразд, - думає він, - це навіть добре. Незабаром я народжуся й почну рости. Коли я виросту, у мене буде багато вірних друзів. Вони допоможуть мені стати на ноги, вони візьмуть на себе всі видатки й залагодять усі нюанси цієї справи. Я стану справжнім Елвісом, справжнім червоним Елвісом, у мене буде екологічно чистий білий костюм із діамантами, а під ним армійська спідня білизна, можливо, теж із діамантами. І вже коли я стану справжнім червоним Елвісом, я витягну всі скалки з сердець наших матерів і з серця своєї мами насамперед, і навколо мене завжди будуть крутитися менеджери й рекламні агенти, працівники муніципалітету й клерки, директори фабрик і власники барів. І всі будуть мене любити й підтримувати, тому що я буду їхнім Елвісом. І мама буде пишатися мною, навіть попри те, що ми рідко будемо бачитися й мої менеджери та рекламні агенти не пускатимуть її до мене, вона все одно буде мною пишатися, вона розглядатиме здалеку мій костюм і говоритиме: «Ох, Елвісе, - говоритиме вона, - мій безтурботний малий, мій несамовитий Елвісе, мій улюбленець, сонце мого життя, система бореться з кожним із нас, система знає наші слабкі місця, усе правильно, Елвісе, але є один момент: з кожним із нас система бореться по-своєму, і коли одним вона перекидає кран, то тобі, мій Елвісе, вона дрочить. Причому дрочить обома руками».

І тоді я покличу всіх своїх менеджерів і рекламних агентів, усіх працівників муніципалітету й клерків, усіх знайомих директорів фабрик і власників барів і зберу їх усіх на незабутню корпоративну вечірку. А потім я їх усіх убу́ю.

Вітольд, мої нічні кошмари

О першій ночі у двері невпевнено постукали. Таке враження, що хтось боявся промахнутися, тому бив обережно й невпевнено. Що знову? – подумав я. Перша ночі, що потрібно? Я спеціально лягав спати о восьмій ранку, щоб ні з ким не бачитись. Коли дзвонив телефон, я чекав, подумки рахуючи: один, два, три, чотири, пішли нахуй, п'ять. До шести мало хто витримував. Телефон змовкав. Я спав далі. Прибиральниці звикли й не чіпали мене, у мене була стара постіль, але я їх все одно не впускав. По обіді я прокидався і йшов з готелю, гуляв порожнім парком, дивився на панораму міста, на обрії стримали дві труби, унизу лежав стадіон. Подивившись на стадіон, я йшов до китайської їдальні. На кухні працював справжній китаєць, він рубав зелень і заправляв салати консервованими кукурудзою й морквою. Китайську кухню я не любив, тому брав собі кілька банок пива й дивився на трасу, що була поруч. Додому я повертався надвечір і знову лягав спати. Знову дзвонив телефон. Один, рахував я, пішли на хуй, два, три, чотири, п'ять... Годині о десятій вечора я прокидався й вмикав телевізор. Тепер я міг дозволити собі шум у кімнаті, удень я намагався не шуміти, аби не видати себе. Коли хтось приходив і стукав у двері, я завмирав і знову починав рахувати до шести.

Уночі, як правило, ніхто не приходив, я відвойовував собі ще один шматок свободи.

І тут о першій ночі хтось постукав. У якийсь момент я втратив концентрацію й пішов відчиняти, очевидно, подумав так – перша ночі, ясна річ, вони розуміють, що я вдома, де я ще можу бути о першій ночі, як не вдома, так чи інакше треба відчиняти, і я відчинив. На порозі стояв Вітольд.

Вітольд був моїм сусідом цілий тиждень. Перед тим як перебратися до мого теперішнього помешкання, я жив в іншому крилі готелю, моїм сусідом виявився італійський робітник Кристіан; коли я вперше відчинив двері нашого спільного коридору, о дев'ятій ранку, він саме вийшов зі своєї кімнати, голий, побачивши мене, знітився, прикрив рукою причинне місце, яке воно в нього там було, і заховався у своїй кімнаті. Перші пару днів він звідти не виходив. Потім, мабуть, культурний шок минувся й він знову почав з'являтися у спільному коридорі, хоча тепер, на щастя, одягнений. Ми з ним так і не знайшли спільної мови – він говорив італійською і англійською, я – німецькою й українською, польської він принципово не знав, говорив мені «честь» і зникав у душі. За місяць він з'їхав, а до його кімнати поселили Вітольда.

Вітольд був професором. Йому було років шістьдесят, може, трішки менше, але він багато пив і вік його визначити було важко. Він був інженером, випивши, він говорив мені: «Я інженер». Зранку він діставав мобільку й довго з кимось розмовляв, після цього спускався вниз і йшов до бару. У барі він пив горілку, пив чай, дивився волейбол і спілкувався з друзями. Друзів у нього було багато, його всі любили, він теж усіх любив, я собі так думаю. Ми з ним швидко потоваришували, першої ночі після його підселення я повернувся додому о другій ночі п'яний.

Відчинив двері. У коридорі стояв Вітольд, на ньому був лише якийсь гультік, який губився під його черевцем. Що ж таке, подумав я, що за сусіди мені трапляються – як не голий, то в якомусь гультіку. «О, – сказав він мені, – Сергій! Кави?» – «Ні, – відповів я, – я не п'ю, у сенсі – кави, тим більше на ніч». – «Водки?» – він явно хитрував. «Добре», – погодився я. Ми зайшли до нього в кімнату, вона була завалена його речами – одягом, валізами, він, схоже, не встиг прибратися після переїзду, поліз до шафи з одягом і дістав звідти надпиту пляшку горілки. Горілка звалась «Сопліца». Ну ось, подумав я. «Ти говориш англійською?» – запитав він мене. «Говори по-польськи, – сказав я, – я тебе розумію». Ми піли до ранку. «У мене є дівчинка, – сказав він, – у Львові. Справжня красуня». – «Добре тобі», – відповів я. У якийсь момент він перейшов на англійську й почав називати мене Сашкою, з наголосом на першому складі.

Я пішов спати.

Після цього він почав полювати на мене. Він чекав під дверима кімнати, доки я прокинуся, він ходив під дверима душу, доки я мився, він не спав до ранку, очікуючи, коли я повернуся, а дочекавшись, починав зі свого традиційного: «Кави? – питався він. – Гербати?» Після цього ми йшли до нього й пили горілку. У барі, що цікаво, він мене іноді не впізнавав, він загалом був короткозорий і на відстані впізнавав не всіх. Він був розлучений, у нього було дві доньки, вони раз на тиждень відвідували його, готували йому «біґос», велику посудину «біґосу», Вітольд ховав «біґос» до холодильника й забував про нього, «біґос» починав смердіти, й холодильником ніхто не користувався, Вітольд, що характерно, теж, мабуть, думав: «Що я буду користуватись цим смердючим холодильником?» За тиждень доньки повертались, викидали старий «біґос» і негайно готували новий. Вітольд пишався своїми доньками, знайомив мене з ними, перепрошував, що вони не говорять англійською, для нього тема родини була важливою, він, коли випивав, завжди про це говорив, родину він називав на німецький манер «фамілією», хоча німецькою він не розмовляв.

За пару тижнів я переїхав від нього до іншого помешкання. Але ми й далі щодня бачилися в барі. Він ставив водку, я не відмовлявся. Іноді він мене й далі не впізнавав.

Наближався Великдень. Однієї ночі, коли все стихло і вже ніхто не дзвонив, я вийшов на кухню

зробити грінки. Я собі думав так: зараз вийду на кухню, там нікого немає, зроблю собі грінки й буду дивитися телевізор. Потім знову ляжу спати й мене знову ніхто не дістане. Усе виходило складно – готель був порожній, більшість студентів і викладачів, які його населяли, роз'їхалися святкувати Великдень. Діставати мене було нікому. Я вийшов на кухню. Курва, тільки й подумав я. На кухні стояв Вітольд. У самих шкарпетках. Себто не так – він був одягнений, усе нормально, лише на ногах не було черевиків, самі білі шкарпетки. Його хитало з боку в бік, він лихо тримав руки в кишенях світлих парусинових штанів і не зважав. Був схожий на боцмана, який повертався до рідного порту з багатим уловом. «О, – сказав він, – Сергій!» Ага, подумав я, добре, що не Сашка. «Гербати?» – завів він своєї. «Ні, – кажу, тільки не сьогодні – маю роботу, мушу ще працювати».

«Ти є добрий поет», – сказав він. «Я не п'ю сьогодні», – відповів я. «Окей, – продовжив він, – я розумію, не п'єш – не пий, але спробуй моєї риби». Він відкрив холодильник і дістав звідти смердючу рибу. «Я не їм рибу», – сказав я. «Да?» – розгублено перепитав він і заховав рибу назад. Я спробував готувати грінки, вони диміли й підгорали, Вітольд нависав над ними й не підпускав мене, аби щось зробити: «Слухай, до мене завтра приходять мої доньки, у нас буде святковий обід, Великдень все-таки. Бар, до речі, – сказав він, – не буде працювати чотири дні. Будемо ми з доньками, Абдула...» – «Хто?» – перепитав я. «Абдула, – підтвердив Вітольд, – це араб, ось – буде Абдула, ну й ти приходь. Завтра на четверту». – «Обов'язково буду», – погодився я й підступився до грінок. «Може, по келішку, – знову запропонував він, – по малому», – додав, роблячи в слові малий наголос на першому складі. «Ні», – твердо відповів я. «Тоді спробуй мого “бігосу”», – сказав він і поліз до холодильника за смердючим «бігосом». Я схопив грінки й утік до своєї кімнати.

Наступного дня, по обіді, я вийшов на кухню. Донька Вітольда готувала посудину «бігосу». Вітольд побачив мене, радісно привітався. На обід він мене не запрошував і нашої вчорашньої зустрічі, схоже, не пам'ятав. Я привітав їх зі святом і пішов у парк.

І ось о першій ночі він стояв у мене під дверима й улов у нього знову був багатий. «Сергій, – сказав він просто й без вибонів, – пішли по келішку, по малому (з наголосом на першому складі)». І я покірно пішов за ним. У його кімнаті й далі валялася купа одягу, на кріслах були розвішені його гольфіки, очевидно, він мав їх цілий набір, на кожен день тижня. Вітольд приніс шинку, дістав із шафи з одягом «Сопліцу» й розлив. «Ну, то будьмо, – сказав він, – зі святом».

Я подивився на пляшку «Сопліци» й випив. Головне не думай про назву, говорив я собі, головне не думай про назву. «У мене дивний сусід, – сказав Вітольд, – араб. Його звати Абдула. Він дуже дивний». – «Що таке?» – спитав я. «Він не п'є гербати, – сказав Вітольд, – п'є лише воду, п'є джус, п'є колу, а гербати не п'є. Я йому пропоную щоранку, говорю, ти, дурню, спробуй гербати, у мене справжня китайська гербата, а він каже: “ні, я не п'ю гербати”. Такий дивний...» – «Ти йдеш завтра до костюлу?» – запитав я. Вітольд засміявся. «Знаєш, – сказав він, сміючись, – в загалі-то католик, але до костюлу я не ходжу. Мені подобається, як сказав цей, котрий у Росії головний по церквах». – «Алексій», – підказав я. «Алексій, – погодився Вітольд, – він сказав, що католицизм – це загроза. Я з ним згоден». – «Ясно, – кажу, – вибач, що спитався». Він налив ще «Сопліци».

Я замружився й випив. «Бар, – сказав Вітольд, – третій день не працює. Я їм телефоную, кажу ви, курва, чому не працюєте? Це ж ненормально. У готелі залишилося купа народу, ти, наприклад».

«Зате на рецепції, – продовжив він, – сьогодні симпатична дівчина, бачив?» – «Бачив, – відповів я, – але там є ще симпатичніша – така білявка, бачив?» – «А, – сказав він, – бачив, але ти навіть не думай, – попередив він мене, – це моя дупа».

«Та заради Бога», – заспокоїв я його. «У мене дивний сусід, – печально сказав Вітольд, розливши «Сопліцу», – він не п'є гербати, п'є лише джуси, я, мов дурень, п'ю щоранку з ним його джуси, уявляєш? А найгірше те, що він співає». – «Як співає?» – не зрозумів я. «Співає, – підтвердив Вітольд, – щоранку. Розумієш, – пояснив він мені, – він збожеволів від самотності. У нього тут нікого немає – ні друзів, ні родини, ось він і співає. У мене, – додав він, – хоча б доньки є, а в нього – зовсім нікого». – «То співайте з ним разом, – порадив я, – зробіть дует». Перед Вітольдом на столі лежав розкритий записник, на чистій сторінці великими літерами було написано: «СУБОТА. СЕРГІЙ. ВОДКА», схоже, він усе тримав під контролем. «Знаєш, – раптом сказав Вітольд, – ти, до речі, говориш англійською?» – «Говорю», – підтвердив я. «Так ось, – продовжив Вітольд по-польськи, густо вставляючи російські лексеми, – у мене у Львові є дівчинка. Справжня красуня...» – «А ти був у Львова?» – запитався я. «Ні, не був», – розгублено відповів Вітольд. «Ну, то поїдь до неї, поїдь до Львова, що ти тут робиш – на Великдень», – порадив я. «Поїду, – погодився Вітольд, – обов'язково поїду». Він дотягнув цигарку, подивився, куди б діти бичок, побачив банку «Живіца» й кинув бичок туди. «Ну, ще по одній, – запропонував він, – за свято». – «Ні, – відповів я, – мені ще працювати сьогодні». – «Це такий дивний сусід, – почав він знову, – знаєш, – він побачив перед собою банку “Живіца”, узяв її і жадібно надпив, – ти був добрим сусідом, з тобою завжди можна було нормально посидіти, а цей, курва, Абдула, він весь час співає, ти розумієш, Сашка?»

«Ладно, – сказав я, – пішов я спати».

Я хотів би зустріти старість так, як він. Я хотів би, аби мій син не забував про мене, хай навіть без

«бігосу», щоби хоч час від часу провідував мене, хотів би знайомити його з сусідами по готелю й казати: дивіться, це мій син, правда, він фантастичний? Я хотів би завжди мати про запас пляшку горілки в шафі для одягу й кілька випраних труханів. Я хотів би, аби моєю найбільшою проблемою в шістдесят років був відчайдушний божевільний спів мого сусіда по коридору, сусіда по божевільню. Я би дав собі з цим раду. Самотні чоловіки, зачинені у своїх кімнатах, з чорно-білими телевізорами й поганими меблями щоранку викручують собі мізки в роздумах про те, чим би сьогодні зайнятися, як би перебути ще один святковий, порожній день, відраховуючи години й секунди, коли до них знову придуть їхні діти, коли повернуться з церкви їхні сусіди, коли відчиниться бар і на рецепції сидітиме найкраща дівчинка в готелі.

Buenos dias, Пако!

(Що я хотів сказати про Покальчука)

«Buenos dias, Пако!» Це напис, вишкрябаний кимось із «Півнів» на стінці ліфта в його будинку на лівому березі. Там, де було його старе помешкання. Там, де, зрештою, були ми всі. Щоразу, оминувши при під'їзді чемних київських бабусь (які з ним завжди віталися) і підіймаючись до нього нагору, ти так чи інакше натикався поглядом на цей напис і повторював уже сам до себе: «Buenos dias. Доброго вечора, Пако».

Я з ним познайомився досить-таки пізно. До свого сорому мушу зізнатися, що довший час просто не знав про існування письменника Покальчука. Хоча! Далекого 1993 року мене, студента педагогічного інституту, направлено було на проходження літньої практики до одного з піонерських таборів десь у безкінечних полях Слобожанщини. Приїхали ми туди з моїм колегою-одногрупником за день до прибуття піонерів. Оцінили ситуацію. Ситуація не сподобалася – нам відверто бракувало педагогічного завзяття, аби нидіти серед цих боліт дві зміни з піонерськими загонами. Пішли в штаб, знайшли керівництво, почали домовлятися. Домовилися, що наступного дня ми звідси заберемося, лишивши їх усіх у спокої. Ночувати нас поклали в піонерській кімнаті. Спали ми на столі для гри в пінг-понг, кожен зі свого боку сітки. Уранці, вибираючись звідти, я потягнув із піонерської бібліотеки потріпану й списану дитячими шкідливими руками збірку оповідань Кортасара «Таємна зброя». У перекладі Юрка Покальчука. Тоді я не надав цьому особливого значення. Потім часто про це згадував.

Уперше я згадав ту свою крадену книгу в середині дев'яностих, після появи «Псів Святого Юра». Там, поміж добре відомих бубабістів, Герасим'юка з Римаруком та Медведя, був і малознаний мені Покальчук. В українській літературі й тепер небагато чого діється, а тоді, у дев'яності, поява нового літературного гурту, який би щось маніфестував і декларував, була подією, ясна річ, обговорюваною. Тож, коли взимку 97-го виникла ідея створення нової письменницької організації, зініційована великою мірою учасниками «Псів», усе це видавалося цілком закономірним та логічним. Тим більше, що передувало утворенню цієї нової організації якийсь черговий з'їзд спілки письменників, під час якого «Пси» влаштовували демарші й виходи зі спілчанських лав. Новостворена організація мала бути в принципі певною відповіддю віджилим структурам. Я особисто членом спілки не був, тож і відповісти цим самим віджилим структурам мені особливо не було чого. Гадаю, що й багато інших письменників, котрі пристали на ідею нової організації, керувалися не так доцільністю структурувати та скеровувати письменницьке життя, як елементарним духом старої доброї солідарності та відчуттям приятельського ліктя, який (лікоть) відчуваєш, сидючи з друзями-поетами, сучасниками вічності, за одним столом десь у барі. Але так чи інакше в березні 97-го було створено Асоціацію українських письменників, і її першим президентом було обрано Юрка Покальчука. У той час його частіше називали не Пако, а Покаль, тоді ми й познайомилися. Пако-Покаль справляв двояке враження – з одного боку, він очолив цю химерну структуру, покликану щось змінити й усіх нас об'єднати, з іншого – я його зовсім не читав, а до письменників, яких не читав, ставлюся з недовірою. Тим більше, мені тоді видавалося, що він відверто примазувався до решти «Псів», яких я читав більш ніж уважно і яким, відповідно, довіряв. Юрко був керівником і намагався сподобатися. Ясна річ, коли хтось намагається тобі сподобатися, тобі, урешті-решт, це починає не подобатися. Одним словом, АУП постала й почалися суворі організаційні будні.

Насправді вже тепер розумію, що Юрко, попри те, що спілкувався з шаленою кількістю знайомих та приятелів, друзів мав не так багато. Багато хто не міг сприйняти його, відштовхуючись уже десь на першому етапі знайомства, не відчуваючи його. Зрештою, багато кого не сприймав він сам. Оскільки в спілкуванні людиною був щедрою, а в дружбі – вимогливою й по-дитячому ревнивою. У ньому загалом було багато дитячого, що мені страшенно подобалося. Хоча потрібен був час, аби все це розгледіти. Скажімо, потрібно було потрапити до нього додому.

Уперше я в нього опинився, здається, завдяки Юрку Андруховичу. Усе той-таки безкінечний 97-й. Юрко мав презентацію в Києві, у Будинку вчителя, а десь після презентації, глибокого вечора, ми з Юрком випадково перетнулися на платформі київської підземки. Він зупинився саме в Покальчука, котрий, як виявилось, того вечора прилетів із Греції. Разом ми до нього й поїхали. Покаль-Пако, наскільки пам'ятаю, гостям утишився. Навіть витягнув звідкись із шафи щойно привезену й уже заховану ним «Метаксу».

Квартира Покальчука заслуговує окремих добрих слів. Було це холостяцьке помешкання, легко занедбане й щедро заповнене книгами. Книги були всюди – у кімнаті, у коридорах, на кухні. Лежали вони в такому природному безладі, що, потрапивши сюди, ти відразу ж почувався затишно. Книги були дуже різні, пам'ятаю, що здивувався, побачивши там якесь ендеєрівське, здається, видання Юркової прози. Як багато, виявляється, я про нього не знаю. Це подивування, до речі, час від часу поверталось – Пако справді змурував довкола себе цілу систему фільтрів, і, проходячи їх один за одним, ти мав невимовну розкіш – слухати безкінечні історії його життя, дізнаватися про неймовірні пригоди чи його стосунки з жінками (говорив він про це, слід зазначити, щиро й поважно, навіть

якщо його й заносило іноді в особливу відвертість). Ще поміж книжок, пам'ятаю, стояв фотопортрет Че, що з урахуванням латиноамериканських слідів у «творчій та життєвій біографії» Юрка виглядало більш ніж природно. Потім, уже у двотисячних, під час помаранчевих подій, він довго носив футболку з Че, і, пам'ятаючи про той портрет поміж його книг, мені це зовсім не видавалося чимось тинейджерським.

Але повертаючись до Юркового помешкання. Коли випадало в нього ночувати, він видавав тобі зібгані простирадла й ти міг вибирати собі будь-який вільний шматок підлоги. Одним словом – мені подобалися побутові обставини життя першого президента АУП.

Утім, і сама діяльність цієї химерної структури попервах розгорталася доволі інтенсивно. Пако дивним чином поєднував у собі цілком тверезу практичність із цілковитою «поетичністю вдачі», як про неї люблять писати літературознавці – себто в гіршому значенні цього слова. Пізніше, коли вже знав Юрка значно краще, я завжди із подивом згадував ті перші місяці аупівської організаційної активності. Пако справді тоді домовлявся з якимись спонсорами, давав інтерв'ю, а сама організація виглядала цілком боєздатною. Того ж таки безкінечного й невичерпного 97-го ми з друзями влаштували приїзд АУП до Харкова. Пам'ятаю, що по дорозі від вокзалу до готелю таксівки погубилися, пробиваючись крізь снігову заметіль (в Андруховича є про це в «харківському» есеї). Коли я дістався-таки до готелю, знайшов Покальчука в номері. Той утомлено сидів на ліжку й цілком незлобиво вичитував мені, що потрібно, мовляв, було дати точну адресу готелю – і все було зашибіть. На цьому й погодились. Юрко читав вірші, його «Те, що на споді» мало ось-ось з'явитися.

І вже наступного разу, у травні 99-го, Пако приїздив до Харкова саме як автор цієї «скандальної книги про секс», про яку тоді справді багато говорили. Юркові очевидно це подобалося, була це така дещо підліткова втіха й бажання бути в центрі уваги. У Пако це бажання не набувало якихось патологічних рис і здавалося симпатичним. Він дуже любив, коли йому говорили щось хороше, любив по-дитячому. І так само по-дитячому ображався, коли йому говорили щось таке, що йому не подобалося. Пам'ятаю, десь після якогось безкінечного вечора у львівській «Ляльці», після його довгих оповідей про свій музичний проект «Вогні великого міста», сказав йому, що, мовляв, Пако, ти ж тепер Поплавський української літератури. Він справедливо образився. Я натомість собі таких речей більше не дозволяв, оскільки побачив, як легко й по-справжньому він ображається на різну дурню.

Утім, повернімося до Харкова. У травні 99-го ми, знову ж таки з друзями, робили фестиваль із життєствердною назвою «Апокаліпсис почнеться звідси». АУП, як нескладно здогадатися, була серед співорганізаторів. Хоча, чесно кажучи, уся діяльність харківського осередку асоціації полягала в тому, що, роблячи ті чи інші вечори-виставки-концерти чи видаючи які-небудь книги-журнали-газети, ми не забували вставити туди лого АУП. Можливо, діяльність літорганізацій цим і повинна обмежуватися, не знаю. Пако приїхав до Харкова в джинсовій куртці, на шиї мав червону ковбойську хустку. Фестиваль вийшов доволі «угарним», не знаю, можливо, назва спрацювала. Особливою адекватністю не відрізнялися ні учасники, ні глядачі. Під час свого виступу Пако говорив переважно про секс, у нього тоді це була така тема – просувати тему сексуальності в літературі, підтримуючи, зокрема, читацький інтерес до того, що на споді. У залі під час виступу Юрка прокинувся один із місцевих художників і, зачувши про що мова, зухвало викрикнув: «Старий похабник!» Організатори, слід сказати, розгубилися. На відміну від Пако. Той, не скидаючи обертів, виголосив на адресу невідомого йому художника гнівну тираду, запропонувавши вийти поговорити, а коли художник знову заснув, Пако продовжив читати вірші, чим викликав стійкі симпатії глядацької аудиторії. Наступні два дні танцював у залі зі студентками, і загалом було видно, що апокаліпсис у такому його варіанті Пако цілком влаштовує. Ми з ним якимось усе більше спілкувалися, він любив повторювати: «Ось як ти добре ввійшов до нашої компанії!» Але оскільки говорив це зазвичай у компаніях великих, галасливих і мало мені знайомих, то я намагався особливо цим не перейматися. Пако виявився надзвичайно цікавим і колоритним персонажем. Про нього говорилося в письменницьких компаніях, поза очі не надто схвально, в очі – значно прихильніше. Письменницьке середовище, зрештою, ніколи не вирізнялось особливою гречністю, що тут говорити.

Узимку 2000-го відбувся другий з'їзд АУП, під час якого Пако склав повноваження президента цієї структури. Вікіпедія свідчить про це так: «З'їзд констатував наявність в Асоціації організаційної кризи, викликаній відсутністю працівників офісного апарату й професійних менеджерів». Додати щось у цьому випадку складно – для мене особисто весь офісний апарат асоціації обмежувався помешканням Пако, а організаційна криза видавалася чимось на зразок корпоративної етики. Пако, за великим рахунком, тут ні до чого: мабуть, найменше чого потребують письменники в цій країні – то це письменницьких організацій. Хто б їх не очолював.

Сам Пако, пригадую, не надто переймався всіма цими перипетіями. Пам'ятаю, щойно після з'їзду, у березні, ми вітали у Франківську Юрка Андруховича з сорокаріччям. Було гучне строкате товариство, якоїсь миті за столом поруч із Пако присіли двоє представників місцевої влади в ділових костюмах. Пакові вони здалися солідними й підозрілими. Можливо, через костюми. Він сприйняв їх за якихось місцевих кримінальних авторитетів. Спробував увійти в довіру. Почав розповідати про

себе. «Тема моєї творчості, – сказав, – секс. Пишу я здебільшого про секс. Себто сексу в моїх творах багато». Представники місцевої влади напружено слухали й мовчки кивали, не наважуючись перебити.

2000-го ж року Юрко отримав «державну посаду». Став членом Національної ради з питань телебачення та радіомовлення. Справа саме йшла до масових виступів проти Кучми, тож співпраця з подібною державною структурою сприймалася по-різному. Мистецькі середовища загалом люблять вираховувати серед ближніх своїх ступінь колабораціонізму. Підозрюю, Юркові теж доводилося багато чути з цього приводу. Сам він всіяко намагався дистанціюватися від «коридорів влади», хоч і змушений був так чи інакше дотримуватися певних правил гри. Розповів якось, що, коли їх представляли Кучмі, він, Пако, сказав йому щось на зразок: «Пане президенте, я вам довіряю». Ще в нього з'явився службовий автомобіль із водієм. Ми з цим водієм якось швидко знайшли спільну мову – той мав за плечима буремні кримінально-бізнесові 90-ті й охоче переповідав якісь дивовижні історії становлення в країні дикого капіталізму. Юрка він, слід зазначити, поважав. Зрештою, як і наступний його водій. Можу припустити, що поважати Юрка було нескладно, якщо ти його, звісно, добре знав.

Ага, ще про Кучму. Пам'ятаю, якогось теплого львівського вечора ми вибрідали кудись, чи то від «Дзиги» до «Ляльки», чи то навпаки, Пако брів попереду, тягнучи за собою валізу на колесах, що застрягала цими самими своїми колесами в ламаній бруківці середмістя. Ми з Міськом ішли за ним, був це якийсь пізній етап водіння кози, Пако вже був у гарному стані й гуморі, тож Місько час від часу набирав його зі свого телефону, але щойно Пако знаходив у кишені піджака мобільник, тут-таки обривав дзвінок. Юрко злився й нервував, не розуміючи, хто йому так наполегливо дзвонить о такій пізній порі. Ми поважно переконували, що дзвонить, очевидно, хтось від президента, інакше як можна турбувати людину серед ночі. Пако не те, щоби повірив, але насторожився й далі нервово хапався за слухавку. У якийсь момент не витримав і, натиснувши зелену кнопку, послав віртуального гаранта куди подалі. Усе-таки молодість – річ жорстока, думаю я тепер.

Він притягував до себе саме своїм поєднанням дорослого жорсткого життєвого досвіду з відвертою безпосередністю. У письменниках узагалі мало безпосередності, Пако в цьому плані був зовсім нетиповим «представником красного письменства». Він із серйозністю й фаховістю міг говорити як про тактику ведення партизанської війни де-небудь у Нікарагуа, так і про вартість послуг нікарагуанських проституток. Якось у нього все це виходило без цинізму та підлості. Легко купувався на лестощі й моментально впадав у щиру, хоч зазвичай і нетривалу лють. Одного разу, знову ж таки у Львові, десь неподалік тодішньої репетиційної бази «Півнів», ми надітали якийсь бар. Пако попросив кельнерку прибрати голосну музику, яка лунала. Попросив знайти якесь порядне радіо, скажімо, «Альтернативу». На що кельнерка холодно відповіла: «Ужасное радио», викликавши в Юрка приступ національного спротиву та обурення. Приступ цей так нічим і не завершився, навіть дописом у книгу скарг та пропозицій, що теж, як на мене, доволі показово.

Десь від початку двохтисячних Юрко все частіше друкувався в Харкові, то й спілкувалися ми з ним частіше. Він навіть знайшов у Харкові могилу свого діда. Ну, тут справа знову ж таки не лише в Пако – я помітив, що більшість українських письменників, приїжджаючи до Харкова, знаходять тут родичів. Земля така, можна сказати. Але так чи інакше, він справді приїздив сюди часто й охоче, тим більше – його тут завжди чекала купа друзів та знайомих.

Узимку 2004 нас із ним запросили на якесь дійство організації «Пора», яку ми так чи інакше підтримували на першому, дореволюційному етапі їхньої діяльності. Закінчилося це все якимось печальним розумінням того, що всіх нас, включно із хлопцями, яких не запросили, використовують як масовку, і що всі ці помаранчеві міністри, які тут переможно тусують, не мають нічого спільного ні з Че на Юрковій футболці, ні з тим, що ми в принципі підтримували й за що виступали. Ну, але таке.

2005–2006 ми особливо багато виступали разом, оскільки й друкувалися в одному видавництві. Та й виступати з ним було цікаво та приємно. Пако завжди мав цілий набір тостів, промов та історій, якими щедро розсипався в компанях та перед аудиторією. Виступав він теж цікаво. Видно було, що йому це подобається, що він доволі ревниво й уважно слідкує за реакцією публіки, що помічає кожную гостру репліку і так само (якщо не більше) – кожен захоплений погляд. Він любив грати на публіку. Проте робив це знову ж таки настільки безпосередньо, що це зовсім не викликало відризи, скоріше розуміння – якщо людині це так важливо, краще їй підіграти.

Одного разу, під час презентації своїх «Хуліганів», він читав особливо пронизливий епізод, у якому його головний герой, хлопчик із колонії, співає пісню про Україну. Якось того разу все йшло добре, усе було так як треба, і всі це розуміли – і публіка, і сам Пако. Тож читав натхненно й піднесено, а якоїсь миті, у найбільш гострий момент, не втримався й пустив сльозу. І публіка сиділа зворушена й теж шморгала носами. І Пако це дуже чітко відчув. Тому наступного разу, під час наступної презентації, почав читати той самий уривок. Проте цього разу зорі були менш прихильними, атмосфера менш сприятливою, а публіка менш чутливою, тож нічого й не вийшло. Хоча Пако знову пустив сльозу. Але й сам розумів, що можна було цього не робити. Себто щоразу це було дійство і брати в ньому участь було неабиякою насолодою, хоч іноді й не без елементів садизму.

Особливо феєричним і колоритним був приїзд Юрка на перший фестиваль до Гуляй-Поля в серпні 2006-го. Пако пробив якогось алкогольного спонсора й привіз у багажнику своєї автівки спонсорський банер і два ящики якоїсь сивухи. Банер за домовленістю мав десь висіти. Пако, приїхавши, відразу ж пішов до штабного приміщення, присобачив банер на стінку й дістав свій портативний фотоапарат. Став під банером, попросив себе сфотографувати. Після чого сховав банер назад до багажника й пішов танцювати. Сивуха розійшлася десь до кінця другого фестивального дня.

Останні роки він був більш довірливий. Усе більше розповідав. Мені багато цих історій видавалися цікавішими за його книги. «Чому ти про це не напишеш?» – дивувався я. Він віджартовувався, але, зрештою, написав «Запаморочливий запах джунглів». Хоча багато речей так і не озвучив. За чим тепер можна лише шкодувати.

Це був чи не останній наш спільний виступ – він, я та Ірванець – у Луцьку восени 2007-го. Зранку ми сиділи в ресторанчику під Луцьким замком, Юрко піддав і весь якийсь розм'як, щось відкрилося в повітрі, і він почав розповідати про свій досвід роботи на Півночі. Якись дивовижні історії про бригади шабашників і ресторани з музикою та коньяком, про кримінальні розбірки, про хутра, які вони перевозили кілька днів і спали на них, не випускаючи з рук зброї, оскільки боялися нападу. Ще цілі кілометри історій про жінок та керівництво, про великих поетів та партизанів, усе те, що він так і не встиг описати в книгах. Якийсь такий яскравий теплий спалах, до якого хочеться час від часу повертатися. Та й завершився той день героїчно – десь по обіді з'явився-таки Ірванець і вони з Юрком якийсь неймовірно швидко прикінчили першу пляшку «бехерівки». Я не пив, тож дивився на все це зачудовано. Вони сиділи один проти одного й по черзі знімали склянки. «Я, – говорив Ірванець, – хочу випити за прекрасного прозаїка та перекладача, чудову людину Юрка Покальчука». Розчулений Пако змахував сльозу й говорив у відповідь: «А я, – казав, – хочу випити за неймовірного поета, фантастичну людину Сашка Ірванця». Тривало це міряння ліричними почуттями доволі довго. Після чого ми пішли на виступ. Уже на сцені вони обидвоє якось заспокоїлися й тихенько собі дрімали, а коли я ледь не побився з якимось читачем, котрий сидів у залі й голосно про щось кричав, Пако лише повторював: «Та ладно, – говорив, – заспокойся».

Він загалом любив усі ці застілля, компанії, людей, котрі вивалюються за твій стіл із повітря і зникають потім у нікуди. Любив бути в центрі компанії, любив керувати процесом. Весь час повторюючи: «Як ми оце тут добре сидимо». Причому, усе й зводилося не так до споживання алкоголю, скільки до театральності ситуації, до розмов, освідчень і заперечень, до п'яних перебільшень і дружнього захоплення, до єднання чоловіків навколо одного столу, до цього примарного крихкого порозуміння, яке хай і ненадовго, а з'являється. Підозрюю, йому цього бракувало в літературі. У літературі багато жовчі й комплексів. За столом більше ширості, навіть якщо ця ширість і нешира. Думаю, він і сам це розумів.

Пам'ятаю, як ми привалили до нього, уже на нове помешкання, великою компанією. І все це тривало якось безкінечно довго, я лишався в Юрка, усі решта були місцеві, тож Пако, бачачи, що розмова загальмовувала й ніхто вже ні на кого не звертає уваги, доволі динамічно (хоча й тактовно) всіх випровадив. А потім знову посадив мене за стіл. «У мене є особлива річ, – сказав. – Вони вже були п'яні, однаково б цього не відчули». І дістав звідкись якийсь неймовірний самогон і великий шматок сала, замотаний у полотно. «Це я своїм пацанам купив, – пояснив він про сало. – У колонію. Але ми з тобою теж трішки спробуємо».

Я їздив потім до Кременчуцької колонії, спілкувався з керівництвом, намагався продовжити спілкування з цими пацанами. Проте нічого не вийшло. Мабуть, для цього справді потрібно було бути Юрком, мати його серце.

Усі вже знали, що він хворіє, що справи погані. Хоча сам він ніколи, ясна річ, не скаржився. Я навіть брав у нього якись його останні речі для барикадівського збірника. Він надіслав текст уже з лікарні, у тексті було купа помилок, схоже, йому просто важко було писати. Але писав.

А потім він помер.

У нього було дивне застигле обличчя, коли з ним прощалися. Як маска. Ця жовтава скутість усе ще зберігала його риси, проте зрозуміло було, що це вже не Пако, що це тінь, яка лишається нам ще на деякий час, аби потім цілковито зникнути.

Я себе й досі ловлю на думці, наскільки його не вистачає в усіх цих літературних обставинах. Настільки природно він виглядав на безкінечних презентаціях, фестивалях та слемах. Природно й доречно. А ось немає його – то й не надто цікаво стало повертатися на ті місця, де він бував. Скажімо, я довгий час просто не заходив до «Купідона», оскільки все це так чи інакше нагадувало про Пако. Розумію, дещо пафосно звучить, але так і є. Пам'ятаю, під час якогось чергового фестивалю, ми прийшли туди якоюсь компанією молодих поетів. Було пізно, але всі хотіли читати вірші, як це й водиться серед молодих п'яних поетів. Я пішов попросив увімкнути мікрофон. Порадили подзвонити Покальчуку. «Алло?» – сказав Пако. Я розповів, у чому річ. «Ну, я вже в ліфті, нічим не допоможу», – відповів на це Юрко. Мікрофон нам так і не увімкнули. Наступного ранку

скаржусь йому, розповідаю про цей чортівий мікрофон. «О, - вигукує він обурено, - а що ж ти мені не подзвонив?»

Після його смерті в одному з харківських скверів на асфальті з'явився напис: «Не наступайте на любов». Думаю, йому б це сподобалося. Упевнений, що йому це сподобалося.

Втрати, які нас роблять щасливими

Потім минув час, минуло безліч часу, велика кількість тієї субстанції, що називається часом. Він минав легко й непомітно, іноді його проминання приносило задоволення, іноді примушувало напружитися – мовляв, що буде, коли він мине увесь, коли його зовсім не залишиться? Що залишиться після нього? З часом я почав помічати, що більшість маршрутів, якими доводиться пересуватися, повторюються, закінчуючись тими ж вокзалами та обриваючись на площах тих самих міст.

Географія лише на перший погляд здається загадковою та невичерпною, насправді ж ти маєш набір карт, за якими можеш рухатися – з однієї країни до іншої, від одного міста до наступного. І коли тебе питають, чи є в тебе улюблені міста, ти відповідаєш, що так, є – це міста, які ти ніяк не навчишся оминати, до яких тебе заносить щоразу, у яких випадає зупинитися, як би тобі цього не хотілося.

Найцікавіше трапляється, коли приїздиш уперше. Будинки видаються заселеними духами й привидами, вулиці затоплені ранковим сонячним світлом, а в привокзальних туманах літають голоси локомотивів, ніби портові чайки. Чоловіки виглядають зосереджено й заклопотано, зате жінки ховають у своїх торбинках і кишнях камінці з морських узбереж та ключі від кімнат, де повітря пахне ніжністю й ризиком. І ти сходиш на перон, і оминаєш натовпи пасажирів, опиняючись серед невідомих будівель та незнайомих назв. Але вся ця легка оманливість і загадковість, заглибленість вуличних перспектив і таємнича волога паркових насаджень швидко минають, розчиняючись у повітрі. І варто тобі вдруге опинитися на тому самому вокзалі, як усе це відчуття радості й потрясіння кудись зникають, і все, що тобі лишається, – вуличні торговці й зачинені магазини, порожні бари й холодні жіночі погляди, за які намагаєшся зачепитися. Не варто повертатися до міст, які сподобалися тобі з першого погляду, оскільки завжди є небезпека дізнатися про них більше, аніж хотілося.

Безкінечна мандрівка народів, велике переселення, яке триває з кінця вісімдесятих до сьогодні, мені здається, воно всіх нас безнадійно змінює, зриваючи з місць і кидаючи в чорну п'ять транзитних зон. З чого все починається? Мабуть, усе починається з щемкої безкінечної непевності, яка примушує людину виїхати з міста, де вона народилася та виросла, кинути друзів і змінити обставини, примушує рухатися на захід, зупиняючись на вокзалах та готелях і вишукуючи місце, де їй буде добре й затишно і де ніщо не буде нагадувати їй про колишні втрати та образи. Непевність та відчуття несправедливості, яку можна легко виправити, почавши все спочатку – в іншій країні, з іншими умовами та іншими краєвидами. За останні десять років мені довелося бачити таку кількість емігрантів, що я міг би припустити, ніби вони складають якусь окрему спільноту, що знаходиться потойбіч географії, деś поміж складок кордонів та нейтральних вод, у тінистому цивілізаційному затінку, де дні перетікають тихо й повільно і єдиним бажанням є покинути ці місця, перетнути всі можливі перепони, опинившись у самому центрі життя, у самому його серці, так щоби це велике серцебиття оглушувало й п'янило.

І якщо ти є одним із цієї спільноти, якщо ти виріс серед них і лишаєшся з ними, більшість історій, які ти побачиш і почувеш і які потім сам зможеш переповідати, так чи інакше будуть пов'язані з мандрями й пересуваннями, нелегальними в'їздами до країни та неминучими депортаціями. Речі й події, імена й адреси, іграшки й одяг, квитанції та візитні картки складатимуться для тебе у великий емігрантський епос, у довгі історії терпіння й боротьби, зради та вірності, історії великої втечі, коли тікати доводиться від себе самого. Я останнім часом бачив надто багато переселенців, дивно було б не розповісти саме про них.

Те, що вони несли в собі, те, що приховували й не показували, ті таємниці, що лежали в їхніх нагрудних кишнях та на дні їхніх шкіряних торб – їхня віра в те, що не все втрачено, що можна все зламати й відновити, їхня переконаність у кінцевому успіху, у позитивному результаті. Віра, що вела їх усі ці роки, примушуючи одружуватися і сваритися, брехати і сповідуватися, учити чужі мови і забувати свої. Мабуть, саме вона, ця віра, робила їхні серця твердими й невразливими, а очі – сухими й глибокими. Саме вона вказувала їм шлях через Польщі та Угорщини, через містечка Румунії та Словаччини, кудись туди, до Берліна, звідки розходяться тисячі шляхів, тисячі залізничних маршрутів, кожен із яких закінчується солодкими берегами та тінистими пагорбами, приводячи до далеких омріяних міст, де на них чекають спокій, злагода й нові робочі місця. Потрібно лише зважитися й рушити, відмовитися від минулого й цілком покластися на майбутнє. Тому що кожне століття потребує своєї частки біженців та вигнанців, з їхньою свіжою і холодною, мов річкова вода, кров'ю. А наше століття лише починається. І лише починаються наші мандри, і наша Америка чекає на нас, дивлячись із-поза Атлантики на наш безкінечний потік, що заливає собою беззахисні європейські міста. Ми досягли берлінських вокзалів, і хто знає, на які жертви ми йшли, аби їх досягнути.

Берлін, розібраний на складові, мов конструктор, і зібраний знову, подібний до кулі зі зміщеним центром ваги, позбавлений центру як такого, наділений кількома серцями й тисячею схованок. За останні дев'ять років мені довелося приїздити сюди зі сходу й заходу, з півночі та півдня. Мені

траплялося прилітати на його летовища й сходити на його залізничні платформи, добиратися до нього автобусами та автостопом, проїздити через нього, не зупиняючись, і навпаки – застрягати в ньому на довгий час. Приїхавши сюди свого часу вперше, з друзями, у дивній компанії, з непевними намірами, я навряд чи міг передбачити, наскільки тривалими й заплутаними стануть ці стосунки з містом та його мешканцями.

Тоді, дев'ять років тому, мені легковажно здавалося, що я слідкую за його рухами, спостерігаю за життям його організмів, розумію їхню впорядкованість та масштабність.

Після того я десятки разів повертався сюди, поступово запам'ятовуючи назви вулиць та маршрути транспорту.

Але те дивне відчуття наближення, долучення й розуміння, яке було під час першого приїзду, воно кудись безнадійно зникло, і всі спроби відновити його були марними й непотрібними. Тому що неможливо відновити механізм появи у твоєму житті чогось важливого й неокресленого, примарного й не до кінця усвідомленого.

Найважливіші події трапляються спонтанно, їх неможливо запрограмувати й складно відтворити. Міська архітектура, потрапляючи вперше до нашого ока, лишається там назавжди, і міста запам'ятовуються нам такими, якими ми їх побачили вперше. Надалі цей чіткий обрис може хіба що розмиватися, доповнюватися необов'язковими деталями й зайвими лініями, нав'язливими повторами та варіаціями, які обтяжують пам'ять, роблячи її неповороткою та вразливою, ніби перевантажена баржа.

Лише час від часу трапляється побачити в очах новоприбулих подорожніх цей відблиск захвату й недовіри, безпомилково пізнаючи за рухами й ходом тих, хто потрапив сюди вперше. Щось подібне відчуваєш, пояснюючи випадковим перехожим, як проїхати з головного вокзалу в бік аеропорту або чим дістатися з одного кінця міста на інший. Адже в цих випадках справа лише на перший погляд стосується топоніміки. Насправді йдеться про щось зовсім інше, про рух невидимими шляхами, якими ми вибираємося зі своїх країн, про зупинки, які ми робимо в дорозі, про вигнання й повернення, про нашу загубленість і тимчасове перебування на чужій території, про спроби стати своїм, прийняти чужі звичаї та порядки, про всю марність цих спроб, про всю їхню невичерпність.

Йдеться про чорні вавилонські вокзали, з яких ми сходимо, боязко озираючись навсібіч, про тепле вавилонське небо, яке нам ніяк не оминати, під яким доводиться пройти всім утікачам та репатріантам, ветеранам і комерсантам, туристам, юристам і перебіжчикам.

На що можна піти, аби зорі над головою склалися в необхідну тобі чарівну комбінацію, відкривши всі шлюзи й запаливши для тебе терпким зеленим вогнем усі семафори від Чорного до Балтійського моря? Чи варті ці сумнівні виправи твого життя? Тисяча емігрантських переказів та оповідок стверджують, що варті. І не слід особливо торгуватися, оскільки йдеться не просто про подолання умовних бар'єрів, йдеться про важкі й виснажливі пошуки свого щастя, яке вони шукають, ніби загублених псів.

Вони рухалися крізь сніг і морок, вигадуючи сотні тисяч способів обдурити сторожу, вони вигадували механізми для перевезення своїх тіл через кордон, змінювали стать і політичні погляди, міняли відбитки пальців і колір волосся, наворачалися до нових церков і одружувалися з померлими. Існує шалена кількість можливостей та варіантів, потрібно лише не боятися й вірити. Відсутність страху робить тебе невразливим для куль та ножів, віра робить тебе невидимим для митної служби, усе інше залежить від удачі й погодних умов. Сповнені своєї віри й позбавлені будь-якого страху, вони продавали меблі й купували біографії, викрадали паспорти й вставляли собі зайві золоті коронки, товаришували з найбільшими негідниками й відмовлялися від друзів дитинства. Вони знали, що головне – це зробити перший крок, найважливіше – це позбутися всього, розірвати стосунки з минулим, розпрощатися з усіма його тіннями, не залишаючи за собою жодних доказів провини та причин для повернення. А вже позбувшись зайвого, залишившись сам на сам із порожнечою, з фінансовою безнадією та солодким безробіттям, вони могли рушити вперед, проходячи крізь вогонь, кригу й скляні двері супермаркетів.

Існує безліч способів, як потрапити туди, куди потрапити не можна. Потрапити туди можна, скажімо, потягом, адже, як відомо, усі потяги мають додаткові невидимі вагони, та навіть і у вагонах видимих, плацкартних та купейних, є темні нечутні зони, у яких можна розчинитися на довгий час. Можна ховатися на дахах і в тамбурах, у туалетах та купе для відпочинку провідників, удаючи з себе провідників на відпочинку. Можна загортатися ковдрами й матрацами, можна розчинятися серед прочан і туристів, серед дітей, музикантів і футбольних команд.

Ще можна йти пішки, не поспішаючи й не заходячи надто далеко. Оминати підводні міни, труїти прикордонних псів, замітати за собою сліди, дезорієнтувати розвідувальні літаки й пошукові групи. Мати при собі холодну зброю й гарячу їжу, запастися терпінням та картами місцевості, орієнтуючись на голоси «боїнгів», що летять у бік океану.

А ще можна потрапити туди, сховавшись під підлогу автобуса або загубившись серед вантажу авіалайнерів, або пірнувши в цистерну з нафтою, або закопавшись у торбу з одягом, або сівши на коліна до богоматері, чи лігши в домовину до небіжчика, чи ставши на голову поміж морожених коров'ячих гуш, чи зависнувши в повітрі на час, доки будуть розбирати вагони в пошуках тютюну, чи розсіявшись на атоми, доки триватиме перевірка в терміналі, чи розчинившись у солоній морській воді, стати частиною Всесвіту й випасти тихим серпневим дощем на смарагдові паркові газони Європи. Існує велика кількість подібних історій, які закінчилися якщо й не щасливо, то принаймні повчально. При нагоді я спробую вам деякі з них розповісти.

Той, хто приїздить сюди вперше, легко сприймає всі нові знайомства, усі випадкові погляди й підслухані розмови, з радістю спостерігаючи, як витворюються нові кола спілкування, уписуючи до записника нові адреси й телефони. Приємні клопоти щойноприбулих мандрівників, весела колотеча з запам'ятовуванням імен та облич. Усе найгірше буде потім, із часом, який підмиває пам'ять, як вода піщаний берег. І кожен наступний приїзд до міста, особливо коли їх, приїздів, трапляється багато, буде пов'язаний зі спробами все пригадати й відновити, віднайти всіх свідків твого перебування під цим благословенним небом, на цій чарівній території, в усіх цих барах і гостелах, де ти спинявся з такими ж, як і ти, біженцями зі сходу на захід. Сумнівна затія, сумнівна й нездійсненна, тому що все трапляється, як трапляється, лише тут і тепер, і годі розраховувати на якусь сталість та врівноваженість. Ми потрапляємо до чужих міст, зупиняємося посеред незнайомих нам площ і скверів, п'ємо в гамірних крикливих компаніях, сваримося з перехожими, братаємося з незнайомими, скріплюючи наше побратимство кров'ю та алкоголем, і все це лише для того, аби забути все вже наступного ранку, аби легко викинути все це зі своєї голови, стираючи записи й підпалюючи мости через ріки, напевне знаючи, що повторити вже нічого не вдасться.

Що я пам'ятаю зі свого першого приїзду до Берліна?

Вітер, який залітав до автівки, ліхтарі на верхівках будівництв, ранкове сонце й суху весняну траву на зупинках уздовж автобана. Те, що доводилося бачити потім щоразу, приїжджаючи сюди. Те, що залишилося там, у минулому, роблячи його виразним і чітким. Музика, яка тоді лунала, мова, якою тоді розмовляли, Берлін, яким блукали, – усе лишилося на місці, нікуди не зникло і, сподіваюся, не зникне ближчим часом. Але, разом із тим, усе це залишилося там, і я не маю до всього цього жодного стосунку – ні до тих опівнічних криків, ні до тогочасних футбольних перемог, ні до моїх прекрасних божевільних друзів, котрі давно живуть своїм життям і їздять своїми автобанами.

Час має таку здатність – робити тебе смішним, сентиментальним і всім задоволеним. Крім того, деяких друзів краще любити на відстані.

Ось ця родина, з якою випало познайомитися кілька років тому. Одна з сотні тисяч історій великого переміщення, один із безлічі епізодів хроніки протистояння й утечі. Це була дивна пара – вона була з бідної, проте чесною родини якихось тихих міських божевільних, її тато був романтиком та диваком, збирав пляшки й копав могили, а мама водила трамвай і вдома бувала рідко.

Сама вона закінчила школу й стояла, так би мовити, на порозі дорослого життя, не маючи особливого бажання цей поріг переступати. Жили вони у двох кімнатах великої комуналки, у центрі, у старому будинку, у якому час від часу гасло світло і з якого виселилися майже всі, навіть таргани. Але вони лишалися, ні на що особливо не сподіваючись. Вона познайомилася з ним під час літніх канікул, коли місто тонуло в зеленій траві, а трамваї на поворотах сипали в темінь золоті іскри. Він був на пару років за неї старший, тож відразу відчув відповідальність за цю дивну дівчинку, котра жила з такими прибацаними батьками. Сам він уже кілька місяців переховувався в друзів, косячи від служби в збройних силах республіки.

Їй у ньому подобалося, гадаю, саме це дитяче самовпевнене бажання уникнути проблем за рахунок повного їх, проблем, ігнорування. Батькам її він не подобався, їм хотілося б, аби їхня донька знайшла собі більш достойну партію, говорив її тато, перебираючи зібрані пляшки.

А зі своїми батьками він її взагалі не знайомив, говорив, що він син полку, тому краще обійтися без офіційних знайомств. Він приходив до неї, коли її тато вибирався кудись до найближчих скверів та парків, а мама водила трамвай сонячними вулицями міста. Вона кидала на підлогу залізничний матрац, притягнутий звідкись її старим, і вони довго кохалися, випробовуючи нове й досягаючи незнамого. Сонце жовтими густими плямами падало на тріскучий паркет, і меблі важко похитувалися в такт із їхнім невтомним рухом.

– Утечімо кудись?! – пропонувала вона.

– Добре, – легко погоджувався він. – Куди скажеш.

– А якщо в Америку?! – пропонувала вона.

– Добре, в Америку, так в Америку, – не заперечував він. – Тільки в мене паспорта немає.

Про паспорт він міг забути, будь-яка спроба легалізуватися й отримати документи відразу ж мала

закінчитися для нього безрадісними лавами війська. А до війська він іти не хотів, тим більше тепер, коли вона чекала його щоранку у своїй гарячій від сонця квартирі, сидячи на великому нефарбованому підвіконні й гойдаючи в повітрі своїми довгими печальними ногами. Але хто може стримати тебе, якщо ти дуже захочеш поїхати?

Події, минаючи й розчиняючись у минулому, набувають дивного вигляду, ніби улюблені фільми, які навіть не намагаєшся знову передивитися, знаючи наперед, що краще нічого не переглядати, краще лишити все як є, адже все, що потрібно тобі, ти й так пам'ятаєш, а що забув, те, вочевидь, і не варте того, аби відкладатися у твоїй пам'яті. І жодними спробами все повторити, жодним поверненням на місця подій та героїчних учинків не відтвориш головного – того вологого березневого неба, що висіло над головою, женучи тебе вперед, у темну ніч, проводячи тебе через міста й ріки, через кордони та блокпости. А оскільки жодної можливості відтворити його немає, то не слід і марнувати зусиль. Краще обмежитися детальними переказами. Наше минуле варте переказів, так само як і наше майбутнє, яке ми вибудовуємо своєю старанністю, наполегливістю та щоденним непереможним шаленством.

Восени вона завагітніла. Він зрадив, хоча й не міг офіційно з нею одружитися. Осінь була теплою й гіркою, на передмістях палили листя й низькі дими від багать тяглися вздовж трамвайних колій. Старий її майже не виходив із дому, і вони зустрічалися переважно в старих дворах, сидячи в тихому світлі вечірніх вікон.

- Добре було б потрапити до Берліна, – говорила вона.

- Угу, – погоджувався він.

- Ти повезеш мене туди?

- Звичайно.

- Точно?

- Я ж сказав, – відповідав він.

- Я б змогла знайти там собі якусь роботу, – пропонувала вона.

- Ні, – заперечував він. – Ти не будеш там працювати. У Берліні зовсім не потрібно працювати. Це особливе місто, мала, особливе й безтурботне. Я знаю, про що говорю, мені розповідали пацани. Вони жили там комуною, з якимись екологами. І розповідали, що це за місто, мала, що це за дивовижне місто. Ти не будеш там працювати. У нас і так буде достатньо всього. І в нашій дитини теж, – додавав він, подумавши.

Узимку її батьки зрозуміли, про що йдеться. Тато плакав, мама похмуро мовчала. Тато рішуче забороняв їй зустрічатися з цим дезертиром, мама хотіла влаштувати її в депо. Навесні, коли вже потрібно було народжувати, вони сказали батькам, що їдуть. Старі злякалися, але вони заспокоювали, говорили, що це найкращий варіант, що вони перетнуть Польщу й дістануться Берліна і що народжувати вона буде вже там, оскільки дитина, народжена в Берліні, це зовсім особлива дитина, вона наділена особливими правами та привілеями, у неї унікальні перспективи та можливості, і федеральний уряд обдаровує таку дитину пільгами та бонусами, і янголи літають у неї над головою, заплітаючи їй у волосся польові квіти. На що батьки сказали, що власноруч відведуть його до війська, якщо він не припинить морочити голову їхній божевільній доньці. А їй пообіцяли прокляття й зневагу, жодної допомоги й виправлення в заповіті не на її користь. Але їх це не зупинило. І вже в травні, коли ось-ось мали початися перейми й дитина серйозно ризикувала народитися не в Берліні, він таки пробив їм закордонні паспорти, і вони автобусом із кількома пересадками рушили на захід, уміло приховуючи її вагітність. І ось коли вони вже робили останню пересадку, безпосередньо до Берліна, коли все складалося найкращим чином і вони перебирали імена для малюка, узгодивши, що коли це буде хлопчик, то назвуть його Джорданом, а коли дівчинка – то ім'я в неї буде Перис, вона раптом відчула, що час настав.

- Почекай ще трішки, – благав він її, нервово визираючи у вікно автобуса, що мчав нічною польською трасою, – лише не народжуй до Берліна. Не позбавляй нашу дитину майбутнього.

- Добре-добре, – плакала вона, – я намагаюся.

- Незабаром буде Берлін, – заспокоював він її. – І все буде добре.

- Так, – погоджувалася вона, – все буде добре.

Народила вона в автобусі. Розгублені водії, не дотягнувши до польсько-німецького кордону якихось сто кілометрів, змушені були викликати поліцію, оскільки просто не знали, що поляки роблять у таких випадках.

Поліціанти відвезли молодих батьків до лікарні і вже там повідомили щасливе сімейство – тата, маму та їхню щойно народжену доньку Перис, що вони порушили візовий режим і тому так чи інакше мають повертатися на історичну батьківщину.

- Вибач, - плакала вона. - Це я в усьому винна. Це через мене ми нікуди не потрапимо.

- Нічого, мала, - заспокоював він, як міг. - Спробуємо зависнути тут. Тут теж добре - у лікарні є автомат із колою, поруч - аквапарк зі знижками. Головне, що ми любимо одне одного. А Перис, коли виросте, усе зрозуміє.

- Ні, - плакала вона далі, - я сама в усьому винна. Я втратила свій шанс. Я втратила свій Берлін, і що нам тепер робити - тут, серед такої кількості вагітних жінок?

Уранці він зателефонував їй батькам. Слухавку взяв тато. Дізнавшись про народження онуки, він увесь захвилювався і, хлипаючи від розчулення, сказав, що вони з дружиною за ними сумують і побиваються по триденній розлуці, просять їх повернутися й пропонують забути все старе - і погане, і добре, тим більше, що нічого доброго вони й не пам'ятають. Тому що, додав, це все дурниці - і його дезертирство, і її незакінчена освіта, і те, що вони дали дитині таке дурнувате ім'я, головне, що вони - родина, а отже, мають бути разом, підтримуючи одне одного й допомагаючи одне одному, з тим щоби жити довго й щасливо, а потім померти, в один день і в одному ліжку - укінець заплутався старий і поклав слухавку.

Він пішов до своїх жінок і весело повідомив, що вони, усі разом, повертаються туди, де їх люблять і де на них чекають.

Доньку вони потім переназвали Анжелою.

І хоча минуло стільки часу, хоч він минає і далі, навіть не думаючи спинятися, я все одно повертаюся час від часу до всіх цих історій, які живуть своїм життям, незалежно від того, пам'ятає про них ще хтось, крім мене, чи ні.

Я люблю згадувати їх усі й переповідати про себе, чудово розуміючи, що ці історії давно й щасливо завершилися, що всі герої, згадані в них, недбало й безнадійно вигадані, і що під час їх вигадування постраждали всі, включно з оповідачем. Постраждали, але не відступилися від свого, твердо вірячи, що головне - це нічого не забути. Адже забуття - це найбільша зрада, якої тобі ніхто й ніколи не пробачить. Тому я тримаю в пам'яті їх усіх, згадую їхні імена та звички й час від часу повертаюся в ті міста, де небеса наповнені хмарами й кометами, і туман стоїть над ранковими вокзалами, а пероном ходять завжди юні й завжди замерзлі дівчатка, з ніжністю в серці й фруктовими карамельками в кишені.